

**Ғафур Ғулом номидаги
Адабиёт ва санъат нашриёти**

ҒАФУР ҒУЛОМ

АСАРЛАР

ЎН ТОМЛИК

**Ғафур Ғулом номидаги
Адабиёт ва санъат нашриёти**

Ғ А Ф У Р Ғ У Л О М

АСАРЛАР

ТУҶҚИЗИНЧИ ТОМ

ТАРЖИМАЛАР

ТОШКЕНТ — 1977

Редколлегия:

**К. ЯШИН, УЙГУН, Ҳ. ЕҚУБОВ, А. МУХТОР,
МИРМУҲСИН, Ҳ. ГУЛОМ, В. РУЗИМАТОВ**

Нашрга тайёрловчи

Ваҳоб РУЗИМАТОВ

ТАРЖИМАЛАР

ҚАРИЛИКДАН ШИКОЯТ

Тишим бари тўкилиб кетди, дурри ғалтон эди,
Уларни тиш дема, балки чароғи тобон эди.

Оқиш кумуш эдию худди дурри маржон эди,
Булоқнинг қатраси ёинки тонгда Чўлпон эди.

Биронта қолмади, куртакланиб тўкилди бари,
Бу қайси наҳс эди, наҳс бўлганида Кайвон эди.

Менингча, наҳсдану ё узоқ умрдан эмас,
Не бўлди? Мен айта қўйсам, қазойи осмон эди.

Кўзингнинг соққасидек айланиб турувчи жаҳон
Ҳамиша айланади, ҳамма вақт гардон эди.

Қачонки дорию дармони оғриқ ўрнидадир,
Кезида оғриғи ҳам дори бирла дармон эди.

Кўз очгунча тўзитар у қай ерда янги эса,
Дам ўтмайин тузатар у қайдаки вайрон эди.

Талайча боғнинг ўрнини чўл этиб қўйди
Ва қанча боғлар ўрни бурун биёбон эди.

Сен, эй юзи тўлин ойдек гўзал, не билгайсан?
Беш-олти кун нари ҳолим нечоғли шодон эди?

Кўпинча сен гажагинг бирла менга мақтанасан,
Гажак-гажак қаро сочим мисоли чавгон эди.

Юзим текислиги атлас каби замон ўтди,
Менинг сочим у замонда қарою қатрон эди.

Чунончи шунча гўзаллик азиз меҳмон экан,
Қайтмагай яна. Беш-олти кунга меҳмон эди.

Икки кўзимга талай нозанин эди ҳайрон,
Менинг кўзим ҳам уларнинг юзига ҳайрон эди.

Утибдир энди замонлар, қайғусиз эдим хуррам,
Қаю шаҳаргаки борсам, бир ўзга жонон эди.

Талайча татти канизак менинг дилим овлаб,
Тонг отгунча яширин уйда яхши меҳмон эди.

Нечукки, кундузи кўрмак, қовушмоқ имконсиз,
Сезар эса эгаси, иккимизга зиндон эди.

Аниқ чирою гўзал чеҳраларни кўрмаклик
Фалончиларга қийин бўлса, менга осон эди.

Дилим хазиnasi сўз гавҳари-ла лиммо-лим,
Қаёнга хатки ёзибман, шеър муҳри — унвон эди.

Ҳамиша шод эдиму қайғу-ғамни билмас эдим,
Дилим қувончу ўйин-кулгиларга майдон эди.

Кўзим узилмас эди ўйноқи ўрим сочдан,
Ёқимли сўз била тўлган қулоқларим кон эди.

Хотин, бола, тағи рўзгор — бу хилда ташвиш кам,
Тўним ёқасида кир йўқ, қилғуликлар осон эди.

Кўриб турибсан ўзинг Рудакийни, ой юзлим,
Кўролмадинг уни, аттангки, у бой инсон эди.

Агарда кўрсанг эди ул чаманга борганини,
Бошида мингтача булбул, ҳазор дoston эди.

Йигитлар ичра йигитлар унга бўлиб улфат,
Амирлар узра йигит оғаликда полвон эди.

Бутун шеърлари манзуру тингламиш олам,
Бутун шеърлари ўз-ўзлигича девон эди.

Унинг шеърларини тинглаган жаҳон ўтди,
Кечиб замонаки, ул шоири Хуросон эди.

Тўйин-тўкин бу улуғлиқ сабабларин сўрасанг,
Бу неъмату бу улуғ манбаи оли Сомон эди.

Замона айнади, мен ҳам тамоман ўзгардим,
Асомни қўлга бер энди, у бошқа даврон эди.

АРАБ ПОДШОҲИ РОСТЕВАН ТУҒРИСИДА ЭРТАК

(«Йўлбарс терисидаги паҳлавон» достонидан)

Амри ҳақ-ла арабларнинг шоҳи эди Ростеван,
Қарам эди унга сонсиз қўшин билан паҳлавон.
Улуғ, жўмард, шод, меҳрибон, оқил, ҳақпараст эди,
Режа билган, сўзчан, жангжу хислатга пайваст эди.

Шоҳнинг ёлғиз бисотида бор эди битта қизи,
Гўзалликда дунё шамъи, қуёшдай равшан юзи.
Ким термилса йўқотарди юрак, эси ҳушини,
Мақтамоққа минг-минг тил оз, ақил қосирдир чини.

Билмаганлар билиб қўйсин, унинг исми — Тинатин,
Ўсиб-унгач сўндирарди ҳаттоки қуёш нурин.
Шоҳ чақирди вазирларин, ўтирар мағрур, сипо,
Вузаролар йиғилдилар, ўтирдилар жо-бажо.

Шоҳ меҳрибон сўз бошлади: «Сизда бор бир маслаҳат.
Гул сўлиса ва қуриса чамандан кетар албат
Ва бу бўстон аро келур навниҳол гўзал гуллар,
Қуёш балқар, равшанланур ойдинсиз қаро тунлар.

Умрим ўтди, қарилиқдир хасталиқнинг оғири,
Бу кун-эрта ўлажакман, ўлим ҳақдир охири.
Зулматларга чўкиб кетган у дунёда нима бор?
Қуёш юзли маликамни биз қиламиз ҳукмдор».

Айтдилар: «Бу жексаликнинг шикояти керакмас,
Сўлиб кетса гулнинг ўзи, шунисидир бизга бас.
Жилваланур нозик ҳиди ва хушманзар бўёғи,
Минг юлдуздан ёруғроқдир эски ойнинг ўроғи.

Шундай дема, гул сўлмаган, ёмон пандинг ҳам бутун —
Бошқаларнинг энг донишманд ўғитидан кўп устун.
Сенинг дилинг не хоҳласа биз учун амри вожиб,
Салтанатнинг шавкатига у кунпарча муносиб.

Маликамиз аёл, аммо — у тангрининг махлуқи,
Салтанатга у донадир, бу фикримиз ҳақиқий.
Амаллари ва йўриғи қуёшдай жилваланар,
Шернинг эркак ё урғочи болалари баробар».

Сардор эди Автандил ҳам, сипоҳсолор фарзанди,
Сарв қомат, хуш бичимли, ой ва куннинг монанди.
Мўйлаби сабз қилмаганди, софди биллур сингари,
Уни лекин сеҳр қилган Тинатин киприклари.

Сирли ишққа унинг мафтун сийнагоҳи тўларди,
Ҳижронида атиргулнинг гунча лаби сўларди.
Учрашаркан ўт оларди оловланган яраси,
Ишқ ошиқни забун қилар, йўқдир унинг чораси.

Шаҳзода қиз шоҳ амри-ла тахтга бўлгач муяссар,
Автандилни шодлик босди, сўлди дилда аламлар.
Деди: «Ортиқ сайр этарман мен у биллур сиймони,
Балки шунда кашф этилур сўлишимнинг дармони».

Араб элин қоплаб кетди ҳукмдорнинг фармони:
«Тинатинни, дилпорамни қилдим элнинг султони.
Шуълапарвоз қуёш каби олам ундан ялтирар,
Келиб кўрсин жонгўшамни шуарою маддоҳлар».

Минглаб араб қабиласи йиғилдилар атрофдан,
Сипоҳсолор Автандилнинг чеҳраси шоду хандон.

Вазир — Сограт подшоҳга яқинларнинг яқини,
Тахт тузагач айтар: «Қандай қимматбаҳодир чини!»

Тинатиннинг қўлини тутиб, ота чиқди нуруний,
Ўтиргизиб, ўз қўли-ла кийдирди заррин тожни.
Қиз қўлига салтанатнинг асосини тутқазди,
Қизнинг ақли, гўзаллиги порлашда чексиз эди.

Шоҳ ҳам қўшин орқароққа чекилиб қилди таъзим,
Янги шоҳни муборакбод қиларди бунда ҳар ким.
Севинч куйини тинмай чалар сурнай, карнай, ногора,
Бироқ қора сочи тўзғиб, қиз йиғлайди бечора.

Қиз ўйлайди: «Бу тахт учун мен эмасман муносиб!»
Кетмиш эди шунинг учун гул юзини ёш босиб.
«Ота ўрни — фарзандники, — деб шоҳ берар ўгитин. —
Бу одатни тарк айласам, бўлай оловга ўтин».

Ота айтар: «Бас, йиғлама, қизим, тингла сўзимни,
Бу кун араб подшоҳи қилиб кўтардик сени.
Бундан кейин Арабистон ҳукмрони сен ўзинг,
Ишга пухта, ақлли бўл, бўлма золимларга тенг.

Қуёш нури гулга ҳам бир, балчиққа ҳам — бил, бу панд;
Буюкни ҳам, кичикни ҳам лутфинг қилсин баҳраманд.
Саховатинг бошбоқсизни қилур банда амрингга,
Бир оққан сув қайта бошдан қуйилажак денгизга.

Подшоҳлар саховати — жаннат дарахтидай шаън,
Сахий бўлсанг — ҳатто шаккок ёвни ҳам қул қиласан.
Емак-ичмак қандай яхши, бисот сақлаш бефойда,
Қанча берсанг бу сеники, сақласанг қолур қайда?»

Қиз отасин ўгитларин қулоққа илиб олди,
Зерикмасдан хўб тинглади ва чуқур ўйга толди.
Шоҳ ичарди, қувонарди, қиларди кулги-ўйин,
Қуёшдан ҳам порлоқ юз-ла ўтирарди Тинатин.

Қиз чақирди мураббийси, содиқ хазинадорни:
«Муҳрим ушат, менга келтир шоҳона зар-зеварни.
Шоҳ қизиман, бунча қиммат бисотлар менга лойиқ».
Улашдилар хайру эҳсон саноқсиз, ҳаддан ошиқ.

Уша кун улашилди қизнинг қўр-қут, бисоти,
Инъомидан ошиб кетди катта-кичик давлати.
Қиз буюрди: «Мен отамнинг пандини қилдим бажо,
Хазинамни ҳеч бир киши яширолмади асло.

Йиғиштиринг қайда бўлса менинг давлатларимни,
Ҳой, сен сайис, ҳайдаб келтир подалар, отларимни».
Келтирдилар, қиз қўли-ла буларни ҳам улашди,
Босқинчилар ўлжасидан хазиналар тўплашди.

Гўё ҳарбий ғаниматки, турклардан талангандир,
Ҳайдаб кетар Бедов отни — айғир, семиз, зўр, чопқир.
Қиз шамолдай совуради: олтин, кумуш, хазина,
Эру хотин ҳамма молдор, қилмади ҳеч ким гина.

Биринчи кун шундай ўтди — зиёфат, ҳамма хурсанд;
Қўшинлар ҳам еган, ичган, жамият шодликка банд.
Бироқ шоҳнинг юзи ғамли, боши қуйи — ғуссадор.
Шивирлашар, ҳамма ҳайрон: «Нега бундай, не гап бор?»

Тўрда дангал ўтиради кун юзли мард Автандил,
Ҳамма севган сипоҳсолор, қомати арслону фил.
У билан бир қатордадир бош вазир — оқил Соғрат;
Ҳар иккови сўйлашади: «Шоҳ не учун бетоқат?»

Айтдиларким: «Шоҳ қандайдир хаёлотга бўлди банд,
Бу мажлисда уни ғамга солгудай иш йўқ ҳарчанд.
Қўй, ўзидан бир сўрайлик, сабаб не бу ғуссага,
Ҳазиллашиб кўрайлик-чи, бизга бу уят нега?»

Автандил ҳам Сограт икков тўлдириб косага май,
Дадил-дадил қўзгалдилар шоҳга томон тортинмай.
Икковлари таъзим билан ўтирдилар тиззага,
Сограт шоҳга хитоб билан бошлади ширин сўз-ла:

«Шаҳаншоҳим, нега чўкди юзингга бу қайғу-ғам?
Тўғри, кетди қимматбаҳо хазиналар беқўст-кам.
Қизинг шунча саховат-ла эҳсон қилди барисин,
Ўз-ўзингга қайғу ортиб, уни шоҳ кўтарган — сен».

Шоҳ қунт билан тинглаб бўлгач, қилди бир заҳарханда:
«Қандай қилиб ботинолди бу менга қарам банда?»
«Ишинг соз! — деди подшоҳ уни қилиб умидвор. —
Кимки мени хасисликда айбларкан — у беор!»

Деди: «Вазир! Мени ғамга солган бошқа бир хаёл;
Ешлик ўтди, мана бўлдим оқ соқолли кекса чол.
Бизинг бутун ўлкамизда топилмас шундай одам,
Токи бутун ҳарбий билим — илмимни унга берсам.

Ёппа-ёлғиз қиз ўстирдим, тангри бермади ўғул,
Бу бевафо дунёмизда биргина армоним шул.
У мен билан тенглашарди ўқ отиш, тўп ўйнашда,
Кўринади бир озгина бу хислат Автандилда».

Шоҳ сўзини тинглаб турган мағрур, сипо паҳлавон,
Боши тубан, инжу тишин порлатиб кулди шу он.
Шоҳ сўради: «Нима учун бу ўринсиз табассум,
Ёки сени кулдиргудек қандай уят иш қилдим?»

Яна деди: «Хўш, сабаби бу бемаъно кулгининг,
Ёки менда бир ўринсиз кулгили ҳолми кўрдинг?»
Ботир айтди: «Бу кулгининг сабабини айтаман,
Бироқ сен ҳам, гуноҳимни кечиб, бер менга омон!»

Шоҳ айтдики: «Кечираман сўзинг аччиқ бўлса ҳам».
Қуёшдан зўр кун — Тинатин номига ичди қасам.

Автандил ҳам сўз бошлади: «Мен қўрқмай қилай баён:
Сўздан кўра иш яхшироқ, ҳунарим — тортиш камон.

Мен — Автандил, чин айтаман, қуйиб қўйган бир мерган,
Ҳарбийлардан шоҳид қўйиб, икков олишсак экан.
Сен ўзингга, тенгдош йўқ, деб мақтандинг шу замонда,
Қани, икков олишайлик, мард билинур майдонда...»

Подшоҳ айтди: «Маълум бўлди, сен экансан паҳлавон,
Лекин майдон аро қолмас сенда бўлса минг бир жон.
Майли, бизга шоҳид бўлсин энг атоқли ботирлар,
Кўражакмиз ким шаънига мадҳиялар куйланар...»

Автандил ҳам рози бўлди, ҳам тузилди шартнома,
Бир-бирова ўйнадилар, ҳазил, гурунг, ҳангома.
Шарт шу эди: кимнинг қўлини баланд қилса ушбу жанг,
Енгилгани тожсиз юрсин уч кунгача бош яланг.

Шоҳ буюрди: «Ўн икки қул борсин мен билан бирга,
Булар камон, ўқ беришда кўмак этурлар менга.
Сен-ла бирга бора қолсин мақтаганинг Шермадин,
Булар олур янглишмайин ўлжаларнинг ҳисобин».

Шоҳ буюрди овчиларга: «Бутун ерни айланнинг,
Катта-катта подаларни, йилқиларни жам қилинг».
Қўшинлар ҳам тўда-тўда шу тарафга югурди,
Базми жамшид шунинг билан бир нафасда бузилди.

Тонг пайтида ботир келди, қадди мисли нилуфар,
Қизил юзи нурга тўлган, қуёш тўкар унга зар.
Бошга ўраб олган эди зар тикилган амома,
Оппоқ отга миниб олган, совутлар унга жома.

У подшоҳни таклиф этди, шоҳ кийинди, отланди,
Булар юрган ерлар қўшин занжири-ла қуршанди.

Кўшин ерни чулғаб олди, ҳамма ёқ шоду сурур,
Ҳар икковнинг шарти билан ўқ ёғар худди ёмғур.

Шоҳ чақирди: «Эй, сиз менинг ўн икки мулозимим,
Қани тезроқ беринг камон, садоқлар билан ўқим.
Ҳар нишонга теккан ўқни, ўлжаларни санангиз!»
Ҳар тарафдан келган ўлжа шунчалар кўп, саноқсиз.

Буғу, кийик, жайрон билан қаро кўзли қулонлар,
Ўқ етказмас, динг қулоқли кўп ҳуркович қуёнлар.
Ов ўлжасин йиғар эди ўн икки қул баравар,
Мана сизга чарчамас қўл, камон билан ўқ-ёйлар.

Туёқлардан чиққан чанга кун кўринмас осмондан,
Арғумоқлар пишқиради, ер кўринмас ол қондан.
Агарда ўқ тугаб қолса, қуллар келтирар эди,
Ўқ еган ҳар бир жонивор ерга михланар эди.

Шундай отни гижинглатиб, овни олдинга суриб,
Қирардилар худонинг ҳам ғазабини келтириб.
Жониворлар қони билан қиру сойлар буланди,
Жаннат туби дарахтига полвон кўп монанд эди.

Уйин тугаб, ўша чўлдан от қўйдилар шоҳ, сардор;
Қир тагида наҳр оқарди, қирғоғида қоялар.
От киролмас ўрмонларда яшириндилар ҳайвонлар,
Ҳаммада ҳам ҳорғинликнинг оғир аломати бор.

Бир-бирига: «Мен ғолибман!» дея пичинг ташлашди,
Ошна-ёрдай гоҳо тўхтаб, гоҳо йўлни бошлашди.
Улар билан келган қуллар бунда бўлди муҳайё,
Шоҳ буюрди: «Ростни сўйланг, керак эмас ҳеч риё!»

«Сизга ёлғон сўйламаймиз,— қуллар жавоб бердилар.—
Бўлмадингиз, жаноб олий, сиз у билан баробар.
Тўғри сўз шу, хоҳ ўлдинг, хоҳ бўлингиз беомон,
Биз пайқадик: у ўқ узган овлар ётди бедармон.

Икковингиз урган овлар икки мингга тўлади,
Автандилининг ўлжалари анча ошиқ бўлади.
Бўш ўқларни узган эмас қўлидаги шоҳ камон,
Сизнинг анча ўқингизни қазиб олдик тупроқдан».

Бу хабардан шоҳ севинди гўё нард ўйнагандай,
Юрагига севинч тўлди ютқизишни қурамай.
Гулни булбул севганидай Автандилни қучади,
Юрагидан кечаги ғам қайтмас бўлиб учади.

Икковлари отдан тушиб, бордилар кўланкага,
Қўшинлар ҳам ҳордиқ олар узалашиб майдонга.
Ботирларнинг ботирлари ўн икки қул шоҳ билан
Ўйнар, куйлар, лаззатланар ирмоқлардан, қоядан.

ГУЛИСТОН

Ҳар дамда умрдан нафас ўтади,
 Бир қиё боққунча йитиб кетади.
 Уйқуда ўтгандай ўтди эллик йил,
 Қолган беш кун умр қайғусин қилгил.
 Уятдир кетмаклик ҳеч чалишмасдан,
 Ногора чалинди¹ юк танғилмасдан.
 Сен ширин уйқуда, карвон йўлда,
 Сен-чи, аро йўлда қолган пиёда.
 Ким бу ерга келди, бир бино солди,
 Ўзи жўнаб кетди, ўзгага қолди.
 Бировлар қилса ҳам шунингдек ҳавас,
 Иморат битмади, етмади нафас.
 Вафосиз дунёга дил берма зинҳор,
 Ҳеч кимга дўст бўлмас чархи кажрафтор.
 Ўлади шубҳасиз яхши ҳам ёмон,
 Бахтлидир яхши ном қолдирган инсон.
 Тириксан, гўринга гуллар экиб қол,
 Кейин қўзғалмоққа қолмагай мажол.
 Даврон офтобу умр худди қор,
 Тириксан, мағрурлик қилмагин зинҳор.
 Пулинг йўқ, бозорда нима қиласан,
 Қўрқаман, саллангдан ажраб келасан.
 Кимки ўз ҳосилин хом еб тугатар,
 Куз куни хирмондан машоқлар терар.

¹ Қадимда карвон йўлга чиқишини сафарчиларга ногора чалиб маълум қилинар эди. (*Таржимон эскартиши.*)

* * *

Бирор бурчақда тилсиз гунгу лол ўтиргувчи одам
Тилин тиймоқни билмовчи кишидан афзалу кўркам.

* * *

Бу кун сўламоққа сенда имкон бор,
Ҳар қанча яхши сўз топсанг, айтиб қол.
Эртага ажалинг элчиси келгач,
Тилинг қимирлашга топмагай мажол.

* * *

Оғиз ичида тил, недур, эй оқил?
Ҳунар хазинасин калидидир — у.
Эшик ёпиқ экан, билиб бўлмагай
У ерда нима бор — мунчоқми, инжу.

* * *

Агарчи билимдонлар ҳузурида жим туриш —
Одобдир. Аммо, пайти келганида сўзлаб қол.
Икки ҳол ақлсизлик: гап келганда гапирмай,
Зарур чоғда жим турмай, бўлиб кетиш сўзамол.

* * *

Бирор киши билан қилур бўлсанг жанг,
Боплаб туширгинки, ҳоли бўлсин танг.

* * *

Дарахтлар устида яшил кўйлаги
Байрамда бахтлилар кийгандай янги.

* * *

Биҳиштдай кўкламнинг биринчи ойн,
Булбуллар сайрайди гул бутоғида.
Қизил гул баргига тушган шабнамлар
Тер қаби ғазабли ёр ёноғида.

* * *

Ирмоқлар шалдироқ, жаннатдай боғлар,
Қушларнинг сайроғи мукамал, мавзун.
Уру қир лолалар билан ранго-ранг,
Меваги дарахтлар ажиб — гуногун.

* * *

Дарахтдан қуйига тушган кўланка
Ерларни гиламдай безар бус-бутун.

* * *

Ҳар нечук гул дилингни қилмас чоғ,
«Гулистон»имдан ол бирор яроғ.
Гул замони беш-олти кундир, бас,
Бу гулистон ҳамиша пок нафас.

* * *

Тангри илтифоти менга бўлса ёр,
Китобни безаса нақши «Аржанг»и¹.
Умидим шулдирки, тортаман малол,
«Гулистон» ўқиган чекмас дил танги.

¹ «Аржанг» — Хитойнинг машҳур рассоми Моний тузган китобнинг номи. (Таржимон эскартиши.)

Хусусан, китобим тожин безатса
Муборақ зот исми — Саъди ибн Занги.
Кимга кўлака солса, қилса иноят,
Душмани дўст ўлур, гуноҳи тоат.

* * *

Замонанинг онаси сендай ўғил кўраркан,
Қувончидан тикланди кўкнинг букри қомати.
Кўпнинг эгилиги-чун бир бандани илғамак —
Жаҳонлар яратувчи тангрининг чин ҳикмати.
Кимки эзгу ном билан абадий давлат топар,
Улса ҳам яхшилик-ла эсга олингай оти.
Фазилат эгалари мақтасин, мақтамасин,
Гўзал қизга керакмас пардозчининг хизмати.

* * *

Дунёни хўб кўрган, сўз устаси чол.
Сўзлашдан илгари аниқлар аҳвол.
Оғзингга келганин валақдай берма,
Кейинроқ сўзларсан, бундан ғам ема.
Уйлаб кўр оғзингдан чиқаркан нафас,
Токи демасинлар: «Қил гапингни бас».
Тил билан ҳайвондан ажралур инсон,
Бемаъни гапирган ҳайвондан ёмон.

* * *

Дунёда мақтанчоқ деса ҳам «ман-ман»,
Унга зарба берар атрофдан душман.
Саъдий тушқундиру кўнгли озода,
Тушқун-ла жанг этмас ҳеч ким дунёда.

Сўзлашдан илгари ўйлаб ол бир бор,
Аввал тамал босиб, сўнгра қўй девор.
Гулчилик қиламан, бўстондан узоқ,
Гўзал инсон мену Канъондан узоқ¹.

* * *

Хўроз уришаркан жуда паҳлавон,
Бургут чангалида ғоятда нимжон.
Сичқон қаршисида мушук арслону
Арслон қаршисида мисоли сичқон.

* * *

Бу назму бу тартиб йиллар қолажак,
Биз эса заррадек тўзғиб кетамиз.
Биздан қолажаги нақшлардир, холос
Ва бу борлиқ эса йўқолур изсиз.
Эндиги яхшилар бизни эсларкан,
Эзгу сўзлар билан раҳмат кутамиз.

* * *

Бу муддат жуда ҳам хушвақт эдик, бил,
Олти юз эллигу олти — ҳижрий йил.
Ишимиз тўғри йўл кўрсатмак эди,
Худога топшириб, жўнаймиз энди.

* * *

Қочишнинг иложи бўлмаса агар,
Қўл билан ханжарнинг дамидан тутар.

¹ Канъон — афсонавий чиройли Юсуф туғилган шаҳар исми.
(Таржимон эскартиши.)

* * *

Ночор қолган киши зўр берар тилга,
Мағлуб бўлган мушук ташланур итга.

* * *

Шоҳларга ўз гапин ўтказган киши
Лозимдир яхши гап топиб сўзлаши.

* * *

Бу жаҳон ҳеч кимга қолмас, биродар,
Дилингни тангрига топширсанг етар.
Таянч деб билмагил бу дунё молин,
Кўпларни ўстириб, берди заволин.
Жон берар экансан, фарқи йўқ сира,
Тахтда ўласанми ё тупроқ узра.

* * *

Ер остида кўмилдилар талай ном чиқарганлар
Ва уларнинг борлиғидан ерда нишон қолмади.
Улакساني тупроқларга топшириб кетгандан сўнг,
Тупроқ уни еб битирди, бир устухон қолмади.
Нўширвоннинг қутлуғ номи ҳалигача тирикдир,
Аммо қанча ўтиб кетиб, Нўширавон қолмади.
Эй фалончи, яхшилик қил, умрингни бил ғанимат,
То кишилар айтгунича: «Фалон-фалон қолмади».

* * *

Тур тоғи кўп тоғдан тубан аслида,
Хурмати юксакдир тангри наздида.
Шуни эшитдингми, бир ориқ доно
Семиз бир аблаҳга айтганди бир кун:

«Араб тўпичоғи хипча бўлса ҳам
Бир оғил эшакдан қийматда устун».

* * *

Чурқ этиб оғзини очмаса киши,
Билинмас ундаги фазилат, нуқсон.
Бу ўрмон холи деб гумон қилмагил,
Балки ухлаб ётар шу ерда қоплон.

* * *

Жанг кунидир, орт кўрсатиб қочувчидан эмасман,
Урушаман қон тупроққа беланиб оғиз-бурун.
Сен мен билан урушаркан, жонинг-ла ўйнашасан.
Қочар бўлсанг, сендан олдин қочар қўшининг бутун.

* * *

Сен-ку мени ҳақир, озгин санадинг,
Баҳодирлик қўпол савлатда эмас.
Бу ўртада ориқ отлар иш берар,
Семиз ҳўкиз бу майдонга ярамас.

* * *

Жаҳондан ҳумо қуш йитиб кетса ҳам,
Бойқуш соясини истамас одам.

* * *

Ярим нони бўлган очиқ қўл киши,
Ярмини гадойлар есин, деб ўлар.
Бир иқлим эгаллаб тўймас подшоҳ,
Яна бир иқлимни олмоқчи бўлар.

* * *

Қўчат эндигина томир кўйган он,
Бир одам суғуриб олиши осон.
Вақт ўтиб, илдинин отганида-чи,
Қўпора олмайди бўронлар кучи.

* * *

Булоқни бўғилса бўлур бел билан,
Тўлса кечиб бўлмас ҳатто фил билан.

* * *

Қуёшнинг гардиши зулматда йитди,
Мисли Юнусни зўр наҳанг ютди¹.

* * *

Яхшилардан ибрат олмас теги ярамас инсон,
Юм-юмалоқ гумбаз усти ёнғоқ турмагансимон.

* * *

Булутдан чин ҳаёт ёмғури ёгса,
Тол дарахт шоҳида мева пишмайди.
Уринма ёмонни яхши қилишга,
Бўйрабоп қамишдан шакар чиқмайди.

* * *

Ёмонга қўшилди Лутнинг хотини,
Пайғамбар хонадон тўзди, тарқалди.

¹ Ю н у с — Афсонавий пайғамбарлардан бири. Гўё у қирқ кун балиқ қоринда яшаган эмиш. (Таржимон эскартиши).

Ит эса асҳоби Қаҳфа эргашиб,
Яхшилар қатори одам аталди.

* * *

Бир куни Зол деди ўғли Рустамга:
«Душманни ўйлама кучсиз ва камтар,
Бир талай сув келиб кичик булоқдан
Юкли туяни ҳам оқизиб кетар».

* * *

Одамлар нечоғли қилса тарбият,
Бўрининг боласи бўри — оқибат.

* * *

Кескир ханжар бўлмас ёмон темирдан,
Одам қилиб бўлмас ким эса нокас.
Ўзал табиатли ёмғур минг ёғсин,
Боғдан лола унар, шўрхок ердан хас.

* * *

Шўра тупроқ ердан гул униб чиқмас,
Дон сочмоқ, овора бўлмоқ демакдир.
Яхшига ёмонлик қилмак — мисоли
Ёмонга яхшилик қилмоқ демакдир.

* * *

Ақлли манглайи устида сўзсиз
Порлаб турган каби бир ёруғ юлдуз.

* * *

Душман не қилур, дўстинг агар бўлса меҳрибон?

* * *

Ҳеч кишининг ич ҳиссига озор бериш қасдим йўқ,
Нима қилай ҳасадчининг ичини ўт ўртаса?
Ҳасад деган қийналишдан ўлиб қутулганинг хўб,
Машаққатдан қутқаради ўлим деган зўр нарса.

* * *

Қаро бахт кишилар бахтиёрларнинг
Ҳамиша заволин орзу қилади.
Шаппарак кундузи кўра олмайди,
Хўш, бунда қуёшнинг айби нимади?
Мингларча шаппарак кўр бўлса бўлсин,
Қуёш порлай берсин кўкда абадий.

* * *

Додимга етсинлар, десанг, қийин кун,
Саломат кунларинг жувонмардлик қил.
Қочар сийламасанг ҳалқали қулинг,
Лутф қилар бўлсак, ёт ҳам бўлар қул.

* * *

Қўшинни ҳурматлаб боқғил ҳар замон,
Қўшинга суянар ҳар қандай султон.

* * *

Жавр ила тик туриб қололмас султон,
Бўла олмагандай бўридан чўпон.
Қайси бир подшо зулм этса пеша,
Ўз мулки тагига уради теша.

* * *

Ўз халқига жавру зулм раво кўрган подшоҳнинг
Ўз дўстлари ёв бўлур қийин дам келган куни.
Фуқарога шафқат қилсанг, душмандан омондасан,
Адолатли шаҳаншоҳнинг халқи — бу ўз қўшини.

* * *

Эй тўқ киши, сенинг учун арпа нони ёқимсиз,
Сенга хунук кўринганлар менга моҳи талъатдир.
Жаннатдаги ҳурлар учун аъроф бўлса жаҳаннам,
Дўзахдаги кишиларга аъроф худди жаннатдир.
Фарқи шуки, биттасининг қучоғида гўзал ёр,
Биттасининг икки кўзи ёр йўлида интизор.

* * *

Сендан қўрққанлардан қўрққил, эй доно,
Агар юзтасини жангда енгсанг ҳам.
Мушукни кўргил-а, енгилиб қолса,
Йўлбарснинг кўзига чанг солур шул дам.
Илон нечун чўпон товонин чақар?
Бошим янчилмасин, дебон чекар ғам.

* * *

Бир умидда бутун азиз умр ҳам ўтиб кетди,
Дилимдаги орзулар эшикдан киргайму, деб.
Умид қилган нарсаларим қўлга кирди, не фойда,
Умидим йўқ, ўтган умрим ҳеч қайтиб келгайму, деб.

* * *

Ажал чалди жўнамак ноғорасин,
Эй кўзларим, бошга айтинг, хайр энди,
Эй қўлларим, оёқларим, қоматим,
Киприкларим, қошга айтинг, хайр энди.

Менга ёвуз душманим қилди ҳужум,
Сиз ахир йўлдошга айтинг, хайр энди.
Умримни нодонлик ила тугатдим,
Мен борган бу йўлдан қайтинг, хайр энди.

* * *

Бой ҳам, камбағал ҳам худога қулдир
Ва лекин бойлари яна йўқсулдир.

* * *

Зўрману кучлиман, қувватим бор, деб
Кучсизнинг панжасин синдирмак хато.
Биров йиқилганда суямаганнинг
Қўлтигин тутмаслар. йиқилса ҳатто.
Ёмон уруғ сочиб яхши дон кутиш,
Бўлмағур хаёлдир, ботилдир бежо.
Халқнинг арзи додин тингламас бўлсанг,
Ҳақ ҳисоб кунлари келар мутлақо.
Бир-бирин мучаси бор барча киши
Битта гавҳардандир яратилиши.
Бирорта мучада жиндак оғриқ бор,
Бошқа аъзоларда қолмагай қарор.
Ўзгалар ҳақида чекмағувчи ғам,
Нечук саналади қатори одам?

* * *

Ҳой зўравон, қачонгача берасан элга озор,
Токайгача қизгин қолар деб ўйлайсан бу бозор?
Жаҳондорлик бир умрга сенинг учун қўл бермас,
Халққа озор берганингдан ўлганинг яхшидир, бас.

* * *

Бир золимнинг кун ўртада ухлаб ётганин кўрдим,
Бу фитнанинг уйғоғидан — уйқуси яхши, дедим.
Бировнингким бедорликдан ухлагани хўб бўлса,
Шу ярамас тирикликдан ўлганин маъқул билдим.

* * *

Бизнинг учун бу дунёда бундан афзал дам йўқдир,
Яхши, ёмон ўйламакка ўзгалардан ғам йўқдир.

* * * .

Бу оламда иқболим бор, дебон эй чирангувчи,
Сенинг қайғунг бўлса бўлмас, хўш, бизнинг
қайғумиз-чи?

* * *

Қўли очиқ кишиларнинг кафтида мол-ку турмас,
Севган дилда чидам турмас ва ғалвирда сув турмас.

* * *

Фойдалана олмасанг қулай фурсатдан,
Кўз тутма подшоҳ берар неъматдан.
Ҳар битта гапнинг ҳам вақти етади,
Беҳуда гапирсанг қадринг кетади.

* * *

Аҳмоқ киши кундуз кунни кофурий шам ёндирса,
Тез орада ёғ тополмас оқшом қора чироққа.

* * *

Очкўз кишиларга эшигинг очма,
Очдингми, ҳайдама, қаҳрингни сочма.
Ҳеч киши кўрмади ҳижозлик ташна
Шўр дарё лабида кезиб юрганин.
Қаерда тотли сув бир булоқ бўлса,
Кўрасиз қуш, одам маскан қурганин.

* * *

Агар жангчилардан пул-мол аялса,
Жангчи қилич тутмас, бу турган нарса.

* * *

Жангчига зар берсанг, бошин тикади,
Пулсиз боши оққан ёққа кетади.
Қорни тўқ аскарлар урушар чандон,
Қорни оч қолса-чи, тўзғир ҳар томон.

* * *

Қаноат бурчида тинч олган киши
Иту ғийбатчининг синдиран тишин.
Қаламин синдириб, қоғозин йиртиб,
Бекорга чиқарар ифвогар ишин.

* * *

Шунинг-чун ҳам ҳумо қуши қушлар ичра шарафдор,
Устухонлар чайнайди-ю, жонлига бермас озор.

* * *

Гарчи юз йил ўтпараст ўтга хизмат этади,
Ўзи ёққан оловга тушса қуйиб кетади.

* * *

Сен ўз қадру қимматингга, виқорингга ҳурмат эт,
Ҳазил, мазах ишларини надимларга ташлаб кет.

* * *

Бир киши оч ухлайди, ҳеч ким билан иши йўқ,
Жони чиқар маҳалда йиғлайдиган киши йўқ.

* * *

Манов беҳамият кишига қара,
Унга қандай қилиб бахт кулиб боқсин?
Ўзининг тинчлигин кўзлайди, холос,
Майли, бола-чақа қийналиб қолсин.

* * *

Ҳеч ким дарвишларнинг эшигин қоқмас,
«Ёринг ва боғингга тўла,— деб,— ўлпон».
Ё шу ғам, ташвишга рози бўлгилу
Ё жигар-бағрингни итга қил талон.

* * *

Худонинг ризоси тўғрилиқ иши,
Адашмас туз йўлдан кетгувчи киши.

* * *

Амалда вақтингда қалтис иш қилма,
Бўшасанг, душманинг айбинг тополмас.
Ўзинг тоза бўлгач, кимдан қўрқасан,
Ифлос кийим битиб мижиғланар, бас.

* * *

Дарёнинг ичида фойдалар-ку кўп,
Тинчликни истасанг қирғоқ ўзи хўб.

* * *

Қўлинг очиқ, дастурхонинг мўл куни
Дўсту ёринг манман деганлар эмас.
Дўст ўшаки қийин кунга тушганда,
Қўлтирингдан даст кўтариб қўйган кас.

* * *

Ишинг чаппа кетганида дилинг оғриб, чекма гам,
Чунки зулмат ичидадир оби ҳаёт суви ҳам.

* * *

Ёмон кунга қолганингда тутма дилингни ҳазин,
Худо берар марҳамат кўп, лекин кўздан яширин.

* * *

Замонага ўпка қилма, юзингни тириштира,
Чидам аччиқ келади-ю, меваси ғоят ширин.

* * *

Кўрмадингни бирор киши улуғ мартаба топса,
Хушомадга келадилар таъзим билан қошига.
Тойилсаю иши чаппа кетар бўлса, қарайсиз,
Ҳеч тап тортмай оёқ қўйиб чиқадилар бошига.

* * *

Дарёдан дур йиғасан сиққанича қучоққа,
Ё тўлқинлар ўлаксангни улоқтирар қирғоққа.

* * *

Одамларнинг насиҳатин қулоғингга олмадинг,
Билмадингки, оёғингга кишан солинур — қийноқ.
Оғу тўла найзасига тоқатинг етмас экан,
Нега чаён уясига тиқиб кўрасан бармоқ?

* * *

Амиру вазиру подшоҳларнинг
Ёнига бесабаб бормаслик керак.

* * *

Ит билан эшикчи ғарибни тутар,
Бириси ёқадан, бириси этак.

* * *

Мени кўя бергил, мен камтар банда,
Ўлтирай бандалар сафи тубанда.

* * *

Бошимиз, кўзимиз устига ўлтир,
Ҳар қанча ноз қилсанг, малоли йўқдир.

* * *

Аввал саховатли бўлган хўжамиз,
Не гуноҳ ўтдики, камситиб боқар.

Худога ярашар улуғворликким,
Гуноҳкор бандасин нон бериб боқар.

* * *

Каъба қадимлардан ҳожат қибласи,
Йироқ-йироқлардан халқ келар қатор.
Сен чидам кўрсатиб бизни қабул эт,
Мевасиз дарахтга ким ҳам тош отар?

* * *

Қутида турганда бурқимайди уд,
Сен олов устига уни ташлагил.
Улуғлик ниятинг бўлса, сахий бўл,
Уруғ сочилмаса, унмайди ҳосил.

* * *

Ҳамма омборингни халққа улашсанг,
Ҳар бир оилага бир гуруч тегар.
Ҳаммага гуручча кумуш ўлпон сол —
Ҳазинанг кундан-кун бой бўлиб кетар.

* * *

Қирқ хазина давлати бор Қорун ўлиб йўқолди,
Нўширавоннинг яхши номи дунёда қолди.

* * *

Фуқаронинг боғчасидан султон узса бир олма,
Навкарлари қўпоради дарахтларнинг илдинин.
Зўрлик билан бешта тухум ола қолса подшоҳ,
Аскарлари сихга тортур товуқлардан беш юзин.

* * *

Утда исириқдан ҳам зўроқдир бутун
Шўрликлар қалбидан ўрлаган тутун.

* * *

Эшак бечора гарчанд бетамиздир,
Оғир юклар кўтарган-чун азиздир.
Эшаклар, ҳўкизлар юк кўтаради,
Дилозор шахслардан баланд туради.

* * *

Султоннинг ризосин топа олмайсан,
Токи фуқаронинг кўнглин топмасанг.
Худо бандасига яхшилик қилғил,
Худо гуноҳимни кечирсин, десанг.

* * *

Ҳар кимнинг мансаби, қуввати бордир,
Халқ молин емакка қудрати бордир.
Каттакон сўнгаклар ҳалқумдан ўтар,
Лекин пастга тушиб қоринни йиртар.
Халққа зулм этса ҳар бир ситамкор,
Унга қарғиш-лаънат қолур пойдор.

* * *

Ярамас кишини кўргач бахтиёр,
Оқиллар таслимни қилур ихтиёр.
Бармоқда бўлмаса йиртар тирноғинг,
Маъқулдир олишмай жимиб турмоғинг.
Ҳар ким пўлат тигга панжа солади,
Қўли яраланиб, мажруҳ қолади.

Замона қўлини боғлаунча тур,
Кейин дўстлар билан бошига тушур.

* * *

Кимга ҳам қилардим дастингдан фарёд,
Ўзингга келибман, ўзгинангдан дод.

* * *

Ҳали ҳам эсимдан бир байт чиқмайди,
Бир фолбин айтганди Нил қирғоғида:
«Оёғинг остида қумурсқа ҳоли
Ўзинг босилгандай фил оёғида».

* * *

Бошимга нима келса, сенга ёқибдир бажо,
Банданинг даъвоси йўқ, хўжанинг ҳукми раво.

* * *

Тош отар киши-ла ўйнашган ўзинг,
Нодонлик қилдингу бошинг ёрилди.
Душманинг томонга ўқ отаман деб,
Ўзинг нишон бўлиб қолмагил энди.

* * *

Агар тотув бўлиб яшай десанг ёв билан,
Орқангдан сўкса сўкар, кўрганда сен айт таҳсин.
Биласан-ку, сўз деган оғзингдан чиқади-да,
Аччиқ сўз истамасанг, ёв оғзини қил ширин.

* * *

Бир киши умр бўйи сенга карам этибди,
Бир галги гуноҳини сен кечирсанг нетибди?

* * *

Оқил киши алам ўтса ўз халқидан ўпкаламас,
На азият, на роҳатга халойиқ сабаб эмас.
Бирни бирга дўсту душман қилмак худонинг иши
Ва худонинг измидадир ҳамма дилнинг ёзмиши.
Агарчи ўқ отилганда камондан отилади,
Бирор ўқчи отганини ақллилар билади.

* * *

Нима бало, илонмисан, кўрганингни чақасан,
Бойқушмисан, қайси ерга қўнсанг, уни йиқасан?

* * *

Сен-ку, зўрлигингни бизга қиласан,
Шундай қилолмайсан қодир худога.
Ерда-ку зулмингни элга қиласан,
Уларнинг дуоси ўрлар самога.

* * *

Дилни яралама, оҳидан чўчи,
Бу яра бирор кун сиртга тепади.
Бирорта кўнгилга бермагил озор,
Жаҳонни ўрташга бир оҳ етади.

* * *

Узун-узун йиллар, узоқ умрлар
Халқлар бошимиздан босиб ўтади.

Қўллардан қўлларга ўтган шунча мулк
Биздан навбатдаги қўлга ўтади.

* * *

Ёки вафо ўзи йўқдир оламда,
Ё киши қўлаамас уни бу замон.
Ўзимдан ўқ отиш ўрганган зот йўқ,
Бу кун кўкрагимни қилмаса нишон.

* * *

Гарчи неъмат билан давлат уники,
Лекин дарвишларга шоҳдир посбон.
Қўйлар чўпон учун хизмат қилмайди,
Балки қўйлар учун керакдир чўпон.

* * *

Биттани тўқу тинч кўрасан бу кун,
Биттаси уриниб бўлмиш дил яра.
Неча кун сабр этиб, ўзга мағрурнинг
Миясин тупроқлар еганин қара.

* * *

Тақдирнинг зўр ҳукми ижро бўларкан,
Шоҳу гадолигин фарқи йўқ зарра.
Бирорта қабрни очиб қарасанг,
Бой, фақир сўнгагин билмайсан сира.

* * *

Ҳозир-ку қўлингда неъмат, давлат бор,
Қўлдан қўлга кўчар, бергил эътибор.

* * *

Чўлнинг шамолидек ўтажак даврон,
Утар аччиқ-чучук, яхшию ёмон.
Золим бизга, ситам қилдим, деб ўйлар,
Чидадик, гуноҳи ўзида ҳамон.

* * *

Султоннинг раъйига қарши сўз айтмак,
Ўз юрак қонингга қўл ювмак демак.
Кундузни подшо кеча деб билса,
«Ҳай-ҳай, ана Ҳулкар» демаклик керак.

* * *

Мусофир олдинга келтирса айрон —
Асли бир чўмич сув, бир қошиқча сут.
Дунёни кўп кезган кўп ёлғон сўзлар,
Биздан бирор ваҳма эшитсанг, унут.

* * *

Бировни ранжитма қўлингдан келса,
Чунки йўл устида тикан-нишлар кўп.
Дарвиш кишиларнинг ҳожатин чиқар,
Ҳали ўз олдинда қилар ишлар кўп.

* * *

Дўстларнинг кўнглини қўлга олай, деб
Ота мерос боғни сотилса яхши.
Яхшилар қозонин қайнатиш учун
Бисоту буюмлар ёқилса яхши.
Ёмон ниятга ҳам сен яхшилик қил —
Ит оғзин нон билан тийилса яхши.

* * *

Қўлда элаб хамир қилмак сўнмаган оҳак тошни
Осон ишдир амирларга эғишдан азиз бошни.

* * *

Қимматли умримиз кўп исроф бўлди,
Ёзу қиш нима еб, не кияман, деб.
Сен қорин қурғур ҳам битта нонга кўн,
Икки букилишни бизга кўрма эп.

* * *

Душманам ўлди, деб оқил севинмас,
Бизга ҳам яшамак абадий эмас.

* * *

Бирор иш менсиз ҳам битажак экан,
Нега шу тўғрида мен валақлайман?
Кўрдимки, битта кўр чуқур лабида,
Ҳайҳайлаб қўймасам бу гуноҳ манда.

* * *

Агар билим тўқ яшашга важ бўлса,
Ажабмасдир нодонлар очдан ўлса.
Лекин нодон шунча келим олади,
Кўп донолар бундан ҳайрон қолади.
Бахтли ва давлатли бўлмас билимдон,
Бунинг барчасига сабаб осмон.
Жаҳонда учрайди такрор ва такрор:
Аҳмоқлар ҳурматда, ақллилар хор.
Кимёгар қийналиб ўлиб кетади.
Аблаҳга жазина наеиб этади.

* * *

Ақллилар улуғламас шундайлар зотин,
Улуғларнинг ёмонлиқ-ла ёдласа отин.
Тахту бахт, фармонлар, тақиқ ва зўрлик
Барчаси бекорчи: ўтиб кетади.
Сийласанг ўтганлар азиз номини,
Сенинг номингга ҳам ҳурмат етади.

* * *

Руҳоний либосда кимники кўрсанг,
Яхши одам экан, дебон билавер.
Кишининг ич сирин билишинг қийин,
Уй ичин текширмас муҳтасиб ҳеч бир.

* * *

Кечирим сўрайман гуноҳларимга,
Чунки тоатингни қилолмаганман.
Гуноҳкор гуноҳдан тавба қилгандай,
Ориф уэр истайди ибодатидан.

* * *

Эшитдимки, тангри ёзган тўғри йўлдан кетганлар
Душманнинг ҳам дил уйини сиқмас экан ҳеч қачон.
Сенга қачон шу ўктамлик муяссар бўлса экан,
Дўстинг билан келишмайсан, уришасан ҳар замон.

* * *

Юзма-юз келганда қўй каби ёввош —
Орқадан бўридай одамхўр, бебош.

* * *

Қимки бировлар айбин келиб айтади сенга,
Сенинг айбларингни ҳам айтади бировларга.

* * *

Агарчи отдамас, мен пиёдаман,
Айил, тўқимларни элтиб бораман.

* * *

Киши танилмайди кийган жомада,
Езганга маълумдир, не бор номада.

* * *

Эски кийимда ҳам орифдир аён,
Чунки унинг юзи доим халқ томон.
Гап кийим-бошдамас, иш бўлсин кўркам,
Тож кийиб, елканга байроқ қўйсанг ҳам.
Елғиз кийим эмас, дунё ва шаҳват —
Барчасин тарк этган орифдир фақат.
Мард олсин қуролни, кўрсатсин кучин,
Хунаса қўрқоққа қурол не учун?

* * *

Қара, шу эски тўнда кетиб боргувчи дарвиш
Қаъбанинг ёпуғини эшакка тўқим қилмиш.

* * *

Элатдан биттаси аҳмоқлик қилса,
Қишлоқнинг обрўсин кулдай тўзғитар.
Ушбу мақолни ҳам эшитгандирсан:
«Ярамас бир бузоқ пода булғатар».

* * *

Дилни оғритарлик бир қўпол киши,
Билимдон даврада ножўя иши,
Каттакон қудуқда лиммо-лим гулоб,
Битта ўлакса ит қилгандай хароб.

* * *

Каъбага етмайсан, деб қўрқаман, эй аъробий,
Сен кетаётган бу йўл Туркистонга боради.

* * *

Бор ҳунарин кўз-кўз қилиб, қўлларида ардоқлаб,
Айбларини элу юртдан қўлтиғига яширган,
Хой, кеккайма, бирор оғир кунга қолсанг, қани, айт,
Шу қалбаки, ўтмас пулга нима олмак бўласан?

* * *

Кўз олдини парда босган манман деган кеккайма
Бу дунёда ўзидан ҳам етук кишини кўрмас.
Сиз мабодо ўз-ўзини кўрарлик ойнак топиб
Берсайдингиз, кўрар эди ўзини ҳаммадан паст.

* * *

Сиртимни мақтай бериб мени уялтирмагил,
Ичимда қанча нуқсон, уни ўзим биламан.

* * *

Сиртдан қарасангиз, яхши кишиман,
Ички ёмонликдан бошимдир қуйи.
Товусни гўзал деб дунё мақтайди,
Оёғидан уялар у умр бўйи.

* * *

Шўрлик яёв киши юролмас энди
Туя ҳам бу йўлдан толиққан дамда,
Ориқлар албатта ўлган бўлади,
Семиз кишиларки шунча озганда.

* * *

Йўлда бирор кўлкада ухлаб олиш яхши-ю,
Сенсиз карвон жўнаса, тирикликдан қўлни юв.

* * *

Гар мени ўлдирмоқни чоғласа севгили ёр,
Сен хаёл қила кўрма, чекар деб жон ғамини,
«Мен шўрликда не гуноҳ?»— сўрашга ийманаман,
Дилини оғритмай, деб тортиб жонон ғамини.

* * *

Қийин кунга қолган чоғда руҳинг бўлмасин тушкун,
Душманларнинг терисидан дўстингга бичгил пўстин.

* * *

Хачир миниб бормайман, на туядай юким бор,
На султоннинг қулиман, на қулларга шаҳриёр.
Дунёда ҳеч қайғум йўқ, дилим қўрқувдан озод,
Хотиржамман бус-бутун, кўнглим эса доим шод.

* * *

Бир киши касал узра тун бўйи йиғлади зор,
Тонгда йиғлаган ўлди, соғайиб турди бемор.

* * *

Бир талай аргумоқ йўлларда қолди,
Манзилга оқсаган эшак етолди.
Ярали йигитлар соғайиб кетди,
Не-не соғломларни қора ер ютди.

* * *

Мен уни, pistaдай мағзи тўқ, десам,
Қатма-қат пўст экан мисоли пиёз.
Халққа кўз-кўз учун юзин ўгириб,
Орқаси қиблага, ўқигай намоз.

* * *

Ўғрининг омади келиб турган чоғ
Карвоннинг додига соларми қулоқ?

* * *

Занглаган темирни минг ишқов бериб,
Кўзгудай сайқаллаб, боқиб бўлмайди.
Қора кўнгилларга ўгит фойдасиз,
Тошга темир михни қоқиб бўлмайди.

* * *

Шод кунларинг гамгинларнинг кўнглин топ,
Дил оғритган балоларга қолади.
Бўла туриб тиланчига бермасанг,
Бирор золим сендан юлқиб олади.

* * *

Қози бизнинг даврада ўйнаб кетар баякбор,
Ўзи ичган муҳтасиб мастни қилмас гуноҳдор.

* * *

Жон томирин узгандай тимдалар экан созим,
Отаси ўлганларнинг доди, дердинг овозин.

* * *

Хушовоз хонанданинг қўшиғи истироҳат,
Сен қандай хонандасан, жим турсанг жонга роҳат.

* * *

Сенинг қўшиғингдан илимас кўнгул,
Йўқол, даминг ўчиб кетгани маъқул.

* * *

У куйлай бошлади, чалиб арғанун,
Мен дедим мезбонга: «Худо ҳаққи-чун,
Қулоққа симоб қуй, шуни эшитмай,
Ёки эшикни оч, нарироқ кетай».

* * *

Сўфи бемаҳалда бўкириб қолди —
Кечадан қанча вақт ўтганин билмай.
Кеча узунлигин кипригимдан сўр,
Сурунка тонг отди кўзим илинмай.

* * *

Бунингдек созандалар бу уйдан кетса яхши,
Қайтадан кўринмасин қадамларининг нақши.

* * *

Ўз оғзини очдию бўкириб бошлади куй,
Тикандай тикка бўлди бадандаги ҳар бир мўй.
Қўрқанидан тўзғиди ҳовлида товуқ, хўроз,
Миямизни ачитди кекирдак йиртган овоз.

* * *

Гўзал оғиз, ширин бўғиз ва лабдан чиққан овоз,
Куй айтса ҳам, айтмаса ҳам дил эркалар, жуда соз.
Аммо нўноқ қўшиқчининг кекирдагин безолмас
Кўп ажойиб мақомлар ҳам: «Ушшоқ», «Хуросон»,
«Хижоз».

* * *

Бирор эсли кишига ҳатто ҳазил сўз айтсанг,
У шундан ҳам ўзига чиқаради хулоса.
Аммо аҳмоқ кишига юзлаб ҳикмат ўргатсанг,
Барчаси унинг учун туюлар ҳазил нарса.

* * *

Ўзинг яхши бўлсанг юриш-туришда,
Сендан айб тополмас ҳар бир ярамас.
Танбурнинг ўз сози жойида бўлса
Созанда қулоғин бураб ўтирмас.

* * *

Кеча тўнғ отар битта қуш сайраб,
Ақлу чидамимни, ҳушимни олди.
Мен унга жўр бўлдим ва овозимни
Бир яқин оғайним эшитиб қолди.

У айтди: «Бу ҳолга ишониш қийин,
Наҳотки шу сайроқ эсинг жўёлди?»
Мен дедим: «Қуш сайраб турган чоғида
Менинг одамлигим ундан уялди».

* * *

Билдингми, тонг чоғида нима дер менга булбул:
«Нечук одам саналғай севгидан беҳабар дил?
Араб шеърин эшитган туя завқидан ўйнар,
Сенда завқдан асар йўқ, ҳайвон экансан буткул».

* * *

Боғда тонг ели эсса, мажнунтол тебранади,
Чақир тош тебранмайди, қотиб қолган абадий.

* * *

Диққат билан боқолсанг, барча нарса зикр этар,
Буни тинглай олади, ким маънидан боҳабар.
Гулга ёлғиз булбулмас куйловчи кўнгил билан,
Гул ҳам уни улуғлар тикансимон тил билан.

* * *

Гуллар баъзан очилади, баъзан бўлади хазон,
Дарахтлар ҳам гоҳ яланғоч, гоҳ кияр яшил чопон.

* * *

Мол, дунё бўлмаса-чи, қайғумиз юрак доғлар,
Агар бўла қолса-чи, меҳри оёқни боғлар.

* * *

Жаҳон ташвишидир энг оғир бало,
Бўлса ҳам, бўлмаса ҳам қийин можаро.

Агар сен истасанг бойлик ва давлат,
Энг катта бойликка тенгдир қаноат.
Этагинг тўлдирса бир бой зар билан,
Сен унга қарама шод назар билан.
Катта кишилардан эшитдим ҳар гал,
Дарвишлар чидами бойликдан афзал.

* * *

Қулон тугар Баҳромгўрнинг қудрати эмас унча,
Бир чигиртка оёғини судраган қумурсқача.

* * *

Мўлу кўл, каттакон амалга мингач,
Дўстини танимас кўзин босиб ёғ.
Ошнолар ёнига ҳасрат-ла борур,
Амалдан ҳайдалиб, ожиз қолган чоғ.

* * *

Дўстни-ку йўқламоқ зарра айб эмас,
Аmmo «Бас!» дегунча боравермагил.
Бошқалар тергашин ёқтирмас бўлсанг,
Ўзингни аввало ўзинг тергагил.

* * *

Одамлардан қочиб тоғу тош кетдим,
Худо деб узилдим инсонлар билан.
Бу соат ҳолимни ўзинг қиёс эт,
Ҳозир оғилдаман ҳайвонлар билан.

* * *

Етлар билан биргалашиб кезгандан кўра гулшан,
Дўстлар ичра майли эди бўлса оёқда кишан.

* * *

Яхши эркак уйидаги ёмон хотин — мисоли
Бу дунёда эркак учун жаҳаннамнинг тимсоли.
Ёмон хотин суҳбатидан қочиб, қидир паноҳи,
Жаҳаннамнинг оловидан ўзинг сақла, илоҳи.

* * *

Эшитдим, бир сипоҳ кундан бир куни
Бўри чангалидан қутқарди қўйни.
Оқшом қўй бўғзига пичоқ ишқади,
Шунда қўй ялиниб унга йиғлади:
«Аввали бўридан қутқарган сенсан,
Билсам, ўша бўри ўзинг экансан».

* * *

Бола-чақа қайғусида банд бўлган киши
Жуда қийин тинч турмушни хаёл қилиши.
Фарзандлар қайғуси: кийими, нони
Эсингдан чиқарар сайри самони.
Кундузи кўнглимда қиламан қарор,
Бу кеча тангрини топай деб бир бор.
Қачонки хуфтоннинг вақти келади —
Рўзгорим ташвиши кела туради.

* * *

Қип-қизил гуллари — гўзаллар юзи,
Сунбули — жингалак сочининг ўзи.

* * *

Она маммасини эммаган гўдак,
Гўё қиш чиллада ётар ғужанак.

* * *

Ям-яшил булоқда анор гулидай,
Гўё кўкат узра ўт ёлқинидай.

* * *

Диндорни оздирган тўлин ой сонли,
Фаришта суратли, товус ясанли.
Бир карра боққанда типирлаб қолар
Ҳар қандай ўзига маҳкам имонли.

* * *

Атрофда кишилар чанқоқдан ўлса,
Бир қултум ичмоқни раво кўрмаган
Истисқо касалдай Фирот наҳрини
Барини ичса ҳам кўзи тўймаган...

* * *

Дунёда бор билганимни, ишончимни бой бериб,
Зийраккина қуш эдимү тузоғингга илиндим.

* * *

Майли ким бўлмасин: пирми, муридми,
Ёки зўр шоирдир, етук шуҳратга,
Бу тубан дунёга келиши билан
Оёғи асалга илашган пашша.

* * *

Гўзал чирой, тоза юзли хотинга
Упа-элик, тақинчоқлар керакмас.
Эркин-озод, етук ақл дарвишлар
Нон қидириб кўча-кўйни изғимас.

* * *

Модомики, мен борман, бер, дейишга ҳаққим бор,
Мени зоҳид демасга кишиларда ихтиёр.

* * *

Нон емак, бир бурчакда ибодат қилмоқ учун,
Мардлар ибодат қилмас текин нон емоқ учун.

* * *

Мен очману рўпарамда даста нон қаймоқ каби,
Хотин ҳаммом эшигида ўтирган бўйдоқ каби.

* * *

Мен ўтирган дастурхонда қийма бўлмаса бўлмас,
Оч кишига қоқ нон ўзи қийма гўштдан кам эмас.

* * *

Мусулмон қўшинига гадо йўлбошчи бўлса,
Тиланиб қолмасин, деб кофир Чинга қочарди.

* * *

Тарки дунё қилмоқни халққа ўргатар,
Ўзи-чи, йиғади кумуш, ғалла, зар.

* * *

Ҳар олим айтганин ўзи қилмаса,
Не ажаб халқ унинг сўзин илмаса?!

* * *

Олим ўша киши — ёмонлиқ қилмас,
Ўз сўзин аксини қилғувчи эмас.

* * *

Танпарварлик, тўйин ҳаёт пайдан бўлган олим
Йўлбошлик қила олмас, ўз-ўзидан бўлар гум.

* * *

Олим айтганига жон қулоғин тут маҳкам,
Ўз сўзи ишига тенг бўлмаган чоғда ҳам.
Мақтанчоқ коскиларнинг гаплари буткул бекор,
Ухлаган ухлаганни уйғотганми бирор дам?

* * *

Деворга ёзилган бўлса ҳам ўғит,
Унга амал қилгай эси бор одам.

* * *

Хонақоҳдан мадрасага келди юракли киши
Ва тариқат аҳли билан улфатчиликни бузди.
Мен сўрадим: «Олим билан художўйнинг фарқин айт,
Нима учун олимларга тортимингни кўргуздинг?»
Деди: «Обид тўфон қўпса шолчасин ахтаради,
Олим эса сув фарқ қилган кишини қутқазади».

* * *

Катта дарё бир тош билан лойқаланиб қолмайди,
Ранжиш билган билимдонни жилдираган ариқ, де.

* * *

Бир гуноҳкор учратдингми, шафқат қил, айбин яшир,
Гуноҳидан жиркансанг ҳам, кўриб-кўрмай ўта бер.
Гуноҳкордан юз ўгириб кета берма, ҳой йигит,
Унга айбин кечирганлар кўзи билан қарагил.
Мен-ку, ушбу қилиқ билан бир номардлик қилибман,
Сен-чи, менга жувонмардлик қилмоқликка ярагил.

* * *

Бағдоддан бир эртақ тинглангиз энди:
Байроғу Дарпарда сўз талашарди.
Жанговар юришдан чанг босган Байроқ
Пардага дўқ билан айтар: «Менга боқ.
Иккимиз бир хўжа даргоҳидамиз,
Сену мен султоннинг боргоҳидамиз;
Мен бир дам юмушдан бўшаганим йўқ,
Эрта-кеч сафарда билмайман ҳордиқ.
Сен эса билмайсан қўрғон нимади,
Чангу шамол нима, ёбон нимади.
Мен илдам, ғайратим чўнгдир албатта,
Хўш, сенинг иззатинг нима-чун катта?
Куллар — тўлин ойдек юзлар билан сен,
Сочи райҳон исли қизлар билан сен.
Мен эса отбоқар қўлида сарсон,
Сафардан бўшамай доим саргардон».
Парда дер: «Бошимни тутаман қуйи,
Сенинг мағрур бошинг осмон бўйи.
Ҳар ким кексайганча гарданин чўзса,
На ажаб, ўз-ўзин бўйинини узса».

* * *

Муштумзўр, деб лоф уриб, эркакман, деб кеккайма,
Сен каби ҳеббимларга на эркак, на хотинлик.
Бировларнинг оғзига мушт туширган мард эмас,
Қўлдан келса ўзгалар оғзин қилгил тотимлик.

* * *

Мушт уриб фил бошин эзолган киши
Шаънида одамлик бўлмаса, мардмас.
Одам-ку тупроқдан яратилгандир,
Одаммас, тупроқдай мулойим гардмас.

* * *

Йўл йўлдошинг қистаб турса, йўлдошим, деб чоғлама,
Кўнгли сенда бўлмаганга сен ҳам кўнгила боғлама.

* * *

Қариндошинг бўла қолса диёнатсиз, беадаб,
Сен ҳам ундан қариндошлик ипин узанг, яхши гап.

* * *

Худодан қайтган мингта уруғдан
Битта ёт ошнага берсанг арзир тан.

* * *

Бағдодда бир қувноқ кекса бор эрди,
Қизини кавушдўз йигитга берди.
Аёвсиз даванги шунчалар сўрди,
Қизнинг дудоғидан қонлар югурди.

Эрталаб отаси буни кўради,
Куёви олдига бориб сўради:
«Бунча чайнамасанг, чўзмасанг, аҳмоқ.
Кавушлик теримас, бу нозик дудоқ».

* * *

Кулги-чун айтмадим, менга қулоқ сол,
Ҳазилни ташлаю жиддийсини ол:
Бировнинг таъбида ёмонлик бўлса,
Улганда қолади, бу турган нарса.

Ердаги умримнинг яримлай чоғи
Тўнуқ бир ўрмонда адашиб қолдим:
Итириб водийнинг бошлай қучоғин.

Не деб айтай экан, у қандай эди,
Ёввойи, тим қаро қўрқинчли ўрмон,
Қандай бу ваҳми ёзолай энди!

Улимдан аччиқроқ эди бу сафар,
Аммо хотирамда абадий қолди —
Сизга ҳаммасидан берайин хабар.

Довдираб, тентираб, уйқу аралаш...

* * *

Кел, эй Жомий, сен умрлар қийнаб жонни,
Ўз табъингдин яратолдинг беш дostonни...

Ганжали шер беш dostonга асос қурган,
Навоийдир панжасига панжа урган.

Лекин туркий тилда келди бу нақш ажаб,
Бу сўз Даман¹ жодусида боғлагай лаб.

Осмондин мақтов ёғсин у қаламга,
У қаламдин келди гўзал сўз оламга.

Кечирсинлар форсий тилда зар терганлар,
Дари² тилда назм инжусин келтирганлар.

Агар у ҳам назмин ёзса дарий тилда,
Қолмас эди сўз айтишга куч ҳеч кимда...

Бошқа тилда нуқталарни сўйлади ул,
Ақл учун етукликка қолмади йўл.

¹ Д а м а н — Шимолий Эрондаги бир тоғнинг исми.

² Д а р и — эронийларнинг бир қабиласи. Фирдавсий, Низомий асарлари шу қабиланинг лаҳжасида ёзилган. Бу қабиланинг лаҳжаси бошқа шевалардан тоза бўлгани учун Эрон адабий тили шу лаҳжа асосида тузилган. (*Таржимон эскартишлари.*)

Сенинг юксак табъинг билан сўз устоди,
Қаламингнинг калиди-ла сўз кушоди.

Сўз юзининг порлоқлиги ўчган эди,
Хазина ҳам юкин боғлаб кўчган эди.

Сўзамоллик майдонига сен сурдинг от,
Қайта бошдин сўзнинг юзи порлади бот.

Сенинг ақлу фикринг билан сафо топди,
Э, Навоий, лутфинг билан сафо топди.

Бу кўчатда назмларни еткуриб мен,
Юрак қони билан мева биткуриб мен.

Сўз айтишдан бошқа эмас бунда сабаб,
Билимдонлик дастурида мен очдим лаб.

Мен буларни шу тартибда тузарканман,
Ҳеч кишидан эҳсон, таҳсин кутмаганман.

Кирим жойи бўлган ердан чиқмас эҳсон,
Нима фойда таҳсин айтса сенга нодон?

Сўз, лутф ила мақтовларинг қилдим, лекин
Ўз билгумнинг кўрсатолдим сенга чекин.

Могу давлат жонга жуда яқинроқдир,
Тилаган сўз ҳаммасидин яхшироқдир.

Ҳамма нарса бу дунёдин йўқолажак,
Лекин жаҳон бор бўлажак — сўз қолажак.

* * *

Доманинг кўкламдаги гул япроғидан покроқ,
Гунчадек кўнглим-чи, шавқингдан яқоси чокроқ.

Остонанг-ку бировлар тупроғидан пок эди,
Энди кўз ёшим билан ювганда бўлди покроқ.

Юзлаб ошиқни ҳалок этдинг тиғинг кўрсатмайин,
Ошиқ ўлдирмакда йўқдир сенча шўх-чолокроқ.

Сен-ку мен тортган аламдан шодсан, кулмакдасан,
Гар қувонсанг мен бўлурман бунданам ғамнокроқ.

Яхшиларга севгучилар қонини тўкмай ҳалол,
Бизни ўлдирган ўзинг, э ҳаммадан бебокроқ.

Кипригим-ла сув сепиб, бағрим ўти-ла қиздирай,
Бўлмасин нопок қонимдан йўлинг намнокроқ.

Минган отингнинг туёғидан ўпай, бир ёнга сур,
Йўлларингда кўп кишилар хоку Жомий хокроқ.

* * *

Яхши бўлғай олам аҳлин қилмасанг ҳеч ёдларин,
Олмасанг ҳеч хотирингга ёдларин— бедодларин.

Бевафолик, эсга олмаслик уларнинг ишлари,
Сен ҳам, э аҳли вафо, эсдан чиқоргил ёдларин.

Элдан озмоқлик билан номардлик билганлари,
Ҳийлагар золим фалак — номи эрур устодларин.

Бу вужудларнинг қўлидан келган ишдир зиддият;
Бир-бирига қарши тўрт унсур тутар бунёдларин.

Бевафоликдир аларнинг табъида туғма асар,
Ушбу даврондир туғолган бевафо авлодларин.

Ҳар бири турли-туман гина, ғараз тўлган идиш,
Шул сабабдан тек тутолмаслар хилоф ижодларин.

Яхсиси, мен ҳам уларни эсламай, чунки қалам
Юз қаро, боши тубан ёзган чоғида отларин.

Истасанг, Фоний, бу тутқунлиқдан озод ўлмоғинг,
Қўй, давом этсин улар ҳам яллаю бедодларин.

* * *

Бир қадақ май излабон кетдим бугун майхонага,
Йўл койитмайман қачонким тўлмаса паймонага.

Йиғлоқи шайхлар, хароботи чапанлар ахтариб,
Жонгинам, сен деб борурлар каъбаю бутхонага.

Ўз-ўзимдан беҳабар бадмастман майхонада,
Тўлдириб қўйдим бу ерни наъраи мастонага.

Сўнги сипқорғон қадақ ўлдирди, мақсад шу эди;
Чунки ёр тутган қадақ бу ошиқи девонага.

Минбар узра битта воиз мақтади Кавсар суйин,
Мастману мудроқ босар, йўқ тоқатим афсонага.

Бўстонимда гулимсан, тундаги равшан чароғ,
Кундузи булбулга ўхшайсан, кеча парвонага.

Фоний, бу сўзга қулоқ солу хароботни қидир,
Ҳеч хазина қўлга кирмас бормаин вайронага.

ОТЕЛЛО

Венецияда бошқа бир кўча. Отелло ва Яго қўлларида машъал
ушлаган қароллар билан чиқадилар.

Яго

Ҳарбу зарбда кўп кишининг олдим жонини,
Не учундир қасддан бўлса, чидамас виждон.
Жабр қилиш учун менда ғазаб етмайди,
Тўққиз, ўн гал човут қилдиму ўлдиролмадим.

Отелло

Шунинг яхши.

Яго

Ундай деманг, у шунчалик паст,
Бўхтон сўзлар қўллаб сизни ерга уради.
Мақтанади, биласиз, мен ҳурматга унча
Мойил эмас, дабдурустдан урмоқчи бўлдим.
Қани, айтинг, мустаҳкамроқ уйландингизми?
Билишингиз жуда керак, шонли сенатор.
Бу ерларда яхшигина севилган киши,
Унинг фикри Дожникидан кўра мўътабар,
У сизларни ажратади ёки бўлмаса—
Найрангларни ишга солиб толиқтиради.
Қонун келар унга ҳатто ўзи шатакка.

Отелло

Майли, менга зийн-заҳмат етказа қолсин.
Синьорлар, менинг қилган хизматларимнинг
Товуши баланд ўқилажак шикоятлардан.
Шараф йўлин мақтанчоқлик тўсмаганда мён
Кўрган замон барисини очиб ташлайман.
Менинг наслим шоҳ эканин айтганингдан сўнг,
Улар билан тенгдош туриб сўйлай бошлайман.
Фақат қилган хизматларим, ҳуқуқим билан
Улуғ бахтга ета олдим, билиб қўй, Яго.
Севмасайдим у севимли Дездемонани,
Денгизларнинг балиқлари чақирса мени,
Хур, дарбадар ҳаётимни алишмас эдим.
Қара, Яго, ўт кўринди.

Яго

Қиз отаси қўзғалибди, унинг дўстлари
Келмоқдалар, уйга киринг.

Отелло

Жуда яхши, келиб мени топа қолсинлар.
Хизмат, рутба ва виждоним бўлур менга ёр.
Ушаларми ё бошқами?

Яго

Йўқ, Енуснинг ҳурматига қасам ичайки,
Бу келганлар улар эмас, тамом бошқаси!

Кассио ва бир неча полиция нафарлари машъал билан
кирадилар.

Отелло

Дож юборган мулозимлар ҳам лейтенантим,
Салом дўстлар, хайрли кеч!

Хўш, нима гап бор?

К а с с и о

Салом, генерал!
Дожд юборди буйруқ билан, худди шу соат
Учрашингиз керак экан унга кечикмай.

О т е л л о

Хўш, у ерда нима гап бор?

К а с с и о

Тахминимча, бу муҳим иш боғлиқ Қибрисга.
Ишлар қизгин кўринади. Бу кун кечаси
Кемалардан бирин-кетин ўн икки чопар
Зарур ишлар билан келди. Ҳозир у ерда
Ҳамма турган, сенаторлар ва бошқалар ҳам
Дожд олдига тўпланганлар, сизни ҳам тездан
Қидирдилар, уйингиздан топа олмасдан,
Ҳозир сенат тўрт томонга юборган чопар,
Қайда бўлса қидиринг ҳам топинг, деб...

О т е л л о

Яхши.
Дуруст бўлди, мени бунда топа олдингиз,
Шу ҳовлига кириб чиқай, бир оз сўзим бор,
Сўнгра бирга кетажакмиз.

(Кириб кетади.)

К а с с и о

(Ягога қараб)

Айтинг, унинг бу ҳовлида қандай иши бор?

Яго

Бу кечаси у бир кема бошини тутди,
Агар қонун иқрор қилса, толеи ютди.

Кассио

Тушунмадим!

Яго

У уйланди.

Кассио

Кимнинг қизига?

Отелло киради.

Яго

Онт ичаман... Кетасизми, шонли генерал?

Отелло

Қани, кетдик.

Кассио

Мана тагин иккинчи тўда.

Бу ҳам сизнинг изингиздан келар мутлақо.

Брабанцио, Родриго, қароллар қуроланган ҳолда қўл-
ларида машъаллар билан чиқадилар.

Яго

Брабанцио!.. Сергак бўлинг, генерал. Эҳтиёт.

Унинг ёмон нияти бор.

Отелло

Барингиз тўхтанг.

Родриго

Синьорим, мана араб!

Брабанцио

Тутинг ўғрини!

Яго

Хизматингизга доим тайёрман.

Ҳар икки томонда қиличлар қинидан чиқади.

Отелло

Порлоқ қиличларни яна қинга беркитинг!
Йўқса шабнам занглатажак ўткир тигини.
Шонли синьор, шунча қурол-яроғ йиғини
Сизнинг кекса ёшингиздан қимматли эмас.

Брабанцио

Тубан ўғри, айт, қизимни қайга яширдинг?
Эй лаънатли, сеҳр билан уни шоширдинг!
Саломат ақл, соғлом фикр хўп биладики,
Жоду билан боғлаб олдинг сен уни тагин.
Йўқса шундай ақлли қиз, бахтли, мулойим,
Венециянинг шунча кўркем бойваччасига
Унашишга рози бўлмай, уйдан қочиб,
Ҳамма элнинг кулгусига сазовор бўлиб,
Қора куя қучоқларга отилармиди?
Сен нимасан, ҳирсни эмас, даҳшат қўзғайсан.
Мени дунё тергаса ҳам кун каби равшан,

Унга жоду, амал қилдинг сеҳрлар билан!
Унга шунда куч олувчи маъжун ичирдинг,
Қизнинг бокир ёшлигини кўздан туширдинг,
Бу мумкинми, чинакамми — ҳал қилар қонун.
Қонун билан ман қилинган иш билан яшаб,
Донг чиқарган оламшумул сен фирибгарни
Ҳозирданоқ қаматаман. Тутингиз, дўстлар!
Қарши келса аяб турманг, кўрсин ўзидан.

О т е л л о

Мен томонда турган дўстлар, бир оз тўхталинг,
Бошқалар ҳам қўлингизга эрк бера кўрманг!
Агар бунда менинг ролим бўла қолса жанг,
Ишонингиз, суфлёрсиз ҳам ўтай оламан.
Қани, айтинг, ҳозир энди қайга бораман?

Б р а б а н ц и о

Авахтага.
Қонун тергаб жавобга чақиргунча,
Авахтага!

О т е л л о

Бу таклифга узр айтишга мажбурман сизга,
Кўнсам, Дожнинг буйруғини қандай ўтайман?
Мана унинг чопарлари — менга юборган,
Давлатга хос юмуш учун тез келсин, дебдир.

О ф и ц е р

Жуда тўғри, Дож олдида кенгаш бор, синьор,
Ишонаман, сиз жанобга чопар кетгандир.

Б р а б а н ц и о

Дож олдида кенгаш борми? Ярим кечада?
Хўп, орқамдан олиб боринг, нима бўлса-да.
Демак, энди менинг ишим кўп ёмон эмас,
Дож ҳам бугун сенаторлар, дўстлар —
ҳамнафас,
Бу таҳқирга ўз ишидай қараши керак.
Бундай ишга кенг йўл очсак, жазо бермасак,
Бизга хўжа бўла бошлар фуқаро, қуллар.

Ҳаммалари чиқиб кетадилар.

* * *

Брабанцио, Отелло, Яго, Родриго ва мулозимлар
кириб келадилар.

Д о ж

Келинг, ботир, жуда зарур эдингиз —
Бизнинг доим душманимиз туркларга қарши.

(Брабанциога қараб)

Сиз келгани пайқамабман, салом, синьор.
Сизнинг ёрдам, кенгашингиз бизларга зарур.

Б р а б а н ц и о

Мен ҳам айти заруратда келдим. Афв этинг,
Мунаввар Дожд. Мени бедор бўлишга мажбур
Этган сабаб — на у хабар, на вазифадир.
Уйғотмади эл бошига тушган бу қайғу;
Мени эзар бошқа шахсий бир ғуссайи ғам;

Ғам тизгинсиз тўлқинланиб боғлар домига,
Бутун бўлак аламларни ютар комига.

Д о ж

Нима гап бор, нима бўлди?

Б р а б а н ц и о

Оҳ, қизим, қизим.

Д о ж в а с е н а т о р л а р

Нима бўлди ё ўлдими?

Б р а б а н ц и о

Балки мен учун!

У алданиб ўғирланди, номуссизланди,
Жоду билан, сеҳр билан ва фириб билан.
Агар жоду, амал бўлса бунда таъсирсиз,
Кару кўру ёки тентак бўлмаган бир қиз
Қандай қилиб тушар эди фириб домига?

Д о ж

Ким бўлса ҳам ман қилинган доруни агар
Қизга бериб алдагучи олур итобин.
Очиб кўринг адолатнинг қонли китобин,
Топажаксиз бу айб учун қаттиқ жазони.
Сизнинг учун кифоядир ушбу тасалли;
Ўғлим бўлса аялмайди гуноҳкорингиз.

Б р а б а н ц и о

Бу мунаввар илтифотга чексиз ташаккур,
Айбдорим қора араб, мана бу мавр.

Билишимча, давлатга хос иш юзасидан
Сиз тарафдан тезлик билан чақирилган экан.

Д о ж в а с е н а т о р л а р

Бу хабарни тинглаш ўзи қанчалик малол.

Д о ж

(Отеллога)

Ўзингизни оқлаш учун не деёласиз?

Б р а б а н ц и о

Ҳақиқатдан бошқа бунда ортиқча сўз йўқ.

О т е л л о

Эй муҳтарам синьорлар, олий жаноблар,
Менинг ғоят арзийтурган афандиларим!
Мен бу чолнинг қизин олиб кетганим тўғри,
Шул ҳам чинки, аллақачон унга уйландим.
Шу ердадир чолга берган озорларимнинг
Чўққиси ҳам, тамоми ҳам. Сизларга аён—
Сўзим қўпол. Гўзал сўзга уқувим ҳам йўқ.
Сўнгги пайтдаги тўққиз ойни чиқариб қўйсақ,
Етти ёшдан мана ҳозир шу кунларгача
Билган нарсам солдатларга махсус чорадир.
Дунёмизда бўлиб турган ҳодисалардан
Фақатгина жангу жадал сўзин биламан.
Шунинг учун сўйлар экан ўзим тўғрида,
Сизни мойил қиларман, деб ишоналмайман.
Шунинг билан, ҳурматлилар, изн берсангиз,
Ҳақиқатни айта бошлай бўёқсиз, рангсиз.
Айтажакман бу севгининг бутун сирини,

Маъжунини, тилсимини, макру сеҳрини.
Бу кексанинг қизчасини тортиб оларкан,
Қандай дуо, афсунларни ишга солганман—
Тахминан мен шу айбларда гуноҳкор бўлдим?

Б р а б а н ц и о

Ор-номусли ва иффатли гулдай қиз эди,
Қизарарди ҳатто оддий ўз қилиғидан.
Шу қиз энди табиатга, ёшга, шарафга,
Ватанига қарши чиқиб, шуни севдики,
Қарагани қўрқар эди бундан илгари,
Фақатгина эсар мастлар, телба жиннилар
Одатга зид бу ҳолатнинг тузлигин сўйлар.
Ёлғизгина жаҳаннамий восита билан
Бу етолди муддаога, мана хулосам.
Қиз қонига таъсир қилиб бу тилсим, заҳар,
Таслим бўлган эсин жўйиб ўздан беҳабар.

Д о ж

Бир кишини айблаш учун бу хулоса оз,
Равшан, аниқ ва муҳаққақ далиллар керак.
Бўш тахминлар, асоси йўқ бундай шубҳалар
Бир қатъий ҳукм чиқаришга қилмас кифоя.

1 с е н а т о р

Бизга айтинг сиз, Отелло, хақиқатан сиз
Қиз бағрини бағрингизга босмоқлик учун
Еш жонини яширин, зўрлик йўллари билан
Ҳам заҳарлаб, ҳам сеҳрлаб қийнадингизми?
Ё бўлмаса сўровингиз уни енгдими?

О т е л л о

Сўрар эдим — «Уқчи» томон бир киши борсин.
Мен тўғримда билганини ўз тили билан

Отасининг ўз олдида хотиним айтсин.
Агарда мен ёлгон айтсам, майли, олинсин
Сиз тарафдан бағишланган ишонч ва рутба,
Майли, жоним сиз чиқарган ҳукмга қурбон.

Д о ж

Дездемонага киши юборилсин!

О т е л л о

(Ягога қараб)

Сиз келтиринг, қайдалигин яхши биласиз.

Яго бир неча мулозимлар билан чиқиб кетади.

Қиз келгунча шу кўпирган тентак қон билан
Қандай қилиб маликамни севдим, севолдим,
Худди тангри қаршисида бўлгандай иқроор
Салобатли шу мажлисга айтиб бераман.

Д о ж

Сўйланг, Отелло!

О т е л л о

Қиз отаси мени севар, чақирар эди,
Хаётимдан сўрар эди доим қиссалар.
Ҳамма жангу жадал, қамал, ҳарбни йилма-йил
Саргузаштлар сўйлар эдим...
Ешлигимдан шу дамгача не айшу офат—
Қилар эдим соатларча унга ҳикоят.
Сўйлар эдим ҳалокатли воқеаларни,
Ерда, сувда кўрган барча уқубатларни.
Қандай чиқдим нақ ўлимнинг зўр панжасидан,
Қандай қилиб омонсиз ёв қилолди асир
Ва қул қилиб сотгандан сўнг қандай қутулдим?
Сўнг айтардим қанча ерни кездим дарбадар,

Рўпарамдан чиққан ғорлар, сувсиз саҳролар,
Кўкни ўпган юксак тоғлар, ваҳший қоялар—
Хаммасини сўйлар эдим мен бошдан-оёқ.
Елкалари бошларидан ўсиқ кишилар,
Бир-бировин гўштин еган одамлар борми,
Сўйлар эдим, Дездемона севиб тингларди,
Хикоятим давом қилган пайтларда ҳар чоқ.
Чиқиб қолса қизнинг уйда бирор юмуши,
Шошиб-пишиб тугатарди ҳар қандай ишин,
Дарров келиб эшитарди, қулоқ соларди,
Сўзларимни шимиргандай ўйга толарди.
Мен сезолдим бу аҳволни ва бу таъсирни,
Келиб қолди усталикни ишлатиш ўрни.
Пайт пойлаб, ҳунар билан қизнинг қалбидан:
«Ҳалигача узуқ-юлуқ барча айтилган
Саргузаштни бошдан-оёқ айтсанг, эшитсам»—
Деган битта илтимосни қўпора олдим.
«Хўп» дедиму саргузаштим сўйларкан ёввош.
Бир неча гал қиз кўзида ялтиради ёш.
Хикоятни мен тугатгач, менга мукофот —
Қиз қалбидан кўтарилди кучлигина оҳ.
Кейин қасам ичди, айтди: «Булар шубҳасиз,
Жуда ажиб, ғоят ажиб, даҳшатли сўнгсиз,
Чидаб бўлмас қайғулидир ҳаммаси, бироқ
Эшитмасам бўлар эди яна яхшироқ.
Сўнгра мен ҳам шундай бўлиш истардим» деди.
Ташаккурин айта туриб, бир имо қилди:
«Мени севган ё севмоқчи бўлган ҳар йигит,
Сўйлай олса сеникидай саргузашт такрор,
Бўлар эдим мен албатта у йигитга ёр».
Ишоратни фаҳмладим, ишқимни айтдим.
Жафоларим ҳурмати-чун у мени севди,
Мен ҳам севдим унинг меҳру оқибатига.
Мана барча мен ишлатган сеҳр ила жоду.
Ўзидан ҳам сўраб кўринг, мана, келаётибди.

Дездемона, Яго ва мулозимлар кирадилар.

Д о ж

Қизимни ҳам ағдарарди бундай саргузашт.
Саховатли Брабанцио,
Емонлиқка яхшилик-ла боқиб қарангиз.
Қурашганда синиқ-мертик қурол ушламоқ
Яланғоч мушт дўлайтишдан яна яхшироқ.

Б р а б а н ц и о

Майли, ўзи сўйлаб кўрсин, бу можарога
Иштирокин ярмисига бўлса ҳам иқрор;
Хўрлик билан ўлишга ҳам бўлайин тайёр.
Бери келинг, жигаргўшам, азиз маликам,
Шу ўлтирган улуғ мажлис аёнларидан
Кимга кўпроқ қулоқ осиди сизга вазифа?

Д е з д е м о н а

Отажоним, қаршимдаги вазифам икки.
Сизга боғлар мени ҳаёт ҳамда тарбиям!
Шу ҳаётнинг, тарбиянинг ўзи ҳам сизга
Чуқур ҳурмат сақламоқни менга ўргатди.
Сизга қиз мен, демак, сизга ҳамиша қарздор,
Бироқ ёддан чиқармангки, бу менинг эрим,
Онам сизни отасидан ортиқ кўргандай,
Эрим маврни ортиқ кўриш менинг вазифам.

Б р а б а н ц и о

Ана холос, сўзим тамом, худо ёр бўлсин.
Қани энди, мунаввар Дож, ишга кўчайлик.
Асранди қиз бўлар эди бундан меҳрибон;
Ҳой, сен, мавр, берироқ кел!
Бутун қалбим билан бердим сенга мен шуни,
Сен ҳам шуни эгаллашдан анча илгари,
Четлатардим сендан худди қалбим сингари.

Энди, сен, эй қимматбаҳо бўлган хазина,
Қувонаман яхши ҳамки бошқа болам йўқ,
Уйдан қочиб, золимликни ўргатиб қўйдинг,
Хаммасининг оёғига кишан солардим.
Сўзим тамом...

Д о ж

Изн беринг, сизнинг учун айтай фикримни,
Севишганлар учун бўлиб бир зинапоя,
Хамда сизнинг афвингизга бўлур баҳона.
Давоси бўлмаса — табиб ҳам ожиз.
Хамма билсин—ғамга берса кўз ёши имдод,
Энг сўнг умид ёндан ўтиб бўлажак барбод.
Ғам устига янги ғамлар келар неча бор,
Нега йиғлаш, тақдир экан бекордан-бекор?
Бир зарбанинг аччиғини татиб турганда,
Шу зарбанинг ўз устидан қилайлик ханда.
Хар кишики кулар бўлса ўғри изидан,
Йўқолган мол қайғусини отар ўзидан.

Б р а б а н ц и о

Нима дединг, доноликка агар ишонсак,
Мумкин кулиб қайғулардан, Қибрисни берсак,
Бу қиссадан ҳисса ёғар, кимнинг йўқ ғами:
Сўздир унинг оғир кунда топган малҳами;
Бироқ ҳар ким қайғуларни ҳазил билмаса,
Унга шўрлик сабри бўлур—бир қадри ҳисса.
Бу каби нутқ болми, сафрб—билмайсан киши,
Ким, қайсини танлаб олса—ўзининг иши.
Сўз сўзлигича қола берар. Ишонмайман, бас.
Қулоқ дору ичган билан юрак тузалмас,
Сиздан жуда сўрар эдим,
Хукуматга доир ишларга ўтсак экан.

Д о ж

Турклар қудратли флот билан Қибрис томонга сузиб бормоқдалар. Отелло, сиз бу оролнинг ҳарбий қудратини ҳаммадан яхши биласиз; у ерда бизнинг анчагина яроқли қўйим мақомимиз бўлишига қарамасдан, бироқ ғалабаларнинг ҳукмдори бўлган жамоатчиликнинг фикри сизга ўз ишончли овозини бермоқдадир; бинобарин, сиз ўзингизнинг бу янги бахтингизнинг ялтироқлигини бу жиддий ва оғир сафар билан хиралантиришингизга тўғри келади.

О т е л л о

Сенаторлар, кўп қудратли одатнинг ҳукми
Пўлат ҳарбнинг тошдан бўлган ётоғини ҳам
Менинг учун бир парқувга айлантиргандир.
Даҳшатларнинг орасидан мен ўзим учун
Чин шодликни тополаман ва шу топдаёқ
Туркка қарши юриш учун тугал тайёрман.
Энг охири олдингизда бўйнимни эгиб,
Сиздан жуда режа билан сўраб қоламан,
Хотинимга берилсайди уй, жой, канизак;
Пул, таъминот, хуллас калом, нимаки керак
Унинг улуғ насабига ярашиқ имкон.

Д о ж

Истасангиз,
майли, турсин отаси билан.

Б р а б а н ц и о

Мен истамайман!

О т е л л о

Мен ҳам.

Дездемона

Мен ҳам унда яшамоқни ҳеч истамайман,
Отам ҳар гал мени кўриб ғазабланишин
Истамайман. Шунинг учун, марҳаматли Дож,
Менинг оддий сўзларимни яхшига жўйиб,
Шафқатингиз қучоғига олингиз, чунки
Менинг содда бу ёшлигим шуни истайди.

Дож

Хўш, айтинг-чи, нима истайсиз?

Дездемона

Мавр билан яшамоқни истайман. Чунки
Уни севдим, тақдиримнинг кучли бўрони
Бу тўғрида дунё бўйлаб карнайин чалди.
Қалбим билан олқишлайман зўрлигин, кучин.
Отеллонинг қалби эса — мана юз, кўзи;
Тақдиримни, юрагимни бағишлаганман
Унинг шону шарафига, жасоратига.
У урушга кетар бўлса, қолиб бу ерда
Осойишта парвонадай севгидан маҳрум,
Севган юрак фироқига чидай олур ким?
Изн беринг, мен у билан бирликда кетай!

Отелло

Сўрар эдим, бу истаги ерда қолмасин,
Худо шоҳид, бу ўз шахсий завқим учунмас.
Менда сўнган аллақачон бу йигит ҳавас
Ва қилолмайман орзусига хушомадгўйлик,
Фақат топсин ҳаракати унинг эркинлик.

Худо сақлай кўрсин сизни шундай фикрдан,
Зўр иш қолиб мен кетмайман ишрат кетидан.
Йўқ-йўқ, агар муҳаббатнинг илоҳи Амур
Енгил қанот билан учиб минг қилса ҳам зўр,
Иродамни йўлдан уриб, кўзим қоплолмас
Ва ақлимни чувалатишга ҳеч йўл тополмас.
Тўса олмас ишрат келиб меҳнат йўлини,
Шундай бўлса дубулғамни истаган кампир
Дегча қилиб олсин, майли, шарафимни ҳам
Қоплаб кетсин энг ярамас, уят, номус, ор.

Д о ж

Кетадими, қоладими, ўзингиз ечинг,
Тезроқ жавоб беринг фақат, иш ғоят зарур.
Бу кун жўнаб кетажакмиз.

Д е з д е м о н а

Шу кечаси-я?

Д о ж

Бали.

О т е л л о

Мен қандайин шод.

Д о ж

Биз эрталаб тўққизларда йиғилажакмиз.
Сиз, Отелло, бир офицер қўйиб кетингиз.
Вакилингиз етказажак сизга тегишли
Бутун қоғоз, формаларни, нимайки бўлса...

Отелло

Бунда қолур менинг жуда содиқ ёварим,
Тўғри йигит, ахлоқи ҳам кўп тоза киши.
Топшираман, олиб борур хотинимни ҳам,
Нима бўлса сиз жанобнинг топширигингиз
Унга беринг, у келтирар олдимга шаксиз.

Д о ж

Хўп, шундай бўлсин!

Қолганларга хайрли кеч.

(Брабанццога)

Шонли синьор,
Жасоратнинг гўзаллигин ҳеч ким ололмас,
Қора эмас — куёвингиз порлоқ бир олмос.

1-с е н а т о р

Хайрли кеч, қаҳрамон мавр, бўлгин бахтиёр,
Дездемона аҳволидан бўлма беҳабар!

Б р а б а н ц и о

Яхши қара, отасини алдаёлган қиз
Сенга вафо қилармикин? Сергак бўл, араб.

Д о ж, с е н а т о р л а р, м у л о з и м л а р в а б о ш қ а л а р ч и қ и б к е т а -
д и л а р.

О т е л л о

Унинг аҳди жонимга тенг! Азизим Яго,
Сенга ортиқ топшираман Дездемонани,
Хотинингни ёнига қўй, сендан сўрайман,

Икковини келтирарсан яхши соатда.
Қани кетдик, Дездемона, биргина соат
Муҳаббат ва осойишта ишларга қолди,
Биз қўлда бор вақтларга муте бўлайлик.

Дездемона билан Отелло чиқиб кетадилар.

* * *

Қаср ичидаги боғда.
Дездемона, Кассио ва Эмилия чиқадилар.

Дездемона

Ишона бер, бутун кучим, эпчиллигимни
Сенинг учун ишлатаман, азиз Кассио.

Эмилия

Мана-мана, марҳаматли азиз маликам!
Бу кўнгилсиз воқеадан эрим бечора
Худди шахсий фалокатдай оғир қайғуда.

Дездемона

У жуда ҳам содиқ киши! Сен ҳам, Кассио,
Шубҳаланма, эрим билан орангизни мен
Аввалгидай ўртоқ қилиб келиштираман.

Кассио

Уҳ, маликам!

Кассионинг ҳаётида не учраса ҳам
Сизга содиқ банда бўлиб қолур ҳамма вақт.

Дездемона

Мен биламан. Раҳмат сизга, кўп вақтдан бери
Генерални астойдил яхши кўрасиз.
У сиз билан узоқлашиб юради фақат
Сиёсатнинг талаблари ўзгаргунича.

Кассио

Қўрқаманки, узоқ кетар бу иш, маликам.
Сиёсатнинг ўзгариши чўзилар ёки
Ёвгон овқат ичган каби кундан-кун шишар,
Мен узоқда, вазифам банд — генерал унутар
Унга бўлган севгимни ҳам, хизматимни ҳам.

Дездемона

Шубҳаланма, Эмилия гувоҳим бўлсин,
Қайта бошдан вазифанга ўринлашасан.
Дўстлик расмин етказаман охиригача;
Ўз ваъдамни бажараман, эримни эса
Ухлагани ҳам қўймайман, сабрин оламан.
Етоқ унга мактаб бўлур, дастурхон — меҳроб,
Қайси ишга тутинса ҳам гаранг қиламан,
Кассионинг иши учун таранг қиламан.
Унинг учун парво қилмай ўйнаб, кула бер.
Ишон, сенинг воситачинг бир ишни бошлаб,
Охирига етказмаса ўлгани яхши.

Отелло билан Яго кириб келадилар.

Эмилия

Хўжайиним келяпти.

Кассио

Изн беринг, узоқдашай.

Дездемона

Йўқ, сен менинг сўзларимга яхши қулоқ сол

Кассио

Йўқ, маликам, бу кун эмас; шошиб турибман,
Бу иш менга бирор шикаст бериши мумкин.

Дездемона

Хўп, майлига, истаганинг бўлсин, Кассио.

Кассио чиқиб кетади.

Яго

Бу иш менга ҳеч ёқмади.

Отелло

Нима деяпсан?

Яго

Йўқ, ҳеч гап йўқ... Бироқ шундай, билмадим, генерал.

Отелло

Хотинимдан узоқлашган Кассиомиди?

Яго

Йўқ, Кассио эмас, генерал! Ишонолмайман,
Сизни қўриб ўғри каби нега қочади?

О т е л л о

Ўйлайманки, бу кетгувчи Кассио эди.

Д е з д е м о н а

Хўш, нима гап?
Битта жабрдийда билан суҳбатда эдим,
Ғазабингиз афкор қилган бир шўрлик киши.

О т е л л о

Келган умиди?

Д е з д е м о н а

У Кассио, сизнинг яқин лейтенантингиз.
Азиз дўстим, менда борми бир оз ихтиёр,
Сизга бир оз таъсир қилсам хўп бўладими,
Сўрар эдим, келишингиз энди у билан.
Наҳотки у сизни қаттиқ яхши кўрмаса?
Ўзида йўқ, ёмон гуноҳ қилиб қўйибди,
Шундай содиқ кишиларни айблай олмайман.
Сўрар эдим, қайтариб бер вазифасини.

О т е л л о

Келган умиди?

Д е з д е м о н а

Келган эди, шундай ғамгин, билсанг, азизим.
Ўз қайғусин бир қисмини менга сўйлади,
Кўп ачиндим, қайтар, жоним, вазифасига.

О т е л л о

Дездемона, ҳозир эмас, бир оз кейинроқ.

Дездемона

Қачон?

Отелло

Мумкин қадар тезлатаман, сиз учун, жоним!

Дездемона

Бу кун кечки овқатгача?

Отелло

Йўқ, бугун эмас.

Дездемона

Эрта тушлик пайтгача?

Отелло

Уйда бўлмайман,
Истеҳкомда анчагина зарур ишим бор.

Дездемона

Хўп бўлмаса, бўладими эрта кечгача
Ё сешанба эрта билан, нонушта пайти,
Ё кечқурун, ё чоршанба эртасигача?
Бирор вақтни муқаррар қил, кутмасин шунча;
Уч кундан кўп бечорага бермагин азоб,
Тавбасига таянтирмиш сендаги ғазаб.
Тўғри, ҳарбий ҳолат вақтида яхши кишига
Жазо бериш бошқаларга бўлур намуна,
Унинг қилган бу гуноҳи қанча бўлса ҳам

Биттагина «ҳайфсан»нинг ўзи кифоя.
Қани, айт-чи, қачон келсин? Мен билолмадим
Сизнинг қайси илтимосни ерда қўйибман
Еки сустроқ бажарибман қайси сўровни.
Сиз орқамдан хуштор бўлиб юрган вақтларда
Шаънингизга бирор ёмон фикрни айтсам,
Сизнинг учун талашарди микели Кассио.
Энди келиб бизга битта иши тушибди,
Қийин бўлди ўз ишига қайтариш менга!
Мендан сўрса илтифотим бўлмас эди оз.

О т е л л о

Етар. Майли, истаганда келсин Кассио,
Қайтармайман ҳар қанақа сўровингизни.

Д е з д е м о н а

Оз бўлса ҳам меҳру шафқат эмасдир бу иш,
Гўё қўлқоп кийишликни сиздан сўрадим.
Е овқат енг, ё иссиқроқ кийининг, дедим —
Фақат кўзда тутиб сизнинг ўз фойдангизни.
Йўқ, агарда синамоқчи бўлсам чинакам
Муҳаббатни, унда менинг сўровларимни
Ўринлатиш жуда оғир ва қийин бўлур.

О т е л л о

Қайтармайман, дедим, ахир, истагингни мен!
Энди сен ҳам қайтармагил илтимосимни.
Озгина вақт мени бунда ёлғиз қўйиб тур.

Д е з д е м о н а

Қайтаришга имконим йўқ, хайр, Отелло.

Отелло

Дездемона, мен ҳам тездан етиб бораман.

Дездемона

Қани, кетдик, Эмилия.

(Отеллога қараб)

Майли, орзунгиз
Узингизни ҳам ўқитсин, мен доим муте.

Эмилия билан бирга чиқиб кетади.

Отелло

Маккор хотин! Нишонасиз йўқол юрагим.
Бироқ сени мен севаман, севмай қўйсам-чи,
Тартибсизлик, чуволчиқлик қайтиб келади.

Яго

Азиз генерал...

Отелло

Нима, Яго.

Яго

Билмак истайман.
Маликамга совчи қўйиб юрганингида,
Завқингиздан Кассио ҳам хабардормиди?

Отелло

Ҳаммасини билар эди. Нега сўрадинг?

Яго

Йўқ, шунчаки бир фикрни ёзмоқ истардим,
Ёмон ният билан эмас.

Отелло

Қандай фикр у?

Яго

Танишлигин билмас эдим Дездемонага.

Отелло

Балли, кўп вақт бирга бўлар эди биз билан.

Яго

Ҳали шундай денг?!

Отелло

Ҳали шундай! Ҳали шундай денг?!
Хўш, бу ишда нима кўрдинг, тўғриси айт?
Шубҳанг борми Кассионинг садоқатига?

Яго

У садоқатли, генерал.

Отелло

Тўғри, садоқатли, садоқатли!

Яго

Менга ҳам шундай маълум бўлади.

Отелло

Хўш, нимани ўйлаб қолдинг сен?

Яго

Ниманими ўйлаб қолдим?!

Отелло

Ўйлаб қолдим! Ё тавба-ей, такрор қилади,
Гўё унинг миясида ваҳшат яшар-да,
Яширинар, қани, айт-чи, тахмининг нима?
Узоқлашиб кетар экан ҳали Кассио,
«Мен бу ишни ёқтирмайман» дединг, эшитдим.
Сўнгра сенинг саволингга мен жавоб бериб,
Ишқим учун маслаҳатчи бўлганин айтсам,
Бирданига қош чимириб: «Ҳали шундай денг?»
Деган бўлдинг, қани, айт-чи, ўзи нима гап?
Гўёки бир даҳшатли ўй яширин миянгда,
Мени севсанг ҳаммасини очиб ташла, айт.

Яго

Биласизми, сизга қанча муҳаббатим бор?

Отелло

Ишонаман. Сен бир сўзни айта бошларкан,
Муҳаббатнинг, тўғрилиқнинг қадрини билиб,

Аввал яхши текширмасдан ошкор айтмайсан.
Ярим-ёрти мубҳам жавоб мени қўрқитар,
Паст, муттаҳам кишиларга имо-ишорат
Ҳийлаю макр ишларига ярайди фақат.
Аммо ҳақгўй кишиларнинг ҳар ишорати
Юракдаги жўшқин ўйнинг бир ифодаси.

Я г о

Қасам ичиб айтишга ҳам тайёрман ҳозир,
Ишонаман Кассионинг садоқатига.

О т е л л о

Мен ҳам унга ишонаман.

Я г о

Одам деган чин ўзини очиқ кўрсатса,
Ўзида йўқ фазилатни сотиш бўш нарса.

О т е л л о

Бу фикрингга қўшиламан, одамга керак
Ўз-ўзини кўрсатиши бор бўлганидек.

Я г о

Шунинг учун ишонаман — Кассио содиқ.

О т е л л о

Йўқ, йўқ. Яго, бу сўзингнинг бошқа жони бор,
Ўзинг билан ўзинг гўё гапиришгандек
Барисини айт. Нега тагин ўйланиб қолдинг?
Ёмон фикр бўлса, майли, ёмон сўзда айт.

Яг о

Кечирингиз, амрингизни бажариш бурчим,
Лекин қулларнинг эркича бир оз эрким бор.
Ўз фикримнинг барчасини очиб ташлайми?
Бу фикрлар агар жуда расво бўлса-чи?
Топиларми тубанликлар кирмаган сарой?
Қай кўкракда чин ва тоза ўй билан қатор
Яшамаган турли-туман кирли шубҳалар?
Қайси судда қонунлашган фикрга қарши
Уни зидди турмагандир?..

О т е л л о

Сен суиқасд қилмоқдасан дўстингга, Яго,
Маъқул эмас фикрдасан унинг ҳақида.

Яг о

Балки шундай,
янглишарман, балки адашув.
Иқрорманки, юрагимнинг табиати шу,
Ҳар қаерда хиёнатни излаб қоламан.
Шубҳаларни севатурган бу майлим билан
Озмунча ҳам гуноҳларни қилиб қўймадим;
Бинобарин, менинг бундай ожиз тахминим
Ва туманли, кўп беқарор муҳокамадан
Хижолат ҳам чекмасангиз бўлади, чунон,
Эътибор ҳам керак эмас, сиздан сўрайман.
Изн бермас на тинчгина, бахтли умрингиз,
На тажрибам, садоқатим ва на шарафим
Ўз фикримни сўйламоққа бермас ижозат.

О т е л л о

Нима деяпсан?

Я г о

Номус, шараф — қимматбаҳо хазинангга тенг —
Хотиндами, эркакдами — бари бир, сардор.
Ҳамён ўғирламоқ нима, арзимас нарса,
Ҳамён кеча меники-да, бугун уники,
Пулу давлат, ҳамён деган минг қўлнинг кири.
Бироқ мен ўз номусимни ўғирлатсам-чи?
Ўғри бундан озгина ҳам бой бўлолмайди,
Лекин мени талон қилур бу иш абадий.

О т е л л о

Худо шоҳид, мен фикрингни биламан энди.

Я г о

Юрагимни қўлга олиб, билолмасдингиз,
Мен яшириб турибман-ку, қандай биласиз?

О т е л л о

А?

Я г о

Рашкдан бир оз сақланингиз, муҳтарам сардор.
Бу зангор кўз аждар нусха ҳориқулодда
Ўз қурбонин таҳқир қилиб қаҳ-қаҳ солади,
Шундай эрлар бахтиёрки, унинг олдига
Похол солиб қўйилганин яхши билади,
Бор-э, дейди, бевафони севмай қўяди.
Бироқ доим шубҳа билан хотинни севиб,
Кучли ишққа мубталою ажралолмайди.
Бундай эр бахтсиз.

Отелло

Уҳ, қандай азоб!

Яго

Бадавлатдир тақдирига кўнган камбағал,
Аммо бошқа бир кишида давлат бўлса ҳам,
Доим фақир бўлмоқликдан чўчиб яшаса,
Бундай киши камбағалдир. Муқаддас тангрим,
Рашк ўтидан ўзинг сақла бутун наслимни.

Отелло

Тўхта, нима демоқчисан?
Истайсанки, умр бўлсин рашкдан иборат,
Хар чорак ой янги-янги шубҳа туғсинми?
Йўқ, йўқ, агар мен озгина шубҳани сезсам,
Ҳамма ишни ҳал қиламан ўша топдаёқ.
Агарда мен сенинг бундай бўш ҳам бўлмағур
Ва бекорчи шубҳанг учун кўнглимни берсам,
Мени битта така билан алмаштириб қўй!
Тўғри, менинг хотиним кўп гўзал. Зийнатни,
Яхши кийиш, эркин юриш, базм ва рақсни,
Кўшиқ айтиш — барисини яхши кўради;
Шу тўғрида сен гапирсанг, мен рашк қилмайман.
Тозалик бор ерда ҳамма нарса ҳам тоза.
Ҳатто менда ҳусн ҳам йўқ ва жозиба ҳам,
Булар менда зарра қўрқув, шубҳа туғдирмас;
Ахир мени танлаганда кўзи бор эди.
Йўқ, йўқ, Яго, шубҳа деган кўриш истайди,
Шубҳа туғса, яна керак унинг исботи.
Исботи ҳам бўла қолса, сўнгида қалбдан
Ишқимни ҳам, рашкимни ҳам юлиб ташлайман.

Я г о

Қойил қолдим, энди дадил кўрсатажакман
Сизга бўлган ҳурматимни, муҳаббатимни.
Сизга бурчим, нимани айт, деса айтаман,
Исботлари тўғрисида гап айтолмайман.
Хотинингиз орқасидан кузатиб юринг,
Айниқса у сўзлашаркан Кассио билан.
Рашк биланми, ишонибми? Фақат сергакроқ!
Шундай олий, тоза руҳнинг алданувини
Астойдил истамайман, яхши кузатинг.
Менга маълум венециялик хотинлар феъли,
Бир худога ошкордир уларнинг сирини.
Бундай бузуқ сирларини эрлар билмайди,
Виждонлари сир яшириш учун ишлайди.

О т е л л о

Сен нима деяпсан?

Я г о

Отасини алдади-ку, сизга тегаркан...
Ҳамма аввал ўйлар эди, бир қарашингиз
Уни жуда қўрқитару хавфга солар, деб,
Ваҳоланки, юрар экан жон билан севиб.

О т е л л о

Тўғри.

Я г о

Чин эмасми?

Шунча ёшу — шунча ҳийлакор,
Отасининг кўзин шунча маҳкам қоплади.

Шўрлик кекса ҳаммасини жоду деб билди.
Аччиғланманг. Сизга қаттиқ муҳаббатим бор,
Шунинг учун, ўтинаман, мени кечиринг.

О т е л л о

Бир умрга сенинг билан дўстлигим маҳкам.

Я г о

Бу гап билан сизни бир оз ҳаяжонлантирдим,
Кўриб турибман.

О т е л л о

Йўқ, йўқ, асло.

Я г о

Агар шундай бўла қолса, жуда қўрқаман.
Ишонаман, сизга айтган бу сўзларимни
Муҳаббатим белгиси деб қабул қиларсиз —
Кўрмоқдаман, ахир, дўстим, ҳовлиқмоқдасиз...
Менинг айтган сўзларимнинг маъноларини
Кенгайтирманг жиддий қарор, натижагача.
Ахир булар оддийгина шубҳанинг ўзи.

О т е л л о

Эътибор бермайман.

Я г о

Агар шундай бўла қолса, менинг сўзларим
Энг ярамас мақсадларга етган бўлади.
Мен бу ишни истамайман. Ахир, Кассио
Менинг дўстим. Қўйинг, генерал, кўриб турибман,
Ҳовлиқяпсиз, ҳаяжондасиз.

Отелло

Унчалик эмас.
Мен биламан, Дездемона мустақкам хотин.

Япо

Худо унга умр берсин, сизга ишониш.

Отелло

Балки шундай табиатнинг ўзи алдовдир...

Япо

Ана, балди, масала ҳам худди шу ерда.
Энди журъат билан сизга айта олайн;
У бир талай тегдор зотлар, юксак рутбали,
Ўз юртидан совчиларнинг раъйин қайтариб,
Сизга чиқди. Худди мана шуларнинг бари
Табиатнинг хоҳишига жуда мувофиқ.
Туф, бундай эр танлашдан ҳидламоқ мумкин
Йўлдан чиқиш, тубан фикр лаззатларини...
Аммо мени афв этингиз, бу сўзнинг қатъий
Дездемона шахси учун йўқ тааллуқи.
Масала-ку шундай, аммо яна қўрқаман —
Ҳисси ғолиб келиб қолиб муҳокамадан,
Мабодо у солиштирса башарангизга
Юртидаги йигитларнинг юзини, унга
Пушаймонлик ғолиб келса.

Отелло

Хайр, хайр, кет.
Яна бирор нарса сезсанг менга келиб айт,
Хотининг ҳам орқасидан кузатсин. Хайр.

Яго

(кета туриб)

Хайр, ҳурматли генералим.

Отелло

Нега уйландим?

Шубҳа йўқки, содиқ Яго кўпроқ билади;
Айтганидан яна кўпроқ гаплар унда бор.

Яго

(қайтиб келиб)

Бу ишлардан унча чуқур хаёлга чўмманг,
Фурсат беринг, шошилманг ҳеч, сиздан сўрайман;
Кассиони хизматига қайтариш мумкин,
У бу ишни ўринлатиб бажарар эди.
Бироқ ҳозир четроқ турса яна-да яхши,
Юрагига, мақсадига кира оласиз.
Яхшигина зеҳн қўйинг Дездемонага,
У илтимос қила бериб тинкага тегар,
Ана шундан талай ишлар равшан бўлади.
Ҳозирча мен сиздан жуда сўраб қоламан,
Менинг ўзим серташвишроқ — қўрқоқ одамман,
Сиз ҳам мени битта васвас киши ҳисобланг,
Фараз қилинг, ҳеч айби йўқ хотинингизнинг.

Отелло

Мен ўзимни жуда яхши тутта оламан.

Яго

Хайр, ҳурматли генералим.

Чиқиб кетади.

Отелло

Содиқ одам, кишиларнинг ишига қараб,
Қалбларини яхшигина била олади.
Сор лочиним, қолган бўлсанг ёввойилашиб,
Тушовингни узар эдим, агар тушовинг
Юрагимнинг торларига бўлганда ҳам тенг.
Сени ортиқ бўшатаман, шамол бўлиб уч¹
Ва истаган овга қараб чангалингни ур.
Мен қоп-қораманми?
Мен бир тўда олифталар сингари текис,
Силлиқ қилиб сўзлаёлмайманми?
Балки менинг ёшим анча ўтиб қолгандир?
Бироқ ҳали унча қариб қолганим йўқ-ку.
Бари кетди. Мен алданган: мен бечорага
Ғазабларнинг ҳиссигина берар тасалли.
Малъун никоҳ нозик ёрни ҳадя қилса ҳам,
Унинг ҳисси бўйин эгмас бизларга бир дам.
Уҳ, мен севган буюмимдан бир бўлагини
Бошқа бирор киши билан баҳам кўргунча
Кошки эди чўл қурбақа бўлиб туғилсам,
Хўрлик билан ер тубида қавакда ўлсам.
Бу рутбали кишиларнинг очган яраси
Тубанларнинг ярасидан яна аламли.
Таҳқир деган ўлимдай ҳақ. Биз туғиларкан
Пешонага шундай хўрлик ёзилган экан,
Олдимизга похол солиш бариси тақдир.

Дездемона билан Эмилия кириб келадилар.

¹ Лочин билан ов қилганда лочинни шамол оққан томонга қўйиб юборар эдилар. Шамолга қўйилган лочин кўпнеча қайтиб келар эди. (Таржимон эскартиши.)

Ана ўзи келаётир Дездемонанинг.
Агарда у менга ёлгон сўзласа, осмон
Ўз устидан қулажакдир. Йўқ, ишонмайман.

Дездемона

Отелло,
Отамизнинг улуғлари сизни кутади;
Овқат тайёр. Сиз чақирган экансиз, ахир.

Отелло

Тўғри, мен айбдор.

Дездемона

Нима қилди, нима учун товушингиз майин,
Касалмисиз? Бир ерингиз оғрияптими?

Отелло

Ҳа, пешонам, шу ер бир оз оғриб турибди.

Дездемона

Балки бу иш кечалари ухламасликдан,
Келинг, маҳкам рўмол билан танғиб қўяйин,
Кўрмагандай тузаласиз бир соат ўтмай.

Отелло

Рўмолчангиз жуда кичкина.

(Рўмолчани итариб юборади)

Дездемона уни ерга туширади.

Буни қўйинг. Қани, юринг, бирга борамиз.

Дездемона

Бирданига шундай оғриб қолибсиз, аттанг.

Отелло билан Дездемона чиқиб кетадилар.

Эмилия

Рўмолчаси ахир қўлга тушди, севиндим.
Бу рўмолча маврнинг унга энг илк совғаси.
Тентак эрим мендан, уни ўғирлагил, деб
Юз мартаба сўрар эди, бироқ рўмолча
Севги муҳри, жуда қиммат Дездемонага.
Маврнинг ўзи рўмолчани унга бераркан:
«Бу совғани эҳтиётлаб сақлагил» деган.
Шундан буён ҳеч қўймайди буни ёнидан,
Эркалайди, сўзлашади, севиб ўпади.
Мен ҳам бундан битта нусха кўчираман-да,
Ўзин эса топшираман эрим — Ягога.
Нима учун керак бўлди унга рўмолча?
Мен билмайман, фақат амрин қилишим вожиб.

Яго чиқади.

Яго

Якка-ёлғиз бунда нима қилиб турибсиз?

Эмилия

Койий берманг! Сизнинг учун битта нарса бор.

Яго

Менинг учун битта нарса? Ҳар галги молдир...

Э м и л и я

Нима?

Я г о

Эҳ, аҳмоқ хотин.

Э м и л и я

Шунинг ўзи ҳаммасими? Хўш, қани, айтинг,
Бу рўмолча бадалига нима берасиз?

Я г о

Қандай рўмол?

Э м и л и я

Қандай рўмол эмиш? Ахир буни Отелло
Совға қилиб берган эди Дездемонага.
Ҳар гал, уни ўғирла, деб сўрардингиз-ку?

Я г о

Сен ўғирлаб келтирдингми?

Э м и л и я

Йўқ, у билмай ўз ёнидан тушириб қўйди,
Уша ерда эдим, дарров мен ола қолдим,
Мана ўзи!

Я г о

Барака топ, опоқ қизча! Бу ёққа бер-чи!

Э м и л и я

Қани, айтинг, рўмолчани нима қиласиз?
Нима учун ўғирлашни сўраб эдингиз?

Я г о

Нима қилсам, менинг ишим, сизга бари бир.

(Рўмолчани тортиб олади.)

Э м и л и я

Унча зарур иш бўлмаса, қайтариб беринг;
Йўқотганин билса агар шўрлик маликам,
Худди эсдан ажраб қолар.

Я г о

Билмайман, деб айт.
Бу рўмолча менга зарур, қани, жўнаб қол!

Э м и л и я чиқиб кетади.

Кассионинг уйига мен буни ташлайман,
Рўмолчани у албатта топиб олади.
Рашкчи киши учун бундай бўлмагур далил
Худо сўзи каби кучли натижага тенг.
Менинг учун бу албатта ишга ярайди.
Маврни анча ўзгартирди мен берган оғу.
Шубҳанинг бор табиати — заҳар билан тенг:
Аввал бошда мазаси ҳам аранг сезилур,
Лекин қонга қўшилдими, олтингугуртдай
Қовжиратиб куйдиради. Буни билардим!
Ана ўзи келаётир, тусига қаранг.

О т е л л о киради.

На кўкнори, на тарягу, на меҳри гиёҳ
Дунёдаги дору-дармон бирга йиғилиб
Қайтаролмас сенга ўша ширин уйқунгни,
Сен бу уйқу билан кеча бахтиёр эдинг.

О т е л л о

А, менга ёлғон гапирасанми?

Я г о

Нега, генерал? Қўйинг энди, ҳали шу гапми?

О т е л л о

Йўқол! Жўна! Бу ғазабни менга сен бердинг.
Тўла-тўкис таҳқирланиш, ичаман қасам,
Бундай оз-моз билганликдан минг марта яхши.

Я г о

Бас энди, генерал.

О т е л л о

Хотинимнинг фаҳш ишларга берган вақтини
Мен сезмасдим, менинг учун бари бир эди.
Чунки бунга билармидим? Ё ўйлармидим?
Қийналмасдим, тинч уйқуда доим шод эдим.
Кассионинг ўпишидан унинг лабиди
Из кўрмасдим. Ўғри урган кишига биров:
«Сени ўғри уриб кетди» деса билади.

Я г о

Афсус ейман шу гапларни эшитганимга.

Отелло

Уҳ, агарда бутун лагеръ ва ҳар бир солдат
Унинг гўзал вужудидан баҳраманд бўлса
Ва мен буни пайқамасам, эдим бахтиёр.
Энди бўлса бир умрга ҳаммасига хайр!
Хайр менинг саодатим, завқим, тинчлигим,
Учар қушдай қанотланган шонли қўшиним,
Қаҳрамонлик одат бўлган жанговарларим,
Барабанлар қаҳқаҳаси, ғолиб оҳанглар,
Сўлиқ чайнаб кишнаган у шўх арғумоғим,
Шод байроғим, бутун талант, бутун шарафим,
Эй, ерларга даҳшат солган момақалдироқ—
Каби ўлим қуроллари, аслаҳа-яроғ,
Отеллонинг бойликлари, ҳаммангизга хайр!

Яго

Бу иш қандай мумкин ахир, айтинг, генерал?

Отелло

Хотинимнинг айбларини исбот қил, малъун,
Ҳам бетма-бет исботлашга менга мажбурсан.
Ёхуд мана, ўлмас руҳ-ла қасам ичаман:
Қалбимдаги ғазабларга бермасанг жавоб,
Бир ит бўлиб туғилганинг бўлади савоб.

Яго

Қандай даҳшатли!

Отелло

Кўзим билан кўрай ёхуд бунда, энг камп,
Сен исбот қил, шубҳаларга ўрин қолмасин,
Бу бўлмаса ҳаёт билан хайрлаша бер.

Яго

Ҳурматли генерал...

Отелло

Агарда сен хотинимни қораламоқчи,
Менга эса шундай ғазаб бермоқчи бўлсанг —
Ортиқ тоат-ибодат ҳам, тавба ҳам қилма
Ва юклай бер даҳшатларнинг устига даҳшат.
Кўк йиғласин, ер ҳайратда қолсин, ўзгача
Сенинг тубан жонинг учун маъқул ўлим йўқ.

Яго

Балолардан ўзинг сақла мени, осмон!
Одамсиз? Сизнинг қалбу ҳиссингиз борми?
Хизматимдан озод бўлдим, тангри ёр бўлсин!
Мен аҳмоқман! Садоқатим камчилик эмиш!
Ўзинг ахир қарасанг-чи, эй, ифлос олам,
Тўғри, содиқ бўлиш қандай қўрқинчли, ахир!
Менга берган бу дарс учун раҳмат, ташаккур.
Дўстлик қайғу келтиришин билгандан кейин,
Хизмат менга анча оғир туюлиб қолди.

Отелло

Йўқ, йўқ, тўхта; содиқ бўлиб қолишинг мумкин.

Яго

Энди бир оз ақлли ҳам бўлмоқ истайман,
Тўғрилик бу — аҳмоқликдир, ҳар ким ёпишса,
Охир бориб ёпишгани хароб қилади.

О т е л л о

Дунёмизда нима бўлса, барига қасам,
Мен ўйлайман, хотиним баъзида тоза,
Баъзан ифлос, шунинг каби сени ҳам баъзида —
Тўғри сўзли, баъзан хоин фараз қиламан.
Сен исбот қил. Ахир унинг номи мен учун
Диананинг юзи каби покиза эди.
Бу кун жуда ифлос, худди мендай қоп-қора.
Агар бўлса келтирингиз ханжар, арқонлар,
Оғу, оташ, олтингугурт ирмоқларини...
Чидолмайман. Ахир, менинг билишим керак!..

Я г о

Кўрмоқдаман, еб ташлади сизни ҳаяжон,
Шу тўғрида айтганимга кўп пушаймонман.
Шундай қилиб, сиз бир далил сўраяпсизми?

О т е л л о

Сўраяпсизми?! Йўқ, истайман, талаб қиламан!

Я г о

Мумкин нарса, лекин қандай билмоқ истайсиз?
Қўпол қилиб сиз уларни тутмоқчимисиз...
Айни ишнинг ўз устида?

О т е л л о

Улим, малъунлик!

Я г о

Мен ўйлайман, бу аҳволда кўрсатиш қийин.
Шайтон олсин, улар кимга кўрсатар эди —

Бирга-бирга бир тўшакда ётган чоғини.
Энди нима қилиш керак, айтинг-чи, бизга?
Сизни қандай ишонтирай? Нима деб айтмай?
Ахир улар такалардай шарманда эмас,
Маймунлардай қайноқ қонли ё бўрилардай
Бир-бирига илиқувчи ҳайвонлар эмас,
Ўласидай ичган аҳмоқ қўполлиги йўқ —
Сиз уларни жуда ўнғай тута қўйсангиз.
Агар бунга ишонмоқчи бўлсангиз чип-чин,
Ҳақиқатнинг эшигига бормоқлик учун
Баъзи имо-ишоралар қилса кифоя;
Мен айтаман, ҳаммасини билиб оласиз.

О т е л л о

Хотинимнинг пастигига жонли далил айт!

Я г о

Менга бу иш ёқмай қолди, хўп, модомики,
Менинг сизга бўлган дўстлик, ихлосим билан
Иш шунчага борган экан, давом қиламан:
Мен яқинда бирга ётдим Кассио билан¹,
Тишим қаттиқ оғриб қолиб, ҳеч ухлолмадим.
Шундай бир хил одамлар бор, юраклари бўш,
Ўз ишини алаҳлайди уйқусида ҳам,
Кассио ҳам худди шундай зотлардан бири.
Мен эшитдим, тонг отгунча у вайсаб чиқди:
«Дездемона, эҳтиёт бўл, севги сиримиз
Ҳаммадан ҳам яширин бўлсин». дейди, ҳам бирдан
Қўлларимни маҳкам сиқиб менга ёпишди,
Кўкрагига босиб: «ёрим!» дея бошлади.

¹ Бир кўрпа-ёстиқда ётиш одати Англияда ҳатто жамиятнинг юқори табақали кишилари ўртасида ҳам XVII асрнинг ўрталаригача давом қилган. (Таржимон эскартиши.)

Шундай сўриб-сўриб лабдан ўпар эдики,
Ўпишлари илдиз билан суғурган каби.
Шундан кейин болдиримга оёқ ташлади,
Гоҳ инграйди, гоҳ йиғлайди, гоҳи ўпади,
«Лаънат, — дейди, — тақдир деган падар лаънатга,
Дездемона, сени берган қора арабга».

О т е л л о

Жуда таажжуб.

Я г о

Нимаси бор, уйқудайди-да.

О т е л л о

Ўтган айбни бу ҳаракат очиб ташлайди,
Туш бўлса ҳам қўзғатади аламли шубҳа.

Я г о

Албатта, бу ҳалигача бўлган жуда бўш
Тахминларни пиширади, қиём қилади.

О т е л л о

Хотинимни парча-парча қилиб ташлайман.

Я г о

Йўқ, йўқ, бир оз доно бўлинг. Иш равшан эмас,
Балки хоним айбсиздир, дарвоқе, айтинг.
Дездемона қўлида ҳеч кўрганмидингиз
Чети гажим, қулупнай гул тикилган рўмолча?

Отелло

Бундай рўмол — менинг унга биринчи совғам,
Мен берганман.

Яго

Билолмадим, лекин шундай рўмолча билан
Кассионгиз соқолини артганин кўрдим.
Ишонаман, бу рўмолча маликамники.

Отелло

Уша рўмолча...

Яго

Шу рўмолми ёки бошқа рўмолчасими?
Нима бўлса яна янги бир далил тайёр.

Отелло

Бу разилнинг нега қирқ минг жони йўқ ахир!
Битта жони арзимади интиқом учун.
Энди аниқ кўрдим, бари бошдан-оёқ чин.
Қараб тур, мен ўз ишқимни елга совурай;
Тўзиб кетар...
Кўзгал ортиқ, эй қўрқинчли қора интиқом!
Жаҳаннамий чуқурликдан чиқиб қадам қўй!..
Севги тожу тахтин топшир золим ғазабга,
Жоду, аждар юklarининг тубида қолган,
Эй кўкрагим, ортиқ қабар, керил!

Яго

Сабр қилинг, бир оз тинчланинг!

Отелло

Уҳ, қон! Қон! Қон!..

Яго

Чиданг бир оз. Бу фикрдан қайтинг, генерал.

Отелло

Йўқ, йўқ, Яго, фикр қатъий, ўзгарилмайди.
Шахдам оққан Панто наҳрин муз оқинлари
Ўз тизгинсиз юришлари билан доимо
Текис оқар Пропонтду Геллеспонтга.
Бу юришда тескарига қараб оқиш йўқ,
Фикр қонли юриш билан ёрқин оқади,
Йўлидаги гов-тўсиқни уриб йиқади.
Юмшоқ лутфу навозишни илғамас пича,
У оқади, ваҳший ўчга ҳазм бўлгунча.

(Тиз чўқади.)

Шу мрамардай кўк остида қасам ичаман,
Бажараман ўз муқаддас берган сўзимни.

Яго

Ўтириб туринг.

(У ҳам тиз чўқади)

Эй осмон машъаллари, сиз гувоҳ бўлинг,
Сен ҳам бизнинг бошимизда муаллақ осмон,
Мана Яго, алдатилган Отелло учун
Ҳадя қилди ақлин, қалбин, қўлининг кучин.
Менинг учун у буюрса — шунинг ўзи бас;
Буйруғига бош тўлғамай бориш вазирам,
Бу иш қонли йўлларга ҳам судраса майли.

Ҳар иккалалари турадилар.

Отелло

Ихлосингни қабул қилдим юрагим билан,
Хозирданоқ бу севгингни ишга соламан.
Менга уч кун ичидаёқ хабар бер, Яго,
Кассионинг ер юзидан кетиши зарур.

Яго

Буйруғингиз бажарилур, дўст ортиқ ўлди,
Лекин қолсин Дездемона тирик, ўлдирманг.

Отелло

Мальун ифлос! Фоҳиша!
Қани менинг билан юр!
Тезроқ ҳалок қилиш учун гўзал шайтонни
Бирор яхши план — режа тузишим керак.
Бундан кейин лейтенантим ўзингсан — Яго.

Яго

Бир умрга мен сизники.

Чиқиб кетадилар.

* * *

Дездемона

Рўмолчани мен қаерда йўқотдим экан?

Эмилия

Мен билмайман, маликам.

Девдемона

Рози эдим олтин тўла ҳамён йўқотсам,
Йўқолгани чакки бўлди, ишон, Эмилия.
Гарчанд менинг мағрур маврим ишончи маҳкам,
Рашкчиларнинг тубан феъли унга бегона,
Аммо бу иш бир оз шубҳа бериши мумкин.

Эмилия

Учиндан ҳам рашк қилишни ҳеч билмайдими?

Девдемона

Уйлайманки, ватанининг иссиқ қуёши
Куйдиргандир ундаги бу хусусиятни.

Эмилия

Ана, ўзи келяпти!

Девдемона

Кассиони мен
Ўз ишига қайтармаса, асло қўймайман.

Отелло кириб келади.

Яхши бўлиб қолдингизми?

Отелло

Жуда ҳам яхши.

(Бир чеккага қараб)

Ўх, бу риё менинг учун жуда ҳам оғир!

(баланд овоз билан)

Узингиз қалайсиз, жойидами аҳволингиз?

Девдемона

Шукур, яхши.

Отелло

Қўлингизни менга беринг. Нега бунча нам?

Девдемона

Чунки бунга қарилик ҳам қайғу бегона.

Отелло

Бузуқ ҳамда сахий қалбнинг нишонаси бу.
Қайноқ сарин... Агар бу қўл орага кирса,
Сиқилади ҳуррият ҳам, эрк ҳам, ҳар нарса,
Намоз, рўза, тақво, дуо — ҳаммаси бир пул.
Гўё нозли шайтонбачча уя қўйган қўл;
Уша шайтон доим исён қилиб туради.
Бали, бу қўл гўзал, тўғри, ғоятда танти.

Девдемона

Наҳотки сиз шу гапларни айта оласиз,
Бу қўл сизга юрагимни ҳадя қилган-ку?

Отелло

Аввал вақтда бериларди қўл билан юрак.
Янги одоб-қоидада — қўл ўзи, холос.

Дездемона

Билолмадим. Ваъдаларнинг вафоси қани?

Отелло

Қандай ваъда эди, жоним?

Дездемона

Сизга келиб учрашсин деб Кассиога мен
Одам юбордим.

Отелло

Қаттиқ тумов бўлиб қопман, жонимга тегди;
Рўмолчангни бер.

Дездемона

Мана, Отелло.

Отелло

Бошқасини, ўзим совға қилганимни бер.

Дездемона

Енимда йўқ.

Отелло

Йўқ, дедингми?

Дездемона

Йўқ, ростдан йўқ, азиз Отелло.

Отелло

Бу иш чакки. У рўмолча онамдан қолган,
Унга битта лўли хотин келтириб берган,
Ўзи жуда жодугару сеҳргар экан.
Одамларнинг сир-асрорин очишга уста,
Рўмолчани унга олиб келиб беришда
Айтган экан: «Бу рўмолча бахт келтиради,
Ҳатто эринг устидан ҳам ҳоким бўласан.
Бир иш бўлиб йўқотсанг ё бировга берсанг,
Эринг сендан жирканади, юз ўгиради,
Сени ташлаб, бошқасига кўнгил қўяди».
Онам шўрлик ўлар экан, қўлимга бериб:
«Сен уйлансанг, хотинингга ҳадя қил» деган.
Мен ҳам унинг васиятин бажо келтирдим.
Уни сақла, кўз нуридай қадр қилиб сев.
Йўқотдингму ё бировга бера қўйдингми,
Ҳеч тенги йўқ фалокатга йўлиқиш аниқ!

Дездемона

Чини биланми?

Отелло

Жуда тўғри.
Рўмолчанг матосида сеҳру жоду бор.
Бу матони икки юз йил қуёш кўрган
Бир авлиё жазавага тушиб тўқиган.
Ипагини энг муқаддас қуртлар ҳуриган.
Ранги қотган мўмиёларнинг бокир қалбидан¹
Ажратилган қимматбаҳо намга бўялган.

¹ Мўмиёларнинг ўзигина эмас, улардан ясалган порошоклар ҳам шундай деб аталади. Бу порошокларнинг табиий ва магнит таъсирлари бор, деб ўйлар эдилар. (*Таржимон эскартиши.*)

Дездемона

Чинакамми, қандай бу иш бўлиши мумкин?

Отелло

Жуда тўғри. Шунинг учун яхшилаб сақла.

Дездемона

Шундай бўлса, кошки эди кўрмаган бўлсам.

Отелло

А? Нима учун?

Дездемона

Мунча тажанг бўлмасангиз, бу гаплар нега?

Отелло

Йўқолдими? Йўқотдингми? Қани ўзи? Айт!

Дездемона

Оҳ, худойим, раҳминг келсин.

Отелло

Нима деяпсиз?

Дездемона

Йўқолгани йўқ. Хўш, йўқолса нима бўлади?

Отелло

Нима?

Дездемона

Йўқолгани йўқ деяпман-ку.

Отелло

Қани, менга бер!

Дездемона

Ҳозир берсам мумкин, аммо мен истамайман,
Мени ҳолдан тойдириш учун ҳийла қиялпсиз.
Кассиони ишга қайтиб олинг, сўрайман.

Отелло

Рўмолни бер! Емон ҳислар сезаётибман.

Дездемона

Басдир энди...
Ундай эпчил бир кишини топа олмайсиз.

Отелло

Рўмолча!

Дездемона

Кассиони гаплашайлик, қўйинг, сўрайман.

Отелло

Рўмолча!

Дездемона

Ўзи бутун-бутун сизга боғланган одам,
Ўз бахтининг асосини сизни деб қурган
Ва сиз билан бутун хавф-хатарни чекди...

Отелло

Рўмолча!

Дездемона

Сиз тўғрида ўйлайдики...

Отелло

Йўқол! Кўзимдан йўқол!

Ўзи чиқиб кетади.

Эмилия

Тагин унинг рашки йўқмиш!

Дездемона

Аввал билмасдим;
Балки ўша рўмолчада бир тилсим бордир;
Йўқолдию шу фалокат бошимга тушди.

Э м и л и я

Эр деганни билолмаймиз бир-икки йилда,
Биз овқатмиз, эрлар эса мисоли меъда...
Очиққанда бизни ейди, тоза тўяди,
Кейин бориб қайт қилади, ерга қуяди.
Ана эрим келяпти Кассио билан.

К а с с и о билан Я г о келади.

Я г о

Бунинг бошқа иложи йўқ Дездемонадан,
Бахтингизга ана ўзи, рўбарў бўлинг,
Тезроқ бўлинг, дарров унга илтимос қилинг.

Д е з д е м о н а

Нима хабарлар бор, азиз Кассио?

К а с с и о

Эй маликам, яна ўша арз билан келдим,
Яна олий ҳиммат сизда, режа қиламан.
Бутун қалбим билан севган ва ҳурматлаган
Бир кишининг муҳаббати, меҳрибонлиги
Паноҳида қайта бошдан яшаш менга бахт;
Истамасдим мен бу ишни кечиктиришни.
Агар унга қилганим бу ўлим тақдирин,
Ўтган ишим ва ҳозирги ўкиниш билан,
Ё бўлмаса эндиги иш ваъдаси билан
Унинг эски муҳаббатин қайтара олсам —
Шуни билай, шуни билсам севинаман-ку.
Чори ночор тақдиримга бўйин эгаман,
Толе синаб бошим оққан ёққа кетаман.

Дездемона

Азиз Кассио,
Тамом бекор бўлди менинг ташаббусларим,
Менинг эрим тамом бошқа эр бўлиб қолди;
Агар унинг феъли каби юзи ҳам шунча —
Ўзгарганда, мен уни ҳеч танимас эдим.
Сизнинг учун унга қилган илтимосимдай,
Рост сўз билан истар эдим минглаб фаришта
Мен тўғрида унга қилсин бу кун илтимос,
Гарчанд унинг газабини қўзгатмадим ҳеч.
Сабр қилинг, мен ўзимга қилмагани ҳам
Сизнинг учун қилажакман. Хурсанд бўласиз.

Я г о

Нима, нима, унинг жаҳли чиқди, дейсизми?

Э м и л и я

У шу топда чиқиб кетди, билмадим қандай,
Ростин айтсам, жуда қизиқ васваса билан.

* * *

Қасрда ётоқ уйи.
Дездемона ётоқда ухлайди. Тепасида шам ёнмоқда.
Отелло кириб келади.

О т е л л о

Сабаби бор, сабаби бор, сабаби, жоним!
Мен уларни айтолмайман, тиниқ юлдузлар.
Бироқ кучли сабаби бор. Мен қон тўкмайман.
Қордан ҳам оқ. Қабрдаги мрамардан силлиқ
Бу баданни тирнамайман, яраламайман.

Тирик қолса бошқаларни яна алдайди;
Шунинг учун у мутлақо ўлиши керак.
Шамни пуфлай... Шамни пуфлай... Хўш, ундан кейин,
Ана борди, ўчирдим ҳам. Порлоқ чироғим —
Учирсаму ундан кейин бўлсам пушаймон,
Сенинг худди шу ўтингни ёндира оламан..
Бироқ сенинг ўтинг ўчса, эй гўзал малак,
Табиатнинг ҳусни учун ўрнак бўлган тан,
Билолмайман — машъалингни ёқишлик учун
Қайдан топай абадият алангасини?
Гулни узиб ўз шохидан, унга қайтадан
Кўкаришлик хосиятин бера олмайман.
У сўлади.
Ўз шохида бир искаб олай.

(Дездемонани ўпади.)

Ўҳ, қанчалик ширин нафас ва бу нафаслар
Адолатнинг қиличини бука олади.
Яна, яна! Ўҳ. Шундай қол ўлиминггача.
Ўлдираман, аммо сени яна севаман.
Яна ўпай, яна ўпай, сўнгги мартаба!
Улим олди бўсалари қанчалик ширин.
Йиғлаяпман. Бироқ бу ёш йўқлик йиғсин.
Ишқим учун осмон менга бермоқда жазо.
Ана ўзи кўзин очди, уйғониб қолди.

Дездемона

Ким? Отелло, бу сизмисиз?

Отелло

Ҳа, Дездемона.

Дездемона

Ётмайсизми, азиз Отелло?

Отелло

Кечасилик ибодатин қилганмидингиз?

Дездемона

Қилган эдим.

Отелло

Худойимнинг марҳамати кечолмайтурган
Бирор гуноҳ ёдингизга тушмаяптими?
Шу тўғрида вақт ўтказмай ибодат қилинг.

Дездемона

Хўш, азизим, бу сўз билан не демоқчисиз?

Отелло

Тез тавба қил, чўзилмасин. Четда тураман.
Ҳали руҳинг ўлим учун тайёр бўлмасдан
Гуноҳ билан ўлдирмайман, худо сақласин.

Дездемона

Ўлдираман... дедингизми?

Отелло

Ҳа, ўлдираман.

Дездемона

Тангрим, менга раҳминг келсин!

Отелло

Жон билан, омин!

Дездемона

Улдирмайсиз, шундай сўзни айтгандан кейин.

Отелло

Жим!

Дездемона

Аммо жуда қўрқаяпман шундай бўлса ҳам;
Кўзларингиз олаяркан, кўп даҳшатлисиз.
Қўрқаяпман... Бегуноҳдан-бегуноҳ бу иш.
Шундай, аммо қўрқаяпман.

Отелло

Гуноҳингни ёдингга тушир.

Дездемона

Бир гуноҳим — у ҳам сизга ишқимдир, холос.

Отелло

Бали, худди шу ишқ учун ҳозир ўласан.

Дездемона

Ишққа ўлим табиатнинг қонунига зид.
Вой, нимага лабингизни тишламоқдасиз?
Ва қонли ҳирс сизни бундай қақратмоқда.
Бу барчаси ғалабадир, шундай бўлса ҳам,
Ишонаман, менга зарра алоқаси йўқ.

Отелло

Жим бўл, секин.

Дездемона

Жуда яхши, ўзи нима гап?

Отелло

Ўзим севиб, сенга ҳады қилган рўмолни
Кассиога олиб бориб бердинг.

Дездемона

Бу ёлғон.
Жоним билан қасам ичай, ўзидан сўранг.

Отелло

Уҳ, жонгинам, тилингни тий ёлғон қасамдан,
Чунки ўлим тўшагида ётибсан ахир.

Дездемона

Дуруст, ахир шу топдаёқ ўла қолмасман?

Отелло

Худди шу топда.

Шунинг учун гуноҳингдан тезроқ тавба қил.
Бироқ, майли, қасам ичиб бўйин товладинг,
Лекин қарор қўзғалмайди, тебратолмайсан.
Гарчанд бундан ҳўнграяпман. Лекин ўласан.

Дездемона

Узинг менга раҳм қилгил, худоё!

Отелло

Омин!

Дездемона

Сиз ҳам бир оз раҳм қилинг. Ахир ҳеч қачон
Қитдай бўлсин қилганим йўқ сизни ҳақорат.
Кассиони севар эдим, осмон буюрган
Ҳаммага хос севги билан, совға бермадим.

Отелло

Онт ичаман, рўмолчамни қўлида кўрдим,
Юрагимни тош қилдинг сен, қасамхўр хотин.
Мен, қурбон, деб бу қилмоқчи бўлганим ишни
Сен қатл деб атамоққа мажбур қиласан.
Рўмолчамни ахир кўрдим.

Дездемона

Демак, топибди...

Мен рўмолча берганим йўқ. Одам юборинг;
Узи келиб чинини айтсин.

Отелло

У айтиб бўлди.

Дездемона

Нима дейди?

Отелло

Сенинг билан алоқаси борлигини-да.

Дездемона

Қандай, яъни қонунсизми?

Отелло

Бали, қонунсиз.

Дездемона

У бу гапни ҳеч айтмайди.

Отелло

Оғзин ёпдилар.

Содиқ Яго чорасини чакки кўрмади.

Дездемона

Уҳ, даҳшат, менга ортиқ ҳамма иш аён.

Қандай, ахир, ўлдими?

Отелло

Бир тирик жон бўлса эди ҳар тола мўйи,
Тўйдирарди бу интиқом барчасини ҳам.

Дездемона

Вой, бечора, алданибди, мен хароб бўлдим!

Отелло

Қўз олдимда унинг учун йиғлаяпсанми?
Йўқол, фоҳиша!

Дездемона

Уҳ, ўлдирманг, майли, мени қувлаб юборинг!

Отелло

Улим фоҳишага!

Дездемона

Шу кеча ҳам яшай қолай, эрта ўлдириңг.

Отелло

Қаршилиқ ҳам кўрсатмоқчи бўласанми, а?

Дездемона

Ярим соатга ахир!

Отелло

Муҳлат берилмас.

Девдемона

Дуо ўқий ҳеч бўлмаса!

Отелло

Вақт ўтди, кеч.

(Уни бўғади.)

Эмилия

(Саҳна орқасидан)

Ҳой афандим, афандим, ҳой, жаноб олий!

Отелло

Нима? Шовқин! Ўлдими, йўқ ўлгани йўқми?
Қаттиққўлик билан шафқатим ҳам бор —
Истамайман бундан ортиқ қийналишингни.

Эмилия

(саҳна орқасидан)

Афандим, ҳой афандим, афандим, дейман ахир!

Отелло

Ким ўзи?

Эмилия

(саҳна орқасидан)

Сизга ахир битта оғиз сўзим бор, холос.

Отелло

Эмилия? Мана ҳозир. Бу ортиқ ўлди,
У Кассионинг ўлганини айтгани келган.
Шовқин жуда катта. Ортиқ қимирламайди.
Қабрдай жим. Киргизайми, қандай бўларкин?
А, а, нима? Тебрандими? Йўқ — нима қилди?
Агар кирса сўйлашади хотиним билан.
Менинг хотиним билан! Хотиним?
Менинг ортиқ хотиним йўқ!
Чидаб бўлмас даражада. Оҳ, оғир соат!
Тахминимча, қуёшни ҳам, ойни ҳам бу кун
Улуғ зулмат қопламиш-да, еримиз қўрқиб,
Бу ўртада тентираклаб кезар саргардон.

Эмилия

Уҳ, афандим, ялинаман, зарур гапим бор.

Отелло

Сени эсдан чиқарибман, кир, Эмилия.
Ҳозир, бир оз шошилмай тур, пардани тортай.
Қаёқда сен?

(Эшикни очади.)

Хўш, шу топда сенга не керак?

Эмилия

Уҳ, афандим, ўлдирдилар, мудҳиш ўлдириш.

Отелло

Шу топдами?

Эмилия

Ҳа, ҳа, ҳозир, худди шу топда.

Отелло

Одатдаги ўз йўлидан чалғиб, ой балки
Еримизга яна кўпроқ яқинлашган-да,
Ҳаммани ҳам тентак қилган.

Эмилия

Унда Кассио
Венециялик Родригони ўлдириб қўйди.

Отелло

Нима, нима? Родригони ўлдирдиларми?
Кассио-чи ва уни ҳам ўлдирдиларми?

Эмилия

Йўқ, Кассио ўлдирилган эмас.

Отелло

Ҳа, ҳа, тирикми?
Демак, анча доводирадди, бунда қатл иши,
Йнтиқомнинг товуши эса ҳали хириллар.

Дездемона

Уҳ, бегуноҳ ўлдирилдим.

Эмилия

Вой ўлай, бу кимнинг овози?

Отелло

Мана бу кимнинг овозими?

Эмилия

Вой, бу овоз маликамнинг овозлари-ку.
Ёрдам беринг! Оҳ, маликам, бирор сўз айтинг.
Дездемона, Дездемона, менинг маликам!

Дездемона

Мен гуноҳсиз ўлмоқдаман.

Эмилия

Ўлдирувчи ким?

Дездемона

‘Хеч ким эмас. Ёлғиз ўзим. Хайр, ортиқ хайр.
Марҳаматли Отеллога салом, алвидо.

(Улади)

Отелло

Уни, ахир, ўлдирган ким бўлиши мумкин?

Э м и л и я

Вой тавба-ей, ким билар эди?

О т е л л о

Ўзи айтди, мен эмасман, сиз эшитдингиз.

Э м и л и я

Тўғри айтди, гувоҳликка ўтишим мумкин.

О т е л л о

У ёлғончи жаҳаннамнинг қаърига кетди.
Мен ўлдирдим.

Э м и л и я

Шундай эса, бу бир малак, сиз қора шайтон.

О т е л л о

Тузук йўлдан четга чиқиб, фоҳиша бўлди.

Э м и л и я

Унга бўҳтон қилмоқдасиз, малъун, ярамас.

О т е л л о

Оқин сувдай у алдамчи, риёкор эди.

Э м и л и я

Сен тезликда алангасан, у кўкдай тоза.

Отелло

Яширинча ётар эди Кассио билан,
Ишонмасанг бориб эринг Ягодан сўра.
Уҳ, агарда кучли сабаб бўлмасданоқ, мен
Шундай қатъий чегарага келолган бўлсам,
Майли, мени ютсин эди тубсиз жаҳаннам.
Ҳамма ишни эринг жуда яхши билади.

Эмилия

Менинг эримми?

Отелло

Сенинг эринг!

Эмилия

Маликамнинг никоҳ ҳукмин бузганини-я?

Отелло

Кассиога ўйнашлигини яхши билади.
Агарда у содиқ бўлса, покиза бўлса,
Осмон менга забаржаддан дунё қурса ҳам,
Алишмасдим бу оламга битта тукини.

Эмилия

Менинг эрим.

Отелло

Тўғри, эринг келиб айтди менга энг аввал,
У жуда ҳам содиқ киши ва ёқтирмайди
Бундай уят балғамларни, ифлос ишларни.

Э м и л и я

Менинг эрим-а?

О т е л л о

Нега мунча таъкидлайсан? Айтдим-ку, эринг!

Э м и л и я

У муҳаббат, ҳақоратга бўлмиш масхара!
Менинг эрим уни, йўлдан чиққан, дедими?

О т е л л о

Ҳа, ҳа, ўзи, сенинг эринг, тушунасанми?
Садоқатли дўстим, эринг ва содиқ Яго.

Э м и л и я

Шундай деган бўлса унинг зарарли қалби
Ҳар кунига зигирчадай эзилиб оқсин.
У ёлғон сўз ишлатибди. Аммо маликам
Ўз ирганчик тақдирини кўп севар эди.

О т е л л о

А!

Э м и л и я

Сен бундан ҳам ёмонроқ иш қилавер, майли!
Унга қанча сен муносиб бўлмаганингдай,
Бу қилганинг иш ҳам кўкка шундай нолайиқ.

О т е л л о

Товушингани ўчирсангиз — хўб бўлар эди.

Э м и л и я

Мендаги бу сабр-чидам шунча мустаҳкам,
Ярмисини қўрқитолмас ҳар қанча даҳшат.
Аҳмоқ! Сўтак! Ирганч, палид! Нима иш қилдинг?..
Бир бор эмас, йигирма бор ўлдирсанг, майли.
Қиличингдан мен қўрқмайман, очиб ташлайман.
Ҳой, келинлар! Қора араб хотинини ўлдириб қўйди.
Ҳой, келинлар! Войдод, одамлар!

Монтано, Грациано, Яго ва бошқалар кирадилар.

М о н т а н о

Хўш, бу ерда нима ўзи? Нима гап, генерал?

Э м и л и я

Келдингизми, Яго? Яхши, жуда яхши.
Одам сўйиб, сизга гуноҳ тўнкамоқдалар.

Г р а ц и а н о

Хўш, айтинг-чи, нима гап бор? Нима ҳодиса?

Э м и л и я

Эркак бўлсанг, шарманда қил бу виждонсизни,
Айтадики, хотинини айблаб экансан.
Мен биламан, сен қилмайсан, тубан эмассан,
Айт, бўлмаса юрак қиндан чиқиб кетади.

Я г о

Мен фикримга келганини сўйладим, холос,
Ишонилса бўлади, деб ҳисоблади бу.

Э м и л и я

Хотинини, йўлдан чиққан, деганмидингиз?

Я г о

Ҳа, деган эдим.

Э м и л и я

Ёлғонлайсиз, тубан ёлғон ва сиз ҳам малъун.
Онт ичаман, ёлғонлайсиз, даҳшатли ёлғон!
Уйнашибди, дебмидингиз, Кассио билан?

Я г о

Ҳа, Кассио билан, дедим, тилингни тий-чи.

Э м и л и я

Йўқ, тилимни тиёлмайман, сўйлашим керак.
Мана бунда синьорам ўлиб ётибди.

Ҳ а м м а

(бирдан)

Раҳм қилгил, эй парвардигор!

Э м и л и я

Сизнинг ёлғон бўҳтонингиз ўлим келтирмиш.

О т е л л о

Эй, жаноблар, ҳайрон қолманг, барчаси ҳам рост.

Г р а ц и а н о

Вахший ҳақиқат!

М о н т а н о

Мудҳиш қилгулик.

Э м и л и я

Уҳ, разиллик! Бу тўғрида мен ўйлайманки,
Сезмоқдаман разолатнинг сассиқ ҳидини...
Шундай бўлар, деб ўйлардим... Мен ўз-ўзимни
Бу қайғудан ўлдираман, разолат, пастлик!

Я г о

Тентак бўлиб қолдингми сен? Бор, уйга жўна.

Э м и л и я

Изн беринг, сўйлаб олай, жаноб олийлар,
Унга доим муте мен-ку, шу топда эмас;
Балки, Яго, мен уйга ҳеч қайтмасман ҳам.

О т е л л о

(каравотга йиқилиб)

О! О!

Э м и л и я

Бўкира бер, каравотга ётиб олганча,
Сен осмонга маъсумгина термилиб турган
Шундай ширини покдоманликни ўлдиридинг.

Отелло

У гуноҳкор эди, ахир.

(Туради. Грацианого қараб)

Афв этинг, амаки.

Сизни яхши танимасдим. Мана шу қўллар
Синглингизни худди шунда бўғиб ўлдирди.
Жуда даҳшат кўринади бу иш албатта.

Грациано

Уҳ, бечора Дездемона, шўрлик жияним,
Яхши ҳамки отанг ўлмиш буни билмасдан.
Аввал сенинг бу никоҳинг бўлиб унга ғам,
Кекса умрин ипларини узмишди алам.
Тирик бўлса даҳшат билан муккача кетиб,
Худодан ҳам қайтар эди, малъун бўларди.

Отелло

Бу ишларнинг барчаси ҳам қайғули. Аммо
Юз қарра, юз марта унинг Кассио билан
Қилган ёмон ишларини Яго биларди.
Иқрор бўлган бу ишларга Кассио ўзи;
Бу севгининг меҳнатини мукофотлабди,
Унга менинг муҳаббатим гарови бўлган
Энг биринчи ҳадамни элтиб берибди.
Кассиода кўрдим уни ўз кўзим билан —
Рўмол эди, падаримдан онамга ёдгор.

Эмилия

Эй, осмоннинг қудратлари!

Я г о

Жим бўлинг, дейман.

Э м и л и я

Жим бўлмайман. Бари сиртга тепиб кетмоқда,
Шамол каби сўз айтишда сахий бўламан.
Майли, мени осмон, шайтон, бутун одамлар
Уялтирсин, тўхтатмайман—сўзлай бераман.

Я г о

Уйингизга тезроқ кетсангиз-чи!

Э м и л и я

Қайтмайман.

Я г о Э м и л и я н и қ и л и ч б и л а н ч о п м о қ ч и бўлади.

Г р а ц и а н о

Уят, уят!

Қилич билан хотин кишига!

Э м и л и я

Ҳой, аҳмоқ мавр, рўмолингизни мен тасодифан
Топиб олиб, ўз эримга топширган эдим.
У дам-бадам арзимаган шу рўмолчани
Қистаб-қистаб ўғирлашни сўрарди мендан.

Я г о

Ифлос фоҳиша!

Э м и л и я

Хотинингни, совға қилган, деясанми? Йўқ,
Мен топганман, топширганман, мана, эримга.

Я г о

Ёлғон сўйлаб, алдама мурдор!

Э м и л и я

Онт ичаман, ёлғон эмас, жаноб олийлар.
Тентак қонхўр! Шундай яхши бир хотин билан
Бундай аҳмоқ не қилади, бу қандай тақдир?

О т е л л о

Кўкнинг шунча гулдуриси, айт-чи, эй ифлос,
Битта момақалдироқнинг ўзи учунми?

(Ягога ташланади.)

Я г о Э м и л и я н и н г е л к а с и г а қ и л и ч с у қ и б қ о ч а д и .

Г р а ц и а н о

Хотинини ўлдирди у. Галдираяпти.

Э м и л и я

Ўҳ, мени ҳам маликамга қатор ётқизинг...

Г р а ц и а н о

Хотинини ўлдирдию қочганча кетди.

Монтано

У жуда ноёб малъун. Мен бу арабдан
Тортиб олган шу қилични қўлга тутингиз.
Эшикларни қоровуланг, чиқара кўрманг,
Уннаб қолса ўлдингиз, майли. Мен эса
У малъун ит, ярамаснинг изидан кетдим.

Отелло билан Эмилиядан бошқа ҳамма кетади.

Отелло

Менда энди озгина ҳам журъат қолмаган,
Қиличимни ололади тирноқча бола.
Шарафмикин шу шарафсиз умрни яшаш?
Ҳаммаси ҳам нобуд бўлсин, йўқолсин, майли.

Эмилия

Нозаниним, қайси қўшиқ сенга ёқарди?
Тинглайсанми? Азиз жоним? А, Дездемона?
Оққуш бўлиб ўйнайманми сўнг қўшиқ айтиб,
Бу дунёдан бир умрга кўзни юмаман.

(Куйлайди.)

«Оҳ, мажнунтол, мажнунтолнинг қўшиғини куйлай-
миз».

Тоза эди, севар эди, марҳаматсиз мавр.
Имон билан барисига қасам ичаман—
Бу гаплар ҳақ... Мана, ўламан.

(Улади.)

Отелло

Яна битта яроғим бор бу ерда менинг,
Музли сувда тоб берилган испан шамшири —
Мана! Амаки, ташқарига чиқмоқ истайман.

Грациано

(саҳна орқасидан)

Қимирладинг, билиб қўйки, бошинг кетади,
Яроғинг йўқ, итоатга мажбурсан, араб.

Отелло

Гапларим бор, бу ёққа кир ўзинг бўлмаса,
Хўп, демасанг, қуролсиз ҳам ҳужум қиламан.

Грациано киради.

Грациано

Нима дейсан, нима гапинг бор?

Отелло

Мана, бошқа яроғим бор. Бундай шамширлар
Ҳеч бир солдат ёнбошини безай олмаган.
Бир вақтлар қисқа қўлнинг ғайрати билан
Шу қилич-ла қаторларни ёриб ўтганман,
Унда тўсиқ сизникидан қийинроқ эди.
Бироқ ҳозир у мағрурлик ўринсиз — бекор.
Ким, айтинг-чи, тақдирини ўзгартолади?
Ҳозир ундай эмас — гарчанд яроғланганман,
Заррача ҳам қўрқманг мендан — хотиржам бўлинг.
Тилак, йўлим, армонларим шу ерда тамом,
Менинг кемам сузмас ортиқ, лангар ташлаган.
Сиз орқага чекиляпсиз? Уринсиз қўрқув?
Отеллонинг кўкрагига ўқ билан эмас,
Қамиш билан туртсангиз ҳам тисарилади:
Айтинг-чи, у қаерга бора олади?
Уҳ, бечора толесизим! Бўз каби оппоқ!
Учрашамиз маҳшар куни — адолатли кун.
Шунда агар менга бир гал ташласанг назар,
Руҳим кўкдан қулаб кетар, уни иблислар

Тутиб олиб, зулматларга улоқтиражак.
Совибсан, эй азиз малак, худди ўзингнинг
Тозалигнинг каби. Уҳ, малъун кўппак!
Ҳайданг мени бу илоҳий вужуд устидан,
Ҳайданг мени. Эй, шайтонлар,
Қуюнларда айлантинг, гирдобга отинг
Ва қовуринг олтингугурт эритмасида,
Ўмилтинг оловларда, жаҳаннамларда.
Уҳ, Дездемона. Сен ўлдинг, оҳ.
Оҳ-оҳ!

Лодовико, Монтано кирадилар. Кассио замбила.
Офицерлар қўлга олинган Яго билан.

Лодовико

Эсин ютган, бадбахт йигит қаерга кетди?

Отелло

Аввалдаги Отелломи? Мен бу ердаман.

Лодовико

Илон қани? Бу малъунни бери келтиринг.

Отелло

Шайтон деган эчки оёқ бўлгувчи эди.
Оёғига қараяпман — афсона экан.
Ўлдираман, деб ўйлайман, шайтон бўлсанг ҳам.

(Яғони яралайди.)

Лодовико

Қиличини тортиб олинг.

Ягб

Яраландим, қон оқмоқда, тирикман аммо.

Отелло

Мен ҳам шундай бўлишини истайман; яна
Биламанки — ўлим сенга толе бўлади.

Лодовико

Ўҳ, Отелло, сен илгари шарафли эдинг.
Келиб энди шу паст қулнинг макрига учдинг,
Айт-чи ўзинг, энди сени нима деб атай?

Отелло

Қайси номда атасангиз — ихтиёрингиз.
Майли, мени номусли бир қотил дейсизми,
Ахир, ортиқ мен бунчалик оғир ишларни
Номус учун қилдим, аммо ғазабдан эмас.

Лодовико

Малъун қилган бу ярамас қилиқларининг,
Дейиш мумкин, ҳаммасига иқрор ҳам бўлди.
Кассиони ўлдирмоқчи бўлганмидингиз?

Отелло

Бали.

Кассио

Бу жазога мен сазовор эмасдим, генерал!

Отелло

Ишонаман, кечирасиз, мени афв этинг.
Сўрар эдим, билингиз-чи, бу ярим шайтон
Нима учун ўтга солди жону танимни?

Яго

Ўша билган, билганингиз қола беради,
Буңдан кейин чурқ этиб ҳам оғиз очмайман.

Лодовико

Ўлар экан имонни ҳам ўгирмайсанми?

Грациано

Қийноғимиз даҳанингни очиб қўяди.

Отелло

Шундай, шундай! Жуда тўғри!

Лодовико

Афандим, сиз бу ердаги ишдан беҳабар;
Таг-томирин англамайсиз. Хат топиб олдик...

Отелло

Шундай, шундай! Жуда тўғри!

Лодовико

Афандим, сиз бу ердаги ишдан беҳабар;
Таг-томирин англамайсиз. Хат топиб олдик.

Ўлдирилган Родригонинг ўз чўнтагидан
Мана тагин бир бошқаси. Бу хатда эса
Кассиони ўлдиришнинг маслаҳати бор,
Бунини ўлган венециялик устига олган.

О т е л л о

Уҳ, малъун, ифлос!

К а с с и о

Қандай разил, қандай ирганч макру хиёнат.

Л о д о в и к о

Родригонинг чўнтагидан чиққан бошқа хат
Бошдан-оёқ зарда, пичинг билан ёзилган.
Яго учун юбормоқчи бўлгану, аммо
Улгуролмай, шу онда бу ифлос келиб,
Унинг ишин тамом қилган.

О т е л л о

Уҳ, кўрқинч, гаддор,
Хўш, айтинг-чи, хотинимнинг рўмолчаси
Қўлингизга қандай қилиб тушди, Кассио?

К а с с и о

Ўз уйимдан топиб олдим. Бу иқрор бўлди.
Шу ярамас мақсадига етмоқлик учун
Атайлабдан олиб бориб ташлаган экан,
Мақсадига етди, афсус.

О т е л л о

Уҳ, мен тентакман!

К а с с и о

Бу мактубда мен қоровул турган кечаси
Родригони менга қарши анча гизгизлаб
Юборган-чун, у Ягога пичинг қилади,
Вазифамдан бўшашимнинг мана сабаби.
Ҳали ҳозир яраланган Родриго ўзи
Ҳушига келиб сўйладики: «Шунча ишларга
Мени Яго қутуртирди» деди, сўнг Яго
Ўзи келиб қилич билан уни ўлдирди.

Л о д о в и к о

Сиз бу уйни бўшатасиз, биз билан бирга
Амалдан ҳам бўшадингиз. Энди Кассио
Ҳукмрони бўлиб қолур Қибрис отасин.
Бу қулни-чи? Топиларми шундай боп жазо?
Узоқ муддат қийноқларда умри чўзилсин,
Худди шундай бир жазони унга берамиз.
Қилганингиз жиноятни то Республика
Билгунича сиз қамоқда тура турасиз.
Қани, буни четлатинглар.

О т е л л о

Озгина тўхтанг.

Кетар экан икки оғиз сўзим бор, холос.
Венецияга хизмат қилдим— ҳамма биледи.
Бу тўғрида шу кифоя, сиздан сўрайман,
Бу қайғули иш устида ахбор ёзаркан,
Қимлигимни аниқ ёзинг, зарра бўшатманг,
Ғазаб билан оширманг ҳам ва айтингизки,
У тентакча севар эди, бироқ кўп кучли
Рашк қилишга унча мойил эмасди, аммо
Портладию чегарага бориб тақалди.
Подшоликдан қимматбаҳо марваридини

Битта аҳмоқ ҳинду каби улоқтирди, денг.
Шунинг учун энди унинг муте кўзидан,
Гарчанд бундай нозик ғамга ёт эди, аммо
Арабистон дарахтидан оққан ширадай
Кўп шифобахш ёшлар оқар. Барисин айтинг.
Ва шуни ҳам қўшиб қўйинг, бир кун Халабда
Битта ёвуз туркни кўрдим салла ўраган.
Венециялик бир кишини калтақлар эди,
Ҳам тинмасдан сўкар эди Республикани,
Ҳалқумидан хиппа бўғдим мен чиноқ итни
Ҳам мана шундай ханжар урдим.

(Узига ўзи ханжар уради.)

Л о д о в и к о

Қонли хотима!

Г р а ц и а н о

Бутун гаплар бекорга кетди.

О т е л л о

Ўпиб туриб қилган эдим мен сени ҳалок,
Энг охири ўпиб туриб жон бераман пок.

(Дездемона каравотига йиқилиб, ўлади.)

К а с с и о

Ана шундан кўрқар эдим. Лекин мен уни
Қуролсиз деб ўйлагандим. Ўзи ҳам лекин
Катта қалбга эга эди.

Лодовико

(Ягога)

Спарта ити;
Очликлардан, оғирликлардан денгиз мудҳиши —
Шу ётоқнинг русса тўла юкига қара,
Бу барчаси сенинг ишинг— қарашга заҳар.
Тездан устларини ёпинг. Грациано,
Сиз ҳозирча бунда қолиб, уйни сақлангиз.
Мол-ашёни тартиб билан қабул қилингиз,
Арабга сиз, ахир, ворис.

(Кассиога қараб)

Бу жаҳаннам ғаддориға, жаноб ҳукмдор,
Суд қилингиз, қийноқ учун вақт белгиланг,
Ҳеч аяманг. Мен-чи, энди, ғамгин бир чопар,
Қайтаман Венецияга— сузиб кетаман,
Бу даҳшатнинг оқибатин хабар этаман.

Чиқиб кетадилар.

ҚИРОЛ ЛИР

Л и р

Ҳалигача яширин тутган андишамизни
Очмоқчимиз. Қани, менга қартани беринг!
Билиб қўйинг: уч тақсимга барабар бўлдиқ
Биз ҳукмрон бўлиб турган шу қироликни;
Шу қариган елкамиздан давлат ташвишин
Улоқтириб ташламоққа айладик қарор.
Ўлим томон оғир юксиз судралиш учун
Барчасини ёш кучларга топшироқчимиз.
Альбани, сен ўғлимизсан, сен ҳам, Корнуэль,
Бизга бўлган муҳаббатинг ундан кам эмас,
Биз қизларга бермоқ бўлган меросимизни
Шу топдаёқ эълон қилиб қўймоқ истаймиз,
Токи сўнгра бошбошдоқлик бўлиб юрмасин.
Французлар, бургундларнинг иккита шоҳи
Бизнинг икки ёш қизимиз севгисин топиб,
Меҳмон бўлиб яшамоқда саройимизда.
Икки ошиқ жавобимиз кутиб мунтазир.
Қани энди, айтиб беринг, менинг қизларим,
Модомики биз сизларга давлат, еру сув,
Ҳукмронлик иродасин берар эканмиз,
Қай бирингиз бизни ортиқ севишни айтинг.
Шунга қараб, кимда-кимнинг табиий қадри
Юксак бўлса, биз беражак мукофотлар ҳам
Шу кишига улгуржироқ — кўпроқ бўлади.
Гонерилья, бош қизимиз, сен олдин гапир.

Гонерилья

Отажоним!

Сизга бўлган муҳаббатимни
Қандай қилиб айтиш мумкин оддий сўз билан,
Кўзда нуру олган нафас, озодлигимдан
Нимаики қиммат, ноёб ва гўзал бўлса —
Ҳаёт, соғлиқ, ҳусну номус — барчасидан ҳам
Бир қиз киши ўз отасин севолганича,
Бир севгики, айтмоқ учун сўз етишмайди,
Барчасидан юксак қўйиб севаман сизни.

Корделия

(бир чеккага)

Бундан ортиқ қандай қилиб изҳор қиламан?
Сўзлар билан айтиш қийин муҳаббатимни.

Лир

(Гонерильяга)

Шу ўлкани: бу қирғоқдан у қирғоққача
Соя-салқин ўрмонлари, ерлари билан,
Жўшқин дарё, алвон-алвон қирлари билан
Бутунича, бир умрга сенга топширдим.
Бўгин-бўгин авлодларинг яйраб-яшнасин,
Қани, энди, ўртанчи қиз, тантиқ Регана,
Бизга айтар гапларингни айт-чи, тинглаймиз.

Регана

Опам билан икковимиз бир металлданмиз,
Қимматимиз баб-баравар. Дил сўзин айтсам.

Опам айтди сизга бўлган муҳаббатимни.
Мен ҳам унинг сўзларига бир оз қўшаман:
Менинг ҳиссим орзу қилса, эҳтимол бўлган
Барча шодлик менинг учун тамоm бегона,
Сизга бўлган муҳаббатим қалбимга роҳат,
Мана сўзим, шаҳаншоҳим!

К о р д е л и я

(бир чеккага)

Вой, мен бечора!
Йўғ-э, нега мен бечора бўлар эканман;
Муҳаббатим айтадиган сўзимдан устун.

Л и р

(Реганага)

Сенга, сенинг авлодингга умрбод мерос
Мамлакатнинг учдан бирин тортиқ қиламиз.
Сенга теккан бу ҳиссанинг уфқи кенглиги,
Гўзаллиги ва қиммати зарра кам эмас
Гонерильянинг ҳиссасига теккан бўлақдан.

(Корделияга қараб)

Қани, сен-чи, қувончимиз, кенжатоғимиз,
Катталардан кам бўлмаган овунчоғимиз.
Бургундларнинг қаймоғию фаранг шароби
Уртасида ишқ можаро боиси бўлган
Қалб эгаси, қани, айт-чи, сен нима дейсан?
Опаларинг ҳиссасидан ошиб тушарли
Қандай сўзинг бор?

Корделия

Ҳеч қандай, шоҳим!

Лир

Ҳеч қандай?

Корделия

Ҳеч қандай.

Лир

Ҳеч қандайдан ҳеч қандайин нарса чиқмайди.
Яхши ўйлаб, сўнгра гапир.

Корделия

Афсус, кучсизман.
Юрагимни тил учига қўя олмайман...
Сизга менинг жуда қаттиқ муҳаббатим бор,
Бу муҳаббат фарзандлигим бурчидир, холос,
Ана шундан ё зиёда ва ё кам эмас.

Лир

Нима? Нима? Корделия! Жавобинг тузат,
Йўқса, бутун тақдирингни бузиб қўясан.

Корделия

Шаҳаншоҳим,
менга ҳаёт берган ўзингиз,
Боқиб-кўриб, вркалаган, севган ўзингиз,

Мен буларнинг барчаси-чун сизга миннатдор;
Ҳурмат қилиш, жондан севиш менинг вазифам.
Опаларим нима учун эрга тегди,
Модомики, сизни шунча яхши кўраркан?
Ахир, мен ҳам бирор эрга тегмоқчи бўлсам,
Ўз ишқимдан, шафқатимдан анча қисмини
Ўша ҳаёт йўлдошимга бағишлашим шарт.
Мен, ҳойнаҳой, опаларим сингари фақат
Сизнигина севиб туриб, эрга чиқмайман.

Л и р

Шу сўзларни чин қалбингдан айтмоқдамисан?

К о р д е л и я

Чин қалбимдан, шаҳаншоҳим.

Л и р

Шунчалик ёш
Қалби шунча қотиб кетган.

К о р д е л и я

Ешликка ёшдир,
Аммо қалбим ҳаққонийлик билан лиммо-лим.

Л и р

Шундай бўлса бўла қолсин: нима қиларди,
Ҳаққонийлик сенга сеп ҳам, бисот ҳам бўлсин.
Онт ичаман офтобнинг эзгу нурига,
Қасам бўлсин ой шуъласи Геката маъбудга,
Ойдин кеча сирларига ва кўкда кезиб,

Бизнинг ҳаёт-мамотимиз тақдирин еган,
Машъал каби порлаб турган сайёраларга:
Оталикнинг бор меҳридан инкор қиламан,
Бундан кейин, ишқим, сен ҳам менга бегона.
Бир умрга бегонасан! Ваҳший скифлар
Ё бўлмаса очлигига таскин бериш-чун
Ўз боласин ғажиб еган бошқа қабила
Менга қанча меҳрибону ва яқин бўлса,
Сен ҳам шундай менга яқин ва меҳрибонсан —
Қачонлардир менинг қизим аталган бир шахс.

К е н т

Подшоҳим!

Л и р

Бир оғиз сўз айта кўрма, Кент!
Аждар билан ғазабининг оралиғига
Кира кўрма, йўқол ҳозир!

Уни ҳаммадан

Ортиқ кўриб севар эдим, унинг меҳрига
Такия қилиш менга ҳордиқ берар, деярдим.
Жўна, йўқол! Қора гўрда насиб бўлажак
Истироҳат ҳурматига қасам ичаман.
Мен бу қизни юрагимдан юлқиб ташлайман.
Французлар қиролини тездан чақиринг!
Хўш, нимага ағрайганча туриб қолдингиз?
Бургундларнинг герцогин ҳам чақиринг бунда.
Альбани ҳам, Корнуэлнинг герцоглари, сиз
Бу учинчи ҳиссани ҳам бўлишиб олинг
Ва бу қизнинг куёви-чи, мерос ўрнига
Қизнинг ўзи ҳаққоният деб атаб юрган
Ғурурини топиб олсин, хўжайини бўлсин.

Иккингишга топшираман ҳокимиятни,
Барча ҳуқуқ, шаҳаншоҳлик устунлигимни.
Менинг билан юзта аъён — рицарь қолади
Ва уларнинг харажатин сизга юклайман.
Шу юз киши ўзим бошлиқ бир ой-бир ойлаб
Иккингишда навбат билан яшаб туради.
Мен қироллик унвонини, шараф-шонини
Ўзим билан қолдираман, аммо бус-бутун
Келимларни, мамлакатнинг идорасини
Иккингишга топшираман, ўғилхонларим
Ва сўзимнинг тасдиқи-чун бошда тожимни
Бўлиб олинг, мана.

(Уларга тожини топширади.)

К е н т

Улуғ Лир,
Шу ном оша ҳурматлардим доим қиролни,
Отам каби севар эдим, соҳибқироним.
Ҳамма амри фармонига бош билан тайёр,
Ибодатда шу ном эди тилимда такрор.

Л и р

Камон таранг тортилгандир, ўқидан сақлан!

К е н т

Камалакни, майли, бўшат, ўз ўқинг билан
Юрагимни илма-тешик қилиб қўя қол.
Лир тентаклик қилаверса, Кент ўжар бўлар.
Айт-чи, ўзинг, не қилғулик қилмоқчисан, чол?
Ҳокимият мақтовларга талтаяди, деб,
Вазифадор қўрқиб сўзсиз қолар, дейсанми?
Улуғворлик телбаликдан валақлаганда,
Ҳақиқатни сўйламаклик бизнинг бурчимиз.

Эсингни йиғ! Тожи тахтни қўлингдан берма,
Ғазабингни тизгинлаб ол! Шу жоним кафил,
Кенжа қизинг сени ҳаддан зиёда севар:
Тил жимлиги дил бўшлигин белгиси эмас:
Қайта, ичи бўш ерларда шовқин кўп бўлар.

Л и р

Ҳаётингни қиммат билсанг, тилингни тий, Кент!

К е н т

Ҳаётимми, бу ҳаётни доим сен учун
Гаров қилиб қўйилган деб ҳисоблаганман.
Ёвларингга қарши сени қўриқлаганда,
Ҳаётимни йўқотишдан ҳеч қўрқмаганман.

Л и р

Кўзимдан йўқол!

К е н т

Кўзингни оч, фақат менга ижозат бер, Лир.
Ғазабингга нишон бўлай умрим борича.

Л и р

Қасам бўлсин Аполлонга, ишқ тангрисига...

К е н т

Аполлонга мен ҳам қасам ичаман, қирол,
Бўлар-бўлмас чорлайверма маъбудларингни.

Л и р

Мушрик югурдак!

(Қиличини суғуради.)

А л ь б а н и в а К о р н у э л ь

Тўхтанг, шаҳаншоҳ!

К е н т

Майли, чопа қол.

Беомон дард музди учун табибингни сўй!
Бундан кейин танамда жон, товушим борича,
Сенга, ёмон иш қилиб қўйдинг, деб қичқираман!

Л и р

Сен, фитначи, сўзларимга яхши қулоқ сол:
Менинг айтган сўзларимни тинглаш — вазифанг.
Ваъдамизни бузмоқликка чорлайсан бизни;
Бундай аҳвол бу даргоҳда рўй берган эмас.
Шаҳаншоҳлик — унинг ҳукми оралигига
Суйканчиқлик қилиш билан суқулиб кирдинг.
Бу қилиққа чидай олмас завқу рутбамиз.
Бу ерда мен қирол! Мана сенга мукофот!
Тупроққа хос офатлардан сақланиш учун
Тайёргарлик кўришингга беш кун ижозат.
Олтинчи кун бўлганида ирганч елкангги
Менга қарам ўлкаларга ўгиришинг шарт;
Унинчи кун мен қиролик қилган ерларда
Қадамингдан из топилса — дарҳол ўласан.
Қани, жўна! Маъбудларга қасам ичаман,
Бу қарорим ғоят қатъий, зарра ўзгармас!

К е н т

Хайр, қирол; сен шунақа экансан-а, Лир.
Бунда қувгин, у ерда-чи, ҳур — эркин олам.

(Корделияга)

Ёмонликдан омон берсин сенга тангрилар,
Фикрларинг барчаси ҳақ, сўзинг рост эди.

(Регана ва Гонерильяга)

Тантанаю дабдабали севги сўзларин
Ишлар билан тасдиқлашга ҳаракат қилинг.

(Герцогларга ва сарой ходимларига қараб)

Ҳаммангизга хайр энди, сизнинг Кентингиз
Кекса умрин яшар бўлди ўзга юртларда!

Чиқиб кетади.

* * *

Бургу овози.
Глостер, у билан бирга француз қироли, Бургунд герцоги
ва аъёнлар кирадилар.

Г л о с т е р

Шаҳаншоҳим, қирол билан герцог шу ерда.

Л и р

Айтар сўзим аввал сизга, Бургунд герцоги,
Икковингиз — сиз француз қироли билан
Кенжа қизга уйланишга талашардингиз.
Қани, айтинг, раъйингиздан кечмаслик учун
Сизга қанча сепу бисот берилиши шарт?

Бургунд герцоги

Шаҳаншоҳим,

ваъдангиздан ортиқчасини
Сўрамайман, чунки ундан камин бермайсиз.

Лир

Асилзод герцог.

Қизга қиммат баҳо қўйган эканмиз аввал;
Энди ўша нархи пасайиб кетди.
Мана ўзи. Шу рижор вужуд ичидан
Бирор нима тополсангиз, унинг устига
Менинг бутун ғазабимни жамбаст қилсангиз,
Шу йиғиндиқ завқингизга мос кела олса,
Мана ўзи, бутунлайин сизники бўлсин.

Бургунд герцоги

Нима жавоб беришни ҳам билолмай қолдим.

Лир

Айб иш қилган ва ҳамманинг кўзидан тушган,
Бизнинг чексиз қарғишларга гирифтор бўлган,
Унинг сепи отасидан теккан лаънатлар;
Ҳаммамизнинг меҳримиздан четга қоқилган
Ушбу қизни олиш-қўйиш ихтиёрингиз.

Бургунд герцоги

Шаҳаншоҳим, кечирасиз, шунча шарт билан
Мен бу қизга уйланишдан бўйин товлайман.

Л и р

Майли, қўйинг. Онт ичаман парвардигорга,
Мен бу қизнинг бойликларин санадим, холос.

(Француз қиролига.)

Сизга эса, улуғ қирол, эп тополмайман —
Ёмон кўрган кишим билан бирга бўлмоқни.
Ахир, сиз ҳам шу махлуқдан бошқа бирорта
Муносиброқ қизгинани яхши кўрарсиз;
Табиат ҳам ўкинади яратиб қўйиб.

Ф р а н ц у з қ и р о л и

Бу гапларни эшитишим жуда таажжуб!
Ҳалигача энг севимли бўлиб келган қиз,
Қариликнинг овунчоғи, мақташга лойиқ,
Ҳаммадан ҳам яқинроғу ҳаммадан қиммат,
Бирданига шундай ёмон қилғилик қилиб,
Бутун меҳру шафқатлардан ажралиб қолса?
Сизнинг унга қўйганингиз шунча муҳаббат
Бир варакай йўққа чиқиб кетгандан кейин,
Гуноҳи ҳам жуда мудҳиш, зўр бўлса керак.
Аммо қизнинг гуноҳига менинг зеҳнимни
Ишонтириш учун кучли мўъжиза керак.

К о р д е л и я

Аммо сиздан, подшоҳим, сўрар эдимки,
Менда йўқдир тилёғлама сўзларни айтиб,
Бировларни ёлғондакам мақташ санъати.
Охирида қилган ишим мос келадиган
Тил билан дил бирга сўзни айтаман, холос;
Бошқаларга айтиб қўйинг: отамни мендан
Ранжитгану муҳаббатин совутган нарса

Ахлоқсизлик, пастаринлик, одам ўлдириш,
Беадаблик, бежо қадам каби гуноҳмас;
Бир камчилик (шу камчилик менинг давлатим) –
Ялинчоқ кўз, ҳушомад сўз менда топилмас.
Отам мenden муҳаббатин олса оларки,
Шу хислатлар йўқлиги-чун ҳеч ачинмайман.

Л и р

Менинг раъйим ва кўнглимни топмас экансан,
Шу дунёда туғилмасанг яхшироқ эди.

Ф р а н ц у з қ и р о л и

Шу холосми? Ўз табиий хижолатидан
Айтар сўзин айтолмаслик бутун айбими?
Нима дейсиз, сиз муҳтарам Бургунд герцоги,
Маликага айтадиган сўзингиз йўқми?
Бирор илинж ё манфаат кўзда тутилган
Ҳар қандайин муҳаббат ҳам муҳаббат эмас.
Истайсизми, маликага уйланишликни? —
Ҳеч нимасиз унинг ўзи каттакон давлат.

Б у р г у н д г е р ц о г и

(Лирга қараб)

Шаҳаншоҳим,
ўша аввал ваъда қилинган
Ҳиссасини берсайдингиз, Корделия ҳам
Бургундларнинг маликаси бўларди шу чоқ.

Л и р

Йўқ! Ҳеч нарса! Ичган онтим — ғоятда маҳкам.

Бургунд герцоги

(Корделияга)

Демак, афсус, отангизни йўқотиш билан
Эр бўлажак йигитдан ҳам ажраб қолдингиз.

Корделия

Майли, герцог бундан буён хотиржам бўлсин,
Унинг ишқи даромадни кўзда тутаркан,
Мен албатта унга хотин бўла олмайман.

Француз қироли

(Корделияга)

Камбағаллик билан бойсан, жононгинасан,
Ҳамма сени ташлаганда, яна қимматсан,
Назарлардан тушиш билан дидимга ёқдинг,
Мен оламан сени бутун борлигинг билан,
Ҳамма четга улоқтирди — эгаллаш ҳақим.
Ё тавба-ей! Шу умумий ҳазарнинг ўзи
Унга бўлган ишқим ўтин алангалатди.

(Лирга)

Сен қизингни шундай ожиз, гадо ҳолида
Улоқтирдинг менинг меҳру шафқатларимга.
Франция каби кўркам — гўзал ўлкада
Менинг севган қироличам бўлиб қолади.
Туман босган Бургундаги бутун герцоглар
Энди менинг жононимни сотиб ололмас.
Сен буларнинг муз қалбига хайру хўш деб қўй,
Гарчанд бунда йўқотибсан, унда — мукофот.

Лир

Сен ола қол, бу қиз тамом сеники бўлди,
Бизнинг бундай қизимиз йўқ ва бўлган эмас,
Унинг билан сўнгги дафъа кўришимиз.
Вақт ўтказмай йўлга тушинг. Сизларга атаб
Қиладиган дуои хайр, шафқатимиз йўқ.
Кетдик, герцог.

Бургу чаинади. Лир билан бирга герцог, Корнуэль, Аль-
бани, Глостер ва аъёнлар чиқиб кетадилар.

Француз қироли

Опаларинг билан хайрлаш.

Корделия

Сиз, отамнинг қимматбаҳо хазиначиси,
Корделия сизни ташлаб кетар, кўзи ёш.
Мен сизларни жуда яхши танийман, аммо...
Бир туғишган опаларим бўлганингиз-чун
Сизда бўлган нуқсонларни айтиб турмайман.
Отамизни яхши кўринг, уни сизларнинг
Маҳмадона қалбингизга топширмақдаман.
Аттагинанг, назаридан тушмаган бўлсам,
Унинг учун соз бошпана топган бўлардим.
Хайр, опалар.

Регана

Сен бизларни ўргатмаёқ қўй.

Гонерилья

Ундан кўра, раҳми келиб ёнига тортган
Қайлигининг кўнглини топ, яхши бўлади.
Маъқул гапга қулоқ солмай, ўжарлик қилиб,
Ўз-ўзингга жабру жафо ортириб олдинг.

Корделия

Вақти келиб барча ёмон ният фош бўлар,
Охирида уялади яширин фитначи.
Бахтли бўлинг, опаларим!

Француз қироли

Кетдик, жонгинам.

Корделия билан француз қироли чиқиб кетадилар.

Гонерилья

Синглим, ҳар иккимизга тегишли бир иш тўғрисида сен билан гаплашиб олишим жуда зарур эди. Отамиз бу куннинг ўзидаёқ кетишга қарор берганга ўхшайди.

Регана

Шунақа, у сизлар билан бирга кетмоқчи, келаси ой бизларникига келиб турар экан.

Гонерилья

Ана кўрдингми, у кексайганда айнаб, товланиб турадиган бўлиб қолган. Бу гапни шу топдаёқ ўз кўзимиз билан кўрдик, ишондик. У ҳалигача синглимизни ҳар икковимиздан ҳам ортиқ кўриб севар эди. Тўсатдан айнаб, ўнгу терисини ўйлаб кўрмай, уни оқ қилиб қўйди, ахир, шунга ҳайрон қолмай бўладими?

Регана

Ҳамма касал қарилигида, мияси ачиб қолган. Ундай деса, илгарилар ҳам у ўз-ўзини яхши танимас эди.

Гонерилья

У тетик, соғ-саломат замонларда ҳам жуда серзарда, ўжар эди, энди бўлса сен билан биз унинг феълига ўрнашиб қолган бу ярамас кулки ахлоқлардан тоза ҳам жабр-жафо тортсамиз керак, унинг устига — кексалигидан келадиган гап кўтаролмаслиги, асабийлигини, бўлар-бўламасга бадгумон бўлаверишини айтмайсанми!

Регана

Рост айтасан, сен билан биз, Кентни ҳайдагандигига ўхшаган, унинг тутқаноқдай тентаклигини, бемаънигарчиликларини ҳали кўп бошимиздан ўтказамиз.

Гонерилья

Ё бўлмаса француз қироли билан хайрлашган чоғдаги муомаласига қара. Кел, ҳали ҳам иккаламиз бамаслаҳат гапни бир ерга қўйиб ҳаракат қилайлик: агар у шу аҳволида ҳам ҳокимиятни ўз қўлида тутиб турмоқчи бўлса, тахтдан кечганидан фойда йўқ. Қайтага не-не кунларни бошимизга солади.

Регана

Иккаламиз қилар ишни яхшилаб ўйлашиб оламиз.

Гонерилья

Ишқилиб, вақт ўтказмасдан, нима билан бўлса ҳамки, бўлар ишнинг олдини олиш керак.

Чиқиб кетадилар.

* * *

Глостернинг саройи олди.

Кентнинг оёғида кунда.

Лир, Масхарабоз ва аъёнлар кирадилар.

Лир

Жуда қизиқ, менинг учун чопар қолдирмай,
Ҳаммалари бир варакай кетишиб қобди.

Аъёнлардан бири

Эшитгандим, шундай, ҳатто кун кеча ҳам
Кетишлари тўғрисида сўз бўлгани йўқ.

Кент

Салом бўлсин, шаҳаншоҳим!

Лир

Бу нимаси!
Бу пастликни кулги бўлиш учун қилдингми?

Кент

Йўғ-эй, ундаймас!

Масхарабоз

Ҳа, ҳа, ҳа, қаранглар-а, жуда ҳам дағал боғичбоғ билан зийнатлабсан-ку. Отларни бошидан боғлайдилар, ит ва айиқларни бўйинларидан, маймунларни белларидан, одамларни эса оёқларидан боғлар эканлар. Агар одам боласининг оёғи жуда ҳам югурик бўлса, унга ана шундоқ ёғоч пайпоқ кийгизиб қўяр эканлар.

Л и р

Кимдир ўзи, сенинг олий рутбангга боқмай,
Бу кундага солиб қўйган?

К е н т

Улар иккови:
Куёв-ўғил ва қизингиз.

Л и р

Йўғ-эй!

К е н т

Шундай!

Л и р

Йўғ-эй, деяпман!

К е н т

Шундай, деяпман!

Л и р

Йўқ, йўқ, улар бу қилиққа ботинмайдилар.

К е н т

Ботинадилар.

Л и р

Юпитерга қасам бўлсин, бу мумкин эмас,

К е н т

Ва Юнонга онт ичаман, бу мумкин экан.

Л и р

Улар бундай қилиқларга ботинмасдилар,
Қилмасдилар ва қилолмас эдилар. Чунки
Хурматларни менсимаслик — ўлимдан оғир!
Тезроқ айт-чи, сенинг қилган гуноҳинг нима?
Улар қандай журъат билан менинг элчимга
Шундай тубан муомала қила олдилар?

К е н т

Шаҳаншоҳим, сиз амр этган мактубни олиб,
Мен уларнинг саройига етганимдан сўнг
Одат ҳукми — тизза чўкиб, дарров топширдим.
Бу таъзимдан туриб боқсам яна бир чопар —
Терлаб кетган, ҳансирайди, усти боши чанг.
Гонерилья номидан у салом топширди,
Мендан кейин у ҳам битта мактубни берди.
Улар дарров ўқидилар, минут ҳам ўтмай
Аъёнларни йиғдилару отга миндилар.
Менга эса совуқ, қатъий: «Бизлар билан юр,
Хатга жавоб олгунингча кутгин» дедилар.
Бунда ўша чопар билан яна учрашдим;
Ўша келиб, совуқликка дуч бўлдим, балки.
Қарасамки, у тунов кун жанобингизга
Дағалликка ботина олган азамат экан.
Жаҳлим чиқиб, эсу ҳушдан устунлик қилди,
Қиличимни ширр... суғурдим, у номард эса
Кўрққанидан дод солди-ю, бутун уй турди.
Куёвингиз ва қизингиз менинг бу қилган
Қилиғимни шу уятга дойиқ топдилар.

Масхарабоз

Еввойи ғозлар ҳали ҳам шу томонга учишларига қараганда, ҳали қиш келмаган экан. (Куйлайди.)

Жулдурвоқи тўрва кўтарган ота
Болаларга маъқулмас.
Оталарнинг ғазнаси бўлиб катта,
Давлатлари бўлса бас.
Тақдир-чи, равшан нарса,
Унинг қўли ҳеч қачон
Силашга чўзилмайди
Камбағал боши томон.

Бу гапларнинг ҳаммасидан шу маълум бўлиб турибдики, сен ўз қизингдан ҳали кўп совға-салом олар экансан, уларнинг ҳисобига бир йилда ҳам ета олмайсан.

Л и р

Қандайдир бир оғриқ келиб қалбимни тутди;
Бир тугунчак юқорига ўрмаламоқда.
Сенинг ўрнинг у ердасиз, қуйироққа туш...
Қани ўша менинг қизим?

К е н т

Граф қасрида.

Л и р

Сиз орқамдан бора кўрманг,
Шу ерда қолинг.

(Чиқади.)

А Ё Ё Н

Шундан бошқа ҳеч қанақа гуноҳинг йўқми?

К е н т

Йўқ.

Нима учун аёёнлар кам қирол ёнида?

М а с х а р а б о з

Агар сени мана шу саволинг учун кундага солганлариди эди, тамоман ҳаққоний иш қилган бўлардилар.

К е н т

Нима учун, аҳмоқ?

М а с х а р а б о з

Биз сени чумолининг мактабига ўқишга берамиз: у сенга қишда ишлаш мумкин эмаслигини ўқитади. Кимнингки димоғи ҳид билса, қайси томонга юриш кераклигини кўзи билан кўриб билади, лекин кўр бўлмаслиги шарт. Сасиб ётган мурда олдидан ўтган йигирмата буруннинг ичида шу ҳидни анқимаган бирор бурун топилмайди. Тоғдан пастга филдираб келаётган филдиракка ёпиша кўрма, бўйнинг узилади. Аммо бирор катта филдирак пастдан тоққа ўрмалаётган бўлса, ана шунга ёпиш, чунки у сени ҳам ўзи билан баландликка олиб чиқади. Агар бирорта ақлли киши чиқиб қолиб, сенга бундан яхши маслаҳат берса, меникини ўзимга қайтариб бер. Агар шу маслаҳатни бирор аҳмоқ киши бера турган бўлса, майли, унга алдамчилар эргашсинлар.

Кимки пулга хизмат кўрсатса,

Ўзин ишда кўрсата олар.

Юкин боғлар сал ёмғир ёгса,
Бўронда-чи, зўр ташлаб кетар.
Мен қоламан — бу гапим аниқ;
Ақллилар қочар баякбор.
Маккор аҳмоқ бўлиши мумкин,
Аммо аҳмоқ бўлмайди маккор.

К е н т

Сен қаердан ўргангансан бу гапни, аҳмоқ?

М а с х а р а б о з

Кундаларга солинмасдан ўргандим, нодон.

Л и р билан Г л о с т е р киради.

Л и р

Кўришолмас эмишларми ҳозир мен билан?
Чарчагану касалмишлар? Бутун кечаси
Юравериб толганмишлар? Бу барчаси важ!
Бу бир исён — қўзғолоннинг ўзгинаси-ку!
Дарров бориб бошқа маъқул жавоб олиб кел.

Г л о с т е р

Шаҳаншоҳим,
биласизми, герцог сержаҳл,
Бир қарорга келиб қўйса, ундан қайтариш
Жуда мушкул, ўжар одам, тўнг бўйин одам.

Л и р

Ўлим! Қасос! Вабо билан лаънатлар бўлсин!
Сержаҳл одам? Нима ўзи?

Глостер, Глостер!
Мен шу топда кўрмоқчман
Герцогни ҳам, хотинини ҳам!

Г л о с т е р

Мен уларга буни айтдим, соҳибқироним.

Л и р

Сен айтдингми? Ўзинг мени тушуна олдингми?

Г л о с т е р

Бали, шаҳаншоҳ!

Л и р

Қирол орзу қиладики, кўрса — герцогни;
Ота эса ўз суюмли қизчаси билан
Сўзлашмоқчи. Итоатни кутиб турибди.
Буни ахир сен айтдингми? Жоним, қоним у!
Герцог эса сержаҳлми? Уша сержаҳл
Кувимга айтиб қўйки... Йўқ, керак эмас;
Балки касал, вазифасин бажара олмас.
Соғ кишига муқаддас бурч бўлган ишларни
Бажаришда баъзан касал халақит берар
Ва табиат жонимизни танзимиз билан
Бирга қўшиб қийнаганда, бизлар — биз эмас.
Мен кутаман, ўзимдаги бу ўжарликни
Хўп қойийман; касал киши билан соғлардек
Муомала қилиш ахир мумкин ҳам эмас.

(Кентга қарайди.)

Бошимизга ўлим, оташ — жаҳаннам ёғсин!
Нима учун бу кундага солинди ахир?
Шу қилиқнинг ўзи равшан айтиб турибди;
Уша ердан жўнашларин ўзи бир ҳийла.
Буни дарров бўшатишлар! Сен бориб айтки,
Мен шу соат ҳар икковин кўрмоқ истайман.
Тезлик билан ушбу ерга етиб келсинлар,
Йўқ эса-чи, ўзим бориб эшикларини
Муштлайвериб уйқуларин қочиршим рост.

Г л о с т е р

Икки ўрта тотувчилик бўлса яхши-да.

(Чиқади.)

Л и р

Тагин ўша тугун юрак томон келмоқда!
Пастроққа туш!..

Г л о с т е р, К о р н у э л ь, Р е г а н а ва мулозимлар кирадилар.

Л и р

Иккингиизга салом бўлсин!

К о р н у э л ь

Салом, шаҳаншоҳ!

Кентни бўшатадилар.

Р е г а н а

Сизни кўриб кўп қувондим, ёруғ юзлигим.

Л и р

Ишонаман, Регана, бу ишончимга ҳам
Сабаблар бор, агарда сен қувонмасайдинг.
Мен онангининг тупроғини сўккан бўлардим,
Бир сатангининг хоки ётган мазор ушбу, деб.

(Кенга қараб)

Ҳа, ҳа, ахир, бўшадингми? Бу гап кейинроқ.
Сенинг опанг — ёвуз экан, дўстим Регана!
У шунчалик қаҳри қаттиқ кўрнамак экан,
Юрагимга калхат каби чангалин солди.

(Юрагини кўрсатади.)

Айтаверсам сўз етмайди, сен ишонмайсан,
У шунчалик жирканч газаб билан... Регана!

Р е г а н а

Сўрар эдим, тинчлансангиз. Менинг фикримча,
Опам сизга ҳурматини унутмасданоқ,
Сиз опамнинг қийматини унутарсиз, деб.

Л и р

Нима дединг, бу нима гап?

Р е г а н а

Ишонмайманки,
Опам, бурчин заррагина ўзгартирмас, деб.
Фақатгина яхши ният, муроса учун
Аъёнларнинг тўс-тўполон қилиқларини
Босмоқ бўлиб шундай чора кўрган, эҳтимол...
Шундай бўлса, бу тўхматлар унга ўринсиз.

Л и р

Унга лаънат!

Регана

Отажоним, қариб қолдингиз,
Ешингиз ҳам маррасига бориб тақалди:
Энди сизни етакловчи, йўлга солувчи
Истагингиз нима бўлса, сиздан яхшироқ
Шу истакни тушунувчи ғамхўр, меҳрибон
Ва донороқ кишиларнинг ёрдами керак.
Сўрар эдим, дарров опам олдига бориб:
«Биздан ўтди» деган бўлиб кечирим сўранг.

Лир

Кечирим сўраш?
Ота бориб — ўз қизидан? Маъқул маслаҳат!
«Қизим, жоним, қариб қолдим, қарилик қурсин,
Тизза чўкиб ўтинаман, шу нотавонга
Кийим-бош бер, бошпана бер, озик-овқат бер!»

Регана

Бас, етарли! Бундай ҳазил сизга эпмас.
Дарров қайтинг!

Лир

Йўқ, Регана, мен ҳеч қачон қайтиб бормайман.
У теппа-тенг қисқартирди аъёнларимни.
Қора булут каби қараб, илон тил билан
Найзасини нақ қалбимга санчиб олди у.
Эй, осмон қасослари, у кўрнамакнинг
Бош устида уввос солинг, гулдурос солинг.
Вабо билан заҳарланган ҳаво, сен унинг
Бутун наслин қулғунага гирифтор қилгил.

К о р н у э л ь

Уят, уят, шаҳаншоҳим!

Л и р

Эй, чақинлар, сиз оташин нурингиз билан
Унинг ўткир кўзларини ўйиб туширинг!
Қуёш нури чуқурликдан кўтариб чиққан
Эй, сиз ботқоқ туманлари, унинг гурурин
Ва жамолин несту нобуд қилинг, оғуланг!

Р е г а н а

Вой, худойим! Ғазабингиз келган лаҳзада
Бизларни ҳам шундай қарғаб қоларсиз балки?

Л и р

Йўқ, Регана, йўқ, йўқ, қизим, сени ҳеч қачон!
Нозик таъбинг бу қарғишга муносиб эмас.
Унинг кўзи ва қошлари ғоятда даҳшат,
Сеники-чи, кўнгиларга берар тасалли.
Сен албатта менинг эркин турмушим бузиб,
Авёнларим сонини ҳам қисқартмас эдинг.
Сўзда чақиб, харжимни ҳам шунча қисқартиб,
Энг охири юзимга ҳам эшик ёпмасдинг.
Ўзинг яхши тушунасан, табиий тортим,
Ота-қизлик муҳаббати боғланишлари
Ўз бурчига назокатни талаб қилади;
Сен албатта унутмайсан, ахир, мен сенга
Подшоликнинг тенг ярмини бериб қўйибман.

Р е г а н а

Сўрар эдим, муддаога яқинроқ келинг.

Л и р

Ким кундага солди менинг мулозимимни?

К о р н у э л ь

Кимнинг бурғу овози бу?

Р е г а н а

Опам келгандир.

О с в а л ь д к и р а д и.

Езган эди, маликангиз бирга келдимиз?

Л и р

Мана бу қул! Хўжайинлар унга кўрсатган
Кўп ишончсиз марҳаматдан шишиниб кетиб,
Шу омонат ғурурга ҳам эга бўлибди.
Қоч кўзимдан, тубан малай.

К о р н у э л ь

Бу нима ўзи?

Л и р

Кундага ким солди, дейман, мулозимимни?
Сен, Регана, бу ишлардан беҳабардирсан?
Келаётган ким?

Г о н е р и л ь я к и р а д и.

Эй осмон, қариларга шафқатинг бўлса,
Жорий бўлса мутеларга меҳрибон ҳукминг,

Агар сенинг қадимлигинг барқарор бўлса,
Бир имою ишорат қил, менга ҳомий бўл!

(Гонерильяга)

Тагин менга қараяпсан, уялмайсанми?
Сен, Регана, нега унга қўл бермоқдасан?

Г о н е р и л ь я

Нега ахир қўл бермасин? Гуноҳим нима?
Эсдан жўйган кишиларга гуноҳ кўринган
Ҳар қандай иш ҳақиқатда гуноҳ бўлмайди.

Л и р

Оҳ, юрагим, сен шунчалик бевафомисан?
Шунча оғир гапларга ҳам бардошинг борми?
Ким, деяпман, хизматчимни кундага солган?

К о р н у э л ь

Мен солганман, шаҳаншоҳим! Қилган гуноҳи
Бундан оғир жазога ҳам сазовор эди.

Л и р

Сен солдингми? Сен-а?

Р е г а н а

Қўйинг энди, отажон!
Бедармонсиз, ўзингизни уринтирманг кўп.
Аъёнлардан бир қисмига ижозат бериб,
Шу ойгина опам билан яшаб турингиз,
Ундан кейин бизникига кела қоларсиз.

Ҳозир эса уйдасмиз, қабул қилмайман,
Ҳурматингиз бажо қилиб кута олмайман.

Л и р

Аъёнларнинг қоқ ярмига ижозат бериб,
Яна унинг даргоҳига қайтиб борайми?
Йўқ, яхшиси, бу шафқатнинг баҳридан кечиб,
Бўз ҳавони кўксим билан ёриб бораман,
Бойқушларга, бўриларга улфат бўламан.
Муҳтожликнинг ўткир тиши! Қайтар эмишман?!
Ундан кўра кенжа қизни гадо ҳолида
Олиб кетган ўша ўжар француз томон
Дарров бориб, қуллар каби тизимни букиб,
Ушбу аянч ҳаётимда эҳсон сўрайман.
Яна унинг даргоҳига қайтиб борайми?
Ундан кўра қул бўлишни афзал кўраман,
Шу ифлоснинг жонивордай юкин ташийман.

(Освальдни кўрсатади)

Г о н е р и л ь я

Ихтиёрингиз!

Л и р

Ҳой қиз, мени қутуртирма! Ва бундан кейин
Озорим йўқ. Болаларим, хайр!
Бундан кейин кўришмаймиз, учрашмаймиз ҳам,
Лек ҳар ҳолда вужудимсан, қоним, қизимсан,
Вужудимга битган дардсан, яна тўғриси,
Ўздан чиққан бало бу, деб иқроқ қиламан.
Сен шу оғриқ қонимдаги йирингли яра —
Ирганч шишсан. Таъна нима учун?
Чақирмайсан, уят деган ўзи келади.

Мен қасосга чақинларни чақирмайман ҳам,
Юпитерга қилатурган шикоятим йўқ.
Ўз хулқингни тузатиб ол, қўлингдан келса,
Бир озгина бошқача бўл; чидаб тураман.
Мен ҳозирча Реганада яшашим мумкин!
Юзта аъён менинг билан бирга бўлади.

Р е г а н а

Йўқ, ҳозирмас, мен сизни ҳеч кутмаган эдим,
Ҳурматингиз бажо қилиб кута олмайман.
Опамга ҳам қулоқ солинг. Сизнинг шунчалик
Жаҳлингизга парво қилмай қараган одам
Тушунади, сиз кексайиб қолган кишисиз,
Опам, ахир, ўз ишини билиб қилади.

Л и р

Сенинг фикринг шунинг ўзи, шундай эмасми?

Р е г а н а

Ўйлашим шу, дарҳақиқат, элликта аъён
Сизнинг учун кифоядир. Кўпи не ҳожат?
Шунчасини ушлаб туриш хавфли ва қиммат.
Бир уй бўлса ва иккита хўжайин бўлса,
Шунча ходим муросаси чиқишармикин?
Ўйлашимча, жуда қийин, мумкин бўлмайди.

К о р н у э л ь

Нима учун, шаҳаншоҳим, бизнинг опанинг
Одамлари сизнинг учун хизмат қилмасин?

Регана

Хўш, нима учун? Агар улар сизга нисбатан
Бедаблик қилар бўлса, танбеҳ берамиз.
Сиз мабодо менинг билан турмоқ бўлсангиз,
Хар қандайин хавф-хатарнинг олдини олиб,
Кўп деганда йигирма беш хизматчи олинг,
Ортигини қўймайман ҳам, харж ҳам бермайман!

Ли р

Мен сизларга топшираркан ҳамма нарсани...

Регана

Бу иш жуда ўз вақтида бўлган иш эди.

Ли р

Мен сизларга ўз ҳукимни ва давлатимни
Топшираркан, юзта аъён мен билан бирга
Қолади, деб шарт қўйганман. Энди сен эсанг,
Фақатгина йигирма беш киши бўлсин, деб
Айтмоқдасан, Регана, хўш, шундай дедингми?

Регана

Шундай дедим. Ортигини қабул қилмайман.

Ли р

Ва бизнингча ёвуз махлуқ ўзидан кўра
Кўп ёвузроқ бўлганидан албатта яхши.
Қайси бири камроқ расво бўлса, мақтовли.

(Гонерильяга)

Сеникига борай, майли. Сен, эллик дединг,
Эллик, ахир, икки марта йигирма беш-ку,
Икки ҳисса ортиғини сен севасан-ку.

Гонерилья

Шаҳаншоҳим,

йигирма беш нимага керак?
Унни айтинг, бешни айтинг — шу ҳам ортиқча.
Сиз борсангиз, хизматингиз учун берамиз
Керагидан икки ҳисса ортиқ мулозим.

Регана

Менга қолса бир нафар ҳам одам керакмас.

Лир

Менга нима кераклигин қайдан биласан?
Жуда ожиз бир гадо ҳам эҳтиёжига
Керагидан ортиқчароқ нарсага эга.
Агарда сен фақатгина эҳтиёж учун
Зарур бўлган нарсаларнинг ўзини берсанг,
Одамизод ҳайвон билан тенглашиб қолур.
Чунончи, сен бекач хотин. Зийнат не керак?
Табиатга иссиққина кийим кифоя;
Бу ясанлар вужудингни иситмайди-ку,
Олифталиқ бизнинг учун нимага керак?
Э, осмон, керагича менга чидам бер!
Э, маъбудлар, олдингизда бир бечора чол,
Оғир қайғу, бахтсиз умр уни ранжитган:
Ёқ сизлар сабаб бўлиб, қизларнинг қалби

Отасига қарши шундай ғазабли бўлса,
Шунинг ўзи кифоядир, бундан ортиқча
Ўз устимдан ҳақоратга чидай олмайман.
Шунга тўзиб туришга ҳам сиз мадад беринг,
Юрагимда эзгу қасос ўтини ёқинг!
Эркак юзи, хотинларнинг қуроли бўлган
Ёшлар билан булғанишга ижозат берманг.
Сиз ёвузлар, қараб туринг, ҳар иккингиздан
Шундай қасос олайинки, бир бутун олам...
Шундай ишлар қилайинки, билмайман нима:
Ҳар ҳолда мен коинотга даҳшат соламан.
Сиз нима деб ўйлаяпсиз, мен йиғлайманми?
Йўқ, йиғлаётганим йўқ.
Ўқирсам ҳам бўладиган сабаблар бор-ку,
Йиғламасдан бурун менинг бечора қалбим
Минг бўлакка парча-парча бўлиб кетади.
Ҳой, масхара, мен ақлдан озаётибман...

Лир, Глостер, Кент, Масхарабоз чиқиб кетадилар.

Корнуэль

Биз ҳам кетдик. Қуюн, довул яқинлаб қолди,
Момақалдироқ, узоқдан бўрон овози...

Регана

Уйимиз тор; чол шунча кўп аёёнлар билан
Кичик жойга сиғишмайди.

Корнуэль

Ўзидан кўрсин:
Тинч, осойишта яшамоқни истамас экан,
Пушаймонлар бўла қолсин тентаклингидан.

Регана

Ёлғиз ўзин майли, хўп, деб қабул қиламан,
Аъёнлардан бирортасин қўймайман, аммо.

Гонерилья

Мен ҳам шундай.

Ҳа, дарвоқе, Глостер қани?

Корнуэль

Чол изидан кетган эди. Ана ўзи ҳам...

Глостер киради.

Глостер

Қирол

қаттиқ ғазабдадир.

Корнуэль

Қайга кетармиш?

Глостер

Отланинг, деб буюрди-ю, қайга, билмадим.

Корнуэль

Истагани. Кўнгли чопган томонга кетсин.

Гонерилья

Ва раъйдан қайтаришнинг кераги ҳам йўқ.

Г л о с т е р

Афсусларки, тез орада оқшом чўкади,
Теваракда ғуввос билан бўрон эсмоқда.
Гир атрофда бир тиккайган қора дарахт йўқ.

Р е г а н а

Эй муҳтарам, бундай ўжар одамлар учун
Ўз бебошбоқ иродаси натижасида
Бу бахтсизлик яхшигина сабоқ бўлади.
Тез қалъанинг қопқаларин бекитмоқ керак!
Унинг билан бирга бўлган саёқ оломон
Чолни ҳар бир йўл-йўриққа бошлаши мумкин
Ва бу уларга астойдил қулоқ солади;
Маслаҳат шу, эҳтиётроқ бўлайлик биз ҳам.

К о р н у э л ь

Дарвозалар бекитилсин. Қоронғи кеча
Ва бўрондан қочиш керак. Яхши маслаҳат.

Кетадилар.

* * *

Саҳнанинг икки томонидан К е н т ва бир сарой о да м и чиқиб кел-
лади.

Чўл. Бўрон.

К е н т

Ҳе-ей, бу ерда ким бор яна бўрондан бошқа?

С а р о й а ҳ л и

Жони худди бўрон каби нотинч бир одам.

К е н т

Мен-ку сизни танияпман, қирол қаерда?

С а р о й а ҳ л и

У қутурган офат билан баҳслашмоқда.
У бўрондан ер юзини битта уфуриб,
Денгизларга супуришни ёки бўлмаса
Аёв билмас тўлқинларга ютилишини
Сўрамоқда, токи ерда бор мавжуд нарса
Ё ўзгарсин, ёки тамом йўқолсин эмиш.
Оқ сочларин юлқимоқда ғазаби билан,
Бўрон эса тарқамоқда ҳурмат қилмасдан;
Инсонга хос кичик — ожиз жони билан у
Баҳлашиб енгмоқчидир ёмғир, шамолни.
Бу оқшомда овга чиқмас ургочи айиқ —
Маммасида бирор қатра сут қолмаса ҳам.
Арслон билан озғин бўри қуруқ ер излар,
У бўлса-чи, боши очиқ, тентиб юрибди,
Гўё сўнгги соатларни кутар беқарор.

К е н т

Бирор киши бор эканми у билан бирга?

С а р о й а ҳ л и

Елғизгина Масхарабоз унинг ёнида;
Ҳазил билан жўймоқ бўлар қалб аламини.

К е н т

Мен танийман сизни, худди шунинг учун ҳам
Ишонаман, битта зарур сир бор, айтаман.
Альбани ҳам Корнуэлнинг ораларида
(Гарчанд икков хийла билан сирин бой бермас)

Кўпдан бери ҳукмрондир келишмовчилик.
Осмоннинг раёи билан тахтга ўтирган
Барча шоҳлар каби энди бу икковнинг ҳам
Атрофида талай ходим, мулозимлар бор,
Яна бари воқеанавис, жосус кишилар;
Хизмат қилар тўппа-тўғри французларга.
Юртимизда не иш бўлса уларга аён:
Гердоғларнинг ўртасида бўлган эддият,
Чол қиролга қилинмоқда бўлган сиққлар,
Балки бундан яна нозик кўп сирлар маълум
(Ва билингки, булар бари — сўз боши, холос).
Шу ҳам аниқ. Фарангларнинг катта қўшини
Ола-говур ўлкамизга босиб келмоқда.
Улар яширин бизнинг муҳим портларимизда
Қирғоқларга аскар тўккан, энди биз билан
Очиқ жангга кириш учун тайёр турибди.
Агар менга сиз ишонган бўлсангиз, дарров
Девор томон ошиқингиз ва у ерда сиз
Кишиларни учратарсиз ва ўшаларга
Қиролимиз тортаётган ва кўз кўрмаган
Бутун жабру жафоларни қолдирмай айтинг.
Улар сизга керагича берар мукофот.
Мен ҳам оддий киши эмас, сизни танийман,
Сизга жуда ишонаман, шунинг учун ҳам
Шундай нозик топшириқни сизга бераман.

С а р о й а ҳ л и

Сиздан шуни сўрар эдим.

К е н т

Йўқ, керак эмас.

Шу топдаги кўринишим шубҳа тугдирар,
Ҳақиқатда анчагина қиммат тураман,
Бу ҳамённи олиб қўйинг, далили учун

Ва ичида нима бўлса бари сизники.
Сиз у ерда учратасиз Корделияни,
Ҳа, албатта учратасиз, имоним комил.
Унга мана шу узукни нишон берсангиз,
У ҳам сизга шу топдаги суҳбатдошингиз
Ким эканин айтиб берар. Бўронни қаранг.
Мен қиролни қидиришга бораман энди.

С а р о й а ҳ л и

Мана сизга менинг қўлим! Бошқа гап йўқми?

К е н т

Ҳаммасимас, жуда зарур битта иш қолди:
Бу томондан сиз борасиз, бу томондан ман.
Ким биринчи топа қолса қиролимизни,
Уртоғига хабар берсин шу онидаяқ.

Икки томонга кетадилар.

* * *

Чўлда бошқа бир жой.
Бўрон давом қилмоқда.
Л и р билан М а с х а р а б о з чиқади.

Л и р

Қутур, шамол! Уфуравер, лунжинг ёрилсин!
Сиз жалалар ва қуюнлар шу қўнғироқли
Миноралар, гумбазларни тамом фарқ қилинг!
Сиз чақинлар олтингугурт ўтидан бўлган,
Қари азим эманларни парчалагувчи,
Фикрдан тез учолгувчи найзангиз билан
Менинг оппоқ шу бошимни куйдириб ташланг!
Ер куррасин эзиб ташла, момақалди роқ,

Табиатнинг шу азалий шаклини ема
Ва кўрнамак одамларнинг наслини қурит!

М а с х а р а б о з

Рост, амакижон, саройда, қуппа-қуруқ хонада, шишаларда турадиган муқаддас сув — оби замзам, очиқ ҳаводаги ёмғир сувига қараганда анча кўркам экан. Марҳаматли амаки, юр кетамиз, бориб қизларингдан узр сўра. Бунақа бўрон ақллини ҳам, аҳмоқни ҳам сийлаб турмайди.

Л и р

Ўкиравер! Чақинавер, қуявер ёмғир;
Гулдурашу чақин, ёмғир — табиий офат.
Менинг қизим эмассизки, бунча зулм учун
Мен сизларни қарғасаму ё гина қилсам,
Мен сизларга подшоҳликни топширмаганман
Ва сизларни ўз болам деб атамаганман:
Сизлар менга муте бўлган қудрат эмассиз.
Даҳшат тўла эрмак учун қутураверинг,
Шу ердан, қулингизман, бир афтода чол;
Ҳамма ундан ҳазар қилар, кучсиз, нотавон!
Бугун сизлар фармонбардор мулозимлардай
Менинг золим қизларимга ёрдам бергали
Ўзингизда бўлган бутун кўк қудратини
Шу мўйсафид қари бошга ёғдирмоқчисиз.
Қандай уят! Уят сизга!

М а с х а р а б о з

Кимнингки бош устида бошпанаси бўлса, ўшанинг боши ҳам ўз ўрнида.

Ҳар кимнингки иштони битта
Ва бошида томи бўлмаса,
Уйланмасдан ўтсин албатта,

Битлайверсин қулидан келса.
Кимнинг қалби товонидадир —
Тез фурсатда босади қадоқ,
Тинч ухлашлик унга қайдадир,
Додлаб чиқар тонггача уйғоқ.

Чунки ойнага қараганда юзининг ажва қилишини ёқ-
тирмайдиган гўзал жаҳонда топилмайди.

Л и р

Йўқ, йўқ, энди мен чидамда ўрناق бўламан.
Бир оғиз сўз сўзлайман!

К е н т киради.

К е н т

Бу ерда ким бор?

М а с х а р а б о з

Ким бўларди, улуғворлик билан масхарабозликнинг
иштони бор: битта ақлли билан битта аҳмоқ бор.

К е н т

Бу сизмисиз, шаҳаншоҳим? Нима деган гап!
Бу оқшомдан кечасилик ҳайвонлар қўрқар:
Кўк ғазаби шу зулматга ўрганган ваҳший
Ҳайвонларни ин-инига қувиб киргазди.
Мен ўзимни танигандан буён бунчалик
Зўр чақинни, гулдуросни, бўрон, қуюнни
Кўрмаганман, катталардан эшитмаганман;
Бу даҳшатга одамзоднинг чидаши қийин.

Л и р

Майли, бизнинг бошимизда ўкираётган
Шу маъбудлар ўз ёвини қидириб топсин.
Бу даҳшатдан қилган иши қонундан яширин
Жинояткор қалтираши, қўрқиши мумкин!
Кушандалар, ўз қон юқи милкини яшир.
Кўринишга гуноҳсиздай кўриниб, аммо
Дилларида қотилликка суиқасди бор.
Қасамхўрлар, қон булғовчи жунун, ярамас
Риёкорлик қобиғига бурканган шахслар,
Ана шулар қалтирасин, даҳшатга тушсин.
Яширин гуноҳ, ўз устингдан ниқобингни от!
Омон сўраб, кўк кучига қилгил илтижо!
Мен эса-чи, гуноҳи оз битта одамман,
Бошқаларнинг гуноҳи кўп менинг олдимда.

К е н т

Қандай қайғу!

Бош яланг-а, ҳе, подшоҳим!
Шу яқинда бир чайла бор, бошпана берар,
Бўрондан ҳам биқинасиз. Мен эса ҳозир
Тош иморат эшигига қайтиб бораман.
Биламанки, у ердаги кишилар қалби
Шу иморат бино бўлган тошлардан қаттиқ.
(Сизни излаб ўша томон борган эдим мен,
Эшикни ҳам очмадилар, йўлатмадилар.)

Кучим етган даражада тортиб-талашиб,
Қиттаккина шафқатларин юлқиб оламан.

Л и р

Мен эсимни еяётибман.

(Масхарабозга)

Юр, оғайни. Сен ҳам бунда совуқ қотибсан.
Мен увушдим.

(Кентга)

Уша чайланг қаерда, дўстим?
Ё таажжуб! Бу эҳтиёж зўрин кўрсатса
Арзимаган нарсалар ҳам қадр топаркан.
Чайланг ўзи қай томонда? Шўрлик Масхарам,
Юрагимдан бир бўлаги сенга ачинар.

М а с х а р а б о з

(куйлайди)

Ҳар ким бир оз ақлу ҳушга хўжайин бўлса,
Унинг учун ҳай-ҳуй демак шамол ва ёмғир;
Тақдир унга не юборса ўшанга рози,
Кунни бўйи ёғмайдими ёмғир тинмагур.

Л и р

Гапинг тўғри.

(Кентга)

Қани, бизни чайлангга бошла.

Л и р билан К е н т чиқади.

* * *

Француз лагери. Чодир қурилаган.
Байроқлар осилган, барабанлар.
Корделия, табиб, солдатлар чиқадилар.

К о р д е л и я

Ҳойнаҳой у! Уни ҳали кўрган эканлар:
Денгиз каби тўлқинланган, ҳовлиққан экан.

Бошида-чи, дала-даштни босиб ётгувчи
Отқулоқми, қоқи ўтми, печак, мингбоши,
Қичитқи ўт, қариқиздан ўрилган чамбар,
Тинмай қўшиқ айтар эмиш.

Бўлинма йўланг.

Усиқ ўтлар орасини, далани, қирни —
Ҳамма ёқни ахтаришиб топиб келтирсин.

О ф и ц е р л а р д а н б и р и к е т а д и .

Илм унинг эсу ҳушин жойига солиб,
Соғайтириш чорасини тополмасмикан?
Шундай қилсанг, нима десанг, шуни бераман.

Т а б и б

Бунинг яхши чораси бор, қироличамиз,
Бизнинг ҳамма дардимизга уйқу даводир.
Қиrol эса уйқусизлик азобин тортар,
Ухлатишда турли-туман дори-ўтлар бор —
Шулар билан қайғу кўзин юндириш мумкин.

К о р д е л и я

Э, сиз кўкнинг ҳалигача яширин сирлари,
Табиатнинг синалмаган мажҳул кучлари,
Кўз ёшларим ҳурмати-чун бир дам қўзғалиб,
Ердам беринг шу бечора нотавон чолга!
Тез қидиринг, жаҳл усти тентаклик билан
Узин ўзи нобуд қилиб қўймасин тагин.

Ч о п а р к и р а д и .

Ч о п а р

Қиролича,
Британия қўшини бу томонга келмоқда.

Корделия

Бу бизларга маълум эди. Биз ҳам уларга
Тўқнашишга тап-тайёرمىз. Авизим, отам,
Сенинг учун бу ишларга қадам қўйдим ман
Ва шафқатли эрим эса, менинг кўз ёшим,
Ялинишим ҳурмати-чун жангга отланди.
Қонли уруш — обрў талаш жанжали эмас;
Севги ҳақи, отам, чолнинг ҳуқуқи учун.
Кошки эди кошки эди. тезроқ кўролсам.

Чиқади.

* * *

Ҳар икки лагерь ўртасида ҳарб майдони. Барабанлар чалиниб, бай-
роқлар кўтарилган кўйи. Лир, Корделия ва қўшин ўтади.
Эдгар билан Глостер кириб келадилар.

Эдгар

Бери келинг, отажоним. Шу соя ерда
Ҳақ иш учун курашганлар энгишин сўраб,
Дуо қилинг, оқибатни кутиб ўлтиринг.
Тирик бўлиб, шикаст емай қайтиб келсам-чи,
Сизга нима керак бўлса тайёр қиламан.

Глостер

Парвардигор сизни сақласин!

Эдгар кетади.

Жанг олаговури, сўнг қайтиш марши.
Эдгар қайтиб келади.

Эдгар

Қочамиз, чол. Қани, дарров менга қўл беринг!
Қирол тамом шикаст топди. Узи ва қизи
Асир тушди.

Қўлни беринг, қани, қочайлик!

Г л о с т е р

Қочиш нега? Шу ерда ҳам чирий оламан.

Э д г а р

Тағин ўша бемаза гап. Биз ўлим пайтин
Туғилганда бўлган каби жуда табиий
Тақдир бўлган соатида кутиб оламиз;
Ҳамма ишнинг ўз вақти бор. Қани, кетайлик!

Г л о с т е р

Сен ҳақлисан.

Кетадилар.

* * *

Доверда британияликлар лагери.
Барабанлар, байроқлар билан ғолиб Э д м у н д кириб келади. Унинг
орқасидан асир сифатида Л и р билан К о р д е л и я ни олиб киради-
лар. О ф и ц е р л а р, с о л д а т л а р ва б о ш қ а л а р киради.

Э д м у н д

Олиб боринг, қамаб қўйинг! Тоинки судья
Ўз қудратли олий ҳукмин эълон қилгунча
Ғоят қаттиқ назоратда сақланиб турсин.

К о р д е л и я

(Лирга)

Яхши ишлар қилмоқ бўлиб тақдир қўлида,
Жазоларга учрашимиз биринчи эмас.

Шум тақдирнинг ғазабидан унча қўрқмайман,
Сенгагина қайғураман, бечора қирол.
Бир учрашиб кўрсакмикан опаларим-ла?

Л и р

Йўқ, йўқ, йўқ, йўқ. Икковимиз кетдик турмага,
Қафасдаги қушлар каби унда куйлаймиз.
Сен мабодо мендан бирор фотиҳа сўрсанг,
Тизза чўкиб, афв сўраб қиламан дуо.
Куйлар куйлаб, чўпчак айтиб, ибодат қилиб,
Бирга-бирга авоқтада яшаб турамиз,
Ялтираган парвоналар тутиб куламиз.
Кўча-кўйда дайдиб юрган дарбадарлардан
Саройдаги аҳволларни сўраб биламиз.
Ким мартаба эгаллади, ким дорга кетди,
Кимнинг ҳоли қалай бўлди — билиб турамиз.
Тангри бизни жосусликка юборган каби,
Нарсаларнинг чин сирига воқиф бўламиз.
Шундай қилиб, қоп-қоронғи зиндон ичида
Ҳукмронлар ўртасида тошқин-босқиндай
Бир пасайиб, бир улғайиб давом этувчи
Олқишларни сайр этамиз.

Э д м у н д

Икковин олинг!

Л и р

Корделия, худди шундай қурбонлар учун
Маъбудларнинг ўзи ҳатто исириқ солади.
Биз биргамиз, бизни энди ажратмоқ учун
Тулкиларни ўт тутатиб индан қувгандай
Осмондан ёнган тўнка ўғирлаш керак.
Йиғлама-э!

Булар бизни йиғламоққа мажбур қилгунча
Ўзларини эту сўнгак билан аралаш
Ёвуз тоғун, қора қабо ютиб қўяди;
Аввал булар ўладилар.

Қани, юр, кетдик!

Қўриқчилар Лир билан Корделияни олиб чиқадилар.

Э д м у н д

(бир офицерга)

Менга қулоқ бер...

(Унга бир қоғоз беради)

Хатни олиб сен буларнинг орқасидан бор.
Даражангни юқорироқ кўтариб қўйдим:
Шу хатдаги буйруғимни бажаришинг шарт,
Шунинг билан обрўйингга кенг йўл очасан.
Замонамиз қандай бўлса, биз ҳам шундаймиз.
Қилич учун кўнгилчанлик муносиб эмас,
Буйруқ қатъий, ортиқча сўз тамом ўринсиз,
«Хўп!» десанг бас. Акс ҳолда — бошқача тақдир.

О ф и ц е р

Хўш!

Э д м у н д

Дарров жўна, ёдингда тут, агар амримни
Тўла-тўкис бажаролсанг, бахтли бўласан.
Эпчилроқ бўл. Гапларимни яхши уқдингми?
Хатда нима ёзган бўлсам, ўшандай бажар.

Офицер

Юк тортган от арпа емай туролмас, ахир,
Одам қилган ҳамма ишни бажароламан.

Кетади.

Бурғу товуши.

Альбани, Гонерилья, Регана, офицерлар ва солдатлар кирадилар.

Альбани

Қаҳрамонлик кўрсатдингиз бугун сиз, жаноб
Ва тақдир ҳам сизга анча ёр бўлган эди:
Душманлар ҳам қўлингизга асир тушдилар.
Амримиз шу, асирларни бизга топширинг,
Биз уларнинг ҳуқуқлари, хавфсизлигимиз,
Ҳар икковин баб-баравар назарда тутиб,
Кўрсатамиз лозим бўлган муомалани.

Эдмунд

Мен қиролни қамамоққа лозим деб топдим,
Толесиз чол аллақачон қамаб қўйилди.
Унинг ёши, рутбасида гуё сеҳр бор —
Ана шулар халқнинг дилин тортиши мумкин.
Уз найзамиз ўзимизга қарши қўзғалур,
Шунинг учун малика ҳам бирга қамалган.
Сизнинг олий ҳукмингиздан ўтмоқлик учун
Бугун, эрта ё кейинроқ келсалар мумкин.
Ҳозир жангнинг теру қони тўхтаганча йўқ,
Дўст ўлигин дўст қидирар майдон ичида.
Жуда маъқул ва шарафли жанг бўлди, аммо
Жангнинг бутун фожиасин тотган кишилар
Лаънат билан ёдламоқда бу ҳарбу зарбни.

Корделия ва қиролни ҳозир чақириб,
Суд қилмоқлик дуруст бўлмас, менинг фикримча.

А л ь б а н и

Афв этасиз, жаноб! Билинг, сиз ахир бизнинг
Амримизга бўйин эгган жангчисиз, холос,
Биз билан тенг ҳуқуқи бор биродар эмас.

Р е г а н а

Биз-чи, уни биродар деб ҳисоб қиламиз.
Бу тўғрида гапиришдан бир оз илгари
Бизлардан ҳам сўрамоқлик керак бўларди.
Жангга бизнинг қўшинларни у бошлаб кирди,
Бинойидек бўлди менинг рутбам, шахсимга.
Демак, сизга биродар деб аталмоқ учун
Шу яқинлик унга тўла ҳуқуқ беради.

Г о н е р и л ь я

Ҳовлиқаверма!
У ўзининг даражасин кўтармоқ учун
Сенинг меҳру шафқатингдан кўпроқ иш қилди.

Р е г а н а

Менга, менинг давлатимга ўринбосарлик
Уни олий мақомлар билан тенг қилур.

А л ь б а н и

Агар сизга уйланганда шундай бўларди.

Р е г а н а

Ҳазил чинга айланса-чи?

Гонерилья

Етади, бас қил!
Ўз кўзингга ишонмагил, гилай кўради.

Регана

Бир оз кўнглим айнаяпти, бўлмасам, бекач,
Билар эдим. сизга бошлаб айтар сўзимни.
Ҳой саркарда! Менинг бутун ҳокимиятим,
Қўшинларим ва асирлар сеники бўлди;
Мен ўзим ҳам сеникиман ва давлатим ҳам.
Қўрғон тамом топширилди, турганлар гувоҳ,
Бу кундан сўнг сен эримсан ва ҳукмронсан.

Гонерилья

Уни тамом сен эгаллаб олмоқчимисан?

Альбани

Ва ризолик бериш сенинг ихтиёрингмас.

Эдмунд

Ва сиздан ҳам ризоликни сўрамайдилар.

Альбани

Янглишасан, ҳой, дурагай!

Регана

(Эдмундга)

Довул қоқдир! Даражангни элга эълон қил!

А л ь б а н и

Бир оз тўхта! Диққат билан қулоқ сол! Эдмунд,
Қамалгансан, айблисан, давлат хоини.

(Гонерильяни кўрсатиб)

Ялтираган бу илон ҳам сен билан бирга.
Сингилгинам, сиз Эдмундни эгаллаш учун
Қилаётган даъволарни бекор қиламан.
Хотинимнинг манфаатин кўзлашим керак.
У олдинроқ Эдмунд билан қовушган экан,
Мен эриман, демак, унинг ёнини олиб,
Сизнинг олиқ-солиқларни тақиқ қиламан.
Жуда ҳам эр тусайдиган бўлсангиз агар —
Мана, мени сева қолинг. Менинг хотиним
Бошқа билан ўз-ўзини унашиб қўйган.

Г о н е р и л ь я

Лўттибозлик!

А л ь б а н и

Эдмунд, қилич ёнингдами? Айт, бу бурғу чалсин!
Агар сенинг тубан хоин эканлигингни
Исбот қилиб бермоқ учун бирор мард чиқиб
Сенинг билан қиличбозлик қилмаса, унда
Бу майдонга мен чиқаман.

(Қўлқопини ташлайди.)

Мана, гаровим!

Ва туз тотмай исбот қилиб бера оламан
Сен бояги айтганимнинг ўзгинасисан.

Регана

Кўнглим озиб, алланечук бўлаётибман.

Гонерилья

(бир чеккага)

Бўлмасам-чи, заҳар кучин кўрсатади-да.

Эдмунд

(қўлқопини ташлаб)

Мана гаров, кимки мени хоин демоққа
Журъат қилса, уни мутлоқ ўлим кутади!
Бурғу чалсин! Журъат қилиб ушбу майдонга
Ким чиқмасин, ўша билан, майли, сиз билан
Ўз номусим, садоқатим оқлаш йўлида
Олишмоққа, жанг қилмоққа таппа-тайёрман!

Альбани

Ҳой, ҳудайчини чақиринглар.

Эдмунд

Ҳудайчи қани, ҳой, ҳудайчи!

Альбани

Лекин, қара, фақатгина ўзингга ишон-а,
Мен қўшинни уруш учун чақирган эдим,
Яна битта фармон билан уни тарқатдим.

Регана

Ҳолим ёмон! Ҳамма ёғим оғриққа кирди!

А л ь б а н и

Мазаси йўқ. Олиб боринг дарров чодирга.

Р е г а н а чиқади. Ҳ у д а й ч и киради.

Кел-чи, ҳудайчи. Айт-чи, қани, бурғу чалсинлар.
Уни ўқи.

О ф и ц е р

Чалинг!

Бурғу чалинади.

Ҳ у д а й ч и

(ўқийди)

«Қўшин ичида бўлган рицарлардан ёки даражали одамлардан кимда-ким Эдмунд, яъни ўзини граф Глостер деб атаб юрган кишининг каттакон хиёнаткор эканини исбот қилиб беришни истаса, бурғулар уч марта чалингандан сўнг майдонга чиқсин. Эдмунд, яъни ҳариф у билан учрашишга тайёр».

Э д м у н д

Бурғу чалинсин!

Бурғу бир марта чалинади.

Ҳ у д а й ч и

Яна!

Бурғу иккинчи марта чалинади.

Яна!

Бурғу учинчи марта чалинади.
Саҳна орқасидан жавоб бурғуси чалинади.
Тамоман ҳарбийча кийинган Э д г а р чиқади. Унинг олдида бурғуи-
лар.

А л ь б а н и

Сўра ундан, нима керак ва нима учун
Бурғу билан чақириққа у етиб келди?

Х у д а й ч и

Узинг кимсан? Отинг нима? Даражанг нима?
Нима учун бу талабга майдонга чиқдинг?

Э д г а р

Бир оз туриб ҳаммасини билиб оласиз.
Менинг номим бир хиёнат сабаби билан
Нобуд бўлган, унутилган, йўқолиб кетган.
Аммо ўзим асилзода бир киши бўлиб,
Насабимда душманимдан қолар жойим йўқ;
Уша билан олишмоққа майдонга чиқдим.

А л ь б а н и

Айт-чи, сенинг душманинг ким?

Э д г а р

Душманим Эдмунд.
Гүё граф Глостер деб аталган киши.

Э д м у н д

Уша менман. Нима дейсан?

Э д г а р

Қиличингни ол.

Агар сенинг шарафингни ўринсиз сўксам,
Қўлинг билан ўч олишга тамом ҳақлисан.
Мана менинг қиличим ҳам қўлимда тайёр:
Менда бўлган паҳлавонлик — рицарлик номи
Ва шарафим ушбу ерда товушим борича
Эълон қилиб қўйишимга беради ҳуқуқ.
Сен шу кучу ёшлик, улуғ рутбангга боқмай,
Қилич каби кескирлигинг, мардоналигинг,
Шу биринчи ғалабангу зўр жасоратинг —
Барчасига боқмай туриб — катта хоинсан!
Сен тангрига, ўз отангга, туққан акангга
Зўр хиёнат қилган киши ва герцогга ҳам
Оржаворатдан суиқасдлар тайёрлагансан;
Сен бошингдан то оёгинг товонигача,
Оёқ босган ерингдаги тупроқларгача,
Ола танли чўл қурбақа каби хоинсан.
Йўқ, десангу инкор қилсанг, мана қиличим,
Қўлда кучим, юрагимда жасорат билан
Ўз сўзимни исботлашга тайёр турибман.

Э д м у н д

Мен отингни сўрашлигим керак бўлса ҳам,
Мардлигингдан, гурурингдан ва сўзларингдан
Жуда равшан кўринмоқда олган тарбиянг.
Лек Рицарлик қонунича бу тўқнашувни
Бошқа галга қолдиришга ҳаққим бор. Аммо
Бу ҳуқуқдан жирканаман, инкор қиламан.
Менга қўйган айбларингни қайтиб бераман,
Сен дўзахи ёлгон билан қалбимни ўртаб,
Мени мажруҳ қилмоқчийдинг, шундай бўлмади.
Энди эса қўлимдаги мана шу қилич

Кўкрагингдан бир умрга жойин топади.
Қани, чалинг бурғуларни.

Улар олишадилар. Эдмунд йиқилади.

Бурғулар чалинади.

А л ь б а н и

Тамом ўлдирма!

Г о н е р и л ь я

Глостерим, алдадилар, бунда алдов бор:
Сен номаълум душман билан чакки олишдинг.
Бу навбат сен заррача ҳам енгилганинг йўқ,
Балки тубан алдовларнинг қурбони бўлдинг.

А л ь б а н и

Сиз ҳап бўлинг. Бўлмаса-чи, ушбу хат билан.
Бўғизингиздан бўғиб қўйиш жуда ҳам осон.

(Эдмундга)

Ол, ярамас! Ўз тубанлик номингни ўқи!

(Гонерильяга)

Йирта кўрманг! Бу хат сизга жуда танишдир?

Г о н е р и л ь я

Шундай бўлса нима бўпти? Ҳукмдор менман.
Сен эмассан! Мени ким ҳам тергай олади?

А л ь б а н и

Ёвуз махлуқ! Сен бу хатни танигандирсан?

Г о н е р и л ь я

Нималарни билишимни мендан сўрама.

(Чиқади.)

А л ь б а н и

(бир офицерга)

Орқасидан кузатиб бор. Хаёли бузуқ.

О ф и ц е р чиқади.

Э д м у н д

Менга қандай айб қўйсангиз, барчаси тўғри,
Ҳаммасини тан оламан — гуноҳлар қилдим,
Вақти келиб биттаси ҳам қолмай фош бўлар.
Бу ишларга ва ўзимга энди хотима!
Лекин кимсан, менга голиб чиққан, эй йигит?
Асилзодлар авлодидан бўлсанг — кечирдим.

Э д г а р

Яхшиликнинг жавоби ҳам яхшилик бўлур,
Менинг қоним сеникидан паст эмас, Эдмунд.
Қонимнинг шу тозалиги, асилзодлигим
Сени баттар жиноятчи қилиб қўйганлар.
Билмоқ бўлсанг, сенинг аканг — Эдгар бўламан.

Адолатли парвардигор, ширин гуноҳнинг
Лаззатларин аввал бизга тотқизиб қўйиб,
Кейин шунинг ўзи билан жазо беради.
Сен яширин учрашувдан туғилганинг-чун,
Мана, отанг икки кўздан ажраб турибди.

Э д м у н д

Гапинг тўғри, сен ҳақлисан! Омадим чархи
Чаппасига айландию мен мағлуб бўлдим.

А л ь б а н и

Қиёфангдан маълум эди асилзодлигинг,
Кел, бир қучай. Отанг билан сени севмоқлик
Менинг учун бир бахт ўзи.

Э д г а р

Буни биламан.

А л ь б а н и

Шу топгача қаерларда яширинган эдинг?
Отанг тортган кулфатларни қаердан билдинг?

Э д г а р

Кулфатига шерик эдим. Қисқаси шуки,
Ҳикоямни бошдан-оёқ айтганимдан сўнг
Ҳатто қалбим портлаб кетса парво қилмайман!
Қонли ўлим ҳукми чиққач орқаворатдан
Бир амаллаб қутулишнинг пайига тушдим.
(Биласиз-ку, жон кўп ширин, одамзод деган
Бир ўлимдан қочаман деб минг марта ўлар.)
Ҳатто итлар ҳазар қилган қўсқилар кийдим,

Шу орада отам билан учрашиб қолдим:
Икки қонли кўз чаноғи бегавҳар әди,
Кўр отамга етакчилик қилиб тиландим,
Алдаб-сулдаб тентакликдан омон сақладим.
Аммо, аттанг, ўз-ўзимни ошкор қилмадим,
Фақат бундан ярим соат чамаси бурун
Шу жанг учун яроғ, совут тақар әканман,
Шу муқаррар галабага унча ишонмай,
Фотиҳасин олар чоғи кимлигим айтдим.
Азиятлар ўртаб кетган унинг юраги
Шодлик билан қайғуларнинг тўқнашувига
Дош беролмай портлаб кетди табассум билан.

Э д м у н д

Гапинг билан юрагимга тегиб ўтолдинг,
Яхшиликдан нишонадир. Давом этавер,
Яна бир гап демоқчисан, кўриб турибман.

А л ь б а н и

Яна шундай гусса бўлса, айтма, керакмас,
Шу гапларни эшитибоқ тоқатим тугаб,
Уввос тортиб йиғламоққа тайёр турибман.

Э д г а р

Бу гап тўғри, қайғуларни севмас кишига
Ҳикоямнинг шу қисми ҳам кўплик қилади.
Эндигиси ҳалигача айтганларимдан
Ҳаддан зиёд қайғулироқ ва гуссалироқ.
Мен отамнинг тепасида ўлтирар экан,
Битта киши келиб қолди. Бундан илгари
Мени гадо аҳволида кўриб қочганди.
Энди эса, кимлигимни билиб қолдию
Фигон билан қучоқлади, кўкни титратиб

Ва отамнинг жасадига ўзин ташлади...
Сўнгра қирол Лир ҳақида, ўзи ҳақида
Қон йиғлатиб ўртайдиган дoston бошлади.
Айтган сари ноалари авжига чиқиб,
Ҳаёт тори бирин-кетин узилар эди.
Шу маҳалда бирданига бурғу чалиниб
Уни беҳуш қолдирганча бу томон чопдим.

А л ь б а н и

Ким экан у?

Э д г а р

У Кент эди, қувғинди Кент, жаноби олий,
Қирол уни ёмон кўриб қолган бўлса ҳам,
Кийим-бошин ўзгартириб, хизмат қиларди,
Сотиб олган қул ҳам бунча хизмат қилолмас.

Бир сарой киши си қўлида қонли пичоқ билан чопиб киради.

С а р о й к и ш и с и

Ёрдам беринг! Ёрдам беринг!

Э д г а р

Қанақа ёрдам?

А л ь б а н и

Тезроқ гапир!

Э д г а р

Пичоқ қон-ку, бу нима бўлди?

С а р о й к и ш и с и

Қоннинг ҳовури бу пичоқдан ҳали кетган йўқ,
Ўзи ўлди, юрагидан суғуриб олдик.

А л ь б а н и

Ўлган кимди, тезроқ айтсанг-чи?!

С а р о й к и ш и с и

Хотинингиз, жаноб олий, ўз хотинингиз!
Шундан олдин синглисига заҳар берибди,
Ўлаётиб иқрор қилди ўз оғзи билан.

Э д м у н д

Икковига оламан деб ваъда бергандим,
Ўчовлашиб тўй-тамоша қиламиз энди.

Э д г а р

Кент ҳам келди.

А л ь б а н и

Хоҳ ўликдир, хоҳ тирикдир, бунда келтиринг.

С а р о й к и ш и с и к е т а д и .

Биз худонинг ғазабидан чўчиймиз, холос,
Бу гапларни кўравериб дийдамиз қотган.

К е н т к и р а д и .

Кент келди-ку, аммо уни бизлар шу топда
Хурмат билан қаршилашдан андак ожизмиз.

К е н т

Келишимдан мақсад шуки, қиролни топиб,
Хайрли кеч, алвидони айтмоқчи эдим.
Шу ердами?

А л ь б а н и

Зарур гапни унутибмиз-ку,
Эдмунд, айт-чи, қирол билан қизи қаерда?

Регана билан Гонерильянинг жасадларини олиб кирадилар.

Сен буларни кўриб қўй, Кент!

К е н т

Бу нима бўлди?

Э д м у н д

Баракалла, Эдмунд шундай севимли эди.
Мени деб опа ўз синглицин ҳалок этди-да,
Орқасидан ўзини ҳам ўлдирди қўйди.

А л ь б а н и

Шундайликка шундай бўлди. Юзларин ёпинг.

Э д м у н д

Ҳаёт тамом. Гарчанд бу иш феълимга зиддир,
Бир яхшилик қилиб қўяй сўнгги нафасда.
Дарров, тездан турма томон одам юборинг,

Корделия билан Лирни ўлдирмоқ учун
Буйруқ бериб қўйган эдим.
Кечикиб қолма.

А л ь б а н и

Чопинг тезроқ, чопинг дарров!

Э д г а р

(Альбанига)

Ким томон чопай?
Кимга буйруқ берган эдинг, ким эди ўзи?
Уша буйруқ бекор, деган битта белги бер.

Э д м у н д

Яхши айтдинг. Қиличимни олиб бора қол,
Офицерга кўрсатасан.

А л ь б а н и

Жўна, уч, югур.

Э д г а р югуриб чиқади.

Э д м у н д

Мен, хотининг офицерга: Корделияни
Турма ичра осасан, деб буюрган эдик.
Кейин эса, аламидан ўзин осди, деб
Овоза ҳам тарқатишин топширган эдик.

А л ь б а н и

Уни ўзинг омон сақла, парвардигорим!
Буни олинг!

Эдмундни олиб кетадилар.
Қўлида Корделиянинг жасадини кўтарганича Лир, Эдгар,
офицерлар ва бошқалар кирадилар.

Лир

Оҳ-вой тортинг! Уввос тортинг! Тош дил одамлар!
Дарёларча ёш оқизган кўзим бўлсайди,
Осмонни қўмаргудай сўзим бўлсайди,
Ҳаёт қайда, ўлим қайда ажрата оламан,
Нафас олмай ётибди бу. Ер каби ўлик.
Битта кўзгу топиб беринг, қўйиб кўрамиз,
Агар кўзгу хираланса, демак, бу ҳаёт.

Кент

Нима гап бу, охир замон бўлиб қолдими?

Эдгар

Ўшанга ўхшаш.

Альбани

Барбодлик бу, ҳалокат бу!

Лир

Тирик экан! Мана бу пар қимирлаб кетди.
Оҳ, агарда шундай бўла қолганда эди,
Бу жаҳонда тортиб ўтган қайғу-кулфатим
Бир варакай унут бўлиб кетган бўларди.

Кент

(тиз чўкиб)

Э, бечора шаҳаншоҳим...

Л и р

Йўқол, нари бор.

Э д г а р

Бу Кент ахир, ўз дўстингиз!

Л и р

Сиз хоинлар, сиз қотиллар! Вабога учранг!
Уни олиб қолар эдим... Халал бердингиз,
Ўлиб қолди!
Корделия, Корделия, мунча шашасан!
А, нимади? Нима дединг? Унинг овози
Хотинликнинг латофати анқиб тургувчи
Жуда ювош, жуда нозик, мулойим эди.
Қизгинамни дорга осган қулбаччани-чи,
Мен ўлдирдим.

О ф и ц е р

Тўғри, уни ўлдириб қўйди.

Л и р

Ўлдирдим-а, ўлдирганим *рост-а*, кўрдинг-ку?
Бир замонлар қўлимдаги кескир қиличим
Бундайларни йўрғалашга мажбур қиларди.
Қариб қолдим, бу жафолар чарчатиб қўйди;
Ўзингиз ким? Танирдим-у, кўзларим хира.

К е н т

Агар тақдир бу жаҳонда икки кишини
Ёмон кўриб ғурбатларга йўллаган бўлса,
Ушаларнинг биттаси ман.

Л и р

Бу ерда анча қоронғироқ. Кент эмасмисан?

К е н т

Худди ўша, сизнинг содиқ дўстингиз Кентман.
Бир Кай деган хизматчингиз бўларди, қани?

Л и р

Сизга айтсам, кўп ажойиб бир йигит эди,
Қўрқмас жангчи. Улиб кетди, ҳозир тупроқда.

К е н т

Йўқ, шаҳаншоҳ, ўша киши мен эдим, ахир.

Л и р

Биз бу гапни текширамиз ва аниқлаймиз.

К е н т

Бошингизга шу жафолар тушгандан буён
Орқангиздан ҳамроҳ эдим ғусса йўлида.

Л и р

Сени кўрсам қувонаман.

К е н т

Бошқа ҳеч ким. Бу ерда-чи, теварак-атрофда
Ғусса, зулмат, ўлимгина ҳукмрон, холос.
Икки катта қизингиз ҳам мудҳиш аҳволда
Улиб бўлди.

Л и р

Тахминимча шундай бўлибди.

А л ь б а н и

Ўзи нима деганини англамайди ҳам,
Унга бўлган мурожаат тамом ўринсиз.

Э д г а р

Тўғри, ўринсиз.

Бир офицер киради.

О ф и ц е р

Эдмунд ўлди.

А л ь б а н и

Ўлса ўлар, бизга нимади?
Биродарлар, жаноб лордлар! Қароримиз шу:
Жафо тортган шўрликларга қўлдан келганча
Нима ёрдам лозим бўлса қилиб кўрамиз.
Шу улуғвор мўйсафиднинг тирик чоғида
Мамлакатнинг бор ҳукмини унга берамиз.

(Эдгар билан Кентга)

Сизга эса, шунча қилган яхшилигингиз —
Хурмати-чун бутун ҳуқуқ ва рутбангизни
Қайтарамиз устга устак ошиғи билан.
Сиз мукофот қадаҳини нўш этинг, дўстлар,
Душманамиз ваҳар ютсин.

Ия, қаранглар!

Л и р

Осилдингми, шўрлик болам... Ҳаётинг йўқми?
Нега ахир итлар, отлар ва каламушлар
Яшайди-ю, сен бечора нафас олмайсан?
Яна қайтиб келмайсанми энди ҳеч қачон?
Ҳеч қачон-а? Ҳеч қачон-а?
Шу еримнинг тугмасини ечиб юборинг...
Раҳмат сизга, кўряпсизми?
Унга бир қаранг;
Кўрсангиз-чи... лабларига... қарасангиз-чи...
Қарасангиз-чи...

(Улади.)

Э д г а р

Шаҳаншоҳим! У ҳушини йўқотиб қўйди.

К е н т

Юракгинам, ёрилсанг-чи!

Э д г а р

Ҳужмронимиз!

К е н т

Қўй, руҳига озор берма. Малол чекмасдан
Дунё билан видолашсин.
Унга энди яшамоқнинг машаққатини
Душмангина раво кўрар.

Э д г а р

Улди.

К е н т

Мудҳиш хаёл каби бўлган узун ҳаётни
Муъжизадай чидам билан яшаб тугатди.

А л ь б а н и

Уликларни олиб чиқинг! Бизлар ҳам энди
Бу умумий қайғуларга чора ўйлаймиз.

(Эдгар билан Кентга)

Энди сизлар, жонга яқин қадрдонларим,
Мамлакатнинг идорасин қўлга олингиз
Ва давлатнинг ярасига малҳам қўйингиз.

К е н т

Йўқ, мен тездан узоқ йўлга жўнаб кетаман:
Қиролимиз чақирмоқда — унга етаман.

Э д г а р

Мотам тутинг, мунг ҳиссига итоат қилинг!
Ҳеч ким жафо тортмагандир бу кексага тенг.
Биз ёшлар-чи, балки шунча яшамасмиз ҳам,
Балки бизнинг бошимизга келмас шунча ғам.

Ҳаммалари мотам марши остида чиқиб кетадилар.

РУБОИЙЛАР

Завқсиз, лаззатсиздир тоатларимиз,
Кекирдак қайғуси рағбатларимиз.
Кеч — емак қистоғи, кундуз — очу ланж —
Шудир рўза куни ҳимматларимиз.

* * *

Зоҳид кеккайишдан шунчалар қотган,
Дўзах ҳам эритиш эвин йўқотган.
Чайналган чала гўшт, тухум сингари
Ўтга тушганда ҳам музлаган, қотган.

ВИЛЬГЕЛЬМ ТЕЛЛЬ

Кюснахт яқинидаги дара.

Бу ерга қоялар орасидаги сўқмоқ йўлдан тушилади. Ҳар бир йўловчи саҳнага тушишдан олдин юқориданоқ кўринади. Атроф қоялар билан ўралган. Буталар қоплаган бир қоя олдинга туртиб чиққан.

Телль

(қўлида камон билан киради)

У албатта бу дарадан кечади;
Кюснахт томон бундан бошқа йўл ҳам йўқ
Ва шу ерда ишни адо этаман...
Бундан яхши қулай фурсат бўлмайди.
Бу дарахтнинг панасига буқиниб,
Бир ўқ билан нишонага оламан.
Қувлаш учун бу йўллар торлик қилар,
Тангри ҳақ-ҳисобин тахт қилгил, фохт;
Сен ўласан, етди сенинг ажалинг!

Мен илгари тинч, ғазабсиз яшардим,
Фақат ўрмон ҳайвонига ўқ узиб,
Узоқ эдим қотил бўлмоқ фикридан...
Энди эса руҳимдаги тинчликни
Лойқалатиб, булғаб қўйган сен ўзинг;
Фикримдаги сутдек оппоқ тақвони
Айлантирдинг илонларнинг заҳрига.
Менга камон тутқазган ҳам ўзингсан:
Уз ўғлининг бошин қорага олиб —

Ўқ узолган киши энди душманнинг
Юрагига отмоққа ҳам ярайди.

Вафодорим билан фарзандларимни
Сенинг қаҳру ғазабингдан сақлашга
Мажбурман, фохт!.. Едингдами, ўша кун...
Қалтираган қўлим билан бўй бермас —
Камонимни шиддат билан тортганим...
Ўшанда сен иблисона мазах-ла
Ўз ўғлимга ўқ узмоққа амр этдинг,
Ёлборардим, шафқат қил, деб беҳуда.
Ўшанда мен қаттол қасам ичганман:
(Бу қасамни фақат тангри эшитган)
«Ўз боламга отажак шу ўқдан сўнг
Энг биринчи оладиган мўлжалим
Фақат сенинг кўкрагингдир!» — деганман.
Мана энди ўша чексиз қийноқда
Пайдо бўлган муқаддас ўз онтимни
Бажараман... Камоним — мададкорим.

Сен хўжамсан, император фохтисан,
Аммо бизнинг император шунчалик
Бўлишингга берганмикин ижозат?..
Сени, ҳақли ҳукм қил, деб юборган,
Ҳукм қатъий, аёвсиз бўлса бўлар...
Аммо бундай, ким кўринган устидан
Ғазаб билан ҳақоратли кулишга
Ва жинойи зарбаларга ҳаққинг йўқ.
Кўкда қасос, жазо учун худо бор.

Қани энди, ажал бўлиб учиб бор,
Ўқим — тенгсиз ва бебаҳо хазинам!
Мана сенга таппа-тайёр нишона.
Ҳанузгача илтимосу илтижо —
Барчасига қулоқлари кар эди,
Аммо сенга туриш беролмас энди...
Эй, сен менинг маҳкам, таранг камоним,
Машқ чоғлари яхши хизмат қилгансан,
Шиддатли дам — шармисор қилиб қўйма!

Қадрдоним, итоат қил, тўғри от,
Бахш этгансан доим ўқимга қанот.
Хато кетмай, ёв кўксини тешсин ўқ,
Шу ўқ қолди — ўқдонимда бошқа йўқ.

Саҳнадан йўловчилар ўта бошлайдилар.

Тош супада бир оз ўлтириб турай,
Бу дарадан йўловчилар ўтаркан,
Бир оз муддат қўниб ўтиш одати...
Ўз юртлари жуда узоқ... ва тезроқ —
Етмоқ учун шошадилар... Ўзлари —
Бир-бирига тамомила бегона.
Юрагингда не ҳасрат бор — сўрашмас,
Бари ўтар: ташвишли савдогар ҳам,
Елкасига тўрва осган художўй,
Тарки дунё қилган тақводор роҳиб,
Шум қароқчи ва бепарво хонанда,
Узоқ юртнинг совғалари ортилган
Отин ҳайдаб келаётган суворий...
Ҳаммасининг бу ерда ўз жон иши,
Менинг ҳушим тортган нарса қон иши!

(Ултиради.)

Илгарилар отангиз овдан қайтса,
Болаларим, сизга байрам бўларди!
У ҳар сафар сизлар учун атайлаб,
Кўрсанг ҳайрон қоларлик бир қушчами,
Тоғ бағрида унган ажойиб гулми,
Ё тоғларда баъзан учраб қолгувчи
Ўзи рангдор бирор ялтироқ тошми —
Совға қилиб уйга келтирар эди.
Бу сафар у бошқа овнинг пайидан:
Йўл юзида кимнидир ўлдирмоқчи
Ва бу ерда душманини кутмоқда.

Ва лекин у шу топда ҳам сизни деб
Ташвиш тортар, маъсумгина болалар...
У сизларни қўриқламоқ истайди.
У малъундан сизлар бўлинг, деб, омон,
Аямасдан душманга тортар камон.

(Урнидан туради.)

Битта йирик ҳайвоннинг пайдаман...
Овчи деган куну тун парво қилмай,
Қора совуқларда тоғма-тоғ ошиб,
Қоялардан қоялар сари ҳатлаб,
Қўрқинч, қинғир йўлдан чиқиб чўққиға,
Қўл, тирноғи қон бўлиб, тимдаланиб,
Битта ориқ тоғ эчкисин овлайди.
Менинг кутган ўлжам кўп қимматбаҳо —
Мен бу ерда қаттол ёвни отаман.

Узоқдан, борган сари яқинлашиб, қувноқ музика овози эшитилади.

Бутун умрим камонимдан ажралмай,
Шу мерганлик санъатини қилдим машқ:
Нишонага уриб келдим ҳамиша.
Шунинг учун бизнинг ким ўзишларда —
Мен ажойиб совринлар ҳам олганман...
Бу гал ўқни маҳорат-ла отаман
Ва оламан тоғда юксак мукофот.

* * *

Саҳна оша, йўл бўйлаб тўй маросими юқорилаб боради. Телль камонига суяниб тамоша қилмоқда. Шу ерларни кузатувчи қоровул Ш тьюсси унинг олдиға келади.

Ш т ю с с и

Монастирь ерларин мутаваллиси
Уйланмоқда... Ўзи бадавлат одам —
Тоғ бағрида сурув-сурув қўйи бор!..
Қайлиқчаси асли имензеелик.
Кюснахтда бугун тонготар базм,
Қани кетдик! Улар жуда меҳмондўст.

Т е л л ь

Йўқ, бормайман, бадқовоқ меҳмон учун
Тўю ҳашам бўлган ерда ўрин йўқ.

Ш т ю с с и

Ҳамма ғамни юракдан юлқиб ташланг!
Замон қалтис. Неки бўлса кўникинг.
Қуруқ қолманг ҳар бир хурсандчиликдан,
Бу ерда — тўй, балки унда — мотамдир.

Т е л л ь

Баъзан бўлар ҳар иккови ёнма-ён.

Ш т ю с с и

Ҳа, дунёда нима ишлар бўлмайди,
Теваракда тўлиб ётар фалокат...
Гларисда битта чўққи қулади,
Майдаланган тошу шағал, десангиз,
Каттагина майдонни босиб ётар.

Т е л л ь

Демак, тоғ ҳам абадий эмас, шундай-да?
Дунёдаги барча нарса омонат.

Ш т ю с с и

Яқинда бир йўловчи айтиб қолди,
Жуда қизиқ ҳодиса рўй берибди:
Маълум, машҳур битта рицарь от миниб
Кетар экан қиролнинг ҳузурига,
Йўл устида қовоғари тўдаси
Епирилибди ва талабди отини,
От чидолмай қулабдию ўлибди,
Рицарь яёв жўнабди қиролига.

Т е л л ь

Ожизга ҳам тиг бергандир табиат.

Армгарда бир неча болалари билан кириб келади ва йўл
устиди тўхтайти.

Ш т ю с с и

Булар бари юртга солур фалокат,
Турли жабру жафолару ёвузлик.

Т е л л ь

Бирор кун ҳам шундай мудҳиш жафосиз,
Фалокатсиз, тинчликча ўтмай қолди.

Ш т ю с с и

Ха, ерида осойишта қўш ҳайдаб,
Тўрт кўз тугал яшаганлар бахтиёр.

Т е л л ь

Ёвуз қўшни ёқтирмаган ҳар киши
Тинч яшолмас, қанча ювош бўлса ҳам.

(Сухбат устида безовта мунтазирлик билан ўқтин-ўқтин
йўлга қараб-қараб қўяди.)

Ш т ю с с и

Хайр бўлмасам... Тахминимча, кимнидир
Кутмоқдасиз...

Т е л л ь

Балли, кутаётгирман.

Ш т ю с с и

Омон-эсон уйга етиб борингиз.
Сиз Уридан бўларсиз? Бизнинг ландфохт
Худди бугун ўша ёқдан қайтажак.

Б и р й ў л о в ч и

(ўтиб кетаётиб)

Фохтни бугун кутиб овора бўлманг,
Кучли селдан дарё қирғоқдан ошиб,
Оқинлардан барча кўприк бузилган.

Т е л л ь ўрнидан туради.

А р м г а р д а

(яқинроқ келиб)

Фохт бу ердан, афсус, ўтмас экан-да!

Ш т ю с с и

Унда ишингиз борми?

А р м г а р д а

Ҳа, ишим бор!

Ш т ю с с и

Не бўлдики, тўсмоқдасиз йўлини?

А р м г а р д а

Утолмасдан, гапга қулоқ солсин, деб.

Ф р и с г а р д

(юқоридан тез тушиб келаётиб, қичқиради)

Қани, ҳей, пўшт! Хўжам ландфохт келмоқда,—
Хув орқамдан изма-из. Йўл бўшатиңг!

Т е л л ь к е т а д и .

А р м г а р д а

(ҳаяжонланиб)

Ландфохт келар эмиш!

(Болалари билан саҳна олдига келиб туради.)

От минган Геслер билан Рудольф узоқда, тоғ устида кўрина-
дилар.

Ш т ю с с и

Қандай келдингиз?
Кўприкларни сув олган, дейдилар-ку?

Ф р и с г а р д

Катта кўлда бўрон билан олишдик,
Тогдан оққан шалолалар хавфлимас.

Ш т ю с с и

Шу бўронда қайиқда эдингизми?

Ф р и с г а р д

Шундай эди. Бир умр унутмайман...

Ш т ю с с и

Сўзлаб беринг!

Ф р и с г а р д

Йўқ, саройга борайин,
Фохт келишин хабар қилмоғим керак.

Ш т ю с с и

Гар қайиқда соф кишилар бўлганда
Гарқ бўларди албатта. Аммо булар
Сувда чўкмас, ўтда ёнмас мутлақо.

(атрофга қараб)

Жўнаб қолибдим мерган ошнамиз?

Геслер ва Рудольф Гаррас от устида.

Г е с л е р

Содиқ хизматкорман императорга,
Раёйи билан иш қилмоққа мажбурман.

Мени бунда юбораркан у, ахир,
Юбормаган, халқ елкасин сила, деб,
Йўқ, у фақат итоатни кутади.
Кураш шуки, аниқлаш лозим, бунда
Ким хўжайин: императорми, деҳқон?

А р м г а р д а

Фурсат келди, у билан сўзлашаман!

(Қўрқа-писа уларга яқинлашади.)

Г е с л е р

Мен жўрттага қалпоқ осиб қўймадим,
Бу иш халқни синаш учун ҳам эмас,
Сиз ишонинг, мен бу халқни биламан,
Мен бу ишни, деҳқонларнинг тўнг бўйни
Таъзим учун ўргансин, деб қилганман.
Мен уларнинг ҳар гал қатнов йўлига
Ушбу ғовни қўйиб қўйдим, то улар
Бунга келиб туртинганда, бу ернинг
Хўжайини кимлигин эсласинлар,
Йўқса уни унутиб қўймоқдалар.

Р у д о л ь ф Г а р р а с

Ахир, халқнинг ўз ҳуқуқи ҳам бор-ку...

Г е с л е р

Бу гапларни текширмоққа фурсат йўқ
Катта ишлар бўлаётган бу пайтда!
Габсбурглар хонадони кундан-кун
Маҳкамланиб бормоқдалар. Ўғиллар
Охирига етказажак албатта
Оталари бошлаган шонли ишин.

Бу халқ эса бизга бўлмоқдадир ғов,
Биз итоат қилдирмасдан қўймаймиз.

Йўлларида давом этмоқчи бўлганларида Армгарда Геслер-
нинг олдидан чиқиб, тиз чўқади.

А р м г а р д а

Шафқат қилинг, шафқат қилинг! Раҳм қилинг!

Г е с л е р

Нима учун йўлга тўсиқ бўлдингиз?
Нари кетинг!

А р м г а р д а

Менинг эрим зиндонда,
Етимларим очликдан зор йиғлайди...
Ҳолимизга раҳм қилинг, жанобим!

Р у д о л ь ф Г а р р а с

Узингиз ким? Эрингиз ким?

А р м г а р д а

Бир шўрлик.
Сал тойилса унгурга қулагудай
Даҳшатли, тик қоялар ён бағрида
Пичан ўриб қилар эди тириклик.
Бу хатарли ён бағрида тоғларнинг
Баланд, эгри сўқмоғига ўрганган
Ҳайвонлар ҳам ўтлолмайди ботиниб...

Рудольф Гаррас

(ландфохтга)

Оҳ, муҳтожлик, оғир-аччиқ кўргилик!
Сўрар эдим, эрини озод қилинг!
Гуноҳлари қанча оғир бўлса ҳам,
Мудҳиш касби эзган экан шўрликни.

(хотинга)

Қонун билан текширади валиаҳд,
Сиз саройга бориб, қилинг илтимос,
Бу ер, ахир, йўл усти, ўрни эмас.

Армгарда

Йўқ, эримни озод қилмагунча фохт
Мен бу ердан бир қадам ҳам жилмайман!
Ярим йилча бўлди зиндон ичра у
Интизорлик билан кутар ҳукмни.

Геслер

Сиз бу ерда зўрлик қилмоқчимисиз?
Қани қочинг!

Армгарда

Инсоф қилгин-да, ландфохт!
Сенсан ахир ҳокимимиз бу ерда —
Тангри билан император номидан!
Уз бурчингни инсоф билан адо эт!
Сен тангридан кутар бўлсанг марҳамат,
Бизларга ҳам марҳамат, шафқат кўрсат.

Г е с л е р

Қоч, беадаб! Буни йўлдан четлатинг!

А р м г а р д а

(отнинг юганига ёпишиб)

Йўқ, йўқ, ортиқ нима бўлсам бўларман!
Менинг учун адолат кўрсатмасдан
Бир қадам ҳам жилолмайсан, тўхта, фохт!
Кўзларингни ола-кула қила бер!..
Хаддан ошиб кетди бахтсизлигимиз,
Йўқ, йўқ, энди бунча қаҳру ғазабинг
Бизларни ҳеч қўрқитолмас, ландфохт...

Г е с л е р

Йўл бер, йўқса
Йўлимдан қоч ё бостириб кетаман!

А р м г а р д а

Бостирсанг, бос! Мана сенга...

(Болаларини ушлаб, улар билан ерга ётиб олади.)

Боса бер,
Мени болаларим билан топтаб ўт...
Етимларни аяма, отга бостир!
Баттароқ ҳам ёвузликлар қилгансан...

Р у д о л ь ф Г а р р а с

Тентак хотин!

Армгарда

(тутақиб)

Аллақачондан буён
Элни, юртни оёқ ости қиласан!
Эҳ, агарда мен эркак бўлсайдим, фохт,
Етмас эдим бу тупроққа қорилиб,
Бошқа бирор чора излаб топардим...

Узоқдан яна тўй музикаси келади. У бўғиқ эшитилади.

Геслер

Бу одамлар. қаёқларга йўқолди?
Бу хотинни ҳайданг, йўқса, ўзда йўқ,
Бирор хунук иш қилишим турган гап...

Рудольф Гаррас

Даста бунда ўтиб кела олмайди...
Йўлни тўсган тўй-кураంచి оломон.

Геслер

Бу халқ учун мен чиндан ҳам кўнгли бўш,
Жуда ювош ҳукмронман, билсангиз...
Бўйин эгмас тоғликларнинг тиллари
Заҳардан ҳам аччиқроқдир...

Онт бўлсин,

Бундан буён ишлар бўлар бошқача:
Мен буларнинг ўжар тўнглиklarини
Тамомила «муте» қилиб оламан;
Озодликнинг мағрур руҳин янчаман!
Мен бу юртга янги қонун чиқариб,
Буюраман...

(Унга ўқ тегди, у дарров юрагини ушлайди, эгар устида чайқала бошлайди, инграб гапиради.)

Раҳминг келсин, ё раббий!

Рудольф Гаррас

Не фалокат... Қаёқдан бу? Нима гап?

Армгарда

(сапчиб туриб)

Қуламоқда! Улдирилди! Уқ тегди!
Уқ юрагин қоқ устига қадалди!

Рудольф Гаррас

(отдан ирғиб тушади)

Вой худойим!.. Қандай даҳшат!.. Тангрига,
Жаноб ландфохт, қилинг тезроқ илтижо!..
Улмоқдасиз!..

Геслер

Ҳайҳот, бу ўқ Теллики...

Отдан сирғилиб Рудольф Гарраснинг қўлига йиқилади.
Рудольф уни ўриндиққа ётқизади.

Телль

(юқорида, чўққи устида кўринади)

Отган мерган кимлигини таний олдингми,
Демак, бошқа бир кишини қидирмаёқ қўй!

Кулбаларга — эрк, озодлик, гуноҳсизларга —
Тинч умрлар!

Энди, ландфохт, бундан буён сен
Менинг азиз ватанимга хавfli эмассан!

(Қоя орасига ўтиб кетади.)

Саҳнага халқ ёприлиб киради.

Ш т ю с с и

(олдинда)

Бунда нима содир бўлди? Нима гап ўзи?

А р м г а р д а

Уққа учиб ўлди ландфохт.

Х а л қ

(югуриб кела туриб)

Ким? Ким ўлди?

Тўйчиларнинг бош қисми етиб келган. Қолганлари ҳали орқада,
тоғ устда. Музыка давом қилмоқда.

Р у д о л ь ф Г а р р а с

Қани келинг, ёрдам беринг! Қонсираб қолди!
Қотилининг орқасидан югуринг тезроқ.
Бадбахт шўрлик, мана, охир ажалинг етди;
Қулоқ солай демадинг ҳеч маслаҳатимга!

Ш т ю с с и

Вой худойим! Ранги ўчган, қимирламайди!

О в о з л а р

Ким ўлдирди?

Р у д о л ь ф Г а р р а с

Ҳой, жим дейман! Нима деган гап —
Одам ўлиб ётибди-ю, сиз соз чаласиз!

Музика бирданига тўхтайди. Халқ борган сари кўпаяди.

Ландфохт, менга қувватингиз борида айтнинг:
Менга бирор топширигу ишингиз йўқми?

Г е с л е р қўли билан қандайдир ишоралар қилади, бу ишоралари тушунилмай қолаётганидан афсусланиб, ҳаракатларини такрорлайди.

Қай томонни айтаяпсиз?

Кюснахтдами?

Ишоратни тушунолмай турибман... Ландфохт.
Бунчалик ҳам бетоқатлик қила бермангиз,
Ердаги бор ҳақ-ҳисобни тамом унутиб,
Худойимнинг раҳматидан умидвор бўлинг!

Тўйчилар даҳшат ичида, ўлаётган Гесслерни ўраб оладилар.

Ш т ю с с и

Борган сари ранги ўчиб, қони қочмоқда,
Ўлим энди юрагига човут солмоқда...
Ана қаранг, кўзлари ҳам юмилиб қолди.

А р м г а р д а

(бир боласини кўтариб)

Золимларнинг ўлишини кўриб қўй, болам!

Рудольф Гаррас

Вой эси паст хотинлар-эй! Наҳотки сизда
Юрак деган, меҳру шавқат деган бўлмаса;
Бу манзара сизлар учун эрмак бўлдимиз?
Турганлардан бирор киши. мурда танидан
Уқни олиб ташлаш учун ёрдам бермаса!

Хотинлар

(орқага чекилиб)

Худо жазо берганларни қутқармоқ маҳол!

Рудольф Гаррас

Шундай экан, ҳаммангизга лаънатлар бўлсин!

Қиличини суғурмоқчи бўлади.

Штюсси

(унинг қўлини тутиб)

Ҳаддан ошманг!

Тугади шум салтанат:

Улдирилди юртимизнинг золим ҳокими.
Бундан буён ҳақоратга чидай олмаймиз.
Биз озодмиз!

Ҳамма

(баланд овоз билан)

Ва бизнинг юрт ҳам озод!

ИТХОНАГА КИРИБ ҚОЛГАН БҮРИ

Қўйхонага кирмоқчи бўлган бир бўри.
 Итхонага йўлиқди тўппадан-тўғри.
 Тўсатдан бутун қўра вовуллаб кетди,
 Кўк тойнинг ҳидин олиб, ҳовуллаб кетди.

Итлар ҳам итхонада узиб занжинин,
 Чопа кетди жанжалга худди изғирин.
 Итбоқар қичқирар: «Дўстлар, ўғри бор!»
 Кўз очиб-юмгунча зулфинни беклар.

Бир дақиқа ичида— итхона дўзах,
 Ҳаммасининг қўлида қурол таппа-тахт.
 Ҳаммаси югуради, қўлида бироқ
 Милтиқ, болта кўтарган, баъзида таёқ.

«Чироқ олиб келинг!»— деб бири қичқирар:
 Кўрсалар думин қисиб бўри ўтирар.
 Тишлари гижирлайди, жунлари чўтка,
 Ҳаммани еб солгудек хўмраяр четга.

Бироқ қарасаки подада эмас,
 Пайқаб қолди охири олиб бир нафас.
 Боққан қўйлари учун беражак ҳисоб,
 Бу менинг ҳийлагарим сўз ҳам топди боп.

У сўз бошлади: «Дўстлар, нима гая?
Эски қадрдонингизман, қудангиз, сабаб—
Жанжалларни босгани келган эдим-ку,
Ўтган ишга салават бўлсин, келишув!»

Ўзимгина эмасман ва бошқаларнинг
Подангизни босишга ҳадлари қани?
Мен, бўрилик номига ичаман қасам,
Ўзим бўлсам...» Итбоқар жуда ҳам бардам

Сўз бошлади: «Қўшнижон, гапинг рост, бироқ
Сенинг жунинг кўкимтир, меники оппоқ.
Бўрилар қиёфаси бизларга аён,
Мен ҳам ўз одатимни қиламан баён:

Бўрилар билан бўлган сулҳ шундай: албат
Бўриларнинг терисин тўнаймиз фақат».

Шунда бир тўда този бўрини босди.

ФИЛ ВА ЛАЙЧА

Халойиққа бир кўрсатиб қўйиш-чун,
Кўча бўйлаб Фил етаклаб ўтдилар.
Маълумдирки, Фил бизда ноёб нарса,
Шунинг-чун ҳам бир тўп дайди оломон.
Фил кетидан санқиганча кетдилар.
Қаердандир лип этдию кўрсангиз,
Рўпарадан бир Лайча чиқиб қолди.
Филни кўрар-кўрмас унга ташланиб,
Худди бориб у билан ғажигундай,
Гоҳ акиллаб, ириллаб, увлаб қолди.
— Ҳой, қўшнижон, тўхта, номусни тўкма,
Бу— Фил ахир,— деди унга Олапар.—
Сенинг кучинг эмас унга тирғилиш,
Кўрасанми, сен бўғилдинг акиллаб,
У боради бепарво илгарилаб,
Сенинг ҳуришингдан тамом беҳабар.
— Эҳ! Эҳ!— деди Лайча бунга жавобан.—
Мен ҳам худди шуни жондан кутганман,
Ҳеч қанақа ҳуриш, ғавғо қилмасдан,
Жанжалкаш деб кўтараман улуғ ном.
Майли, айтсин мени кўрганда итлар:
«Баракалла, Лайча жуда паҳлавон,
Ҳура олади ҳаттоки Филга томон».

АҚЛЛИЛИК БАЛОСИ

Тушунмайман, ҳайратдаман... Мени афв этинг,
Эшитсам ҳам мазмунини уқиб етмайман.
Гўё ҳамма менга ҳануз тушунтирмоқчи,
Ниманидир кутмоқдаман... фикрим паришон.

(Ҳаяжон билан...)

Эй, кўр толе! Шунча тортган машаққатларнинг
Мукофотин мен кимлардан қидирган эдим?
Шошдинг, учдинг, қалтирадинг, бахт яқин, дединг.
Ҳалигача ким олдида шунча тавозе,
Шунча ҳирсу ҳавас билан икки букилиб,
Энг мулоим сўзларимни айладим исроф!
Сиз бўлсангиз, ё тавба-ей, кимни танлабсиз,
Мендан ортиқ кўрганингиз шуми, таажжуб?
Нега мени умид билан овунтирдингиз?
Нега менга тўппа-тўғри айтмадингизки,
Ҳалигача тамом ўтган бу можаролар
Ҳазилкашлик, эрмак учун бўлган эди, деб?
Хотираси ёдингиздан ўчган у ҳислар,
Қалбимизнинг баб-баравар зарби ва ишқим,
Гарчанд сиздан йироқларга кетган бўлсам ҳам,
На маконнинг ўзгариши, на ҳою ҳавас
Менда бўлган муҳаббатни совута олди:
Мен бу ҳислар билан доим боғланиб қолдим;
Шу ҳислардан нафас олдим, унда яшадим.
Менинг шундай кутмаганда етиб келишим,

Феъл-атворим, сўзлар сўзим ва тароватим,
Сизга жирканч кўринишин айтсангиз эди,
Шу ондаёқ алоқани узган бўлардим.
Бир умрлик бу ҳижронни олдиндан билсам.
Кўнгил қўйган одамингиз ким эканини—
Билиш учун овора ҳам бўлмасдим мунча!

(Пичинг билан...)

Сиз у билан ярашингиз, пухта ўй билан,
Ўз-ўзига озор бериш нимага лозим.
Бир амаллаб тегиб олгач, ўйлаб кўринг-а,
Эрингизни сақлайсиз ҳам, йўрғаклайсиз ҳам
Ва истаган юмушларга югуртирасиз.
Эр—югурдак, эр—хизматкор ва хотинига—
Навкар бўлиш Москвадаги бутун эрларнинг
Мақсадлари ва энг олий ғоявий аъмол,
Етар ортиқ!.. Сизнинг билан ажрашганимдан
Олам-олам қувонаман, гурурланаман.
Сиз бўлсангиз, жаноб ота, рутба хариси...
Беҳабарлик бахти билан мудрай берингиз;
Қўрқманг, сизга зовчи бўлиб озор бермайман.
Бошқа куёв топилади, мўмин, мулойим,
Хуштавозе, ишбилармон, пухта, корчалон
Ва ниҳоят бутун фазлу камоли билан
Ўз бўлажак қайнатасин асл нухаси.
Шундай қилиб, ҳушёр тортдим энди тамоман,
Тафаккурлар кўздан учди, парда йиртилди:
Эндиликда чакки бўлмас эди бир қатор
Қизига ҳам, қиз ўстирган отасига ҳам,
Ўша аҳмоқ хушторига ва жаҳонга ҳам
Бу қайғуни, бу аламни ағдариб чиқсам.
Мен ким билан бўлдим? Тақдир қайга судради?
Ҳамма қувлар, ҳамма қарғар, зolim оломон,
Муҳаббатга хиёнаткор, ёвликка бемисл,
Бўхтонкорлар ва тийиқсиз афсоначилар,

Тутуриқсиз ақлфуруш, маккор соддалар.
Айбжў кампирлар ва асда пуч, бўлмағур
Уйдирма гап тўқигувчи қалтироқ чоллар —
Ҳаммангиз баб-баравар жўр овоз бўлиб,
Мени жинни, тентак атаб шарафландингиз.
Тўғридан ҳам, сиз ҳақлисиз, кимки сиз билан
Биронта кун яшасаю ва сиз яшаган
Шу ҳаводан баб-баравар нафас ҳам олса,
Уша киши бу оташдан зарарсиз қолиб,
Идрокини ҳам саломат олиб чиқолур.
Москвадан мен кетаман, ортиқ бу ерлар
Менинг учун сайргоҳнинг макони эмас;
Атрофимга қарамасдан, олдин чопаман,
Жаҳон бўйлаб қидираман бирорта макон,
Токи бир оз ором олсин хўрланган виждон!
Каретамни келтирингиз, каретамни.

Чикиб кетади.

ОЛЕГНИНГ ФОЛИ ТУҒРИСИДА ҚУШИҚ

Мана энди фол очмоқчи бўлади Олег,
 Андишасиз ҳазарлардан олмоқ учун ўч:
 Қишлоқларин, шудгорларин, барисин бирдек
 Қилич билан, оташ билан қилмоқ бўлар пуч.
 Цареград совутини кийиб қаттиқроқ,
 Лашкар билан қир ошади, остда арғумоқ.

Қора ўрмон орасидан чиқар рўбарў
 Ўз илмига ўзи мағрур чол — бир сеҳргар.
 Фақат Перун тангрисига бўйин эгар у
 Ва у берар келажакдан — ғойибдан хабар.
 Бутун умрин у ўтказмиш дуо, фол билан,
 Тўхтар Олег суҳбат қурмоқ бўлиб чол билан.

У айтади: «Э тангрининг дўсти, сеҳргар,
 Ҳаётимда не ҳодиса юз кўрсатади?
 Қўшни ёвлар қувончи-чун, қани, бер хабар,
 Қачон қабр тупроқлари мени кўмади?
 Мендан қўрқма, тўғрисин айт — нима деса фол,
 Назринг учун отларимдан ёққанини ол».

Чол айтади: «Фолбин халқи зўрлардан қўрқмас
 Ва князлар назрига ҳам бўлмайди муҳтож.
 Сеҳрли тил доим овоз, чин бўлади, бас,
 Ёлғиз тангри иродаси учун тиломоч.

Зулматларда яшириндир келажак йиллар,
Кўрмоқдаман, фолинг яхши, манглайинг порлар.

Сўзларимни ёдингда тут, қулоқ сол менга:
Туғилишдан жанговардир шухратинг —шонинг,
Голиб номинг ёйилажак бутун оламга,
Цареград дарвозасин очур қалқонинг.
Еру сувни эгаллайсан, топилмайди гов,
Ҳасад қилур шундай ажиб толеингга ёв.

Кўк денгизда қутургувчи маккор тўлқинлар,
Ҳалокатлар, мушкул соат, ноқулай ҳаво,
Манжинақлар, ўқу ёйлар, бевафо ханжар
Афв этажак голиб эрни. бари сартопо...
Шу даҳшатли совут билан бўлмайсан мажруҳ,
Сен ботирни сақлар кўзга кўринмас бир руҳ.

Арғумоғинг қўрқинч, заҳмат келса чўчимас,
Ев ўқлари ёққанда ҳам тинч тура олур.
У тангрининг тақдиридан олароқ нафас,
Жанг майдони томон қараб югуриб қолур.
Бирдир унга совуқ, қирғин бўлса йўлида...
Аммо сенинг ўлиминг ҳам отнинг қўлида».

Чол сўзидан Олег кулди. Аммо бирпасда
Чулғаб олди юз-кўзини зулмат, хаёлот.
Жим, эгарга қўли билан суяниб аста,
Сўнг шумшайиб от устидан ерга тушди бот.
Хайрлашиб арғумоғи — чин дўсти билан,
Отнинг қирғий бўйнини силаб, тарар ёлидан:

«Хайр, азизим, чин хизматкор, чинакам ўртоқ,
Бизнинг учун ҳижрон куни келди, — дейди у.—
Дамингни ол, бундан кейин кўрмагай оёқ
Сендаги бу зийнат бўлган олтин узангу.
Хайр, ортиқ ўкинма ҳеч. Унутма мени.
Сиз, навқирон йўлдошларим, етакланг уни!

Гилам жабдуқ-ёпиқ ёпинг унинг сиртига,
Юганидан етаклангиз ўтлогим сари.
Чўмилтиринг ювиб-тараб, ем беринг унга,
Ичар суви тиниқ бўлсин булоқ сингари».
Успиринлар от етаклаб жўнадилар бот,
Князь учун келтирдилар бошқа янги от.

Бугун Олег базм қурган лашкарлар билан,
Давра аро жаранглар шўх қадаҳлар саси.
Жингалак соч тоғ қоридай энди оқарган,
Базм ўрни — шонли кўрғон, чўққи тепаси...
Эслайдилар ўтиб кетган ғолиб онларин,
Бирга-бирга қилич чопган жанг майдонларин.

Шунда Олег сўраб қолди: «Қани, айтингиз,
Қаердадир жон ўртоғим, чопқирим, отим.
Омон борми, у ҳали ҳам бўй бермасми тез,
Уша-ўша ўйноқими худди йилдирим?»
Жавоб бериб айтдиларки, аллақачон у
Тепаликда ётар экан, уйқуси мангу.

Ботир Олег бошин қуйи ташлади дарҳол
Ва ўйлади: «Хўш, у фолдан чиқди не маъно?
Ҳей сеҳргар, ёлғон сўзли, эсин еган чол,
Ишонмасам бўлар экан фолингга асло.
Ҳалигача минар эдим — шундай бўлсайди».
Ва отининг суягини кўрмак истайди.

Саройидан чиқиб Олег ботир жўнади,
Унинг билан бирга Игорь, азиз кўноқлар
Кўрсаларки, тепаликда тўзиб ётади
Днепрнинг қирғоғида қутлуғ сўнгалар.
Гоҳ чанг босиб, гоҳо уни ювмиш ёмғир, сел,
Тепасида чаловларни силкитмишдир ел.

Князь аста бош суякка қўяди оёқ:
«Ухла, менинг азиз дўстим, ухла сен ёлғиз!
Қара, эски хўжанг сендан яшади кўпроқ:
Улим ҳақдир, сўнгги кунда, аммо сен шаксиз
Болта тегиб чалов узра бермагайсан жон,
Жасадимни суғоролмас сендан оққан қон.

Менинг учун насиб бўлган қазони қаранг,
Хаётимга қуруқ сўнгат таҳдид қилармиш!»
Шунда ўлик бош ичидан гўр илон таранг
Сирғилганча чиқиб келар унга пешма-пеш.
Худди қора тасма каби оёгин ўраб,
Заҳарланган князь шу он жон берди инграб.

Ўрталикда шароб тўла жом кўпиради,
Бу, Олегнинг маъракаси, мотам мажлиси.
Тепаликда Игорь, Ольга бир ўлтиради,
Шу қирғоқда базм қурмиш лашкар бариси.
Жанговарлар ёслайдилар ўтган онларин,
Бирга-бирга қилич чопган жанг майдонларин.

КАВКАЗ

Кавказ остимдадир. Юксагда ёлғиз
Қорли чотқол¹ қирғоғида босиб турамен.
Чўққиларга кўтарилган бургут ҳам текис
Қанот қоқмай учмоқдадир, менинг билан тенг.
Тўлқинларнинг туғилиши кўринар яққол,
Кўчкин тоғлар ҳаракати даҳшат тўла ҳол.
Бундан булут ёввош сузар менинг остимда,
Шўх шалола қуйи оқар булут ораси.
Зўр, яланғоч қоя тошлар, унинг пастида
Кўринади қуриб қолган чангал қораси.
Ундан нари кўм-кўк кўкат, қирлар ётар тек,
Қушлар сайраб, ўйноқлайди қора кўз кийик.
Бу ер энди кишилар ин қўйган ёнбағир,
Кўю қўзи ўрмалайди унгур ўтлоқда.
Чўпон қувноқ водий сари энмакда бир-бир,
Арагва ҳам зир изғийди салқин қирғоқда.
Бу дарада бир суворий ётар яширин,
Бунда Терек ўйнамоқда мудҳиш бир ўйин.
У ўйнайди, ўкиради ёш бир йиртқичдай,
Темир қафас орасида овқат кўргандай.
Қирғоқларга урилади бефойда ҳиддат,

¹ Чотқол — обрыв; шу билан birlikда бизда бир тоғ исми.
(Таржимон эскартиши.)

Уни алдар оч тўлқинлар, қоялар атай...
Бефойда! Унга йўқдир шодлик ва овқат,
Уни бўғар соқовланган азамат қудрат.
Шундай ғаюр эркинликни бўғар қонунлар.
Шу ваҳший эл ҳукмронлар дастидан диққат.
Шундай қилиб бундан кейин кўклашган Кавказ.
Шу ёт кучлар оғирлигини чекар бешафқат.

ҚИШ КЕЧАСИ

Бўралаб қор уюрмасини
Қора бўрон кўкни чулғайди.
Баъзан ҳайвон каби увилаб,
Болалардай баъзан йиғлайди.

Баъзан эски том тепасида
Бирдан похол шалдиратади.
Баъзан кеч қолган йўловчидай
Дарчамизни тикирлатади.

Бизнинг эски пастак уйимиз
Ҳам мунглидир, ҳамда қоронғи.
Нима учун дарча тубида
Жимжит қолдинг бу тун қайғули?

Чарчадингми ёки бўроннинг
Бунча изғиб увиллашидан!
Мудрайсанми ё лаззатланиб.
Ўз чархингнинг ғувиллашидан?

Кўк қуш денгиз қирғоғида жим
Яшаганин менга куйлаб бер.

Тонгда сувга чиққан ёш қизнинг
Ҳикоясин менга сўйлаб бер.

Бўралаб қор уюмасини
Қора бўрон кўкни чулғайди.
Баъзан ҳайвон каби увиллаб,
Болалардай баъзан йиғлайди.

ДНЕПР

Укирар, нола қилар ёйиқ Днепр,
Баджаҳл шамол тинмай уни қамчилар.
Тўлқинларнинг ёлини баланд тоғ каби
Юксакларга кўтариб, узоққа қувар.

Ранги қув ўчган ойнинг баъзан дам-бадам
Булутлар орасидан кўринган нури
Тагсиз денгиз устида баъзида ботиб,
Баъзан шўнғиб чиқади қайиқ сингари.

Ҳали қишлоқ ухлайди ноз уйқусида,
Ҳали тонг ҳам отмаган, қичқириб хўроз,
Бойқушлар бир-бири-ла куккулашади,
Арчалардан шитирлаб чиқади овоз.

ЕШИМНИ ЯШАЙ ОЛДИМ ЕТ УЛКАДА ҲАМ...

Ешимни яшай олдим ёт ўлкада ҳам,
Мана энди гурбатда соч ҳам оқарди.
Ёлғиз ўзим саҳрода эзар қайғу, ғам,
Шунинг-чун ҳам хаёлни овлар бирма-бир
Бизнинг гўзал ўлкамиз, кўм-кўк Днепр.
Бироқ кўриб турибмен, жуда ҳақиқат:
Қаердаки биз йўқмиз, ўша ер жаннат.
Қаро йиллар хаёли сел, қуюн каби
Туғишган Украинага мени учирди.
Дунёдаги бирдан-бир энг яхши қишлоқ,
Онам, азиз ёшлигим эсга туширди.
Бу ерда қачонлардир онам эркалаб,
Мен нинни учун бериб уйқуга барҳам,
Қийин меҳнат-ла топиб бир-икки чақа,
Черковнинг меҳробига ёқар эди шам;
Тинмай дуо қиларди — боласин токи
Бахту толеининг бўлмасин чеки.
Яхши бўлди, онажон, сен анча олдин
Қаро тупроқ бағрида олмоқдасан тин.
Йўқса, қаро бахтимга бериб эътибор,
Қарғар эдинг тангрини ҳар куни минг бор...
Мен туғилган у гўзал қишлоқда энди
Мотамсаро қайғулар жуда-жуда кўп.
Ерлари қоп-қорадир ва бу ерларда
Бечора одамлар ҳам тентирар тўп-тўп.
Унда ям-яшил боғлар кўп сийракланган

Ва оппоқ кўрғончалар тамом нураган.
Тиниқ ҳовузаларини босган ўт, ғубор,
Қишлоққа ҳам мисоли кетгандай ёнғин.
Қишлоқ тентаклашгандай гўё чиппа-чин,
Ҳамма жим — жўнамоқда қарол, чорақор,
Орқасидан эргашиб борар болалар.
Мен ҳам оғир қайғуда, кўзларимда ёш,
Ғурбат элига қайтдим ёлғиз, сўққа бош.
Йўқ, биргина туққаним қишлоқда эмас,
Севимли Украинанинг бор ерида ҳам
Маккор панлар зулимдан тентир одамлар.
Барчасининг бўйнида кишан, қайғу-ғам,
Қадди букилган эркин ботирзодалар;
Эркисизликда ҳаёт ҳам ўлим уларга.
Уларнинг хўжалари ҳаромзодалар
Тенг туғишгани судхўр чайқовчиларга
Уйдаги иштонин сотишга тайёр.
Уҳ, жуда-жуда оғир яширин ғам билан
Шундай яланг саҳрода бўлмоқлик нобуд.
Аммо Украинамизда ёмондан-ёмон
Кўриб туриб йиғламоқ ва қилмоқ сукут.
Шунча алам-ғуссани кўзинг кўрмаса,
Гўё сенга туюлур ҳамма ер жаннат,
Бўлсайди туғиб ўсган ватаним хушбахт.
Мана, кекса Днепр порлар туманда,
Ўз ўғлига боқиб,
Бутун Украина бўйлаб
Қилар жилвали ханда.
Унинг қуйи томони ям-яшил боғли
Поёни йўқ бир қанча ажойиб қишлоқ.
Бу қишлоқларнинг аҳли кулги дудоқли,
Ҳаммасининг ҳам унда эрур вақти чоғ...
Шундай бўларди балки, шундай бўлади,
Агарда Украинадан панларнинг изи
Мутлақо ўчирилса, кетса абадий!

БОРОДИНО

«Қани, амакижон, айтиб берингиз,
Ут кетиб, ўртанган Москва бежиз —
Фарангларга берилмаган-ку?
Ахир, бўлгандир-ку беомон уруш,
Бўлганда ҳам қандай, кетгудай эс-ҳуш,
Бородино куни Россиянинг беиз —
Чиқмас ёдидан мангу?»

— Ҳа, бизнинг замонда мардлар бор эди,
Сизга ўхшамасди, шиддаткор эди.
Сизлар ботир эмассиз,
Уларнинг қисмати бўлмишди ёмон:
Талай мардлар берди майдон аро жон.
Бўлмасайди тақдир амри беомон,
Кетмас эди. Москва, эсиз!

Биз узоқ индамай чекинар эдик;
Алам қилар эди, жанг кутар эдик.
Чоллар пўнғиллар бирдан:
«Нима бу, шу ерда ўтадимиз қиш?
Командирларимиз бажаролмас иш.
Ёвларнинг мундирин керакдир йиртиш
Руснинг найзаси билан».

Топдик охирида катта бир майдон,
Бемалол саёҳат қилурли сайҳон,

У ерда кичик бир истеҳком қурдик.
Ётамиз қулоқни унда дик тутиб,
Тонгги нурлар билан ялтирайди тун.
Ўрмонда фаранглар ҳар қайда, тўп-тўп
Кезиб юрганларини кўрдик.

Боплаб туриб мен ҳам тўпти ўқладим,
Ўйлайман: дўстни бир қўноқ қилайким!
Қараб тур, ёға, мусью:
Кураш экан, ҳийланинг не кераги бор?
Бизлар саф тортамиз мисоли девор,
Она ватан сўраса, бизлар баякбор
Бошни ҳам берамиз-ку!

Икки кун ҳам ўтди отишмалардан,
Нима манфаат бор бекорчиликдан?
Кутдик учинчи кунни.
Эшитилиб қолди ҳар ёқдан овоз:
«Тезроқ илғор сафга ўтиб олсанг соз».
Даҳшат қирғинининг майдонига боз
Тушади кўлкаси туннинг.

Замбарак тубида мен мудрар эдим,
Токи тонг отгунча эшитар эдим
Фарангларнинг шод сасин.
Бироқ бизнинг манзил очиқ, жим ётар,
Кимдир мажақ дубулғасин тузатар,
Кимдир муртин чайнаб, найзасин артар,
Жуда ошган зардаси.

Тонг аста ёришиб кетиш биланоқ
Қўзғамишди мисоли момақалдиरोқ
Сафлар орқасидан саф.
Бизнинг мард полковник эди қаҳрамон,
Шоҳга навкар, солдатларга отахон...

Бироқ, афсус, чавақланиб берди жон,
Етар нам ерда ухлаб.

Улар экан, айтди. кўз очиб тийрак:
«Йигитлар, Москвани қутқазмоқ керак,
Москва учун ўлсанг оз,
Шунча оғайнилар у деб ўлгандек!»
Бородино жангида қасамёд этдик
Ва бошларни мардона ўлимга тутдик —
Ҳаммамиз ҳам шоввоз.

Шундай кун келдики! Тутун ораси
Булутдай силжиди фаранг қораси
Бизнинг истеҳком томон.
Ранго-ранг тамғали юрт ботирлари,
Дубулғаси думдор саф-саф сувори
Кўзимиз олдида келмоқда бари —
Рўбарўдан ёнма-ён.

Бундай жангни сизлар ҳеч кўрмагайсиз!
Байроқлар соядай кўчарди изсиз,
Еру кўк тутун, олов...
Қурол-аслаҳалар, тўплар овози,
Найза санчиб толмиш эл найзабози,
Улганларнинг қонли тоғдай танаси
Уқларга тўсиғу гов.

Русларда ботирлик қанча мустаҳкам —
Эканин ўша кун кўрди душман ҳам;
Кўрди найзанинг кучин.
Ер ҳам ҳансиради кўкрагимиздай,
Аралашиб кетди от, одам бирдай,
Минглаб замбараклар ўкириб шердай,
Оларди ёвдан ўчин...

Қош қорайиб қолди. Биз эса тайёр
Эртадан қаттиқ жанг бошлашга такрор
Кураш охиригача.
Дўмбиралар бирдан дириллаб қолди;
Душманлар чекиниб, йўлин терс солди.
Санадик, ким бору ва ким йўқолди,
Дўстлардан қолди неча?

Ҳа, бизнинг замонда мардлар бор эди,
Азамат, довюрак, шиддаткор эди.
Сизлар ботир эмассиз.
Уларнинг қисмати бўлмишди ёмон:
Талай эрлар берди майдон аро жон.
Бўлмасайди тақдир амри беомон,
Кетмас эди Москва, эсиз!

ҲОЖИ АБРЕК

Жемат деган овул ғоят. бадавлат, кўркам,
У ҳеч кимга тўламайди хирожу ўлпон;
Унинг қалъа деворлари пўлатдай маҳкам,
Масжиди ҳам жанг майдони ичра қурилган.
Унинг эркин ўғиллари — ботир эрлари
Ҳарбу зарбнинг оташида чиниққан бари.
Бу элларнинг қилган ишин бутун Кавказда
Узоқ ва ёт халқлар аро гулдуриси бор.
Улар отган ўқ учарак эркин фазода
Рус қалбини ялаб ўтмиш неча бор такрор.

Қизғин кун ҳам осмон бўйлаб кечмоқда аста,
Қайнаган буғ чўзилмоқда қояда, пастда.
Лочин учар қимирлатмай қанотин таранг,
Булуларда кўринади қораси аранг.
Далаларни чулғаб олган уйқу — қалин дуд:
Овулда бир ҳукмронлик қилмайди сукут.
Овул бу дам бўшамоқда ҳаяжон билан,
Бироқ тоғнинг этагида шамол ўйнаган
Ва ирмоқлар отиб чиққан даралар ора
Тўпланмишдир эҳтиёткор бир гурунг давра.
Жемат овул эрларида нима кенгаш бор,
Не тўғрида сўз боради, қандай маслаҳат?
Ё бўлмаса тоғлар ошиб, қайтадан такрор
Ёт йилқини қилмоқчими шоввозлар ғорат?
Ёхуд, ҳатто қонигача ширинкор бўлган

Кўноқларни — рус отрядин кутадиларми?
Йўқ, назарлар қандайдир бир ҳасратга тўлган;
Ҳаммада бор алланечук малолат гами.

Бировларнинг жулдурига олган чулғаниб,
Шу гурунгниг ўртасида тошга чўнқайиб
Бир мўйсафид — кекса, ожиз лазги ўтирар;
Куйламоқда тўлқинланиб унинг сўзлари,
Баъзан-баъзан порлаб турган қора кўзлари
Маъюсланиб атрофига ташлайди назар.
Кекса лазги сўйлаётган бу ҳикояни
Барча диққат билан тинглар, у айтар эди:
«Шу қариган чоғларимда қувнатиб мени,
Уч жонон қиз, уч ўғилни худойим берди!
Бироқ бирдан мудҳиш бўрон гувиллаб қолди,
Шох-бутоғи синиб, дарахт яланғоч қолди.
Мана энди мен бу ерда турибман якка,
Бамисоли водий ичра яланғоч тўнка.
Афсус, афсус, мен қаридим! Бошимдаги оқ
Шу чўққининг устидаги қордан ҳам оппоқ.
Аммо шу қор остида ҳам баъзан бўлар-ку
Тиним билмай чопган жўшқин ва покиза сув!
Бери келинг, суворилар, эй аҳли Жемат!
Кўрсатингиз менга жасур ҳимматингизни!
Орангизда кимга таниш князь Бейбўлат?
Ким қайтарар менга севган азиз қизимни?
Опалари асирликда гунчадай сўлди,
Акалари нотенг жангда мардона ўлди.
Икки ўғлим чет ўлкада қолди, кичигим
Кўз олдимда ўққа учиб, жон қилди таслим.
Улар экан, узилмади лабидан кулгу!
Учиб келган фариштани балки кўрди у:
Жаннатларнинг гулларида қўлида чамбар,
Сўнгги дамдан берар эди унга шод хабар!..
Сўнгги қизим, кўз қароғим, ёлғизим билан
Шундай қилиб чўлга кўчдим яшамоқ учун,

Кўп улуғлаб сақлар эдим уни туну кун.
Бор бисотим нима бўлса унда жамланган:
Ҳеч кимса йўқ, ёлғиз қизим ўнгу сўлимда,
Фақатгина кўп вафодор милтиқ қўлимда,
Биз икковга бу ерларда маскан бўлди ғор.
Туғиб ўсган ота элда кулбадан йироқ,
Эркин ҳаёт кўпдан менга ёр эди, бироқ
Энди тезда кулфатга ҳам бўлиб қолдим ёр.
Бироқ тақдир соатига фурсат етишди —
Нозик қушчам парвоз қилди, кўзимдан учди!..
Жимжит кеча, атроф соқит, кунлардан бир кун
Мен ухлардим... Бош устимда гўдак малагим
Яшил хипчин билан ўйнаб осойишта, тин,
Сўзсизгина ўтирарди қоронғида жим.
Чўчиб турдим: аллакимлар сўзлашар аста,
Бўғиқ фарёд, тақа товши эшитилди пастда...
Югурганча қарасамки — битта чавандоз
Тоғ бағрида жадал билан қилмоқда парвоз.
Қизимни у қанжиғада қучоқлаб олган,
Орқасидан лаънатларни айтиб қолдим ман.
Оҳ, не учун мен учирган иккинчи чопар —
Қўрғошин ўқ теголмади унга муқаррар!
Уша ерда пайдо бўлган қонди ўч билан
Номусимнинг интиқомин олишга кучсиз,
Туёқларда мижиғланган илондай, эсиз,
Ҳалигача тоғу тошда тентиб юраман.
Уша куни очилмишдир дилда жароҳат,
Ҳанузгача менда йўқдир ором ва роҳат...
Бери келинг, чавандозлар, эй аҳли Жемат,
Кўрсатингиз менга жасур ҳимматингизни!
Орангизда кимга таниш князь Бейбўлат?
Ким қайтарар менга севган азиз қизимни?»

Кенг ханжарин қабзасидан тутган қора кўз —
Полвон йигит: «Мана мен!» деб бошлаб қолди сўз.
Ҳайрат билан соқовланиб қолган оломон

Секин-секин жилиб қолди шунда ҳар томон.
«Мен биламан у князни! Мен бердим қарор!..
Сен икки тун мени бунда кутиб турасан;
Қўрқмас Ҳожи бирор марта бекордан-бекор
Узангига оёғини асло қўймаган.
Шу муддатда агар қайтиб кела олмасам,
Менинг ичган қасамимни унутиб юбор.
Рухим учун пайғамбарга дуо қил бир дам,
Шундан кейин излаш учун, майли, ўзинг бор».

Тонг ёришди четларида кўм-кўк осмоннинг:
Туманларнинг орқасида мағрур туради
Гранитдан яратилган улуғ тоғларнинг
Муэлар билан безатилган боши абадий.
Дараларда булутлар ҳам ортиқ уйғонган —
Сузиб ўтар бамисоли ним пушти елкан,
Аста-аста баландликка томон ўрмалаб.
Ҳамма нарса тонг нафасин олар ўнгирида.
Қия тоғлар қатор-қатор тизилган ерда
Черкас минган саман оти илдам йўрғалар.
Ҳали тамом уйғонмаган эринчоқ офтоб
Қирлардаги шабнамлардан кўтармаган тоб.
Баланд қоя тепасидан ерга чўзилиб
Энгашгандир йўл устида бир ёввойи ток.
Дам ўтмайин кумуш каби ёмғирни тўкиб,
Йўловчини ва отини қилади намнок;
Сувори ҳам тизгинини бепарво ташлаб,
Кумуш сопли қамчинини силтаб боради.
Баъзан-баъзан от ёлига аста ёнбошлаб,
Боболарин қўшиғини қуйлаб боради.
Тоғлар аро парвоз қилган бу чўзиқ оҳанг —
Акс садоси таратади атрофга жаранг.
Аравалар ғижирлаган ғилдирак билан
Излар солган бунда бир йўл, бир айлана бор,
Шу ердаги гўзал чағир тош қиррасидан
Тоғлар ясаб ўз бошига киймиш қоялар.

Уша ердан худди оёқ остида каби,
Осойишта овул томон разм солар у;
Кўринади подаларнинг кўтарган чанги,
Тингланади уйғонишда дастлабки ғулу.
Тик жарликнинг поёнига назар солади,
Бейбўлатнинг қора ўйин илғаб олади.
Юксак тоғдан қараётган лочиндай мағрур,
Равшан назар билан ўйнинг томига боқур.
Соя-салқин, шаббодали у остонада
Ешгина бир лазги қиз маъюс ўтирар.
Узунгина йўл чўзилар унинг олдида,
Ҳасрат билан узоқларга у қиз термилар.
Сен кимларга мунтазирсан, шарқнинг юлдузи,
Шундай нозик ва мулойим ташвишлар билан?
Узоқлардан келар бўлган дўстмидир ўзи?
Ёки аканг қайтадими мудҳиш жанглардан?
Кундуз кунги шунча қайноқ, иссиқ ҳаводан
Чарчаб қолган кўркам бошинг тўсатдан, бирдан
Уша баланд кўкрагингга мункишга тайёр,
Икки қўлинг тизза бўйлаб шувиб тушибдир,
Ширин-ширин эркалашар ҳукми-ла бир бор.
Елкаларинг вужудингдан ажралишибдир;
Киприкдаги нам инжуси билан бурканиб
Тиниқ-равшан назаринг ҳам вазминлашибди;
Юзингдаги жануб қони алангаланиб,
Метеордай икки бетинг қизиллашибди;
Сеҳр билан тўлиб-тошган шу лаъли лаблар
Ҳар дам ишқий бўсаларга чақирар — имлар.
Соқовланган ҳаяжонли бир истак билан
Не бўлса ҳам қучоқлашга қидирмоқдасан.
Сийнанг қалқир жуда нозик бир титрак билан
Отиб ташлаш орзусида ўртук пардасин.
Оҳ, қайдасен, муштоқ дилга азиз бўлган дўст!..
Ана, туёқ узоқларда таратди овоз —
Таниш чанг ҳам кўтарилди қуюқ, устма-уст,
Қиз шивирлар: «Бу келгувчи мутлақо князь!»

Умидларнинг тасаллиси жуда ҳам осон,
Кўзнинг янглиш кўрсатиши ундан ҳам қулай;
Ана, йўлчи яқинлашиб келмоқда ҳамон...
Аттанг, аттанг, йўловчини у танимайди —
Ҳозиргина биринчи бор кўриб тургани!
Ғариб сайёҳ шу далада кечга қолгандир,
Бир меҳмондўст қўналгадан паноҳ қидирар;
Чарчоқ отин танасидан чиқмоқда ҳовур,
Ана, ўзи отдан иргиб тушишга тайёр...
Тушмайсанми, эй сувори!.. Ўзи нима гап,
Кўрқмоқдами бу бошпана, бу қўшхонадан?
У қарайди! Жуда қаттиқ қимтилган лаби —
Орасидан қисқа, аммо ҳасратли фиғон
Ёз дўллари эзган ниҳол япроғи каби
Учиб тушди ғамгин-ғамгин, аммо асабий:

«Нима бўлди, эй сувори, нега бунча ноз;
Қистамасдан арғумоқдан тезроқ туша қол.
Кўноқ деган тангри берган неъмат деса оз,
Менда ҳар бир нарса тайёр, қимиз билан бол.
Бадавлатман, камбағалроқ кўраман сени,
Ҳурмат айла Бейбўлатнинг бу хонасини!
Ризқинг тугаб, қайта бошдан йўлга тушганда
Бизларни ҳам дуоингдан қилмагил қанда!»

Ҳ о ж и А б р е к

Оллоҳ сени паноҳида сақласин, Лайло,
Меҳмондўстлик шафқатини қилдинг жо-бажо;
Мен меҳмонинг бу келишда отагинангдан
Сенинг учун салом, таъзим олиб келганман.

Л а й л о

Яъни, қандай? Менинг отам? То ҳалигача
Мени узоқ ҳижронларда унутмадимми?
Ҳозир қайда яшайди у?

Ҳожи Абрек

Яшар жойида;
Гоҳо чўлда ва гоҳида ўзга уйида.
Аввал қандай бўлса, ҳозир йўқ ортиқ-ками.

Лайло

Айт-чи: ўзи шод-хурсандми, бахтиёр, тетик?
Тезроқ менга жавобин айт...

Ҳожи Абрек

Ҳозирча тирик.
Тўғри, баъзан ёмғир ёғиб, совийди ҳаво,
Унинг боши яланғочдир...
Айт-чи, сен ўзинг?

Лайло

Мен гоятда бахтиёрман.

Ҳожи Абрек

(секин)

Буниси расво!

Лайло

Нима дединг, қани айт-чи, нима дединг сен?

Ҳожи Абрек

Ҳеч.

Стал атрофида жимжит ўтирар меҳмон.
Ҳурмати-чун дастурхонга ясаб қўйилган —
Чағир қумуш жом тегилмай турар бекўст-кам!

Хақиқатан, бу жуда ҳам ажойиб одам!
Унинг очиқ манглайида ажинлар ўйнар —
Бирин-кетин қимирланиб, ҳаракатланиб.
Балки ғамлар, қайғу-ҳасрат ё узоқ йиллар —
Қўли билан чизилганлар булар қатланиб?
Уни бир оз юпатишни истаган Лайло
Қўнғироқли чилдирмасин олди қўлига.
Бармоқ билан уни чертиб, янгротиб садо,
Ўйнай кетди лезгинканинг қувноқ йўлига.
Унинг кўзи юлдузлардай порлайди энди;
Оппоқ бўлиқ кўкраги ҳам қалқиб тепади;
Болаларга махсус, аммо ғоят ҳаётбахш
Бир ҳаяжон унинг маъсум руҳин қучоқлар;
Меҳмонига манзур қилиш учун айланар,
Парвонаки, оқшом чоғи нурда ўйноқлар.
Бирданига жаранглаган чилдирмасини
Оппоқ момиқ қўллари-ла кўкка кўтариб,
Бош устида айлантириб юз мақом билан,
Йирик қора кўзлари-ла майин телмуриб,
Айтмоқ бўлар лаб тебратмай, товущисиз, сўзсиз,
Ҷақатгина табассумнинг ифодаси-ла:
«Ғамгин меҳмон, бир оз шод бўл, ўйна, кул, куйла!
Тақдир ва ғам — бари хаёл, бариси тубсиз!»

Ҳ о ж и А б р е к

Бас, етади! Тўхтат энди рақсингни, Лайло,
Бир нафасга бу шодликни сен унутиб тур;
Менга айт-чи, қачон бўлсин, ҳеч келганмидир
Хаёлингга ўлиш хавфи ва ундан ҳазар,
Сени нотинч қилмаганми — айт тўғрисиини?

Л а й л о

Йўқ! Не учун менга керак у совуқ мақбар?
Мен тополдим жаннатимни ерда, мен хуррам.

Ҳожи Абрек

Яна битта саволим бор: сени бирор дам
Узоқ-узоқ ота юрти — ватан ишқи, тинч —
Доғистоннинг тиниқ кўки соғинтирганми?

Лайло

Нега керак? Менга бунда қувонч ва севинч,
Тоғ тумани орасида яхшилик камми?
Ёруғ олам ҳамма ерда гўзал ва дилдор
Ва қалб учун ватан деган сўз ўзи бекор.
У вўрлқдан, тажовуздан мутлақо қўрқмас,
Қушлар каби бир ичқиниб, учиб кетар, бас.
Ишон менга, шундай ерда бўладики бахт,
Унда бизга ишонсалар, севсалар фақат!

Ҳожи Абрек

Севги!.. Аммо биласанми, унда не лаззат,
Ер юзида завқ берарми яна муҳаббат —
Бир кишиким ишонган ҳам севган кимсасин
Бир умрга йўқотгану қилган бўлса дафи!
Ундайларга завқ ўрнида бундай муҳаббат
Истаганча кўз ёшию қон бўлур фақат.
Ва шундадир одамларга аниқ тасалли,
Ўлар бўлса, бу иш бўлур яна ўзга бахт.
Ва шундадир ҳам жиноят, ҳам завқу шахват
Ва шундадир жоним учун дўзах ва жаннат.
Бизни баъзан эркаловчи, баъзан қийновчи
Олдимизда доим мутлақ мана шу нарса...
Йўқ, мен асло бир соатлик интиқом — ўчни
Алишмасдим бутун жаҳон меники бўлса!

Лайло

Нега рангинг бўз оқарди?

Ҳожи Абрек

Менга қулоқ бер.

Бир вақтлар менинг укам бўлгучи эди;
Уша укам манглайига ёзмишкан тақдир,
Бейбўлатнинг ўқи билан йиқилди, ўлди.
У шарафсиз ҳалок бўлди — жанг билан эмас,
Оддий ўрмон ҳайвонидай, ёвин танимай;
Бутун ўчин, интиқомин у сўнгги нафас
Васият-ла менга буткул топширди атай.
Мен қотилни энг охири қидириб топдим,
Қинидан ҳам чиққан эди қўлимда ханжар,
Бироқ, яна: «Уч шуми?» — деб ўйланиб қолдим.
«Ўлим нима! Кўзни юмиб очгунга қадар —
Фурат билан менга қарздан қутуладими —
Шунча йиллик қайғу, азоб баҳоси шуми?
Йўқ, бу эмас? Не бўлса ҳам, унинг дунёда
Бирор севган, ишқин қўйган нарсаси бордир,
Менинг зарбим ана шуни янчмоғи зарур».
Армонларим ўринланди. Вақт ҳам етди!
Ҳатто кеча сенинг сўнгги соатинг эди.
Боқ, оқшомнинг нурлари ҳам порламоқдадир!..
Укам товуши қулоғимда янграмоқдадир,
Пайти келди! Бугун сенинг биринчи марта
Шу нозанин вужудингга кўзим тушган чоғ
Борлиғимни чулғамишди қайғу, ҳасрат, доғ,
Жаҳаннамий исёнларда ёндим, албатта.
Бироқ, ўша ҳиссиётлар учдилар мендан...
Валлоҳ! Ичган қасамимни мард бажараман!

Қишдаги тоғ қори каби оппоқ оқариб,
Кўп бемадор қалтиради. тинкаси толиб,
Лайло унинг қаршисида аста тиз чўкди:
Ялиниш-ла, ўксиниш-ла, кўз ёши тўкди,
Бироқ, жаллод нолааларга қилмади парво.
«Оҳ, бу сенинг қарашларинг ғоят беомон!

Менга боқма, даҳшатлисан, бу қандай нигоҳ!
Бу сўзларинг менинг учун оғудан ёмон.
Заҳар-заққум таъсири бор, парвардигор, оҳ!
Менинг билан нечун ҳазил бекордан-бекор?
Раҳминг келсин! Кўзимдаги дурдона бу ёш
Наҳот сендан тополмайди зарра эътибор?
Раҳминг келсин!.. Менга айт-чи, сенинг ўз қондош
Ватанингда астойдил йиғлайдиларми?
Мунча эрта маҳву нобуд қилмағил мени!
Қонимдан кеч, кўнғил, ёшлигимни бағишла,
Бўлганмисан шодлик деган нарсага ошна?
Ёшлигингда сен ҳам мендай севгига тўлиқ
Кулганмисан?.. Кўринади, оҳ, мутлақо йўқ!»

Ҳожи ғаддор сукут билан турарди бу он,
Юзларини ғазаб босган, авзойи ёмон.

«Кўзларингда кўринмайди зарра марҳамат.
Эй раҳмсиз, кўз ёшидан ҳеч йўқдир асар!..
Оҳ, худойим!.. Бир оз тўхта!.. Биргина соат!
Бир кўз очиб юмилгунча сабр этсанг нетар!..»

Лаҳза ўтмай қилич бирдан ярқираб кетди:
Бош юмалаб, қони бирдан тирқираб кетди...
У бемалол қон қўлини узатиб бошга,
Уни ердан бир оз баланд кўтариб олди.
Уримлари ҳалқа-ҳалқа тўлқинли сочга
Қиличининг ўткир тигин у артиб олди.
Шундан сўнг у жуда лоқайд, жонсиз чеҳрани
Жун чакмоннинг орасига яширди секин.
Тошга чиқиб, от устига чаққон сакради,
Унинг ювош арғумоғи, умрида лекин
Билмагани осмоний қўрқувга тушиб,
Елмоқдадир гоҳ хавфсираб, гоҳ терлаб-пишиб:
Пишқиради ва кишнайди, ёлин ел тараб,
Тишларида ғижирлайди пўлатдан сўлиқ.
На сўз тинглар, югандан ҳам бўйнини силтаб,

Тоғ устида учиб кетар бамисоли ўқ.
Шафақ аста бўзаради: кеч, жуда ҳам кеч —
Бу шабнамли зах кечадан узоқ қолмаган!
Кавказнинг тик чўққисидан секин, пешма-пеш
Оқ булутлар чўзилмоқда гўёки илон.
Ҳеч ўхшовсиз ўйинларни улар бошлаган,
Баъзилари дим дарада жим ёнбошлаган
Тиканли шох-шаббаларни аста сийпалаб
Ўтмоқдалар япроқларга инжулар ташлаб.
Кул ранг лойқаланиб чопар бунда ирмоқлар,
Кўкатларнинг тубларида шўх кўпиклари,
Туманлардан ясалган гор орқали боқар
Ҳар битгаси ўлик бошнинг кўзи сингари.
Тезроқ чоптир, ёппа-ёлғиз, танҳо сувори!
Ўраниб ол, кенг чакмоннинг қочмасин бари.
Қайиш тизгинларни яна маҳкам тортиб қўй,
Қайиш қамчин зарбин яна бир кўрсатиб қўй,
Ҳали сенинг изинг бўйлаб қувиб тушганмас,
На тоғларда бўлган жинлар, на ваҳший ҳайвон.
Намоз учун сенда бўлса муддао, ҳавас,
Вақт ўтмасин, айни пайти келгандир шу он.

«Арғумоғим, сақраб юбор! Қўрқоқ кўз билан
Ҳуркиб-ҳуркиб рўпарага мунча қарайсан?
Бу бир харсанг тўлқинларга ютилиб кетган
Ва бу эса — тўлғанмоқда унгурда илон!..
Ёлинг билан шу қудратли қиличимни ман
Жанг майдонда бир неча бор тозалаганман!
Сахро-даштда, таҳликали соатларда сан
Бир неча бор мени омон сақлаб қолгансан.
Ўз юртимиз қирғоғида олурмиз роҳат,
Юганингга бундан ҳам кўп, бундан ҳам оғир
Рус тангаси тақажакмен, илдам юр фақат,
Тез орада кўринажак бизнинг яшил ер.
Кўпданми бу, кўпданми бу, сен ўзгарибсан,
Тўғрисин айт, менинг жоним, азизим ўртоқ:

Нега мунча дарров шунча терга ботибсан,
Нега оғир-оғир нафас оласан бу чоқ?
Мана, туман орасидан чиқар тўлин ой,
Дарахларнинг тепасига қуяр кумуш нур.
Ям-яшил бир қир очилур нафас ҳам ўтмай,
Бизнинг овул зулмат ичра ухламоқдадир!
Узоқ-узоқларда порлаб яшнаб кўринар
Жемат чўпонлари ёққан аланга — гулхан.
Яқинлашган сари бизга аниқ тингланар
Йилқиларнинг бўғиқ саси ва шовқин-сурон.
Отлар сенинг атрофингни ўраб олишар...
Шунда менинг қўзғалишим уларга етар.
Улар бирдан пишқиради, ҳуркади қўрқиб,
Бир нафасда тарқашади, тўс-тўсга тўзғиб:
Узоқдан ҳам ҳидлаб олур улар нафаси:
Сен билан биз — азалданоқ қисмат боласи!..»

Водийларни қучоғига олиб ухлар тун,
Жемат овул тушлар кўриб, мудрар бус-бутун,
Фақат бир чол бутун овул ичида бедор.
Ёлғиз ўзи гўристонга қўйган ҳайкалдек,
Қимирламай чанг йўл узра ўтиради тек:
Кул ранг тошга така қилган, ўзи интизор.
Унинг кўзи чуқур қайғу ва ҳасрат билан
Узоқ-узоқ йўлга қараб, маънос телмурган.

«Кимдир ўзи у сувори? Кўп эҳтиёткор
Тикка тоғнинг камаридан юриб келмоқда.
Унинг дўсти — минган оти кўркама ва ёлдор,
Чарчоқ бошин чайқаганча йўртиб келмоқда.
Йўл чакмоннинг остидаги қўлида эса
Эҳтиётлаб тутиб келар қандайдир нарса.
Уни асрар худди кўзин қорачиғидай».
Ва харсангда мункайганча ўтирган бу чол:
«Қизим менга совға қилган қимматбаҳо мол —
Бўлса керак» деб хаёлга чўмади талай.

Сувори ҳам яқинлашди; тоғнинг бағрида
Тизгин тортди ва отини тўхтатди бирдан;
У тўсатдан қалтираган қўллари билан
Қора чакмон барларини очди шу дамда.
У олисдан олиб келган қонли армуғон
Майса узра астагина юмалаб қолди.
Бечора чол кўрди ҳамда, ё раббий, шу он!—
Лайло боши эканини у англаб олди!..
Чол ҳаяжон ичра бирдан ўзи тентакча
Бошни лабга босиб-босиб ўпа бошлади!
Гўёки у бош устига тўка бошлади
Сўнгги зулм, сўнгги алам, сўнгги исканжа;
Умр бўйи ёлғизликда чеккани қайғу,
Фигонини тек ўпиш-ла тўкар эди у.
Одамлардан ва қайғудан етган заҳмат, бас,
Юрагини эзиб келди унинг ҳар нафас!
Узун муддат чириб ётган эски ип каби,
Бирданига чирт узилди, ёрилди қалби.
Чеҳрасида ҳаракатсиз қотди бор ажин,
Мурда тусин олиб борди оҳиста — секин.
Танасидан шунчалар тез учиб кетди жон,
Энг охирги дақиқага довур бор бўлган
Фикрларни унинг ожиз юзига тўлган
Ажинлари ифодалай олмади бу он.

Юзда қора сукунатни сақлаганича
Қилмас эди Ҳожи бунга асло таажжуб:
Аргумоққа, қилчига тикилди пича,
Сўнг жуда тез тоққа қараб жўнади учиб...

Бир йил ўтди. Жимжит, сокит дара ичидан
Йўл-йўлакай тентиб юрган бир неча йўлчи
Икки жасад топиб олди чангга беланган,
Чўққи узра кўмиб қўйди шу кунлар ичи.
Ҳар икков ҳам қора қонга бўялиб ётар,
Ғазаблари тирик чоғда бўлгандан баттар,

Юзларида кўринарди лаънат асари,
Бир-бирини маҳкам қучган ҳар икковлари.
Кўринишда дўст, аслида икки ёвуз ёт —
Балки бу бир тахмин бўлур, хаёлдир фақат.
Бироқ шўрлик сайёҳларга шундай туюлди:
Чеҳралари ўзгаргандай бўлиб кўринди,
Мурдаларнинг лабларида бор эди даҳшат.
Кийим-бошда бадавлатлик нишонаси бор,
Бошлиқлари папоқларин ўртмишди сокин.
Биттасидан Бейбўлатни таниб олдилар,
Танимади иккинчисин ҳеч киши локин.

1833—1834

КУЗ

Куз! Яланғочланди
Шўрлик боғимиз,
Сап-сариқ япроқлар
Елда учар тез.
Фақат узоқроқда,
Водий ичида
Гўзалланиб турар
Милашнинг сўлғин,
Шингил шапоқлари
Тўқ қизил — гулгун.

* * *

Кўзин ўйнатиб мушукча куйлар,
Бола ҳам мудрар гилам устида.
Ташқариди-чи: бўронлар ўйнар,
Шамол чолади найни тинмасдан...
«Бас, етар бунда сенга ағанаш,
Ўйинчоқларни йиғиштиру тур!
Мен билан келиб аввал хайрлаш,
Сўнгда тездан ухлашга югур!»
Бола тез турди, мушук кўз очиб —
Уни кузатар, куйлаб тинмайин.
Деразага қор уюрма сочиб,
Бўрон эшикда чолади найин.

* * *

Оқ денгиздан физиллаб
Қалдирғоч келди,
Маҳкам ўтириб олиб
Куйлай бошлади:
Февраль ойи, ҳар қанча
Жаҳл қилсанг ҳам,
Сен — март ойи дўқ билан
Қовоқ солсанг ҳам,
Майлига қор ёғса ҳам. ё ёғса ёмғир,
Ҳамма ёқдан кўкламнинг ҳиди келади.

* * *

Шамол эмас ғулу солган ўрмон устидан,
Ирмоқлар ҳам тоғдан қуйи жилдираб оқмас.
Совуқ ботир, жанговарки, кўзи остидан
Қочирмасдан айланади мулкин ҳар нафас.

Синчиклайди ўрмондаги сўқмоқ йўлларни —
Уюрмалар яхшигина босдимни тагин?
Бирор ерда ўнқир-чўнқир ҳеч қолмадимни,
Бирор парча яланғоч ер бўлмасин тагин?

Қарағайга қўнганмикин момик булдуруқ,
Дуб шоҳларин гажим билан безаганми туз?
Катта-кичик дарёларнинг сувлари тўнғуқ,
Уни маҳкам ўз забтига ололганми муз?

Совуқ мағрур қадам ташлар ўрмон устидан,
Музлаган сув қисирлайди у юрар экан.
Порлоқ қуёш шуълалари тиниқ ва равшан,
Уйнашади унинг пахмоқ соқоли билан.

Бир азамат қарағайга минади секин,
Унинг шоҳу шаббасига гурзи солади.
Ўз-ўзича қувонади ва ундан кейин
Мақтанчоқлик қўшиғини куйлаб қолади:

«Қайда бўлса уюрмалар, қорлар, туманлар,
Бўйин эгар мен совуққа, қўрқади мендан.
Ҳозир бориб денгизларда, океанда бир бор
Муздан юксак қасрларни бино этаман.

Истаб қолсам, каттагина наҳрларни ҳам
Узоқ муддат ғазабимга бўйсундираман;
Унда муздан шундай кўприк ясайман — кўркем,
Одамзод ҳам бу ҳунарни ўтказмас мандан.

Кечагина озод-эркин шалдираб оққан
Тоза ва шўх, чўнқир шовва, ўйноқи сувлар
Бу кун якка оёқ йўлга айланиб қолган —
Мол юклаган аравасин карвон қувалар.

Бадавлатман, хазинамга йўқдир сон-саноқ,
Бунча давлат билмайди ҳеч камиш-озайиш.
Мен у шўхлик қилган ерни безайман оппоқ,
Бари бўлур бунда олмос, марварид, кумуш...»

* * *

Қаҳратон қиш пайти эди, кунлардан бир кун

Мен ўрмонда келар эдим. Кун совуқ ғоят.

Учраб қолди — тепаликка чираниб секин

Шох-шаббали бир ченани тортаётган от.

Юганидан етаклаган бир мужик бола,

Кетар эди жуда сипо, улуғвор, тетик.

Катта этик, қўй теридан пўстин эгнида,

Қўпол қўлқоп, ўзи эса тирноқдан кичик.

— Ҳорма, йигит!— дедим; деди:— Йўлингдан қолма!

— Серзардароқ кўринасан,— дедим,— йўл бўлсин?

— Ўрмон ёқдан келмоқдаман, не ишинг менда?

Тинглайсанми, отам кесар, ташигувчи ман.

(Болта товши келар эди ўрмондан ҳар дам.)

— Хўш, отангнинг оиласи каттами?— дедим.

— Оила-ку катталикка катта, одам кам.

Эркаклардан икки киши: отам, мен ўзим.

— Ҳа... ҳа, ҳали шундай дегин, исминг-чи?

— Влас.

— Неча ёшга кирдинг?

— Олти босилиб ўтди.

Ҳаром ўлгур, чуҳ!— деярак йўғон овоз-ла

Мурғак бола юган тутиб илдамлаб кетди.

КРЕМЛЬ

(Қисқартиб олинди)

Нўширвоннинг маснадига йиғлама, кўнгил,
 Кремлнинг биносини келиб ўргангил.
 Бу ер билан Мадойинни ишчилар қурган,
 Бу ер чорга, ўша шонга бўлдилар қўрғон.
 Бу бурчдаги ҳар бир поя бўлгунча обод,
 Юзлаб бўғин нобуд бўлди, юз уруғ барбод.
 Ҳар кун бунда кўрсатарди шоҳ фойдаси-чун
 Юз меҳнаткаш ўлимига буйруқлар кучин.
 Асоси ҳам зулм, аламдан олувчи нафас,
 Қурилиши қондан турган ёлғиз бу эмас.
 Бу ўртада бари шундай, шундай ҳар бири,
 Ватиканнинг қалъаси ҳам Британ қасри.
 Бадавлатлар тинч яшаши деҳқон ишидан,
 Савдогарлар дастмоясн ишчи кучидан.
 Эй тирик кўз, бу бинонинг сирлари аён,
 Бошдан-оёқ гердайишга асос ёшу қон.
 Ҳар бурчдаги данданалар кўзлардир — ювош,
 Ишчи-деҳқон мотамига тўкмакдадир ёш.
 Бу ердаги бир дераза шоҳга ёққунча
 Мазлум гавда бежон бўлди қанчадан-қанча.
 Ситамкорлар ишчилардан оқизарди қон,
 Бу айвонда маза қилсин тоинки султон.
 Бу бинони юрак қон-ла турғизган инсон
 Бирор қултум сув ичмаган бунда ҳеч қачон.
 Зулм-ситамнинг усталари чизганда план,
 Фуқаролар ўлиmidан нақшини олган.

«Бу гумбаздан нега тинмай айланади қуш?»
«Чунки дунё бу гумбаз деб саргардон бўлмиш.
Бу ер бўлмиш золимларнинг буйруқ макони,
Бу ерлардан оқиб кетмиш мазлумлар қони.
Шу бино-чун деҳқон дайди, ишчи бечора,
Эрон бўзғун, Турон эса бўлмиш овора.
Қолсин учун айвон саҳни холи аламдан,
Кўп шаҳарда зиндон тўлмиш меҳнат элидан».

Биласанми, ишчиларга қаср айтар нима?
«Модомики, сотиб олдинг, арзонга сотма.
Эй меҳнаткаш, бу ерлардан ўтганда тингла —
Аркларидан ўгитларин, гиштидан нола».
У айтади: «Сен бизлардай, биз сендай эдик,
Сен фотиҳсен, бизлар — тупроқ, ётмоқдамиз тек.
Бу фатҳдан сўнг сени мутлоқ ғафлат босмасин,
Бошимизда қайта бошдан душман кезмасин.
Бурун сендай ишчи эдик, билсанг, биродар,
Ситам қилди бизни бундай ерга баробар».

Сўрайсанки: «Қани гавданг, қани жон-танинг?»
«Зулм билан тугатилди, бўлди ерга тенг;
Истисморчи виждонсизнинг биздан қорни тўқ,
Ўзимизга бу меҳнатдан ўндан бири йўқ.
Биз дод солиб айтар эдик: «Шонли хўжайин,
Меҳнатимиз унумининг текисланг пайин».
Бу нолаю фиғонларни тингламас жиндак,
Бироқ тошдай ва метиндай раҳмсиз юрак.
Қўлларимиз қисқа эди, уларда баланд,
Ҳам уларда пулу қудрат, биз қайғуга банд.
Белги улар буйруғида, санъат хизматкор,
Дин уларнинг қулидир ва шоҳ уларга ёр.
Жаҳон тўла турли-туман моллари билан,
Бизнинг кучу теримиздан улар тўқ, хурсанд.
Эй, таажжуб, кўнгил, қара, фақат зулмдир:
Дурни тердан, зарни эса қондан қилибдир.

Гарчи бизнинг гавда тупроқ, шу тупроқ кирпич,
Жонларимиз танда қолди, ўлмаганмиз ҳеч.
Қизил ялов зулм маҳвига буйруқ берган он
Ер титради, қалтиради, қўрқди осмон.
Зулм қўшинин қувиб солди, кишанни узди,
Оч-яланғоч, ўксик киши бир жаҳон тузди.
Ўз уйини эгаллади шу ҳақли одам,
Бегонанинг фитнасидан эркиндир олам.
Меҳнаткашлар советининг шонли фармони
Қизил хат-ла париллатди юксак осмонни:
«Эй, бир тўда экинчилар, энди бирлашинг,
Меҳнаткашлар, қўлни қўлга беринг, яшанг тенг».
Бадавлатнинг дин, ватани, олтин, кумуши,
Боймоққа қаратилган бутун қилмиши.
Қорни тўққа қуллуқ қилар бу билан минбар,
«Қуръон», «Инжил» соғим сигир билан баробар.
Ер шарини оша тезда порлаб келажак,
Бир рангдаги ҳаёт кирар оламга бирдек.
Ўроқ-болгадан ўзга ҳеч ҳоким ҳам бўлмас,
Одам эркин жаҳон тузгач, олажак нафас.
Мана, бу гул япроғин кўр, титрар шамолдан,
Худди шундай титрар эди ситамлардан тан.
Ишчиларнинг юрак қони сувдай оқарди,
Деҳқонларнинг жигарларин ўтда ёқарди.
Ахир, бизлар ўтда куйган, тўфонда оққан,
Ахир, бизлар бу «тамоша» — маҳшарга боққан.
Ҳайрон эдик бу оламнинг оқибатидан,
Бахт келмасми, дердик, зулму ситам кетидан?
Дердик: улар найранглари, дин, шоҳ истаги
Оралиқдан кўтарилар, ўприлар таги.
Жаҳл кетар, илм келар дунё яшнатиб,
Ҳар ким эркин бўлар тангри, шайтонни отиб».

ЭРОН ҚИЗИ

Тонг ели, тушса йўлинг, эссанг агар Эрон сари,
Борсанг, Эрон қизларига сўйла шоирдан салом.
Шу баланд тоғ орқасида гуллаган ҳар бир ери —
Ўзбекистон ҳам яшарки, улғаяр, порлар мудом.

Бунда алдов, зулм йўқолган, эрки меҳнат бахтиёр,
Ҳар тарафда олий турмушнинг чироғи яшнаган.
Бунда қизлар порлаган, юзлардан отмишлар ғубор,
Қоп-қора зиндон деворидай «кафан»ни ташлаган.

Бир кун тонгда очилган шунча гуллар шод-шод
Қопламиш чодир туманидан қуёшга чиқдилар.
Ҳамма кулган, қувнаган, ҳар бир тараф шонли, обод,
Бир менинг қалбим қонаб, оғриқ-ла ҳайқирмоқ тилар.

Уйладим мен бошқа мазлум қўшни Шарқнинг борлигин,
Ундагилар ҳали ҳам «Қуръон»га бўлганлар асир.
Уксиниш ёши бўғизимга тиқилди бир йиғин,
Босди Эрон қизлари-чун манглайимни жиққа тер.

ВАТАНДАН ҚАРЗИМ

Улкам талаб қилса ҳар нимайки бор,
Пулу мол бўлгунча имкон бераман.

Пулу мол нимаيميш, сўз ҳам ортиқча,
Ширин ҳаётимни ва жон бераман.

Ёмғирдек марҳамат шафқатга кўнди,
Шу улуг хирмонга бир дон бераман.

Душман тишигача қурооланмишдир,
Қўшинимга вужудим қалқон бераман.

Армиям қиличи устун бўлсин, деб,
Бор кучим, илм ила урфон бераман.

Бунда менинг уйим, ишқим, толеим,
Ватанимга барисин қурбон бераман.

Сен онам, оилам, бахтим чироғи,
Сени сақлаш учун мен жон бераман.

Қимматли партиям сидқи дилимда,
Жон-танним сўраган замон бераман.

1942

БЕШ ЙИЛЛИК ПЛАННИ КУЙЛАЙМАН

«Беш йиллик план жаҳон пролетариатининг капитал устига ҳужумида энг асосий тармоқдир. У ўзининг мавжудиёти билан капитализм стабилзациясини емирувчи ва жаҳон инқилобининг энг яхши планидир».

Иҳромларнинг бор эди
 Ўз куйчи шоирлари,
 Тангри-чун ўқиларди
 Довуднинг шеърлари;
 Кечмишнинг тантанали
 Ҳарбидан тумтарақлар
 Достонлар мисраида
 Ҳалигача қолдилар.
 Энг тубан қиролларнинг
 Шоирлари бонгидан
 Акси садо берарди
 Асрнинг саройлари.
 Ҳомер ачиқ кулади:
 Ахиллес ботирларин
 Курашчан достонлари
 Ҳали гимназистларнинг
 Ёддан, қалқала билан
 Уқийтурган хорлари.
 Ердаги бор тилларда
 Тарбияланмиш севги.
 Фақат энди у замон
 Охирига келдики,
 Қироллар, роҳибларнинг
 Ҳокимлиги емирилди,
 Жаҳонгирлик уруши
 Пўлат тўфонларидан

Янги бўёнлар ўсди —
Етилди большевиклар:
Кремль гумбазлари
Устидан буюк, жасур —
Бир қаҳрамон ўсдики,
Исмидир унинг Ленин!
Жаҳон пролетарин
Инқилобига раҳбар.

* * *

Пешонасин ажин босган
Асаблашган мешчанин
Газетани гижимлайдир,
Шивирлайдир «телба» деб.
Бир ишчи ҳам Ленин исмин
Қабатлайдир, бу билан:
«Энг охири етарканмиз» демоқчи.
Жаҳон янги ранг оладир.
Ернинг олтидан бири
Қуюқ қизил ранг билан
Кўп сиқик ўралмишдир.
Шарқ уфқида қайноқ —
Маъданий ҳарфлар
Езилмишдир: СССР!
Ленин!
Ва Компартия,
Қизил Қўшин,
Коминтерн!
Бу сўзлар, у сўзларки,
Кутар ўз шоирларин.
Машҳур готик маъбадидан
Сарбаланд,
Қулоч керган саҳролардан
Ҳам кенгроқ,
Рио-де-Жанейро кўкининг
Қуёшидан ёруғроқ,

Океанларнинг чуқур
Ерларидан чуқурроқ,
Ҳимолой тоғларин
Бошларидан баландроқ
Тоғ каби дов ва азамат бу сўзлар
Чўққисига чиқолмамиш
Ҳеч киши!

* * *

Лениннинг ўлимида
Мотам тутмиш миллионлар.
Миллионларча ишчилар,
Миллион-миллион деҳқонлар
Уни қўмган эдилар,
Уни қўмган эдилар
Ўз гўшту қонларида.
Ўзларига сингдириб олгандилар
Ленинни.
Шунинг учун Ленин ҳам
Ҳар кун улар ёнида
Бирга-бирга турадир,
Бирга ишлар ҳар куни.
Қаранг, мен кийинганман,
Камзулим менинг кул ранг,
Бу камзул Ленинники.
Сўйлайман улуғ ишдан,
Дам уриб, мени тингланг,
Лениндан бу сўз таги.
Ленин дасти хати-ла
Шарқ уфқида кўринур
«Беш йиллик план» сўзи.
«Беш йиллик!» деб Москвадан
Кучли радиостанция
Кенгликда берар хабар.
Тўлқинда — минг уч юз тўрт,

Жаҳоннинг беш қитъаси
Бонг зарбидан ларзадор.
«Беш йиллик!» деб
Буржуа газеталари қичқирар.
Беш йилликка лаънатлар ёғдирароқ
Папа Пий
Бизга қарши босириққа
Ундайди диндорларни.
Беш йиллик бу — бутун эл
Комсекцияларининг
Мажлис рўзномалари.
Беш йиллик бу — Детердинг
Генштаб бошлиқларин
Янги ваҳималари.
Партиямиз Ўн олтинчи қурултойи
Тантана ва шукуҳ-ла
Калининдан бир ҳайқириқ эшитди:
СССРнинг пролетарлари
Беш йилликни тўрт йилда
Бажарувга
Қони билан аҳд этди.
Гражданлик уруши
Қаҳрамонлик қўшигин
«Темир оқим»и билан
Серафимович ёзди,
Инқилобни қуйлашга
Маяковский бутун
Бир юз эллик миллионни
Оёғига турғазди.
Шеърлар ҳур, вазн озод
Ленинни қуйлайдирлар.
Тиришқоқлик билан
НЭПнинг муғлоқларин ёрароқ,
Инқилобий кураш учун
Пролетар шоирлари
Қўлларида ўйинчоқдай

Сўзни қилдилар яроқ.
Халигача кўп шоирлар ёздилар
Кучли куйлар,
Бироқ энг зўр куй ёзишни
Давримиз бизга юклар.
Мен шуларнинг бирисиман
Беш йилликни куйлайман.
Шеъримни ҳам мен энди
Жаҳон ишчи-деҳқонига берганман.
Шеърим билан мен уларни
Туртаман, қичқираман:
«Ватанингиз Шўроларни
Мудофаа қилишга
Тайёрланингиз!»

* * *

Осойишта илжаядир ҳарбий —
У ниқобли юз.
Иккиланиш пайти эмас,
Қани айт: ёки-ёки?
Ё Шўрога,
Ёки ёвга!
Бу бир савол портлатажак сафларни
Икки лагерга.
Икки фронт ва қатор.
Бу бир савол цементдан ҳам мустаҳкам
Ўзникиларни боғлар.
Менинг шеърим,
Инқилоб деб ўқ еган
Ва қамалган
Минглаб эрларнинг шеъри.
Улар очган йўллар сари
Ўз қонимиз устидан
Олға юрмоқдамиз.
Унутмангки,

Шу лаҳзада юзлаб ўртоқларингиз
Оқ гвардиячи жаллодларнинг
Қўллари-ла тўкилган
Қонлар ичида
Додсиз бўғилмоқдалар!
Шу пайтда, шу соатда,
Шу минутда бириси —
Сизнинг қондошингиз у...
Ҳаётдан энг охириги
Қадамларин ташлайдир.
Бир деворки —
Қон билан нам
Лойида гўштинг иси.
Шу деворнинг тубида у
Ўзга дўстлар сингари
Ёвнинг қотил ва омонсиз
Учин кута бошлайдир.
Мен шеъримни Шўроларнинг
Бутун кимёгарлари,
Инженерлар, колхозчилар,
Тракторчи эрлари,
Агрономлар,
Басма-баснинг шерлари,
Зарбдор бригадалар,
Электр техниклари,
Қизил директорлари —
Дўстларга бағишлайман.
Паргор, қалам,
Ўлчов қуроли билан улар
Ер бўлакларин ўлчаб,
Ишлар калькуляциялар.
Моторли муҳаррикни
Синоқ қилиш ўрнида
Чолишингиз.
Бу чолишмоқ.
Лениндан қолган ишдир.

Менинг шеърим.
Ботир Қизил Қўшинга қарашлидир.
Менинг қувноқ вазналарим
Аэроплан парраклари,
Милтиқларнинг тиғи,
Ўткир найзалар атрофида
Ҳар дам қурилмоқдадир.
Шеърларим,
Сизнинг солдат қўшиқларин
Кўча бўйлаб сиздан қолмай куйлашиб,
Эргашиб юрмоқдадир.
Сизлар билан бирга-бирга
Постларини пойлашиб,
Казарманинг шўх қўйнида
Завқларга толмоқдадир.
Бу шеърлар —
Бутун ўлка Компартияларида
Капиталга фронт очган
Ўртоқларга ҳади.
Шеърларим —
Юракларнинг ҳордиқларин ёзажак.
Шеърларим —
Сизни яна
Ўткир ботирлатажак
Ва ғалабангиз учун
Ишонч туғдиражак.
Бу шеърлар —
Сиз мағрур
Коминтерн аъзоларинингдир.
Мен шеъримни
ВКП(б)даги ошна-дўстларга —
Бағишлайман.
Менинг шеърим
Кремлнинг устида ҳилпираган
Қизил Байроқ сари —
Пастдан чиқар юқориларга.

Партиямизнинг Ўн олтинчи
Қурултой вакиллари
Курсилардан озод туриб
«Байналмилал»ни куйларкан;
Раҳбарлик бирлаштирилган!
Партиямиз қатори
Кундан-кунга мустаҳкам,
Пролетар ҳокимлиги
Пўлат занжирдай маҳкам.
Мен куйлайман:
Беш йилликнинг
Шуқуҳини, донгини!
Бир қўшиқки —
Эллар озод, шарҳлар синфий онгини!
Бир қўшиқки —
Беш йилликнинг қўшиғи!
Титратажак дунёни!

СОВЕТ ПАСПОРТИ ТУҒРИСИДА ШЕЪР

Бўри каби
 чайнар эдим
 тўраликни-ку,
Мандатларга
 заррача йўқ
 ихлос ва мароқ.
Ҳар қандайин
 қоғоз бўлса
 жўнасин йироқ —
Ўз истаган шайтонига.
 Бироқ, мана бу...
Купе-кают
 фронтининг чўзиқ йўлида
Амалдорлар
 ғимирлайди
 сипоҳлик билан.
Йўловчилар
 паспортларин берар
 қўлида;
Мен ҳам
 қизил китобчамни
 унга бераман.
Лаби кулар
 бир паспортни қўлга оларкан,

Баъзисига
қотиб кетар унинг энсаси.
Катта ҳурмат топар
шундай паспорт,
масалан,
Англиянинг
шер тамғали жупай кўрпаси:
Кўзи билан
саховатли зотни егундай
Бир нафас ҳам бўшатмасдан
таъзим, ҳурматин
Қўлга олар
чайчақага берилган пулдай
Америкалик йўловчининг
чўзган паспортин.
Эчки эълон ўқигандай
полякка боқар,
Польшаникин кўрганида
кўзи оқарар.
Полисменнинг фил жуссаси
тушиб тундликка,
Сўраб қолар:
«Қаердан сен?
Бу қандай ўлка?»
Карам каби бошини
у айлантирмасдан
Ва ҳаттоки синаш учун
аҳтиёж сезмай,
Олур
даниялик паспортини
кўзин юммасдан,

Швед каби
 бошқаларга
 мағимла шундай.

Бирданига
 у жанобнинг оғзи куйгандай,

Лаби лунжи чўччайганча
 қийшайиб кетар.

Чунки жаноб амалдорнинг
 қўлига атай,

Менинг
 қизил
 чарм паспортим
 бу навбат етар.

У олади
 гўё бомба ё кирпитикан,

Гўё икки томони ҳам
 ўткир устара,

Гўё икки метр
 узун
 даҳшат илондан

Заҳарланган қўлида бор
 йигирма яра.

Ҳатто ҳаммол кўз қисади,
 қилиб маънодор,

Кошки, юкни
 текингина кўтартирсам ман.

Жандарм
 жосус томон
 савол қилгандай бўлар,

Жосус эса
 кўзин олмас жандармасидан.

Мени агар
 қамчиласа, янчса
 бир йўли

Мазза бўлар эди
жандарм тоифасига.

Чунки менинг қўлимдаги ўроқ-болғали
Бу — Советлар паспорти қарайди менга.
Бўри каби чайнар эдим тўраликни-ку,
Мандатларга заррача йўқ
ихлос ва мароқ.
Ҳар қандайин қоғоз бўлса жўнасин йироқ —
Ўз истаган шайтонига. Бироқ мана бу...

Мен паспортни
чолворимнинг кенг киссасидан
Қимматбаҳо юк ҳужжати каби оламан:
Мана, ўқинг,
ҳавасингиз келсин,
Советлар Иттифоқининг ахир ман
гражданиман!

**ЯХШИ ДЕГАН СУЗ НИМАЮ
ЕМОН ДЕГАН СУЗ НИМА?**

Мурғаккина ўғил бола
отасига йўлиқди,
Увоқ шундай сўради:
«Яхши деган
сўз нимаю
ёмон деган
нимади?»

Менда
сир йўқ яширин.
Болалар, тингланг мендан
отасининг жавобин

Китобимга
ёзаман:
«Шамол эсиб
томни бузса,
Дўл қуйилса
осмондан,
Бу ҳар кимга
равшан нарса —
кезиш учун кўп ёмон.

Қуёш чиқиб,
бутун-бутун
дунё порласа кўркам,
Бу албатта
жуда яхши
каттага ҳам,
ёшга ҳам.

Гар ўғилнинг
кечасидай қоп-қора
кирлар ётса бетида —
Бу, албатта,
жуда ёмон
бир карра
ёш ва нозик терида.

Агар бола
севса совун, порошок,
топ-тоза бўлса тиши —
Бундай бола
ёқимли, жуда тузук.
Бу қилган иши яхши.

Агар бўлса
уришқоқ ҳам ярамас,
урса кучсиз болани,
Бундайларни
истамайман, керакмас
китобимга ёзгани!

«Ўзингдан кичикларга
тегма!»— деб қичқиради.
Мана бу бошқа бола.
Бу бола —
яхши, балли.

Кўриниши ҳам сара.
Агар сен
бир варакай
Йиртсанг
китоб, коптокни,
Октябратлар айтар:
«Ёмон бола!»— деб сени.

Ҳар болаки
ишлашни яхши кўрса,
Бармоғини доим қўйса
китобга,

Бундайни

мумкин ёвса,
ўтар яхши ҳисобга.

Қаргадан

додлаб қочди
битта бола — бақалоқ.

Бу бола

оддий қўрқоқ,
жуда ёмон
бу иши.

Бу бола-чи,

бир вершок бўйи билан
зўр ишга чанг уради.

Ботир ҳам

яхши экан,
турмушга ҳам
ярайди.

Бир бола

ётиб олиб
балчиққа,
севинади
қўйлаги кирлиги-чун,

У тўғрида

ким кўринган айтади:

«Ёмон, иркит,
чиппа-чин».

Бу

тозалаб этигин,
ўзи ювар
калишин,

У бола

кичик ҳали,
яхши дерлар
бу ишин.

Едда тутсин буни ҳар бир ўғил билан қиз бола:

Ёмон ўғил чўчқа бўлиб ўсади,
ёшликда чўчқа бўлса».

Бу сўзларни тинглаган бола қувониб кетди.

Ва қарор қилди мурғак:
«Бундан кейин,

мен энди
Доим яхши бўламан,
ёмон бўлмайман жиндак».

ЛЕНИН

Бизни енгдилар
 Оқ офицерлар,
 Ҳақорат устунига бизни михладилар.
 Бизнинг тақдир бўлиб чиқди
 Сенинг:
 «Қайнаган синф қаъридан
 Янги кучлар ўсиб чиқади»
 Деганинг каби.
 Ахир,
 Қачон бўлса ҳам бизда
 Бўлган-ку диктатура.
 Ҳар янги зарба билан биз.
 Уни аччиқ-аччиқ эслаймиз,
 Ҳар янги зарба билан биз
 Алам-изтироб-ла иқдор қиламиз:
 Қўлдан учганда қуролимиз,
 Биз нимадан ажралганмиз.

Қандай унутайликким,
 Қачон бўлса ҳам бизда
 Бўлганин Шўроларнинг?
 Кўрмаслик мумкинмиким,
 Салобати-ла тураркан рўбарўда
 Қудратли бошинг сенинг —
 Тошга йўниб ясалган.
 «1919 йил, Будапешт» сўзини

Тингламай қололмасмиз
Радио гулдуросининг
(Чепель, 21 март)
«Ленин сўзлайди» деган сўзини:
«Можаристонда пролетариат инқилобини
Табрик қиламиз!»— дея,
Қалбларда ҳануз қолган изини.

Портлашдан кемтик қолганларнинг тортган
аламларида

Можар пролетарлари
Қайта-қайта ғайрат ва шуурлари-ла
Уқир, ўқир, ёдлар бир сўзни:
У исмидир Лениннинг.
Бу исм такроридир унинг.
Гардани ҳам бўлганда,
Унга саховатли буржуанинг
Қамоқдан ажратган жойи ғоят кенг
Ва насибаси бахил — кам бўлганда,
У сенинг исмингни ёдлар, сўйлар, Ленин,
Чиқмайсан унинг асло эсидан.

Гудоклари Будапешт фабрикаларининг
Қайғу, ноумидлик ўпқонларидан
Сени чақирадилар.
Сенга томон интиладилар —
Исмингни унутмаган
Ерсиз деҳқонлар.
«Ерларни бизга берингиз, ерларни!»—
Бонги гулдурос-ла янграркан,
Сочар исминг ўз оҳангин,
Доҳиймиз Ленин!

Осилган ва отилганлар қатори орқали,
Қийноқ ва зиндон,
Очлик ва алам ичра

Партиямиз ҳаётин кечираётир.
Заводларга заводлардан,
Кенг Можаристон
Ялангликлари орасида
Бизнинг инқилобий йўлимиз ётади.
Ленин!
Сен — кураш фармони,
Сен — амри жанг сафарбарлигин.
Ҳушин қайтадан йиққан
Можар пролетарин
Назаргоҳисан, Ленин!

Илғовсиз йироқда — ёз оёи порлар,
Бошоқ солланар, ўроқ етилар,
Бутазорлар мевадан оғир тебранар.

Сен — ҳар нафас биз билан,
Бизлар сен билан, Ленин!
Будапешт устидан ёз нурини сочади,
Фабрикалар бошидан қуёш партав очади.

Ол байроқ сен узра эгилур ҳурмат-ла,
Ленин!
Янги марш гурлар шиддат-ла,
Зафарга сен бизни етакла!

ҲУКМ БОШЛАНМИШДИР

Будапештда стунлар емриди кеча,
Ҳукмга чақирилар эртага Берлин.
Софияда кишан, қамчи, исканжа,
Парижда тўп ўкируви, манглайда ажин.
Шахталарда шахтёр нишонга боқар,
Москва томон эса увлар бўрилар.
Ҳукм бошланмишдир,
Бошланмиш ҳукм!
Ҳукм жаҳон бўйлаб бошланмишдирким,
Ишчилар — бундалар,
Буржуа — унда.
Еримиз куррасин туман буркамиш,
Туганмоқ билмаган қўл очиқ баҳор.
Подалар тарқалар,
Учар йилқилар,
Тўлин юзида — порлаш, жилмайиш,
Уюм-уюм пок нур туганмай оқар.
Румин батрагини ҳиддат эзмишдир,
Нафратдан бўғилур можарлик деҳқон.
Хўжайинлар қўлига
Ер берилмишдир,
Бу ерлар у қўлда бўлмишдир зиндон.
Ҳукм бошланмишдир,
Бошланмиш ҳукм!
Ҳукм жаҳон бўйлаб бошланмишдирким,
Деҳқонлар — бундалар,

Хўжалар — унда.
Сиз бизни гуноҳкор, дейсизми?
Биз эса — сизни!
Биз қурдик яшашни дунёда,
Сиз бизни, гуноҳкор, дейсизми?
Кўчалар, фабрикалар, шаҳар ва уйлар,
Ўрмонлар, бугдойлар, мевалар бутун
Яралмиш меҳнат-ла бизларнинг қўлдан.
Ўзимизникин қайтаришни сўраймиз!
Ҳукм бошланмишдир,
Бошланмиш ҳукм!
Ҳукм жаҳон бўйлаб бошланмишдирким,
Ишчилар, деҳқонлар — бундалар,
Бошқалар — унда.
Бу қатъий ва сўнгги ҳукм.
Биз тайёр — шунда!

ЛЕНИН ҲАҚИДА ШЕЪРЛАР

1. ЗАМОНЛАР ҚАДАМИ

Бўронлар жарчисидек стачкалар ўт олиб,
Тугар экан муттасил кечалар каби замон,
Биз қуллик меҳнатининг замбарига миҳланиб
Чиққан эдик қувончсиз шу ҳаёт йўли томон.
Тоинки ота-бобо тақдирини кўчириб,
Зарра оҳу фиғонсиз бўйинни букмоқ учун.
Ер юзида жаҳаннам уқубатин кечириб,
Қаро йўқлик қаърига оқибат чўкмоқ учун.

Бурлаклар номин атаб қайғу билан қилган куй,
Рус халқининг атоқли бир наҳри қирғоғидан,
Кечалари шуурсиз ерларнинг овлоғидан
Шунда битта азамат ғурур-ла кўтарди бўй.
Унинг улуғ номи-ла бахтиёр ерда, сўзсиз,
Фахр билан яшайди неварачеварамиз.

У бизнинг турма каби қора ҳаётимизга
Қайрилмас, бўйин бермас, ғазабли бир куч каби
Кириб келди; зулматни ёриб, ялтираб кўзга,
Фиғонлардан яралган ҳайқироқ бир ўч каби.
Минглар унга ишониб, кирдилар янги изга,
Миллионлар қўзғалдилар орқасидан кўч каби.

У бизга берди давлат, байроқ, кураш мақсадин,
Мана энди Волгадан, Нева билан Камадан

Шахтёр, пўлат қуйгувчи, гуруҳ-гуруҳ батрақлар,
Очликнинг қамалидан чалажон ва бемадор,
Расо қомат кўтариб кўрдилар биринчи бор
Ўз етук бўйлари-ла, кучга тўлган билаклар.
Замонлардан қанчалар бизлар турамиз устун,
Бизга йироқ келажак кўринади бус-бутун.

2. ЧИН ОРЗУЛИ КИШИ

Яланг қават қор бетин сайқаллайди гирдибод,
Ер юзида гир айланар савам-савам уюрум.
Хаёлпараст, ишончи йўқ, бир ҳовлиқма келгин зот
Қулоқ солар, кулгулари лабларида яширин.
Кремлда Ленин сўзлар, ҳар бир сўзи оташин,
Ҳатто биллур музларни ҳам ёқолгудай бир яшин.

Хувиллаган кабинетга мўралайди тун — кеча,
Столдаги чертёжларга, планларга қарайди.
Шундай бўлур, чарчоқ, ҳорғин еримизга талайча
Нур, иссиқлик мадорини бермасамиз бўлмайди.
Симлар бўйлаб ҳаёт каби кучли ток оқажакдир,
Жаҳонимиз меҳнатдаги шавқ билан боқажакдир.

Ювиб кетар таслим бўлган дарёларнинг ўзани
Кўзимиздан оқиб келган сўнгги шўр ёшларгача.
Тиним билмас улуғ инсон тўхтатди-да сўзини,
Сухбатдошин кўзларига тикилиб қолди анча.
Аммо меҳмонимиз қалби совуқликда муз эди,
Кўзлари ҳам турғун сувдай ифодасиз, бўз эди.

У илжайиб, қаламини чайнар эди дам-бадам,
Тевараги қоронғилик кўролмайн зарра нур.
Таъзим қилди. Жўнаб кетди. Алланима ёзди ҳам
«Кремлик хаёлпараст» тўғрисида баҳузур.
Олди-қочди китобларнинг автори каллаварам,
Унинг гапин англамади, англаб етолмасди ҳам.

...Биз эр етдик. Қатор йиллар ғовларидан чарчамай,
Фурсатлар ҳам уча берди қайрилмасдан қаноти.
Гарчанд бизнинг орамизда Ленин қолди кўринмай,
У суҳбатдош бўлган зот ҳам йўқликка кўчди оти.
Улуғ Ленин орзуларда тасаввур қилган дунё
Биз яшаган замонада нақд олтиндай муҳайё.

Қаддинг кўтар, замондошим! Боқ узоқ-узоқларга,
Шу бепоен Ватаниннга ташла эгалик кўзин.
Каспий, Сталинград, Днепр — йироқларга,
Тоғлар, қирлар, қумли чўллар қанча ўзгартмиш юзин.
Йилдан-йилга янги йўллар тўшаб қадам-бақадам,
Қанча-қанча илгарилаб кета олдик биз илдам.

Ғоят кенг уфқлару ғоятда зўр юксаклик,
Бизнинг тилак, фикру меҳнат, режамизга йўқ қиёс.
У ўйлаган дадил, ўлмас орзу қилиб раҳбарлик,
Бизни ундар чўққиларга. «Қани,— дейди,— олға бос!»
Шавқ ичида урар юрак, нафас олиш бемалол,
Бутун-бутун мазмуни-ла кўринади истиқбол!

...Бу режада ҳали бизлар йўл босажак чўққи бор,
Бунда эрта биз шаҳарлар қуражакмиз улуғвор.
Қазилажак каналлардан кемалар сузар қатор,
Бунда бизлар асос қўйган абадий ва сўнги бор —
Жаҳон ичра шоду хуррам меҳнат топар эътибор.

3. ЮЛДУЗЧА

Йўл бошловчи верфь бўйлаб, кездириб чарчаб қолди
Даранг-даранг шовқинда.
Шотландия шаҳари Глазгода йўл олдик
Ишчи маҳалласига — қўшни экан яқинда.

Қуёшнинг нури тушмас, пастак, захкаш қўралар,
Шу зайл кўчалари.

Бизни ўраб олдилар мактаб бола-жўралар,
Портдаги ҳаммолларнинг қиз-ўғил болалари.

Бириси бу нотаниш меҳмонлардан ҳайиқиб,
Озгина ўйлаб олди.
Сўнг ўша болалардан нарироқ четга чиқиб,
Қўлини кўкка қилиб, салют ҳам бериб қолди.

Чакка ўтган томларнинг қўрғошин соясида
Қилтириқ гиёҳ каби
Турар эди жавдираб, мурғагу нозик жуда,
Ишчилик тақдирининг яққол наслу насаби.

Шамол ҳилпиратади боланинг эгнидаги
Отасининг эскисин.
Мен ғамгин ёшлигимни ўйладим кун кечаги
Моғор босган тахтали ертўлаларнинг исин.

Нам босган Петербургнинг портидаги бир кўча —
Кўз ўнги ёппа туман.
Чўнтагимдан чиқариб кичик қизил юлдузча,
Ўша мурғак боланинг қўлига топширдим ман.

У ўша юлдузчани кафтига сиқиб олди,
Тизза чўкди атайин.
Жуда ҳафсала билан ҳўл қумга чизиб қолди
Қисқагина битта сўз, у ёзган эди: «Ленин».

Ҳаётнинг ўғай ўғли бўлган инсонлар учун
Мана менинг ҳикоям.
Бизга умид, олқиш-ла боққан миллионлар учун,
Ватанимиз юлдузин севгувчи жонлар учун
Мана сўзим — ҳикоям.

ХАЙРЛАШУВ

(1924 йилда СССРдан жўнаб кетарканман)

СССР!

Энди кетмоқдамиз!

Қўлингни бер, қўлингни,

Кел, хайрлашайлик!

Севдик,

Севамиз сени.

Сенинг қўрғошин ўқлардан яраланган деворларинг

Маркснинг расмини қанчалик севса —

Шунчалик севамиз сени!

Мужикларинг ўз ерини севгани қадар

Севдик,

Севамиз

Сени!

Россия!

Тўққиз юз ўн еттинчи йили туғилган Россия!

Сени Кавказдан

То

Сибирга

Қадар пиёда

Кезган каби, аниқ таниймиз!

Ҳалигача қорли станцияларингдан

Флягани тўлдириб

Олганимиз қайноқ сув

Қалбимизнинг тагида

Совимасдан турибди.

Россия!

Лениннинг мамлакати!
Кўрдик, исён-ла юксакликка
Умтилган халқ оммасининг
Бус-бутун камолини,
Бус-бутун қудратини!

Бугун шаҳарлардан узоқ
Рельсларда занглаб ётган
Бўйи қирқ беш одимли
Бўш вагонлар ичидан
Бурнимизга анқирди
Гўё янги тўкилган
Тоza қонларнинг ҳиди.
Бизни чулғаб олмишди
Ғалабалар нашъаси,
Ун тўққизинчи йилнинг
Енгилмаган нашъаси.
Қизил гвардиянинг
Енгиб чиққан нашъаси.
Ҳатто товушимизда ҳам
Аланга берар эди.
Инқилобнинг энг иссиқ жўшқин қонли чоғлари
Сибирь бўронлари-ла барабар қичқиришдик,
Гўёки Колчакни чор михга қоққан бизу
Ерга кўмган биз эдик.

Едимиздан чиқмайди.
Сенда бирга ўтказган
Биринчи Май кунлари,
Қизил Майдон гуввоси
Баҳайбат кўнғироқдай.
Сафларда одим отган
Шилинг поча, қурч кўкракли
Кўнғир соч комсомолкаларинг

Ўдимиздан чиқмайди.
Чалинарни қалбимизга жўр бўлиб
«Байналмилал» музыкаси!
Россия!
Имтиҳонга тайёрланган
Бир шогирд ишқи билан
Коммунизм алифбесин ўқиётган Россия!
Асрларнинг дарчасидан
Бизнинг бу давримизга
Ҳаммадан аввал бўйинини чўзган диёр!..
Мерседес моторларини
Ялангоёқлик билан
Ўзиб ўтган Мамлакат!
Биз ҳам сен-ла баб-баравар
Бир ёстиққа бош қўйиб,
Тракторлар қўшинига
Тўлиб-тошган ўлканинг
Ширин тушин кўрганмиз!
Юлдузлардан юлдузларга кўприк қурган
Бир радиодек сезолдик
Томирларингда уриб турган электрик ишқини!
Биз биламиз қанча қизғинлигини
Кооперативлар билан дўкандорлар жанжалин
Ва биз кўрдик давлат банки билан
«НЭП»чиларнинг уришин.
Бу қаттол жанг
Ва сенга айтамызки —
Россия!
Агарчи «НЭП» замонида яшайсан,
Заррача қўрқа кўрма —
Капитандир сенга РКП,
Бу капитан кўп ишончли капитан.
Босиб, ўзиб кетасан,
Шубҳаланма, турғунликда қолдик, деб,
Илгари босмоқдасан,
Россия!

Россия!
Сендан узоқлашарканмиз,
Ақлимизда, зеҳнимизда
Энгельснинг материализми каби
Улмас хотиралар бор!
Биз энди кетмоқдамиз,
СССР!

Қани, хайрлашайлик,
Қўлингни бер, қўлни бер!

1924

У ДЕВОР

Қора тошдан гир айланма ўралган,
Қуёшни парча-парча бўлган
Темир панжара.

Таядим манглайимни

шу темир панжарага.

Панжара манглайимга

ботди — кўмилди.

Сўнгакли кенг манглайим парча-парча бўлинди...

Манглайим

панжарага таялди;

Юзим

қонга бўялди.

Бу қон менинг қоним,

Борлиқни шу қонли пардадан кўради кўзим.

Қора тошдан гир айланма ўралган,

Қуёшни парча-парча бўлган

Темир панжара.

КОММУНИСТЛАР ҲИҚҚА ТУТИЛГАН ДЕВОР

Шу ерда,

Шу деворда!

Шу деворнинг тубида

Бизникиларнинг боғланди қўллари.

Бу деворни

Биз учун тиклаганлар.
Бу девор
Дор ёғочларининг совунланган ипидай ярқирар.
Бу девор...
Бу деворда тоза қонли этларни парчаловчи
Йиртқич ҳайвон тишининг
Кескинлиги бор.
Бу девор
Кўзлари афюн туманли попларнинг
Белларидаги қора белбоғдай
Уралган жаҳоннинг
Бўғизига.
Бу деворнинг таг тоши
Империализмнинг
Бошланғич одимлари билан барпо бўлгандир.
Бу деворнинг тагида
Бизниқиларнинг
Эйфель минорасидай сўнгалари юксалар.
Бу деворнинг бир учи
Ёғоч палақмонли сариқ Чиндан,
Яна бир учи
Электрик курсили Нью-Йоркнинг ичинда.
Дунёдаги ҳар банкда
Унинг акциялари бор;
У девор,
У девор,
Лорд Керзоннинг
Император герби-ла
Қўлланган ҳар сўзида бор.
Бу девор
Эйфелнинг чўққисидан қурбонларни ахтарар.
Бир чеккаси Гинденбургнинг
Берлиндаги савлатли
Олтин миҳли ҳайкалига таянар.
У деворнинг тошларини
Тил билан ялаб-юлқаб,

Навбат кутар
Қора кўйлакчи Муссолини.
Ва Италия
Баҳайбат этик каби

қон ичида сузмоқда.

У девор
Иккинчи Балкан каби
Бўй чўзади Балканда.
У девор,
У девор,
У девор,
Бу деворнинг тагида.
Коммунистларни ўтга тутарлар.
Бу деворнинг тагидаги
Ҳар бир қарич ернинг ҳам
Шу девордай узун қонли бир достони бор.
Бу деворнинг тагида ўлганларнинг
Эркакликларин ситиб оладилар-да,
Миллионерларнинг гугурт чўпи каби
мараз скелетларига
Ешлик пайванд қилмоқчи бўладилар.
Миллионерлар
Кўмилди фоҳишаларнинг ҳаром этларига.
Бир радио концертдай
Завқ билан тинглайдилар —
У деворнинг тагида
Ўқ товуши-ла барабар
Жаллодлар бераётган
Ўлим фармонларини.

* * *

У девор.
У деворнинг тагида
Еппа сафарбарлик бор:
Минг тўққиз юз ўн тўртинчи

Йилдан кўра каттароқ,
Шундай сафарбарликки
Ундан кўра малъунроқ!
Қуёш нури остида
Қоронғилик тешикка қочган каби
Буржуйлар чопмоқдалар
Ушбу сафарбарликка.
Британия дредноутлари ҳимояси остида
Миллатлар иттифоқи,
Вужудидан порох ҳиди анқпган
Дипломат,
Чириган солдатларнинг
Этидан лавзатланган
Генерал.
Хуллас, бутун Иккинчи Интернационал
Походга отланмоқда!
Мана, заҳарли гулларни йиғмоқ учун,
Диннинг
Шудгорини ўғитлаган ва қазган,
Ўз асарларини блокнотларга ёзган
Файласуф,
Марганец ачитмасининг зангини мақтагувчи
Шоир,
Одамни тез қирувчи
Янги қуроолар билан,
Лаънати нурлар билан
Савдо қилгувчи
Олим,
Мана, қуруқ калласига
Қўрғошин чамбар кийган
Номаълум аскар —
Ҳаммаси сафарбар
Шу деворнинг тагида.
Шу девор,
Шу девор,
Шу девор,

Шу деворнинг тагида
Коммунистларни ўтга тутурлар.

ЖАВОБ

У девор,
У деворингиз,
У девордан зарра қўрқмаймиз!
Бизнинг қувватимиздаги суръат
Диндорлик кучиданмас,
Ёки ширин хаёлнинг
Туманли лаззатимас;
У фақат
Тарихнинг тўхтатиб бўлмас оқишидандир.
Бизга қарши чиққанлар
Қарши чиққан бўлади —
Моддадаги ҳаракатнинг,
Ҳаракатдаги жамиятнинг
Азалий қонунларига.
Тўхтамоқ йўқ, ҳаракат бор,
Бугун эртани туғар,
Эрта бугунни йиқар
Ва бу тўхтамай оқар —
Оқар, оқар...
Биз бу куннинг қаҳрамони —
Эртанинг жарчисимиз.
Бу — турмасдан оқиб борган,
Йиқиб қурган
Бир оқиннинг
Берк эшикларни очадиган очувчисимиз.
Коммунист демак —
Қадамларини тарих қадамларига
Мослаб босган инсон, демакдир.
Империализмнинг ёви,
Кўҳна асосларни емирган,

Эртани қурган
Қаҳрамон
Демақдир.
У девор,
У деворингиз,
У девордан зарра қўрқмаймиз!..

1925

БОЛАЛАРГА НАСИХАТ

Шўхлик сенинг ҳаққингдир,
Тик деворга сакраб чиқ.
Энг юксак дарахларнинг
Шохидан шохига ўт.
Уста капитан каби
Қўлинг идора этсин
Ерда чақмоқдай кетган
Учқур велосипедингни...
Дин дарслари домласининг
Масхара суратини
Чизган қаламинг билан
Афсоналар оламининг
Яшил кафан скелетин
Бир уриб ерларга йиқ.
Сен ўз жаннатингни
Қора тупроқ устида кўр,
Сени «Хилқати одам» билан
Алдаб келгувчиларнинг
География китоби-ла
Ирганч товушини ўчир.
Сен шу оддий тупроқни бил,
Тупроқ демак — Ватан демак,
Шу тупроққа ишонгил.
Айрилма ўз онангдан,
Тупроқ — она-Ватанни,
Ватанни сев
Онанг қадар...

1928

КАРАМ¹ КАБИ

Ҳаво қўргошин каби оғир!

Бақир,
Бақир,
Мен ҳам бақиряпман!
Келинг, қўшин, қўшин
Бўлиб келинг,
Қўргошин эритмоққа —
Мен
Сизни
Чақиряпман!

Битгаси айтадики:
— Мунчалик бақирасан,
Ўз овозинг ўтидан куйиб кул бўласан.
Ҳей,
Карам каби
Уртанасан,
Ёна-ёна кул бўласан!..
«Да-а-ард
Кўпу

¹ Карам — «Карам ва Асли» деб номланган шарқ халқлари афсоналаридан биридаги ошиқ қаҳрамондир. «Карам ва Асли» афсонаси «Тоҳир ва Зухра», «Фарҳод ва Ширин», «Вомиқ ва Узро» сингари афсоналар туркумига киради. (Таржимон эскартиши.)

Ҳамдард
Йўқ».
Юракларинг
Қулоқлари
Мунчалик кар,
Мунчалик кардир, ахир?

Ҳавода қўрғошин оғирлиги бор...

Мен унга жавобимда
Шундай деб айтаманки:
— Карам

Каби
Ёна,
Ёна,
Кул бўлсам бўла қолай!
Мен ёнмасам,
Сен ёнмасанг,
Биз ёнмасак,
Қандай

қилиб қоронғиликлар
ёруғликка чиқар?

Ҳаво эса тупроқ каби чўнг, вазмин,
Ҳаво қўрғошин каби оғир!

Бақир,
Бақир,
Мен ҳам бақиряпман!
Келинг, қўшин, қўшин
Бўлиб келинг,
Қўрғошин эритгани
Мен

сизни
чақиряпман!

1930, май

ШУБҲА

(Хотини томонидан сотилган ўртоғимга)

Шубҳадаман хотинимдан:
Сотмоқчи бизни.
Сотмоқчи ишимизни,
деган қаттиқ шубҳада...
Шубҳадаман хотинимдан,
Тонготардан бери
Папирос тушмаяпти лабларимдан...
Шубҳадаман,
Шубҳадамиз.
Шубҳа:
Ялангоёқ қоронғи кеча каби
Бирин-кетин ўчаркан,
Гўё шу қора кеча
Дилимда қип-яланғоч,
Қоп-қора
Кўринган сайин
Қайтадан туғиламан...
Бир замон билак ташлаб ўпганим ғоз бўйинлар
Бахмалдай соз бўйинлар
Менинг ўз қўлларимда
бўғилар,
бўғаман...

1930

30 Я

Қирқ биринчи йил декабрь ойида
Петришчевода, Верея шаҳри ёнида
Кунлар — кун ўта қисқа
Ай-ҳой қора кечалар —
Шунча узун, менинг зиндоним каби.
Ҳар тарафни қоплаганда қор,
Немислар ўн саккиз яшар бир қизни дорга
осдилар.

Ўн саккиз ёшли қизлар, балки эрга тегали.
Бу қиз москвалик эди.
Еш коммунист — партизан
Севди, туйди, ишонди
Ва жангга қатнашди ҳам.
Ва дорнинг сиртмоғида
Нозик бўйинлари-ла
Тебраниб турган бу қиз
Бутун салобати-ла
Инсон эди, билсангиз.
«Уруш ва тинчлик» китобин
Гўё варақлагандай,
Дорда осилган қизнинг
Қорли қоронғиликда
Солланарди қўллари.

Кесилди Петришчевода телефон симлари,
Кейин немисга қарам

Катта отхона ёнди;
Ун етти от ҳам ёнди.
Тонготар чоғида-чи,
Партизан қиз ушланди.
Кутилмаган қопқонга
Тўсатдан тушиб қолди партизан.
Осмон ҳулкар билан,
Юрак ҳунарлар билан,
Шиша бензинлар билан
Тўла эди бу тонгда.
Гугурт чақмоқчийди у,
Гугурт чақилмай қолди.
Тўппонча отмоқчийди,
У ҳам отилмай қолди.
Қўлларин боғладилар,
Уни олиб бордилар —
Сўроқ уй ўртасида тип-тик турар партизан.

Тўрваси елкасида,
Бошида қулоқчини,
Қавиқ пахталик чолвор,
Чарм пиджак эғнида.
Офицерлар тик қарашиб қолдилар:
Арчилган бодом каби
Пок-покиза қиз эди,
Эғнида қавиқ кийим,
Оёғида пиймаси.
Стул устида қайнар ҳовур тўла самовар,
Столда тўппончаю
Елкадан ошган камар,
Яшил шишада коньяк,
Қолдиқ колбаса билан
Ноннинг увоқлари бор.

Уйнинг ўз эгаларин ошхонага ҳайдашди,
Ошхонада чироқ йўқ.

Ўчоқда милтираган бир-иккита чўғ билан
Ёришиб турар эди.
Атрофда суваракнинг
Таниш ҳиди бор эди.
Бу уйнинг эгаси ким?
Чолу кампир, бир ўғил,
Бир-бирга сиғинишар,
Гўё дунёдан узоқ.
Гўё қоя бошида бўри, сиртлондан кўрқиб,
Қоронғи кечаларда ёлғиз қолган кишилар.

Зоянинг терговини
Аниқ айта олмайман,
Қўшни уйда барала
Эшитилиб турарди,
Сўрашар:
— Билмайман!— дер.
Сўрашар:
— Хабарим йўқ!
Сўрашар:
— Айтмайман!— дер.
Сўрашар:
— Билмайману айтмайман, хабарим йўқ!

Ер юзида уч сўздан бошқасин унутган қиз,
Соғ-саломат боланинг вужудидай тўп-тўқис,
Икки нуқта орасида энг қисқа йўлдай текис.
Қайиш билан оғир дарра солдилар:
Чурқ этмади партизан.
Баданидан шилт этган бир овоз чиқдию,
Чурқ этмади партизан.
Қарс-қарс тушган бу дарралар
Шундай тўлғанар эди —
Гўё қуёш қизиғида
Қамчидай гур ўртаниб,
Илон тўлғанган каби.

Ешгина битта немис офицери келдию
Ошхонага кирди у,
Уриндиққа ўтирди,
Кафти билан қулоқларин беркитиб,
Кўзини чиртта юмиб,
Сўроқ тамом бўлгунча
Чурқ этмасдан ўтирди.
Қайиш дарралар тинмас.
Ошхонага қувилган
Уйнинг хўжайинлари санайдилар:
Юз-юз эллик, икки юз...

Қайта сўроқ бошланди.
Сўрашар:
— Билмайман!— дер.
Сўрашар:
— Хабарим йўқ!
Сўрашар:
— Айтмайман!— дер.

Гоятда мағрур жавоб, зарра ёлвориш йўқдир,
Аmmo энди овозда аниқ тиниқлик йўқдир,
Қонаган бир мушт каби юмилган ва бўғиқдир.
Партизанни ташқарига олиб чиқдилар:
Бошида қулоқчини,
Эгнида қавиқ кийим,
Оёқдаги пиймаси,
Ҳатто чарм пиджаги
Энди эса йўқ эди.
Юпқа кўйлақда эди, яп-яланг оёқлари,
Оппоқ-оппоқ тишлари,
Шу оппоқ тишлар билан азоб-уқубат аро,
Тишлай бериб шишиб кетган қирмизи дудоқлари.
Чаккаси ва бўйнида,
Манглайда қон излари,
Қўллари чизимча-ла орқасига боғланган.

Найзалардан олдинроқ
Одим отар партизан.
Уни ўраб олдилар,
Сўнг Васлий Куликнинг
Уйига киритдилар.
Бир тахта сўри узра секин ўтирди у қиз;
Жуда чарчаган эди, жуда ҳориган эди.
Бир қултум сув сўради,
Сув бермади виждонсиз,
Ифлос немис солдатлари
Пашша каби йиғилдилар бошига.
Бири туртди, бири тортди
Ва бириси сўз қотди.
Қиз сиғинар эди ўз юрагига,
Бири гугурт чақиб тутди қақроқ лабига.
У мардона турдию оғриғини унутди.
Бири миалтиқ сарнайзаси ила
Қиз курагин
Яралаб, тимдалаб кўрди,
Найза учи қонга беланди.
Зерикиб, ётмоққа жўнаб қолдилар.
Эртаси кун тонготарда
Партизанни яна қайта
Ташқарига олиб чиқдилар:
Тўрт томонда оппоқ қор эди...

* * *

Юм-юмалоқ, қўй кўзли
Бир ўғлон даричадан
Ташқарига боқмоқда.
Олам музлар ичида,
Қор тагида бўм-бўш кўчалар
Юлдузлар ичида.
Юм-юмалоқ, қўй кўзли,
Дарчадан боққан ўғлон

Бўй ўсиб улғайганда,
Бола-чақа кўрганда,
Кўрган ва кечирганин
Унутиб қўяр, аммо
Яланг оёқ бир қизнинг
Қор устида юрганин
Унутиб қўя қолмас!
Бирор ёз кечасида
Чўчиб уйғонажак у;
Ҳозир кўриб турганин
Унутиб қўя қолмас!
Ҳамма ёқни қор босган,
Муз-ла қопланган кўча,
Яланг оёқ партизан,
Қўл орқага боғланган,
Эғнида фақат кўйлак,
Талай найза олдида
Ўзи кетмоқда якка.

У бошдан то бу бошга бориб келар эдилар,
Навбатчилар совқотиб, уйга кириб кетдилар.
Исиниб олдилару ташқарига чиқдилар,
Соат тунги ўн эди — иккигача шу аҳвол.
Навбатчилар алмашди, лекин ҳамон партизан
Зарра қимирламасдан
Скамейкада қолди.
Партизан ўн саккиз ёшида!
Партизан ўйлайди, ақли бошида,
Ўлдирилажагин билади аниқ.
Партизан юраги нафратга тўлиқ,
У ўлимдан ҳеч қўрқмайди,
Қайғу сезмас даражада соғлом жонондир —
У мард инсондир.
Яланг оёқларига боқди:
Шишган, чатнаб, бўртиб кетганди улар.
Партизан рус қизи,

Дарду ҳасрат рус қизига ёт эди,
Вужуди териси ичра бўлгандай,
Ўзи шунча ғазаб ичида,
Дўсти — эътиқод эди.

Онда-сонда онаси тушар ёдига,
Мақтаб, китоблари тушар ёдига.
Қўз ўнгида Ильич сурати,

Яшил гултувак.

Тувак тўла гул-чечак...

Бали, алвон гуллар келар ёдига;

Утган йиллар келар ёдига.

Бу дамлар шундай яқин,

Эғнидаги кўйлакнинг гулларидай

Қўл билан тутса бўлар.

Биринчи бомбардимон тушар унинг ёдига,

Фронтга аввал кетган ишчиларнинг тўдаси:

Ватандош қизу ўғлон тушар унинг ёдига,

Кўчадан ўтишаркан қўшиқ айтган эдилар,

Шўх-шатири болалар ҳам чопа кетган эдилар.

Онда-сонда бир трамвай бекаати тушар ёдига,

Комсомол мажлисию

Хайрлашган онаси тушар ёдига.

Бу дамлар шундай яқин,

Кескин-кескин сўзлаган

Ўз овозини ҳатто

Қўл билан тутса бўлар.

Ортиқ ёдига тушар жимжит турган овози,

Душманнинг чаккасига ўқдай урган овози:

— Йўқ! — деган;

— Айтмайман! — деган;

Душманларга ҳеч нарсани айтмаслик учун

Ҳатто ўз отини ҳам яширган —

Зоя эди бу қиз!

Душманга: «Исмим Таня!» деб айтди.

Таня!

Мен бўлсам Бурсада зиндон ичраман,
Бурса, жазо уйи, ўнгимда расминг,
Бурса зиндонидаман!
Бурса деган ер борлигини
Балки ҳали эшитмагансан,
Менинг Бурсам — ям-яшил бир ўлка, чаман!
Бурсада — мен зиндон ичраман,
Кўз ўнгимда суратинг.
Замон эса — тўққиз юзу қирқ биринчи йил эмас,
Қирқ бешинчи йил!
Энди Москва узоқда,
Берлин яқинида борар ҳозир жанг.
Берлин қопқаларида
Жанг олиб бораётир
Сенинг азаматларинг —
Ушалар бизникидир,
Ушалар номусли дунёникидир!

Таня!
Сен ўз Ватанингни севганинг қадар,
Мен ҳам ўз мамлакатимни севаман,
Сен — комсомолсану ёш партизансан,
Мен қирқ икки ёшли бир коммунистман.
Сен — рус,

мен — турк.

Аммо иккимиз ҳам коммунистлармиз.
Сени осдилар Ватанингни севганинг учун,
Мен элимни севганим учун
қамоқда бу кун!

Мен яшамоқдаман,
Аммо сен ўлдинг.
Сен кўпдан буён йўқсан дунёда —
Қисқа вақт яшадинг бизнинг орада.
Тотқизмай ҳаёт ҳузурин,
Ун саккиз ёшингда осдилар,
Оз кўрдинг қуёшнинг нурин!

Таня!

Сен — осилган партизан, мен қамоқдаги шоир.

Сен — қизим, сен — йўлдошим,

Суратинг устига эгилар бошим!

Қошларинг ингичкаю

кўзларинг бодом каби,

Аммо билмак мумкинмас —

Суратдан тиниқ рангинг.

Сураткаш қандай чизса,

Шуни кўриб турибман.

Бу рангдаги кўзлар —

Менинг мамлакатимда ҳам кўп.

Таня!

Сочларинг шунчалик қисқа кесилибдики,

Мамад деган ўғлимнинг

Сочларидан фарқи йўқ.

Манглайинг мунчалар кенг —

Тўлин ой нури каби

Кишига лаззат тўла уйқу келтира олур

Ғоят узундан-узоқ.

Муштларинг бир оз катта,

Бўйнинг болалар бўйни.

Ҳали бу бўйинларга йигит билмак тегмаган —

Киши кўриб туради.

Бу бўйинга наинки сиртмоқ — арқон муносиб!

Бу бўйин учун фақат инжу, дурлар муносиб!

Мунчалар покизасан, Таня!

Қамоқдаги дўстларни чақирдим ўз ёнимга,

Ҳамма сенинг расмингга тикилиб боқар бу дам.

Таня!

Бириси айтадики: «Шу ёшда қизим бор!» деб,

Бириси айтадики: «Шу ёшда синглим бор!» деб,

Бириси айтадики: «Шу ёшда ёрим бор!» деб.

Таня! Уят қилмагин!

Бизнинг мамлакат иссиқ,

Қизлар тез эрга чиқар.

Сен ёшли қизлар билан
Мактабда, фабрикада,
Далаларда йўлдошмиз.

Таня!

Сен — ўлдинг!

Нақадар номусли инсонлар ўлдирилди?!

Мени кечир, Таня,

Яшамоқдаман яна,

Етти йил жангдан узоқ,

Етти йил зиндон — тузоқ,

Мени кишанда қўйди,

Лекин ҳамон яшайман.

* * *

Тонг отди, кийинтирдилар Таняни,
Кечаги пиймаси, қулоқчини, пиджаги қани?
(Немис солдатлари ўғирлаб қўйган эканлар.)
Халтасини унга бердилар.

Бензин шишаларни, гугурт, ўқ, туз билан

шакар

Шишаларни бўйнига осдилар,

Кўкрагига бир сўз ёздилар:

«Партизан!»

Қишлоқ майдонига қурилди бир дор,

Атрофини тутди отлиқлар,

Даврасида пиёда аскар.

Эўрлаб тамошага келтирилган деҳқонлар,

Макарондан бўшаган яшиқни

Бирин-устин қўйдилар.

Яшиқларнинг устида

Ёғли арқон тебранар,

Арқоннинг учи сиртмоқ.

Қўлтиқлаб чиқарилди ўз тахтига партизан,

Қўли боғлиқ орқада,

У турди арқоннинг остида тип-тик.
Нозли, нозик бўйнини сиртмоқдан ўтказдилар.
Бир немис офицери —
 Суратга кўп ишқибоз:
Кўлида «Кодак» фотоаппарати,
Шошинч олар сурат.

«Ўртоқлар! Ҳеч бош эгманг, дадил бўлинг,
Фашистларга берманг омон,
Ёндириг, ўлдириг, душман билан курашинг».

Бир фашист
Партизаннинг оғзига мушт урди,
Қизнинг лабларидан оқди иссиқ қон.
Аскарлар томон қараб, давом этди партизан:

«Биз икки юз миллионмиз,
Шунчани осиб бўлмас!
Шунчани осиб бўлмас!
Биз охир енгажакмиз».

Колхозчилар йиғладилар: қоровулдан яширин.
Дор арқонин тортдилар;
 Бўғилмоқда-ку қушдай нозик бўйин!
Оёқ учида туриб, қад ростлади партизан.
Ҳаёт билан хайрлашиб олди у:

«Хайр, ўртоқлар!
Йиғламанг. Мен учун кўз ёши тўкманг,
Дўстлар, ғалабагача урушни давом этинг!
Ана, туёқ дупури дам сайин юксалмоқда,
Бизникилар келмоқда!
Бизникилар келади, келади бизникилар!»

Жаллод яна қутурди,
Яшиқларга яна бир тепки урди.
Яшиқлар қулаб кетди —
Таня дорда тебраниб қолди.

ТИЗГА ҚАДАР ҚОРЛИ БИР КЕЧА

Тизга қадар қорли бир кеча;
Дастурхондан турғизилиб,
•Полиция автомобилга ўтқазилиб,
Бир поездда олиб борилиб,
Бир камерага қамалиш-ла
Бошланди бу можаром.
Тўққизинчи йилимдан учинчи кун ўтмоқда.
Йўлакдаги скамейкада бир одам —
Юзида узун темир панжаранинг сояси,
Кеккайганча оғзи очиқ турадир.
Фикримга ёлғизлик келар:
Жирканчликдан бошқа нарса эмас,
Тентақларнинг, ўликларнинг аҳволига яқинроқ —
Энг бошдаги етмиш олти кун.
Овозсиз душманлик-ла
Юзимга ёпилган эшикнинг,
Сўнгра темирдан қўйма берк кеманинг
Боши тагида етти ҳафта,
Лекин енгилмадик.
Бошим
Иккинчи бир инсондай ёнимда эди.
Кўпларнинг тусини унутдим бус-бутун;
Ёдимда қолгани, жуда қирра,
Жуда узун бир бурун.
Менинг тўғримда ҳукм ўқиларкан,
Уларнинг ёлғиз бир қайғулари бор эди:

Ҳайбатли кўринмоқ,
Лекин ундай эмасдилар.
Кишилардан кўра яна
Муюмга ўхшардилар.
Девор соатлари каби аҳмоқ, кибрли,
Бўғов занжир — фалон-пистонлар каби
Тушқун, разил эдилар.
Уйсиз ва кўчасиз бир шаҳар,
Тоғдек умид, тоғдек қайғу,
Тўрт оёқли махлуқлардан фақатгина мушуклар...
Маҳрумлар дунёсида яшайман.
Ёр юзини ҳидламоқдан
Маҳрумсан.
Ўз болаларинг билан бирга
Бир дастурхон устида овқат емоқдан
Маҳрумсан.
Ёзган мактубларинг конвертин беркитмоқдан,
Ё конверти йиртилмаган бирор мактуб олмоқдан
Маҳрумсан.
Ётаркан, чироқни ўчирмоқдан
Маҳрумсан.
Бирорта оддий эрмақдан
Маҳрумсан.
Лекин маҳрумликдан
Узоқроқ нарса ҳам бор:
Қалбингда яширин сақлаган нарсаларинг,
Булар — севмоқ, ўйламоқ ва англамоқ демакдир.
Йўлакдаги скамейкада ётган киши ўлди.
Олиб чиқиб кетдилар:
Унда ортиқ на умид, на қайғу,
На нону сув,
На озодлик, на қамоқ,
На хотинсизлик, на кузатчи, на қандала
Ва на рўпарада ўтириб
Юзига тик қаровчи ўғри мушуклар.
Бу ишлар бўлди тамом.

Фақат бизнинг ишимиз қилмоқда давом,
Сезмоқда, ўйламоқда, англамоқда,
Давом этмоқда бошим;
Курашнинг афв билмас ғазаби давом этади
Ва тонготардан буён
Санчиғи тингани йўқ менинг қора жигарим...

1945 йил, Бурса қамоқхонаси

ПОЛЬ РОБСОНГА

Қўшиғингизни эшитгани қўймаётирлар, Робсон,
Бургут қанотли булбулим, деяпман сизга:
Инжу тишли негр қардошим,
Қўшиғингизни эшитгани қўймаётирлар бизга.
Қўрқаётирлар, Робсон, қўрқаётирлар,
Шафақдаги алвонликдан қўрқаётирлар,
Қўрқмоқдан, сезмоқдан, ҳақ сўзимиздан
қўрқаётирлар,

Муҳаббатдан қўрқаётирлар.
Бизнинг Фарҳод каби ишқимиздан қўрқаётирлар,
(Сизнинг ҳам азамат бир Фарҳодингиз бор —
Оти нима эди, билмоқ истардим?)
Ерга сочилажак донлардан
Ва ернинг ўзидан — тупроқдан қўрқаётирлар.
Оқин сувдан, қилмишларин эшладан
қўрқаётирлар,

Ғазабларнинг туғенидан қўрқаётирлар,
Ғазабланган инсонларнинг исёнидан қўрқаётирлар,
Қалбни сиққан кўҳна олам портлайди ахир!
Умиддан қўрқаётирлар.
Очиқ айта бераман, қўрқаётирлар умиддан,
Бургут қанотли булбулим, сиздан қўрқаётирлар.
Чунки Робсон овози,

Робсон қўшиғи
Улар учун ўлимдир,
улар учун ўлим!

1943

СЕН МЕНИНГ ЕДИМДАСАН

Туркия Коммунистик партияси,
ТКПим менинг,

сен менинг ёдимдасан.

Муборак манглайингдаги яраларинг-ла

Ва ишчи билакларингдаги занжир излари-ла
кўриндинг,

Тик қоматинг билан, бутун порлоқлигинг билан
Юриб бормоқдасан.

Сен кечмишимиз, бугунимиз, кун эртамизсан,

Энг буюк усталигимиз,

Энг нозик ҳунаримизсан,

Сен ақлимиз, юрагимиз, муштумимизсан.

Дунёда бир танилган шонли суянчиғинг бор:

Сен кичик қардошисан ВКП(б) нинг!

Умримда ёлғиз сен билан

Ва сенинг сафингда бўлганимга шодман.

Сингилларим кўзидек кўк кўзли шаҳарим,

Менинг Истамбулим,

Сен менинг ёдимдасан.

Ўлтирибсан денгиз қиргоғида,

Қарайсан гаванга қирган Америка уруш кemasига,

Оғриқсан, очсан, ғазаблисан.

У ҳам сенга қараб турипти,

Ҳам қандай дегин:

У сенга оға эмиш,

бўйнингга сиртмоқ эмиш,

Инсонликдан кўра яна тупроққа ўхшаш — яқин;
Тупроқ демак — Ватан демак.
Сен тупроқсиз қолгансан,
Беш бола туғдинг, учтаси ўлди.
Бечора қишлоқиларни ўз орқангдан етаклаб,
Кетмоқдасан эгаллашга —
Девори найзалар-ла ўралган

бойларнинг тупроғини...

Студент қиз, сен менинг ёдимдасан,
Бир йилдир қамоқдасан.
Энг ози сени уч йил қамаб қўйсалар керак,
Менга бир шеърни ўқиган эдинг,
Қулоғимдан кетгани йўқ ўша бўй-бўй овозинг.
Сен менинг ёдимдасан, ямоқчи уста Исмоил,
Маршалл буюрдию — очилди гумрук қопқалари,
Сен-чи, шўрлик, ямоқчилик дўконининг
Эшикларин беркитдинг.
Конверт сотиб юрибсан,
Қоғоз сотиб юрибсан —
Ғалата саройида — нақ почтанинг ёнида;
Сўнгроқ эса тиланиб,

силдан бағринг юлиниб,

Улдинг — оиланг-ла баробар.
Онагинам, сен менинг ёдимдасан,
Кўзингга буткул оқ тушгани ростми,
Қоронғиликдамисан?

Сен менинг ёдимдасан, жойгинам — хотингинам,
Сутинг тўхтагани ростми,
Чиндан эмиза олмаяпсанми
Тойлоғим — Мамадимни?

Бу ой уй ижарасини тўлай олдингми?
Мен эсингдаманми?

Олтин қуббалар устидан мовий булутлар учар,
Тилла ранг мўриларнинг,
Оппоқ-оппоқ қуббаларнинг устида булут кечар,
Мен эса,

Москванинг битта даричасидан
бунга қараб тураман,

Лекин сен ёдимдасан,
менинг азиз Ватаним.

Сен менинг ёдимдасан, мамлакатим Туркиям,

Бир дақиқа бўлса ҳам
ёдимдан чиқмагайсан.

Москвада яшамоқ — саодат бўлмасайди,

Бу ерда ҳар учраган — сени мендан сўрмасайди,

Совет одамларидан ҳар кун хат келмасайди,

Мен уларни қанча севсам,

Улар ҳам сени жондан шунчалик севмасайди,

Бу айрилиқ, бу оғриққа чидай олмасдим, ишон!

1951 йил 10 октябрь

ИЖОДГА УНДОВ

Хой, сен, санъаткор,
 Гўзаллик ошиғи,
 Кўп инжа ҳавас,
 Санъатдан қўлни торт бир нафас!
 Оз, аммо қўполлик ҳам керак,
 Алам-ла оғриқни тушунмоқ;
 Ҳаётни қайтадан текширув,
 Гўдаклар йиғловин,
 Боёнлар алдовин
 Ва Шарқда гулдурос
 Қуюнлар ўкирувин
 Керакдир кўрув.
 Буларнинг барига қарамай,
 Ҳаёт ўз ўқида боруви лозим.
 Ҳиндининг қўллари ёнга чўзилган,
 Мазлум Шарқ устига тўплар осилган,
 Африка лабида аччиқ табассум,
 Ҳали ҳам у эски шивирлашмиким —
 Буларнинг барига қарамай,
 Ҳаёт ўз ўқида боруви лозим.
 Таловдан безанган олам-ла
 Боёнлар, истаса, мақтансин.
 Ҳайқирсин, ўртага жар солсин,
 Бироқ жаҳонлари ўлимга ёвуқ.
 «Мен озод!» десанг-да, қичқиролмасанг,
 Товушинг бўғизингда мажбуран бўғиқ.

Албатта, бу ҳолдан ўлим маънидор.
Ҳей, сен,
 бачкана санъаткор,
Эскини бузувчилар-ла
Бир қаторга тур,
Янгини қурувчилар-ла
Оёғингга қалқ!
Мана, гўзаллик ҳам худди шундадир.

1932

СИБИРЬ ЧИРОҚЛАРИ

(«Иироқ-йироқлар» поэмасидан.)

Неча йиллар бар тутқазмай ўтиб кетибди, аммо:
«Тарки одат — амри маҳол» деганлари рост экан.
Мен ҳали ҳам ўспиринлик йиллардагидек гўё,
Навқиронлар суҳбатига доим мукка кетганман.

Мен ҳали ҳам ўша-ўша — ўтмиш кунлардагидай,
Оқшом соат саккизлардан оппоқ тонггача, яъни,
Жаҳонга хос чигалларни ечгучидек ўлтирай,
Бошқа нарса керак эмас, суҳбат қилсам бўлгани.

Ҳар самимий кўнгил сўзин тинглашга ишқибозман,
Ҳар ҳангома — жону дилим, қайда бўлса бари бир:
Хоҳи уйда, хоҳ ҳовлида, хоҳи йўлда кетаркан,
Е ҳаммомда... Ҳаммом деган суҳбат учун қулай ер.

Бундай суҳбатларда мавзу — истиқболи зўр Сибирь,
Ё сўз кетар гвардия полкин азаматидан,
Ё кўриқ ер, ё бўлмаса драматург Шекспир,
Ё чекишнинг, ё ичишнинг келтирган офатидан.

Дунёдаги барча гапдан тап тортмай сўзлашасан,
Бу суҳбатнинг бирортаси қарорда ҳам бўлмас қайд.
Дарровгина олдин олиб, кулиб ҳазиллашасан,
Ножўяроқ бирор сўзинг эрмак бўлиб қолар пайт.

Хуллас калом, юқорида ўзим айтиб ўтгандай,
Ёш улғайиб, кибр-ҳаво, савлатларга учмадим.

Ўша-ўша бир зарра ҳам йўқолиб-йитмагандай,
Ешликдаги шўхлигимнинг чўғи буткул ўчмади.

Бу ҳиссиёт тўлиб-тошиб, кўксим ёриб чиқмоқчи:
Ё ундайдир, ё бундайдир, майли, қандай бўлмасин —
Мен ҳеч қачон бузмагайман, ошнагинам ўқувчи,
Қадрдонлик шартларининг бебаҳо ақидасин.

Энг бошида чизиб олган планимиз бўйича
Гоҳ олдинга, гоҳ орқага бориб келишим мумкин.
Виждонимнинг ҳурмати-чун, айтиб қўяй, заррача
Фурсатингни сарф қилмайман сенинг текиндан-текин.

Ва мен сени алдамайман сўзларимга бериб зеб,
Лақиллатиб қўйнингга мен тўлатмайман пуч ёнгоқ.
Ҳам айтмайман, юрагимни кафтимда тутаман, деб,
Қалб деганнинг ўз ўрнида турганлиги яхшироқ.

Сўз хазинам бисотидан бир сўз топиб ниҳоят,
Ҳамма учун сув, овқатдай зарур қилиб қўёлсам,
Менинг учун шу мўъжиза қилар эди кифоя,
Фахру шараф бўлар эди менинг учун ўша дам.

Мен сафарга кетаётган бепоён бу ўлкани
Ва поезддан тушмоқ бўлган станцияни кўзлаб,
Аввалгидай қўлдан бермай мўлжал олган маррани,
Сухбатни ҳам давом қилсак бўлаверар тигизлаб.

Баъзан-баъзан бош кўчадан анча чеккароқ чиқиб,
Унутилган тор кўчалар, пастқамлардан кезсак ҳам.
Ишонавер, бизнинг йироқ манзиллар қўлдан тутиб,
Четга қоқмай ўзи билан олиб боради ҳамдам.

Бу гаплардан мен заррача озмайман ҳам тўзмайман
Чунончи, сен ё бошқаси менга шундай деб кулса:
Ахир шунча товланишлар кўплик қилмасми экан,
Бирданига кўп хил мато рўпарага тўкилса?

Гоҳ сўз аро чекинишлар, гоҳи мардона хитоб,
Ва бунчалик уқтиришлар, баёнлар ўзи нечун?
Бу қадимий ёзмаларга тақлидмасми бобма-боб
Ва намойиш қилмайдими ўта эътиқод кучин?

Бу гапларга очиқ кўнгил жавоб айтаман тақрор:
Ўз-ўзингни уринтирма, куйиб-пишма, э жўра.
Бир чеккадан толиққунча, зериккунча ўқиб бор,
Кейин, майли, ташлаб юбор, хафа бўлмайман сира.

Шу топдаёқ сени ташлаб, кетаман ўз йўлимга,
Бошгинамни қуйи эгиб, содда камтарлик билан.
Иродаси гоят маҳкам китобхон бўлса, деган
Орзуларни, хаёлларни келтирмайман ўйимга.

Босма ҳарфга мукка кетиб ўқишни қилиб ҳавас,
Чидам туғин охиргача тоқат-ла элтадиган,
Неки тақдир қилинаркан ҳазм этиб кетадиган,
Ҳар нарсага сабр этувчи китобхон орзум эмас.

Йўқ, аксинча, менинг учун дунёда кўп иш кўрган,
Чўчиб бўлган, беқарорлик, оддийгина китобхон
Асаримни ўқимоққа киришса жону дилдан,
Менинг учун шу галаба, қувнайман оламжаҳон.

Севингандан кафтларимни бир-бирига ишқайман,
Сен меники бўлдинг, дейман. Елкамда муз жимираш;
Не бўларди шундайини йўқотсам мен тўсатдан?
Сўнгги куним келар эди, аламлардан кўнглим ғаш.

Шундай бўлса яшринардим киши топмас қазноққа,
Бунча оғир қайгуларни ёлғиз юм-юм ютардим.
Ё бўлмаса моянаси нўмай бир иш топмоққа
Ёзувчилар союзининг хизматига кетардим.

У ерда-чи, на шубҳа бор, на ҳаяжон, на озор,
Ким кўринган пешдаҳанлик қилиб сени туртмайди.
Йўғ-э, йўғ-э! Ҳали талай босилмаган йўллар бор,
Кўп нарса бор, кўрмасанг ҳам куйламасанг бўлмайди...

Сибирь! Ётсанг ва турсанг ҳам, юрсанг кундузу кеча —
Бу йўлларнинг икки қирғоқ лавҳаси ҳамон Сибирь!
Бу ерларнинг эни, бўйин йироқ-йироқларгача
Қучиб ётар шигаъй ўрмон, шиддатли ўрмон — Сибирь!..

Экспресс дарчасига тинмайин оқиб келар
Ўрмон аро ўтган йўлнинг ҳар икки қирғоғидан
Орқасига чекинмаган шамалоқдай дарахтлар,
Сурх ўсгану ялаб ўтган шамоллар ҳар ёғидан.

Бу ердаги лат емаган қуюқ, тигиз ўрмонда
Қўл тегмаган сонсиз бойлик ётмоқдадир қалашиб.
На сўқмоқ бор, на тутун бор, жимжитликдир ҳар ёнда,
Бирор болта изи ҳам йўқ теккан бўлса адашиб.

Бу Сибирдир! Дунё-дунё ўрмон, тоғлар ўлкаси,
Ер деганинг учу қирсиз, поёни йўқ сира ҳам.
Яйраб-яйраб жойлашади Европадан бештаси
Ва ундаги ҳамма лаш-луш, икир-чикир бўлса жам....

Йўл юраркан узун туннинг қоронғу соатида,
Боқа-боқа тўёлмайсан, узолмайсан кўзингни.
Сомончи йўл сингаридир чироқлар ер бетига,
Сутда сузаётган каби ҳис қиласан ўзингни.

Азаллардан буён ётган авлоқ, муғлоқ ўлкада
Кундуз ҳам тун каби эди, кўз илғамас қоронғу.
Энди бўлса сутдай оппоқ шуъла ётади кўкда,
Бесабр ва сирли ҳуснин намоён қилиб мангу.

Худди чопиб, оқиб борар Сибирнинг чироқлари:
Кўзинг тўймас ялангликдан ўта-ўта кўриниб,

Таъриф-тавсиф қилинмаган ушбу нур ирмоқлари
Жуда-жуда йироқларга ёйилади чўзилиб.

Кўп замонлар сўқир зулмат ҳукм сурган йироқлар
Эндиликда ўт ловиллаб турган корхоналарнинг
Уйқу билмас шафақларин туташтириб ўзаро,
Парча-парча учқунларга бўлингандай чироқлар
Тўнгбўй замин осмонини қилаётир пурзиё.

Мангу ўчмас машъалларнинг олам-олам нурида
Узоқ-ўзоқларга боқиб, яққол туйиб турибман:
Сўнг оқшомнинг сукут билмас уйғоқ ҳаракатини,
Таг жой бўлган хонадонлар илиқ баракатини,
Машаққатли меҳнатдан сўнг ҳузур-ҳаловатини,
Тақир девор ёнбошига суянтириб қўйилган
Муъжазгина, жажжигина бола қаравотини...
Ҳаммасининг гул нақшини дилга ўйиб турибман...

Худди мана шу ёввойи Тайганинг қоқ бағрида
Деразасин қоқ тубидан ўрмон бошланадиган,
Сал ис босган шу баракнинг бурчагидан бирида
Оқ тунука кружкадан иссиқ чой ичиларкан,
Бу ҳаётда қанча ҳузур ва фароғат ётибди,
Таажжубмас, билса кимки, лаззатини тотибди.

Шу вагонда менга қўшни деворнинг орқасида
Келаётган куёв-келин ҳаловати мисоли,
Биринчи бор шундай нозик ҳисларнинг оғушида
Ўз навқирон ёшлиқларин асирлари тимсоли,
Ҳаётдаги бахт-толени сен не деб қилма баён,
Бу сир фақат ўшаларга, ўшаларгадир аён.

Бир соатми-икки соат поезд юрар тўхтамай,
Менинг учун худди йиллар ўтиб кетган сингари.
Шамалоқдай юлдузларнинг тизмаси-чи, пайдар-пай
Ер ярмини белбоғ каби боғлаб ўтган сингари.

Бу ердаги қишлоқларда, қўнимларда нима бор,
Кимлар келиб аввал бошда бу ерни қилди обод?
Бу ўрмонлар ўлкасининг янги ҳусни улугвор,
Бўй-бўйига нурга чўмиб ётар энди умрбод.

Узоқлардан биринчи бор келгувчилар ким эди —
Бу Тайганинг бурч-бурчига шундай ошён қурмоққа?
Бировларга буйруқ сабаб, бировларга — умиди,
Ё шараф, ё кулфат сабаб — келиб қолган бу ёққа.
Ҳаёт ўзи бу гапларни ўз ҳақ-ҳуқуқи билан,
Кимга қандай тақдир эди, этгунича ошкор,
Бу минг-минглаб тақдирларнинг ҳар биридан

мамнунман,

Қандай тақдир бўлса ҳамки қаршисида бурчим бор.
Шунинг учун бурчим борки, менда тирик хотира,
Ҳозиргина кўрганимни унутаманми сира?
Сенинг тунги чироғингни куйламоқ вазифамдир,
Нурлар ичра чўмиб ётган азамат, қадим Сибирь.

Олам ичра донг таратган қудратли бир ўлкасан,
Бу шуҳратни сен шиддатли ҳиммат билан қозондинг.
Давлатимиз заводисан, туганмас хирмонисан,
Арсенали ва конисан, сенга топилмайди тенг.

Иртиш,

Томь,

Обь,

Бий,

Енисей дарёлар қирғоғида

Уч зўр уруш қўшинларин ўчмас хотирасисан.

Ёддан чиқмас шу полкларнинг қалбида, қароғида

Она-Ватан, туққан Сибирь, завола билмай яшайсан.

Бир ўлкаки, бу ердаги хазиналар беҳисоб,

Қазилмалар жуда сероб, устма-устин, қатма-қат.

Баъзилари қўл тегмаган ва кўрмаган офтоб,

Жуда-жуда чўнқирликда, муз қатламидай беҳад.

Бу ёруғлик борган сари кенгайиб бормоқдадир,
Қоп-қоронғи кечаларнинг зулматин қилиб кундуз.
Нима экан! Қандай қудрат бу жаҳонда келиб зўр,
Шуъла йўлин тўса олур, унга келиб юзма-юз?!

Биз яшаган шу кунларнинг башоратли шуъласи
Юз минг йиллар хираланмай, порлаб турар абадий.
Бу — ҳаётдир. Ҳаёт демек — ўлимдан доим кучли,
Унинг эса инсонлардан ғоят зўрдир талаби.

Ҳеч орқага қайтмайдиган ушбу ўзгаришларнинг
Азми улуғ, азми тўлуғ ғалабага, равнаққа.
Бунда ҳукми, иродаси беҳисоб кишиларнинг,
Бунда қалблар эҳтироси мени чорлар йироққа.

Менга қиммат, ғоят буюк машаққатли шу олам,
Бу оламда мен ўз туққан Ватанимнинг ўғлиман.
Кўксим тўла орзуларни у билан кўриб баҳам,
Дил тусаган чўққиларга биргаликда чиқаман.

Мен у билан доим бирга умрим сўнгига қадар,
Унинг билан менинг учун барча қийинлик осон.
Ватанимнинг ёвларидан кучлиман юз баробар,
Менинг ёвим — Ватанимнинг душманидир бегумон.

Бали, шундай ғоят мағрур шу қудрат-ла мен бирга,
Жаҳон ичра куч-қудратда яғонаман — баҳодир.
Сен биланман, Москвамиз, сен биланман, Россия,
Сен биланман, юлдузларга тўлиб ётган зўр Сибирь.

Инсонларнинг яшамоғи, барқарор бахти учун
Зарур бўлган нимаки бор, юрагимга яқиндир.
Мен севаман! Шаъним учун нима десанг деявер,
Бу муҳаббат юрагимда мангу ўчмас ёлқиндир.

Бу муҳаббат меъёрини андоза қилиб жонда,
Ҳаётим ва ўлимимни шу ўлчовга солгайман.
Бундан катта ишқ-эътиқод йўқдир ушбу жаҳонда,
Ўзгасини юрагимга ҳеч сиздира олмайман.

ҲИНДИСТОН ҚИССАСИ

БАТАНГА ҚАЙТУВ

Мен қачон туққан Ватан тупроғига қўйдим қадам,
 Тоза рухсорига юз суртиб ўпардим дам-бадам.
 Озгина муддат узоқлашдим, бироқ ёди анинг
 Бошим узра тонг елидек чеврилар эрди шу дам.
 Энди дўстлар бағрида ўзни кўриб тўйгай кўзим,
 Қайта айтгайман қулоғига бу кун ширин сўзим.
 Қайтиб олгайман нафас тоза ҳавосидан анинг,
 Қайта ичгайман қониб қайнар булоғидан ўзим.
 Мен-ку хурсандман ва лекин ўзга эл қайғуси бор:
 Келтириб кўзга талон бўлган неча мулки диёр,
 Зулм чеккан ҳинд халқига етургин биздан салом —
 Эй, менинг янгроқ сўзим, бўлсин қанотинг сенга ёр!
 Бор ишончим, еткурур ҳар бир садомизни анга,
 Ҳар бир овози тўлиқ меҳри вафомизни анга.
 Тоғларда ҳеч қудрат йўқки — бизга тўсқин бўлса у,
 Атир ҳидлар бирла еткургай ҳавомизни анга.

* * *

Ҳиндистон аҳолиснинг тахминан
 60 миллиони «Ҳазар қилинганлар»
 кастасига киради.

Ҳикоят қилганди бир куни бобом:
 «Эшитгил,— деганди,— эй жоним болам,

Бир замон бор эди Самарқанддан чет,
Кўзлардан йироқда бир вайрона кент.
У ерда яшарди бир тўда мохов,
Эл билан ўртада нафрат бўлиб гов.
Бирорта ёруғ кун кўринмай кўзга,
Дунёда гадолик, хорликдан ўзга.
У томон боқмасди мохов қардоши,
На ёри, на дўсти, на қариндоши.
Агар чиқса мохов ўз кулбасидан,
Қочарди эл унинг кўланкасидан.
Ҳамиша юрт-элдан узоқда эди,
Гўёки тириклай тупроқда эди.
Кўрса уни йўлда ҳар кимса ногоҳ,
Ёнида йўлдошин қиларди огоҳ:
«Эй ўртоқ,— дер эди,— ёнингга қара,
Моховлар келмоқда, моховлар ана».
У мискин қўлида мохов косаси,
Атрофга тарқалар қайғули саси:
«Яқинга келмангиз, ҳазар қилингиз,—
Дегандек:— Эй соғлар, биздан қочингиз!»
Энди Самарқандда бундай бадномлар —
Топилмас, йўқолган аллазамонлар».

Энди мен сўйлайман ёш наслимизга,
Жаҳоннинг қайғусин келтириб кўзга.
Бир куни шу ўлкам, шу тупроғи зар —
Кўйнидан Ҳинд томон мен қилдим сафар.
Кўрдим мен: Ҳимолой тоғлари бўйлаб
Ётарди қирлари чамандай гуллаб.
Бўлса ҳам бойликлар қиммат, бебаҳо
Ва лекин эл бари у ерда гадо.
Бу қисқа шеъримда айта олмасман,
Кўрганим, билганим бита олмасман.
Демасмен у ернинг жодуларини,
Кўрқоқ кўз қизларнинг қайғуларини.
Демасмен мрамарли осорларини,

Демасмен мумтозу дилбарларини,
Демасмен ўйинчи товус юришин,
Демасмен ёқимли қуйлар товушин,
Демасмен ҳуркович тоғлар оҳусин,
Демасмен сайроқи қушлар наъмасин,
Демасмен оқ филлар тоғ жуссасини,
Демасмен топталган ер ғуссасини,
Демасмен рикшани, бахтсиз ҳиндуни,
Демасмен давлатли оға бадхўни;
Арслонлар, йўлбарслар даҳшатин эмас,
Қонли адоватлар ваҳшатин эмас.
Юракдан куйиниб қилай ҳикоят
Гўрдаги тириклар ҳаётин фақат.
Уларнинг қабрида унмайди гуллар,
Унса ҳам, бир кимса ҳидламай, сўлар.
Уларнинг ҳунари супурмоқлик хас,
Кўтармоқ замбару тош чақарлик — бас.
Конларнинг остига текин тушарлар,
Тирноқ-ла темир ҳам пўлат тешарлар.
Эшитиб ҳақорат, ноҳақ сўкишлар,
Ғинг демай, деялмай, лабларин тишлар.
Нуқсонни нимадир, ул бечоралар
Қадрсиз-қимматсиз, хору зор яшар.
Улар бегуноҳдир, зулм этиб замон,
Уларни йўллади бахтсизлик томон.
Не учун ўзгалар қилурлар ҳазар,
Ахир, у каста ҳам инсон-ку, башар?
Қадимдан қолмишми бу расм одат,
Чуҳранинг бир куни топмас фароғат.
Хиёбон томонга қўйса у қадам,
Бараҳман кўнглига етгусидир ғам:
Дегайлар унга ким: «Эй, ғариб одам,
Палидсан, палидсан, нари қўй қадам!»
Чамарнинг белида арқондан камар,
Бу камар қулликдан беради хабар.
Бараҳман устига тушса сояси,

Шошилинич ювади келиб дояси.
Трамвай дастасин ушласа чамар,
Хайхайлаб бақириб, қилишар ҳазар,
Минг йиллар мобайни бундай инсонлар
Яшамоқ ҳақидан маҳрум қолганлар.
Бу тубан одатни юз йиллаб кўрди,
Индамай йўл қўйди инглиз лорди!

Нотаниш ўлкада ўртоқлар билан,
Бир ойча дўст каби меҳмон бўлдим мен.
У ерда бир киши мен-ла учрашди,
Жон-дилдан бемалол иноқ сўзлашди.
Нечун ҳаяжонда қараб қолди у?
Нечун қўл бермади, титраб қолди у!
Ёввойи кийикдек ташлайди назар,
Билмадим, менданми қилади ҳазар?
Менга у дедикки чиқармай говуш:
«Сени мен этмасман ҳаргиз фаромуш».
Йўл олдик саёҳат учун шу замон,
Ҳинди авлодининг манзили томон.
Эсимдан чиқмайди чеҳраси ношод,
У мазлум бандалар, кулбалар барбод.
Қайғули кўзлардан тўкилган ёшлар —
Уксиган дилларга отилган тошлар.
Бизга узатилган саноксиз қўллар.
Эркинлик ва нажот йўлини тилар.
Бу қўллар биз томон узанган эди. —
Бизлармиз Советлар озод фарзанди.
Кўрдим мен: Ҳимолой тоғлари бўйлаб
Етарди қирлари чамандай гуллаб.
Бўлса ҳам бойликлар қиммат, бебаҳо
Ва лекин эл бари у ерда гадо.
Жамият хойни бўлган тулкилар
Атрофдан илжайиб чиқар бўлсалар,
Сен бориб жафокаш халққа бер хабар:
«Моховлар, моховлар келур, қил ҳазар!»

Юз йилга тортилган эски бир сўзни,
Бангола қиссасин эшитганмисан?
Лаълидай ярқираб шу осмон ўзни,
Жаҳонда жилвасин эшитганмисан?
Қуёшнинг нурида сув симоб бўлиб,
Товланиб қолганин эшитганмисан?
Баланд тоғ бошида қанотлар тўлиб,
Чодирлар бўлганин эшитганмисан?
Эски муз остида сув юрганини,
Адирлар кўксига дур тўлганини,
Лолаю себарга тонг саҳар чоғда
Гавҳар исирғалар тақиб қулоқда,
Эшитганмисан ҳеч булутлар узра.
Бургутлар сайр этар илғаниб кўзга.

Бу ҳамма кўрганинг бари Ҳиндикуш,
Салобат тимсоли — бошида кумуш.

Эшитганмисан ҳеч бунда дарахтлар
Чаман ҳавосида асал ёғдирар?
Бу ерда ёшгина хурмо бошига
Товуснинг парлари бўлмишдир жиға.
Бу ерга хилма-хил жонвор тўладир,
Жаҳоннинг ов ери деса бўладир.
Арслон, фил, йўлбарслар наъраси келур,
Булбуллар садоси чаҳ-чаҳ эшитилур.
Ҳар томон захлигу ботқоқлик, унгур,
Инсонни ютади мисли қора гўр.
Куйруғи, оёғи куйик маймунлар,
Қуртлари гавҳардай парпирар тунлар.

Ҳиндистон ўрмони буларга макон,
Ваҳимдан чўчигай ҳар қандай инсон.

Тамоша қилгали борсанг боғига,
Муаттар ҳид келур жон димоғига.
Бу катта ёнғоқни кўрмагандирсан,

Бундай ананасни емагандирсан.
Гулларнинг чеҳраси сенга кулади,
Едингга чиройли қизлар келади.
Бу каби дарёни кўрмабсан аниқ,
Нилгарнинг хумидай кўм-кўгу тиниқ.
Сариғу пушти ранг минг хил капалак,
Ҳеч қачон ёдимдан чиқмаса керак.

Бу Гангнинг этаги, Гангнинг қиссаси,
Бу Гангнинг тилаги, Гангнинг ғуссаси...

Нақл бор: бир мағрур, ўздан беҳабар.
Тор¹ ғарбдан бу томон айлади сафар.
Устига кийса ҳам у оппоқ либос,
Кўнглида ғараз кўп, нияти ифлос.
Гўзал, жозибали бу кўркам диёр
Ғарблик бу «меҳмон»ни айлади шикор.
Шунчалар кеккайган, кўрсу бадбуруш,
Тумшуғи осмонда — шу юриш-туриш.
Ундаги дағдаға ҳаддидан ортиқ,
Одамнинг ақлига сиғар жойи йўқ.
Кўнглига қилмайди ҳеч нарса асар:
На ўлка чиройи, на тупроғу зар,
Ҳиндикуш чўққисин хушманзараси,
Ҳиндикуш водийсин салқин дараси.

Қорли тоғ бошининг юксак булути,
Кўзин эркаламас учар бургути.

Кўча-боғ — йўллардан юрар бепарво,
У боғнинг зийнاتин сўрмайин асло.
Хароба кулбалар ёнидан ўтар,
Тарихга, осорга солмасдан назар.
Утади, боқмайди, кўзида йўқ завқ,
Кўнглида ҳаяжон, юзида йўқ шавқ.
Гулларнинг чиройи, булбуллар уни
Ўзига тортмайди бу ўткинчини.

¹ Қоронғи, зулматли. (Таржимон эскартиши.)

Келдию ҳиндунинг бўйнига минди,
Чанг солди, нимаки кўзга илинди;
Тулкининг, йўлбарснинг терисин олди,
Деҳқоннинг ҳосилин барисин олди.
Олди у пахтани, ипакни, донни,
Олди у халойиқ оғзидан нонни.
Бу тўйин ерларнинг шарбатин шимди,
Гадо халқ жигарин қонини эмди.

Бугунча агарчи ҳукмдир раво,
Бироқ бу ҳукмда асос бебақо.

Кўрмаган ҳеч кимса бундай мақбара,
Қасрлар, бинолар ажойиб, сара.
Мадраса, гумбазлар, қадимий осор,
Ярқирар эскидан қолган ёдгор.

Мунаққаш деворлар, ўйма дарвоза
Тожмаҳал номи-ла топмиш овоза.
Кўргайсан ерларнинг остида зина —
Аксингни кўрсатар мисли ойна.
Мевалар етишар қанддан ҳам ширин,
Боғчалар, чаманлар сояси сарин.

Кўрганинг кўзингдан кетмайди нари —
Ҳиндистон ўлкасин мўъжизалари.

Топмайсан жаҳонда кезсанг ҳар ёғин,
Кўк гилам сингари муаллақ боғин.
Санъатда нозикдан нозикроқ бари,
Қизларин дегайсан мисоли пари.
Мерриданг бошласа юракдан оҳанг,
Фигони кўтарур осмонга чанг.
Ясалган косалар — кумуш билан зар,
Гавҳарга чулғанган раққоса қизлар.
Фолбину илонбоз, маймунбоз билан
Кўчалар, бозорлар, майдонлар тўлган.
Бир мунча кишилар «нон!» деб ўлмоқда,
Бир мунча ориқлар ётар тупроқда.

Жигарим сўкилди буларни кўриб,
Кўз ёшим тўкилди юзимдан юриб.
Бу қисса макони эрур Калькутта,
Бу жойда ҳокимдир фириб, сафсата.

Гарчи элнинг сочи ғам билан оппоқ,
Кўнгиллар тилаклар билан ярқироқ:
Агарчи гавдалар куйиб кул бўлмиш,
Бироқ кўнгилларга лаҳча чўғ тўлмиш.
Агарчи талонга тушгандир бу ер,
Оқин хазиналар «бизга боқинг» дер.
Жафокаш деҳқоннинг тортган меҳнати —
Жаҳонда энг текин нарса қиммати.
Нечун йигитларнинг қоматлари ҳам,
Нечун азиз бошин кўтармас кўркам?
Нечун шаҳарларда сонсиз кўру кар,
Нечун эл гарангу ўздан беҳабар?
Бу магар Бангола афсонасидир,
Юз йиллик қора бахт нишонасидир!

Юради «мағриблик меҳмон» керилиб,
Бошини, бурнини баланд кўтариб,
Қўлда ҳассасини гир айлантириб,
Эрта-кеч маст каби сохта кеккайиб,
Ғовлаган бошида доимо ғурур,
Кўнглида мақсади — ишрату сурур.
Бу қора ниятли «меҳмон» не учун
Шарқ томон ҳирс ила боқар туну кун?
Кўнглига ёқарми бу зебо ватан,
Атир ҳидларини таратган чаман?
Ёки мақсадидир ўйнамоқ маймун,
Ё қўлга киритмоқ хазина, олтин.
Нақл бор, уятсиз, орсиз бир нафар
Қоронғи ғарб ёқдан айлади сафар.

У халққа зулм-ситама қилмоққа бошдир,
Раҳмсиз-шафқатсиз юраги тошдир.

Кўнглини эритмас оналар доди,
Оталар йиғиси, бола фарёди,
Боғларнинг зийнати, чаманлар бўйи,
Гулларнинг чиройи, булбуллар куйи,
У ернинг қадимий бинолари ҳам,
У ернинг тарихий ороллари ҳам.
Кеккайиб доимо фитнали боши,
Эл ичра кезади чимирилиб қоши.
У тулки табиат «мағриблик меҳмон»
Тамали кўлларин чўзиб ҳар томон,
Дегайки: «Кўлимга дур-гавҳар беринг,
Зар беринг, зар беринг, қани, зар беринг!»

Унга писанд эмас элу издиҳом,
На унда илтифот ва на эҳтиром.
Гоҳида кўринур сипоҳлар каби,
Гоҳида йўлдаги гадолар каби,
Гоҳида сичқонни пойлаган мушук,
Гоҳида сичқондай излайди тешик.
Ҳар неким талайди бу ерда у шахс,
Ҳукмининг остига келтиролса бас.
Йўлбарсу тулкилар терисин олди,
Дехқонлар ҳосилин барисин олди,
Қонларнинг бағридан олтинлар олди,
Фақирлар жонига жафолар солди.
Ҳукмидир агарчи бу кунда раво
Ва лекин бу ҳукм турми бебақо.

«Меҳмон»нинг туриши бас, энди кетсин!
Ҳиндистон ўлкасин энди тарк этсин!
Чунки, у олтинга берилган киши,
Олтиндир, олтиндир, олтиндир иши.
Карамни ўйламас ғарбликнинг боши,
Билгани жабру зуам, ситам, кўз ёши.
Бу шикор ерида «мағриблик меҳмон»
Инсонлар қалбини қиладди нишон.
Икки юз йилдирким бу уйда қолди,

Аmmo оилада ёт деб ном олди.

Хукмидир агарчи бу кунда раво
Ва лекин бу ҳукм турми бебақо.

ГАНГ ДАРЕСИ

Қоронғи кечада Ганг номли дарё
Сомончи йўлининг аксидир гўё.
Кўзларинг олдида бўлиб жидвагар,
Занглаган қиличдан беради хабар.
На киши юзига қайрилиб боққай,
На киши юзидан юзини ёпгай.
Асрлар Ҳиндистон еридан оқар,
Қар қулоқ сингари ағрайиб боқар.
Гўё елкасида тоғдай қайғу-ғам,
Денгизга қўйилар маъюс боши хам.
Сўрадим: «Жимжитсан, нечун шошмайсан,
Нечун дарё каби қайнаб-тошмайсан?
Саҳрога бошингни қўймоғинг нечун,
Е, сен ҳам ғам билан бўлдингми мажнун?
Не учун оташдек сендаги нафас,
Дамингда ғишт пишар, ўтмасдан бирпас!
Қайдадир гулзоринг, баҳорги елинг,
Боғларнинг зийнати, лола, сунбулинг?
Қайдадир сендаги ям-яшил чаман,
Қайдадир булбуллар қурган анжуман?
Тилагинг яширдинг кўксингга атай,
Денгизлар бағрида инжу донадай.
Ёки ватандошлар дарди сенда бор,
Ёки Ҳиндистоннинг ғами қилди зор?
Сўйлагил сирингни, яширма мендан,
Яхшидир, бир сўз айт, қочирма мендан.
Чамандай гуллаган Тожикистондан
Бир меҳмон тарзида келган инсонман.
Оқасан тинмайин ҳар эшик-уйдан,
Ошнаю бегона ҳар кўча-кўйдан.

Шабнамли сабзалар саҳнингда унар,
Ҳар икки қирғоғинг майсага тўлар.
Сенинг куйинг билан тоза булоқлар,
Тоғларнинг кўксини тешган ирмоқлар.
Авжингда булутлар ўтади йиғлаб,
Даштларинг ўртанар, бағрини тиглаб.
Гумон қилмоқдаман мен сенга боқиб,
Келмайсан тоғдаги булоқдан оқиб.
Балки сенда оқар ҳиндули деҳқон —
Манглайин терлари, кўз ёши ва қон.
Бағрингда жой олган гавҳар доналар
Мурдалар кулидан бошқа йўқ асар.
Агарчи намингдан баҳр олур дона,
Доналар ҳосили сендан бегона.
Деҳқонлар бу ерда халқнинг аксари,
Ҳосилмас — бошоқни теради бари.
Бадкирдор кишилар устингга келиб,
Елкангга юк ортар, пучак пул бериб.
Бошингдан эрта-кеч ғувлаб айланиб,
Карвонлар ўтади ғарбга йўл олиб —
Кетади вагонлар лиқ тўла инжу,
Шодлигинг кетади; қолади қайғу.
Кўрдингми, текинхўр не қилиқ қилар,
Жигаринг поралаб, ўғрилик қилар.
Баҳорги ҳуснингни олади тортиб,
Уруғлик донингни кетади ортиб.
Онангнинг сутини ўғирлагайлар,
Болангнинг қутини ўғирлагайлар».

* * *

Ҳар нечук бўлса ҳам, улуғ дарёсан,
Қирғоқсиз денгиздан бўлиқ дарёсан.
Дарёсан, дарёдек тирикчилик қил,
Қайнаб-тош! Қайнаб-тош,
Кўпир, шўхлик қил!

БОҒИ МУАЛЛАҚ

Бўмбай ичра бир муаллақ боғ бор жаннатмисол,
Езмаган васфин қалам аҳли бўлур албатта дол.
Ям-яшил боғ кўлкаси тун-кун кўрингай сувда кўк,
Акс этар сув қўйнида ой шуъласи ўтруда кўк.
Нозанин қизлар лабида кулкининг ўз ҳусни бор,
Ушбу боғнинг жилваси ҳам нозигу ҳам беғубор.
Жониворлар новдалар акси билан бўлмиш яшил,
Бунда япроқларда ўзни кўргуси тулкию фил,
Сабзалардан бир гилам тузмиш яшил санъат қўли,
Ярқирар ҳар япроқ узра инжудек шабнамлари.
Икки гумбаз,

икки боғ кўрдим,

икков кўк ҳам яшил,

Тепада турмиш бири, иккинчиси сув ичра, бил.
Ғарбдан келди шу он бегоналар тушган кема,
Бу оғир юкдан бузилди сув юзида ҳар нима.
Инглизлар ҳиндуларга меҳрибонлик қилдиму?!
Сув ва тупроғида ёки посбонлик қилдиму?!
Бўлмади,

ҳам бўлмагай,

бўлмас бу хилда

ҳеч қачон,

Балки ойда доғ янглиғ қолмоқ истар бу замон.
Бу нечук найранг эрурки тоза боғ сўл ёғида,
Амриқо байроғи турса Бўмбайнинг пештоқида?

ТАРА ЧАНДРИ

Ғазал дарёсини тузди тамоман янгидан Бедил.
Шеър бўстонининг ҳусни безанди рангидан Бедил.
Сўз айтган чоғда эркиндур, вале пинҳон эрур маъно,
Мисоли инжуларни бағрида пинҳон тутар дарё.
На муфти эрди, на мулло, на бетавфиқ руҳоний,

Жаҳонга боқувчи кўзлар ҳамиша эрди инсоний.
Мудан ҳам Комделар санъатларига ҳар замон қойил,
Ёмонлик севгисин назм ипларига тизгувчи Бедил.
Мудан овозига мафтуну Комде рақсига шайдо,
Кўнгил қони билан ушшоқ шеърин айлади пайдо.
Эрурсан Комде янглиғ ҳусну санъатнинг жаҳонгири,
Сен эй раққосаи даврон Тара Чандри, Тара Чандри.

Тожиклар бирла ҳиндунинг дилидир — икки шамъ равшан,
Ажойиб икки шамъ, мажлис ёруб, Бедиллар ўртанган.
Кўриб мен ўлкангиз ичра хазонлик бўстонларни,
Сўроглаб Комдедан истар эрдим ундан нишонларни.
Кўрибмен хонадонинг бошида чангу губорларни,
У ерда Комдедан истар эрдим мен ёдгорларни.
Уйин вақтидаги нозинг, кўриб кўзларда афсунинг,
Кабутар осмон узра, кийик саҳрода Мажнунинг.
Қачонким чарх уриб ўйнар эрсанг, тўлғаб оёгингни,
Кўзимда жилваси доим товус парли этогингнинг.
Ифор ҳидли қаро зулфингнинг остида қамар кўрдим,
У ерда офтоби Комдедан мен бир асар кўрдим.
Бу даврон ичра гўё Комдедирсан, сен тўлин ойсан,
Тара Чандри, Тара Чандри, ярақлаб кўкда тўлғайсан.
Ғазал ёзмоқ била дур тизди Ҳофиз — шоири Шероз,
Қилиб сиз жодугарлар васфидан сўзни бу хил пардоз.
Дили эрону тожики муҳаббат қилгувчи Ҳофиз,
Яна ишқ аҳли кўйи бирла суҳбат қилгувчи Ҳофиз.
Фидо қилгандур ул жону дилини жоду кўзларга,
Яна ҳиндудаги холу ифорли сочу юзларга:
«Агар он турки шерозий ба даст орад дили моро,
Ба холи ҳиндуяш бахшам Самарқанду Бухороро»¹.
Икки қошинг аросида қаро холинг қилур шайдо,
Дегил, эй ҳиндуларнинг янги ойи, бу қачон пайдо?

¹ «Агар у шерозлик турк қизи бизнинг юрагимизни кўлига ололса, унинг ҳиндуларникидай қора холига Самарқанд билан Бухорони совға қилар эдим». (Таржимон эскартиши.)

Мени бу ерга келтирган на жоду кўзларинг бўлди,
На қошинг, на қаро сочинг, на ширин сўзларинг бўлди.
Мени бу ерга келтиргувчи бўлди дўстлар ёди,
Ажойиб шаъну шавкатли элимнинг менга имдоди.
Саодатли диёрдан, яъни келдим Тожикистондан,
Баҳорнинг илк насимидек келибман боғу бўстондан.
Бўлиб рақсингга мен мафтун ва лекин ҳолингга маҳзун,
Тара Чандри, Тара Чандри, мени кўп қилмагин афсун.

Икки қошинг ароси холу қошлар бошма-бош ўйнар,
Бу қандай холки, Ҳофиз бу хол ишқида бош ўйнар?
Латофат осмони узра ойсен, хиралик бордир
Ва ёки Муштарийга Зухросен, ҳамширалик бордир?
Магар қош ўртасига анча бойликлар ниҳон қилдинг,
Урилган сочларингни сен илондек посбон қилдинг.
Дилингга бор сиринг айт, сенга дўстман, қочма, эй оҳу,
Тара Чандри, Тара Чандри, сен эй раққосаи ҳинду.

Буюк ҳинд санъатидан гул солиб атрофга дилором,
Агар тушсанг ўйинга, бу ҳаволар бўлгуси фором.
Эгилсанг, мавжи дарёсан, хиромда қумли саҳросан,
Бари бошдан-оёқ санъат— ҳунар бобида танҳосан.
Енгил ўйнаб учарсан сен, равон сувдек юрарсан сен,
Бўлиб тан ичра жон сен, ҳам бўлиб қўлда гуҳарсан сен.
Биринчи шуълалардан қўрқа кўрма, тонгдир озодлик.
Бу даҳшатли шамолдан титрама сен мисли шамшоддек.
Элу халқинг умиду орзусин дилга ўрнатгил,
Унинг ҳасратга тўлган қалбини сен ғунчадек очгил.
Бу бебахт ўлканинг севган қизидан деб аталган қиз,
Қаро сочли, қаро қошли, қаро кўз, шўрли, бебахт қиз.

КИШИНИНГ ЁДИДА

Кишининг ёдида йиллар қолғувси
Чўлда туя таққан қўнғироқ саси,
Булутлар йиғиси, яшин, чақмоқлар,

Денгизлар тўлқини, олис қирғоқлар.
Кишининг ёдида гоҳо келгувси
Жон роҳат олгудек бўстонлар иси.
Булбул кеча-кундуз ширин сўз билан
Сайраб тилайдирки, яшнасин чаман.
Неча бор жаҳонда мен сафар қилдим,
Тириклик кечирдим, кўрдим ва билдим.
Кўрдим ҳар хил халқни, ҳар хил шаҳарлар,
Талай мамлакатлар, ажаб лавҳалар.
Кўрдимки, бу дунё сув билан тупроқ,
Ҳар ўлка хислати бошқа-бошқароқ.
Кишининг ёдига қўққисдан келар
Илк баҳор юзидек чиройли кишвар.
Ҳар қачон кўриниб турар назарда
Қоп-қора булутлар бўлса ҳам парда.
Бу каби ўлканинг халқи ичида
Барқарор бўлади дўстлик албатта.
Дўстларнинг ҳижрони ва ёди андак —
Шунингдек кўнгилдан кетмаса керак.
Шу сабаб ёдимда турар доимо
Шаҳар манзараси ва кўм-кўк дарё.
Ўша аэродром ҳалқа майдони,
Умидли кўзларда кўпчилик жони.
Дунёда юз йиллар тирик қололсам,
Эсимдан шуларнинг ёди бўлмас кам.
Сўлиққан, қайғули, сап-сариқ юзлар,
Тилинган кўкраклар, мунграган кўзлар,
Кўрган кўз қўрқади — кўп озғин танлар,
Сўнгак ва теридан бўлган ҳайкаллар.
Биз эдик — саккиз боғ, битта чамандан —
Саккиз республика, битта Ватандан.
У ернинг халқига биз бўлдик меҳмон,
Умрлар бахтидан қидирар нишон.
Бир-бирига меҳрибон баримиз бирдай,
Бир ота-онанинг болаларидай.
Бир талай тил билан айтар эдик биз:

«Бас энди, ўртоқлар, уйга қайтурмиз».
Қайгули кўз билан бизга боқдингиз,
Шуни мен кўрдиму айтдим: «Дўстингиз».
Тикилиб боқдим мен дўстларга томон,
Олиб кетайин деб юзидан нишон.
Боқардим муҳаббат билан юзларга,
Термилиб қараган қаро кўзларга.
Қабр чирогидек пил-пиллаб кўзлар,
Бемаҳал сўлиган гул каби юзлар.
Сўрадим: «Не учун боғлар бузилди?
Ёки инжу бўлиб тожга тизилди?!
Бу ернинг халқлари кўп хор кўринди,
Паришон, ожизу кўп зор кўринди.
Тезроқ бўл, боғбонни изла, дарров топ,
Бир назар ташласин, боғ бўлмиш хароб.
Қуриган дарахтнинг қазсин кундасин,
Бўстонда пуч писта энди битмасин!
То униб-ўсолсин хилма-хил кўчат,
Чиқарсин новдалар япроғин қат-қат».
Буларни деб эдим, деди: «Эй, дўст, ёр!
Бу сўздан қимматроқ оламда не бор?
Қачон насиб бўлғай бирлашмоқ бизга,
Сизлардек қувонч-ла севишмоқ бизга?
Қачон насиб бўлғай турли тил билан
Ҳамхона яшамоқ сиздай эл билан?
Не учун сиз билан бир уй эмасмиз,
Токай бир эмасмиз сизлар билан биз.
Йўқ эрур юртингиз бошида зolim,
На фақир, на гадо ва на-да ҳоким.
Чиройли ватанинг соҳиби сизсиз,
Боғлару чаманлар ҳокими сизсиз...»—
Дедию... нафаси ичига тушди...
Қачонки юзига юзим қовушди.
У ердан баҳорнинг ели қўзғалди,
Бир янги умидни дилларга солди.
Қурушган лабларда кўрингандек нам,

Айтилди юз йиллик ғусса ва алам.
Юзига из солиб ёшлари оқар,
Дўл каби тўкилди қон бўлган жигар.
Бу қаро фазода бир йигит уни —
Чақмоқдай ер-кўкни тутди шовқини:
«Бизлар ҳам сизлардек бўламиз овоз,
Жабру жафоларни этамиз барбод».
Қайғули ўлканинг қайноқ қалбидан
Бир овоз келарди қайта-қайтадан:
«Доимо юзимиз ёдингда тутгил,
Умидлар кўзи-ла бизларни кутгил.
Булутоллар остидан кўтарамиз бош,
Кечанинг сўнгида чиққандай қуёш».
Юртига пўлат қуш кўчгали тушди,
Турна карвонлари учгали тушди.
Ва бизни келтирди она-Ватанга,
Жаҳонда тенги йўқ боғу чаманга.
Аэродром аро дўстларим кутиб
Туришар дўстликнинг ҳурматин тутиб.
Узоқман, дўстларнинг оти тилимда,
У ёшли кўзларнинг ёди дилимда.
Юз тилка диллардир фикрим ва ўйим,
Еткизгум уларга соғинчли қуйим.
Сиз сўрар бўлсангиз: «У қай ўлка?»— деб,
«Ё ер меҳварида қайси нуқта?»— деб,
«Қайси диёрларнинг қирғоғи у?»— деб,
Дегайман: «Қалбимнинг булоғи у!»— деб.
Сиз сўрар бўлсангиз: «Қанча кунлик йўл?»
Кечаги гап эмас, бу кунгими шул?»
Дегайман: «Йўлларни кўрмак эътибор,
Қош-қовоқ орасида узоқлиги бор».
Кўзларим тинмайин доимо излар
Дўстларнинг изларин кеча-кундузлар.
Номлари лабимда, доим йўқласам,
Истасанг уйғоқман, иста ухласам,
Бўлади кўзимга доим жилвагар

Қуяқ ой юзидек айласам назар.
Фазодан келади қулогимга дод:
«Сизлардек бизлар ҳам бўламыз озод,
Доимо юзимиз ёдингда тутгил,
Умидлар кўзи-ла бизларни кутгил!»

1947

БАРҲАЕТ ЛЕНИН

Видо марши янграр экан Колонналар залида,
 Қоронғи қиш, Москва ҳам гулхан ёқди бағрига.
 Ильич учун байроқ эгдик — қайғули, мотамзада,
 Топширмадик вужудини қора ернинг қаърига.

Ўлганига ишонмасдан бу мунгли дам йиғилиб,
 Шаҳар, қишлоқ вакиллари, тирик, деб ишончимиз,
 Сўзлар эдик худди ҳаёт кишиларга айтгандек:
 «Ухла, Ильич, азизимиз, бизнинг сор лочинимиз».

Биз раҳмсиз қабристонга эрк бермадик, то уни
 Қуёш балқмас зулматларнинг чўнқирига элитсин.
 Москвада шунқор учун гранитдан уй қурдик;
 Узун-узоқ юз йилларга тўзмай барқарор етсин.

У юксакни севар эди, юксакдан мўлжал аниқ,
 Кремлнинг деворига ёндош гранит бино
 Қизил Майдон аро турар, ундан кўзгудай тиниқ,
 Тоғдан боққан каби олам кўринарди жо-бажо.

Севар эди тингламоқни тикка боқиб йироққа,
 Денгизларнинг ўшқирешин, уфқлар ғулғуласин.
 Қизил Майдон аро ухлар, тинглаб байрам кунлари
 Денгизларнинг тўлқинидек ғулғулаларнинг сасин.

Унинг уйи томон юриб чегарасиз қатор-ла,
 Урамадик худди мотам лентасидай даврасин.
 Биз чулғадик бамисоли тирик оққан анҳордай,
 Чин одамлар қуршалишиб ясадик гулдастасин.

Йўқ, сен ўлим, бу беморнинг устида кеча-кундуз,
Шумлик билан пойлар эдинг, гангиб бекордан бекор.
Гарчанд январь оқшомида дастингдан у юмди кўз,
Бироқ ерга тиқолмадинг, қўнмади гарду ғубор.

Ленинг ҳукминг улуғ Ильич устидан-ку ўтмади
Ва ўтмади у жангларга йўллаган авлодга ҳам.
Гарчанд Сиваш фронтида қўрғошин қуйиб кирдинг,
Бироқ улар сендан кулиб, кетар эдилар кўркам.

Сен улар-чун бўлолмадинг ва бўлмайсан ҳукмрон,
Фақат ҳаёт ҳуқуқи бор уларнинг зиммасида.
Не ҳам дейди ҳаққоният иши учун курашган
Бу солдатлар миллионларни етаклар ҳимматида...

Ленин ухлар осойишта бахтимизга посбон,
Йилдан йиллар оша унга оқар халқлар тўлқини.
Кремлнинг куранти ҳам ҳисобини қилур қайд;
Уз қўли-ла бир умрга бураб қўйганди уни.

Қора тупроқ кўксин эзмас, теваракда сўнмас нур,
Мажнунтоллар буркаб олган ер бағрида ётмайди.
Майдон номли Қизил Байроқ чулғаган бу масканда,
Яъни олам марказида баландликда ухлайди.

У тингламас қуруқ япроқ маънос шитирлашини,
У тинглайди тирик одам меҳнатининг нафасин.

У тинглайди Болқон тоғи элларин ғулғуласин,
Бўронларда ҳилпираган жанговар байроқ сасин.

Йилдан-йилга ўкиради ғалабанинг салюти,
Йилдан-йилга яна равшан ракетанинг чироғи.
Жангчи эрлар ташлайдилар унинг оёқ остига
Мажақланган капиталнинг

қора,

йиртиқ

байроғин.

МАРКС

Бутун шаҳар ёмғирли нам туман ичра бурканган,
Бош яланғоч кекса Энгельс турар Ҳайгет тепада.
Осойишта, жимжит боқар Лондон жанубга томон,
Дўсти ётган янги гўрнинг ҳали очиқ устида.

Энгельс бундан кўрар Лондон, контор, уйлар,
барчани,

Баъзи минут илғагандай ёмғирлар орасидан.
Темир сафдош, доҳий, кўҳна ўртоғи кўзин юмган
Лондоннинг тор боғчасида кичиккина уйчани.

Мана унинг кабинети, у гўё бесаранжом,
Ҳақиқатда интизомли — ҳар нарса ўз ўрнида.
Икки стол, тасҳиҳ дафтар, китоблар турар том-том,
Ёғоч курси, эски диван деразанинг олдида.

Уйқу, чарчоқ енгиш учун Маркс кечалар чекар,
Унинг севган тамакиси тўла қутича будир.
Иш столда икки ерда сийқа бўлган ўрин бор,
Буни Маркс ишга чўкиб, сюртук-ла ишқандир.

Бу ерда у яшар эди, ишлар эди ҳамма вақт,
Аммо ўзи сўнг йилларда дармонсиз касал эди.
Бўлиб-бўлиб ухлар эди, мўйсафид чарчар эди,
Бироқ сўнг дамгача қолди зўр ирода абадий.
Шу столда тузатилган у яратган «Капитал».

Шундай ёзган у китобин, қалам юрган қоғозда
Токи буткул даврга у қизиган тамға босган.
Бу китобнинг ўзи ғазаб, жангга тортгувчи нидо,
Бу китобнинг ўзи кураш, бу китобдир қўзғолон.

Сўнг дамгача ўйлар эди, кучим ҳали етар, деб,
Бир нафас ҳам фикр билан планидан ажралмади.
Ўлим олди аранггина каравотидан туриб,
Иш столга ўлтирдию туролмади абадий.

Энгельс жимжит турар Ҳайгет тепада, қабр устида,
Темза¹ оша совуқ ёмғир ёғиб турар худди тўр.
Қаторида дўст Маркс йўқ. Лекин кетар пайтида
Одамзодга бахш этгани қурол ғоят кучли, зўр.

Улар экан, у кўролди Шарқ кечаси порлашин,
У билади ҳеч ким эски оламини қутқаролмас.
Бор тилларга кўчирашлар «Капитал» таржимасин,
Токи бутун тилларга ҳам бу умум тил келсин мос.

Кекса Энгельс турар Ҳайгет тепада, қабр устида,
У ачинар, бироқ кўрар узун кунлар сўнгидан
Янги олам сиймосини кўп исталган меҳрибон,
Шунинг учун у Маркс-ла икковлашиб ишлаган.

¹ Лондондаги бир наҳр. (Таржимон эскартиши.)

ИЗОҲЛАР

ТАРЖИМАЛАР

Узининг қирқ йилдан зиёд ижодий фаолияти давомида Ғафур Ғулом ўзбек китобхонлари ва тамошабинларини жаҳон ҳамда рус классик адабиётларининг, қардош халқлар ва чет эл прогрессив ёзувчиларининг энг яхши асарлари билан таништириш борасида самарали қалам тебратди. Ўзбек совет адабиётининг пойдеворини қўйган қаламкаш ҳамкасабалари билан биргаликда у республикамызда бадий таржима мактабига асос солувчилардан бири бўлди ва таржимачилик санъатини юксалтиришда, унинг принципларини мустаҳкамлашда куч-ғайратини аямади. Ғафур Ғулом кўплаб бадий юксак таржима намуналарини қолдирди, улар ўзбек совет таржима адабиётининг бебаҳо хазинасидан муносиб ўрин эгаллади.

Мазкур китобга киритилган намуналар Ғафур Ғуломнинг кўпдан-кўп таржималаридан кичик бир гулдастадир. Нашрнинг характер ва ҳажмига кўра мазкур томга биз унинг шеърый таржималарини киритдик.

Таржималар авторларнинг туғилган йиллари хронологиясига қараб жойлаштирилди.

7- бет:

Абул Ҳасан Рудакий (IX аср ўрталарида туғилган—941)— буюк тожик шоири, тожик адабиётининг асосчиси.

Қариликдан шикоят (7- бет). Рудакий. Шеърлар. «Тошкент» бадий адабиёт нашриёти, Т., 1958 йил.

Кайвон — Сатурн сайёраси.

Чавгон — отда ўйналадиган гўйи чавгон ўйинида қўлланилган учи эгри таёқ; ҳозирги хоккейдаги клюшканинг ҳалафи.

10- бет:

Шота Руставели (XII асрда яшаб ижод этган)— грузин халқининг улуғ гуманист шоири.

Араб подшоҳи Ростеван тўғрисида эртақ (10- бет). «Қизил Ўзбекистон», 1937 йил, 21 декабрь. «Йўлбарс терисидagi паҳлавон» дostonидан парча.

Амома — салла.

18- бет:

Шайх Муслиҳиддин Саъдий Шерозий (1184—1291) — форс-тожик адабиётининг буюк классиги.

Гулистон (18- бет). «Шарқ юлдузи», 1967 йил, 4- сон.

Ғафур Ғулom умрининг охириги йилларида «Гулистон» китобининг шеърй таржимаси устида иш олиб борган, бевақт ўлим туфайли таржима тугалланмай қолган эди. Ҳар бир шеърй парча мустақил аҳамиятга эга бўлганлиги учун бир вақтлар «Шарқ юлдузи» журналида эълон қилингандек, бу китобда ҳам таржимон қўл ёзмасига биноан шеърй парчаларнигина беришни мақсадга мувофиқ деб топдик.

Саъди ибн Занги — Абубакр ибн Саъд ибн Занги Эрондаги Форс вилоятининг 1226—58 йиллардаги ҳокими. Унинг доно сиёсати туфайли бу ўлка мўғуллар истилосидан омон қолган. Шоир тахаллуси ҳам шунга мансубдир.

Тур тоғи — Синай ярим оролидаги Сино тоғи; диний ақидага кўра Мусo пайғамбар шу тоғда худо билан учрашган эмиш.

Ит эса асҳоби Каҳфга эргашиб, яхшилар қатори одам аталди — диний афсонага кўра, акобирлардан бирининг етти фарзанди мажусийликдан воз кечиб, таъқибдан ғорга яширинганлар. Уларга Қитмир деган ит уч юз тўққиз йил қўриқчилик қилган, сўзлашни ўрганиб, инсонлик касб этган эмиш.

Аъроф — диний тушунчага кўра жаннат билан дўзах ўрталиги.

Кофурий шам — камфарадан қилинган хушбўй шам.

Надимлар — арабча — яқин хизматкор, маҳрам, ҳамсуҳбат, дўст.

Муҳтасиб — арабча — шарият қонунларининг ижросини текширувчи.

Ориф — арабча — билувчи, маърифатли.

Аъробий — бадавлат араблар.

Арганун — орган.

Обид — арабча — ибодат қилувчи.

58- бет:

Данте Алигьери (1265—1321) — буюк итальян шоири.

«Ердаги умримнинг яримлай чоғи...» (58- бет). «Ўзбекистон маданияти», 1963 йил, 9 май. Таржимоннинг шахсий архивидаги қўлаёзмага мувофиқ босилган. «Дўзах» қисмининг муқаддимасидан. Бизга маълумки, Ғафур Ғулom Дантенин «Илоҳий комедия»сини таржима қилиш ниятида бўлиб, бу борада узоқ вақт тайёргарлик ишларини олиб борган эди. Таассуфки, шоир бу ниятини амалга оширолмади.

59- бет:

Нуриддин Абдураҳмон бин Аҳмад Жомий (1414—1492)— буюк тожик шоири ва файласуфи.

«Кел, эй, Жомий, сен умрлар қийнаб жонни...» (59- бет). «Тошкент оқшоми», 1967 йил, 12 июнь. «Хирадноман Искандар» достонининг хотимасидан олинган бу парчага «Абдураҳмон Жомий Навоий ва унинг «Хамса»си ҳақида» деб сарлавҳа қўйилган. Газетада таржиманинг бир қисмигина эълон қилинган. Бу ерда таржиманинг тўла матни берилди.

Ганжади шер — улуғ озарбайжон шоири Низомий Ганжавий.

«Доманинг кўклардаги гул япроғидан покроқ...» (61- бет). «Совет Ўзбекистони», 1966 йил, 30 январь.

62- бет:

Фоний (1441—1504)— улуғ ўзбек шоири ва мутафаккири Алишер Навоий форс-тожик тилидаги шеърларига шундай таҳаллус қўйган.

«Бир қадаҳ май излабон кетдим бугун майхонага...» (63- бет), «Совет Ўзбекистони», 1966 йил, 30 январь. Ҳазалга таржимон «Кетдим бугун майхонага» деб сарлавҳа қўйган.

«Яхши бўлғай олам аҳлини қилмасанг ҳеч ёдларин...» (62- бет), «Совет Ўзбекистони», 1966 йил, 30 январь. Ҳазалга таржимон «Олам аҳлининг бевафолиги тўғрисида (Алишернинг жаҳоний аламлиридан)» деб сарлавҳа қўйган.

64- бет:

Вильям Шекспир (1564—1616)— буюк инглиз шоири ва драматурги.

Отелло (64- бет). Ўздавнашр, Т., 1948 йил. Китобнинг ҳажмини ҳисобга олиб ва китобхон тўлароқ тасаввурга эга бўлишини кўзда тутиб, трагедия сюжети асосий чизигининг композициясини беришни маъқул кўрдик.

Қирол Лир (151- бет). «Шарқ юлдузи», 1956 йил, 9 ва 10- сонлар. Бу трагедия таржимасини эълон қилишда ҳам «Отелло» таржимасига татбиқ этилган принципга амал қилинди.

222- бет:

Мирзо Абдулқодир Бедил (1644—1721)— буюк тожик шоири ва файласуфи.

Рубойлар (222- бет). «Ўзбекистон маданияти», 1959 йил, 24 октябрь. Қаламқаш дўсти, адиб ва олим Носир Саид билан биргаликда таржима қилган.

Шу муносабат билан нашрга тайёрловчи адабиёт мухлисларининг диққатини ибратга лойиқ бир фактга қаратишни лозим деб топади. Маълумки, Шарқда бедилхонлик билимдонлик ва заковатнинг чўққиси ҳисобланиб келган. Улкан аллома ва ҳассос шоир Гафур Ғулом Бедил асарларини мунтазам мутолаа қилибгина қолмай, уни ўз устози, деб билар, чуқур эътиром билан ажодди деб ҳисоблар эди. Биз Гафур Ғулом асарларида Бедил ҳақидаги сатрларни кўп учратамиз, унинг шоир ижодига таъсирини кўрамиз. Шунга кўра адабиёт мухлисларида, бадий таржима борасида самарали иш олиб борган забардаст адиб Гафур Ғулом ўзи гоят улуғлаган устози асарларини нега таржима қилмади, деган савол туғилиши табиий. У Бедил асаридан кичкинагина бир намунани, шунда ҳам ҳамкорликда, таржима қилган. Агар шоирнинг шахсий архивидаги ўн беш мисрага яқин парчани айтмасак, у Бедил асарлари таржимасига қўл урмаган. Бу унинг Бедил асарларини таржима қилиш гоят машаққатли ва масъулиятли деб қараганидандир. Шоирнинг қаламқаш дўсти Носир Саид 1960 йили шахсий суҳбатда бу сатрларни ёзгучига, жумладан, шундай деган эди: «Гафур икковимиз Бедил асарларини таржима қилиш ниятида эдик. Унинг камида тўрт хил маъно берувчи мисраларни ўзбек тилида тўлалигича ахс эттириш маҳол бўлганлиги, умуман таржима гоят мураккаб бўлганлиги учун узоқ мулоҳазалардан сўнг таржимадан воз кечишга қарор қилдик».

223- бет:

Фридрих Шиллер (1759—1805)— буюк немис шоири ва драматурги.

Вильгельм Телль (223- бет). «Шарқ юлдузи», 1955 йил, 5-сон. Шу номдаги драмадан парча.

Фахт— ўрта асрларда феодак Европада католик черковига мансуб бўлган, судлаш ва бошқа маъмурий вазифаларни адо этган поиб, вакил.

241- бет:

Иван Андреевич Крылов (1769—1844)— буюк рус шоири, драматурги ва масалчиси.

Итхонага кириб қолган бўри (241- бет). «Ватан адабиёти», Ўздавнашр, Т., 1942 йил.

Фил ва Лайча (243- бет). «Масаллар», Ўздавнашр, Т., 1944 йил.

244- бет:

Александр Сергеевич Грибоедов (1795—1829)— буюк рус ёзувчиси.

Ақллилик балоси (244- бет). «Қизил Ўзбекистон», 1945 йил, пресада парча.

247- бет:

Александр Сергеевич Пушкин (1799—1837)— улуғ рус шоири.

Олегнинг фоли тўғрисида қўшиқ (247- бет). «Ватан адабиёти», Ўздавнашр, Т., 1942 йил.

Перун — қадим мажусий славянларда яшин ва чақмоқ маъбуди, аскарлар ҳомийси.

Манжинақ — катапульта, ҳужум пайтида истеҳкомни бузиб кириш учун қўлланилган ҳарбий аслаҳа.

Кавказ (251- бет). «Ватан адабиёти», Ўздавнашр, Т., 1942 йил.

Қиш кечаси (253- бет). Ғафур Ғулом, «Муқофот», ЎзАКЕС МКнинг Болалар ва ёшлар адабиёти нашриёти, Т., 1940 йил.

255- бет:

Тарас Григорьевич Шевченко (1814—1861)— украин халқининг улуғ шоири.

Днепр (255- бет). «Ватан адабиёти», Ўздавнашр, Т., 1942 йил.

Ешимни яшай олдим ёт ўлкада ҳам... (256- бет). «Ватан адабиёти», Ўздавнашр, Т., 1942 йил.

258- бет:

Михаил Юрьевич Лермонтов (1814—1841)— улуғ рус шоири.

Бородино (258- бет). «Ватан адабиёти», Ўздавнашр, Т., 1942 йил.

Ҳожи Абрек (262- бет). М. Ю. Лермонтов. Танланган асарлар. 1- том, Ўзадабийнашр, Т., 1941 йил.

277- бет:

Алексей Константинович Толстой (1817—1875)— рус шоири ва драматурги.

Куз (277- бет). **Ғафур Ғулом**, «Мукофот», ЎзАКЕС МКнинг Боалалар ва ёшлар адабиёти нашриёти, Т., 1940 йил.

278- бет:

Афанасий Афанасьевич Фет (1821—1897) — рус шоири.

«Кўзни ўйнатиб мушукча қуйлар...» (278- бет.) **Ғафур Ғулом**, «Мукофот», ЎзАКЕС МКнинг Боалалар ва ёшлар адабиёти нашриёти, Т., 1940 йил.

279- бет:

Аполлон Николаевич Майков (1821—1897)— рус шоири.

«Оқ денгиздан гизилааб...» (279- бет.) **Ғафур Ғулом**, «Мукофот», ЎзАКЕС МКнинг Боалалар ва ёшлар адабиёти нашриёти, Т., 1940 йил.

280- бет:

Николай Алексеевич Некрасов (1821—1878)— улуғ рус шоири.

«Шамол эмас гулув солган ўрмон устидан...» (280- бет.) **Ғафур Ғулом**, «Мукофот», ЎзАКЕС МКнинг Боалалар ва ёшлар адабиёти нашриёти, Т., 1940 йил. «Қизил тумшук Аёз ботир» поэмасидан парча.

«Қаҳратон киш пайти эди, кунлардан бир кун...» (282- бет.) **Ғафур Ғулом**, «Мукофот», ЎзАКЕС МКнинг Боалалар ва ёшлар адабиёти нашриёти, Т., 1940 йил.

283- бет:

Абулқосим Лоҳутий (1887—1957)— тожик совет шоири.

Кремль (283- бет). **Ғафур Ғулом**. Асарлар, 3- том, «Тошкент» бадиий адабиёт нашриёти, Т., 1965 йил. Таржиманинг иккинчи варианти, қисқартириб олинган. (Биринчи варианты 1932 йилда таржима қилинган.)

Нўширвон — Нўширавон, Абуширвон — Эрон шоҳи Хисрав I лақаби.

Малойин — қадим Эрондаги шаҳар. Илмий адабиётда Ктесифон деб юритилади.

Истисмор — арабча — эксплуатация, киши кучидан Фойдаланиш.

Эрон қизи (286- бет). Ғафур Ғулом. Асарлар, 3- том, «Тошкент» бадий адабиёт нашриёти, 1965 йил. Таржиманинг охирги варианты. (Биринчи варианты 1932 йилда таржима қилинган.)

Ватандан қарзим (287-бет). Ғафур Ғулом. Асарлар, 3- том, «Тошкент» бадий адабиёт нашриёти, Т., 1965 йил. Шеър 1942 йилда таржима қилинган.

288- бет:

Иоганнес Роберт Бехер (1891—1958)— немис революцион пролетар шоири.

Беш йиллик планни куйлайман (288- бет). «Ер юзи», 1931 йил, 6- сон.

Детердинг — немис капиталисти.

Маяковский бутун бир юз элик миллионни оёғига турғазди — В. Маяковскийнинг «150 000 000» поэмасига ишора. Уша кезларда СССРнинг аҳолиси 150 000 000 эди.

296- бет:

Владимир Владимирович Маяковский (1893—1930)— буюк рус совет шоири.

Совет паспорти тўғрисида шеър (296-бет). Таржимоннинг шахсий архивидаги қўлёзмага мувофиқ эълон қилинмоқда.

Жупай — икки кишили.

Мағимла — муомала, таржимон кинояли вазиятни кучайтириш учун жонли тилдаги шу шаклни ишлатган.

Якши деган сўз нимаю ёмон деган сўз нима? (300-бет). «Ленин учқуни», 1940 йил, 14 апрель.

304- бет:

Антал Гидаш (1899)— венгр пролетар шоири ва адиби.

Ленин (304-бет). А. Гидаш, «Қичқирингиз» шеърлар тўплами, Ўздавнашр, Т., 1931 йил.

Чепель — Венгрия пойтахти Будапештдаги революцион традицияларга бой ишчилар райони.

Хукм бошланмишидир (307-бет). А. Гидаш, «Қичқирингиз»,
Ўздавнашр, Т., 1931 йил.

309-бет:

Алексей Александрович Сурков (1899)— рус совет шоири.

Ленин ҳақида шеърлар (309-бет). «Шарқ юлдузи», 1952 йил,
4-сон.

313-бет:

Нозим Ҳикмат (1902—1963)— турк халқининг коммунист шоири.

Хайрлашув (313-бет). Нозим Ҳикмат. Асарлар, Ўздавнашр, Т.,
1953 йил.

У девор (317-бет). Нозим Ҳикмат. Асарлар, Ўздавнашр, Т.,
1953 йил.

Эйфель минораси — Париждаги машҳур минора.

Керзон — Жорж Натаниель Керзон (1859—1925)— реакцион
инглиз мустамлакачи сиёсатдони, СССРнинг ашаддий душмани.

Гинденбург — Пауль фон Гинденбург (1897—1934)— немис
фельдмаршали, 1925—34 йилларда Германия президенти. Бу ашад-
дий монархист ва реакционер 1933 йилда ҳокимиятни расмий ра-
вишда Гитлерга топширган.

Болааларга насиҳат (323-бет). Нозим Ҳикмат. Асарлар, Ўздар-
нашр, Т., 1953 йил.

Карам каби (324-бет). Нозим Ҳикмат. Асарлар, Ўздавнашр,
Т., 1953 йил.

Шубҳа (326-бет). Нозим Ҳикмат. Асарлар. Ўздавнашр, Т., 1953
йил.

Зоя (327-бет). Фафур Ғулом. Асарлар, 3-том, «Тошкент» бадий
адабиёт нашриёти, Т., 1965 йил.

Тизга қадар қорли бир кеча (338-бет). Нозим Ҳикмат. Асар-
лар. Ўздавнашр, Т., 1953 йил.

Поль Робсонга (341-бет). Нозим Ҳикмат. Асарлар. Ўздавнашр,
Т., 1953 йил.

Сен менин ёдимдасан (342-бет). Фафур Ғулом. Асарлар, 3-том,
«Тошкент» бадий адабиёт нашриёти, Т., 1965 йил.

Маршалл — Америка Қўшма Штатларининг ўша кезлардаги давлат секретари. У иккинчи жаҳон уруши оқибатида Фашизм асоратидан халос бўлган Европа мамлакатларига иқтисодий ёрдам кўрсатиш ниқоби остида уларнинг ички ишларига аралашип плавини тузган сиёсатдон.

346-бет:

Ленгстон Хьюз (1902—1967)— революцион негр шоири, АҚШ жамоат арбоби.

Ижодга ундов (346-бет). «Ўзбекистон шўро адабиёти», 1932 йил, 12-сон.

348-бет:

Александр Трифонович Твардовский (1910—1971)— рус совет шоири.

Сибирь чироқлари (348-бет). «Шарқ юлдузи», 1961, 4-сон. «Йироқ-йироқлар» поэмасидан парча.

355-бет:

Мирзо Турсунзода (1911)— тожик совет шоири.

Ҳиндистон қиссаси (355-бет). Ўздавнашр, Т., 1948 йил.

373-бет:

Аркадий Александрович Кулешов (1914)— белорус совет шоири.

Барҳаёт Ленин (373-бет). «Шарқ юлдузи», 1949 йил, 4-сон.

375-бет:

Константин Михайлович Симонов (1915)— рус совет шоири, адиби, драматурги.

Маркс (375-бет). «Ерқин хаёт», 1938 йил, 6(23)-сон.

ВАҲОБ РҶЗИМАТОВ

РАСМАЛАР РУЙХАТИ

Фафур Гулом. Тошкент. 1965 йил.

Фафур Гулом рус ёзувчиси **Борис Горбатов**, шoirа **Зулфия** ва Чили шoirи **Пабло Неруда** билан А. С. Пушкиннинг 150 йиллик юбилейи кунларида. Москва. 1949 йил.

Фафур Гулом рус шoirи **Алексей Сурков** билан ўзбек адабиёти ва санъати ўн кўнлиги кезларида. Москва. 1951 йил.

Фафур Гулом рус ёзувчиси **Константин Симонов** билан Ўзбекистон Ёзувчилар союзида. Тошкент. 1958 йил.

Фафур Гулом қаламкаш дўстлари **Баҳром Раҳмонов**, **Константин Симонов**, **Зулфия**, **Берди Кербобоев**, **Павел Антокольский**, **Владимир Липко**, **Иззат Султон**, **Вячеслав Костира** ва **Асқад Мухтор** билан Ўзбекистон Ёзувчилар союзида. Тошкент. 1958 йил.

Фафур Гулом машҳур турк шoirи **Нозим Ҳикмат** билан. Москва. 1959 йил.

Фафур Гулом рус шoirи **Александр Твардовский** билан КПСС Марказий Комитети ва СССР ҳукумати совет ёзувчилари шарафига ўтказган қабул маросимида. Москва. 1962 йил.

Фафур Гулом грузин шoirи **Георгий Леонидзе** билан. Тбилиси. 1963 йил.

Фафур Гулом рус шoirи **Александр Прокофьев**, белорус шoirи **Петрусь Бровка** ва украин шoirи **Андрей Малишко** билан Тарас Шевченконинг 150 йиллик юбилейи кунларида. Киев. 1964 йил.

МУНДАРИЖА

ТАРЖИМАЛАР

Рудакий

Қарилқдан шикоят 7

Шота Руставели

Араб подшоҳи Ростеван тўғрисида эртак. 10

Шайх Саъдий

Гулстон. 18

Данте

Ердаги умримнинг яримлай чоғи. 58

Жомий

«Кел, эй, Жомий, сен умрлар қийнаб жонни...». 59

«Доманинг кўкламдаги гул япроғидан покроқ...». 61

Фоний

«Яхши бўлғай олам аҳлини қилмасанг ҳеч ёдларин...» 62

«Бир қадаҳ май излабон кетдим бугун майхонага...» 63

Шекспир

Отелло. 64

Қирол Лир 151

Бедиа

Рубойлар. 222

Шяллер

Вильгельм Телль 223

И. А. Крылов

Итхонага кириб қолган бўри. 241
Фиа ва Лайча. 243

А. С. Грибоедов

Ақллилик балоси. 244

А. С. Пушкин

Олегнинг фоли тўғрисида қўшиқ. 247
Кавказ. 251
Қиш кечаси. 253

Т. Г. Шевченко

Днепр. 255
Ешимни яшай олдим ёт ўлкада ҳам. 256

М. Ю. Лермонтов

Бородино. 258
Ҳожи Абрек. 262

А. К. Толстой

Куз. 277

А. А. Фет

«Кўзин ўйнатиб мушукча куйлар...». 278

А. Н. Майков

«Оқ денгиздан физиллаб...». 279

Н. А. Некрасов

«Шамол эмас гулув солган ўрмон устидан...». 280

«Қаҳратон қиш пайти эди, кунлардан бир кун...». 282

Абулқосим Лоҳутий

Кремль. 283
Эрон қизи. 286
Ватандан қарзим. 287

Иоганнес Бехер

Беш йиллик планни куйлайман. 288

В. В. Маяковский

Совет паспорти тўғрисида шеър. 296
Яхши деган сўз нимаю ёмон деган сўз нима?. 300

Айтал Гидаш

Ленин 304
Ҳукм бошланмишдир. 307

А. А. Сурков

Ленин ҳақида шеърлар
1. Замонлар қадами. 309
2. Чин орзули киши. 310
3. Юлдузча. 311

Нозим Ҳикмат

Хайрлашув. 313
У девор. 317
Болаларга насиҳат. 323
Карам каби. 324
Шубҳа. 326
Эоя 327
Тизга қадар қорли бир кеча. 338
Поль Робсонга. 341
Сен менинг ёдимдасан. 342

Ленгстон Хьюз

Ижодга ундов. 346

А. Т. Твардовский

Сибирь чироқлари. 348

М. Турсунзода

Ҳиндистон қиссаси 355
Ватанга қайтув. 359
«Ғарблик меҳмон». 364
Ғанг дарёси. 366
Боғи муаллақ. 366
Тара Чандри. 366
Кишининг ёдида. 368

А. А. Кулешов

Барҳаёт Ленин. 373

К. М. Симонов

Маркс. 375

ИЗОҲЛАР

Таржималар. 378

Расмлар рўйхати. 387

На узбекском языке

ГАФУР ГУЛЯМ

СОЧИНЕНИЯ В 10-ти ТОМАХ

Том 9

Переводы

Редактор *С. Худойбергано*
Рассом *Э. Исҳоқов*
Расмлар редактори *А. Вобров*
Техн. редактор *В. Барсукова*
Корректор *М. Қудратова*

ИБ—№ 124

Босмахонага берилди 19/1—1977 й. Босишга рухсат этилди 16/V—1977 й. Формати 70×108^{1/2}. Босма л. 12,25. Шарҳи босма л. 17,15. Нашр л. 14,28+0,26 (9 вклейка). Тиражи 20000. Гафур Гулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. Тошкент, Навоий кўчаси, 30. Шартнома № 194—75.

Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг Нашриётлар, полиграфия ва китоб савдоси ишлари бўйича Давлат комитетининг Тошкент полиграфкомбинатида 1-қоғозга босилди. Тошкент, Навоий кўчаси, 30. 1977 йил. Заказ № 1004. Баҳоси 1 с. 55 т.

Ўз
Р 79

Гулом, Гафур
Асарлар. 10 томлик. Т., Адабиёт ва санъат нашр. 1977.
Т. 9. Таржималар. Редколлегия: К. Яшин ва бошқ. Нашрга тайёрловчи В. Рўзиматов. 1977. 392 б.

Ленин мукофоти лауреати, академик шоиримиз Гафур Гуломнинг ўн томлик «Асарлар»нинг бу тўққизинчи томига унинг жаҳон адабиёти ва совет шоирларидан қилган таржималаридан намуналар киритилди.

Гулям, Гафур. Сочинения в 10-ти т. Т. 9. Переводы. Ўз2

Г 70403—125
352(06)—77 114—77